

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

المراد
عليه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

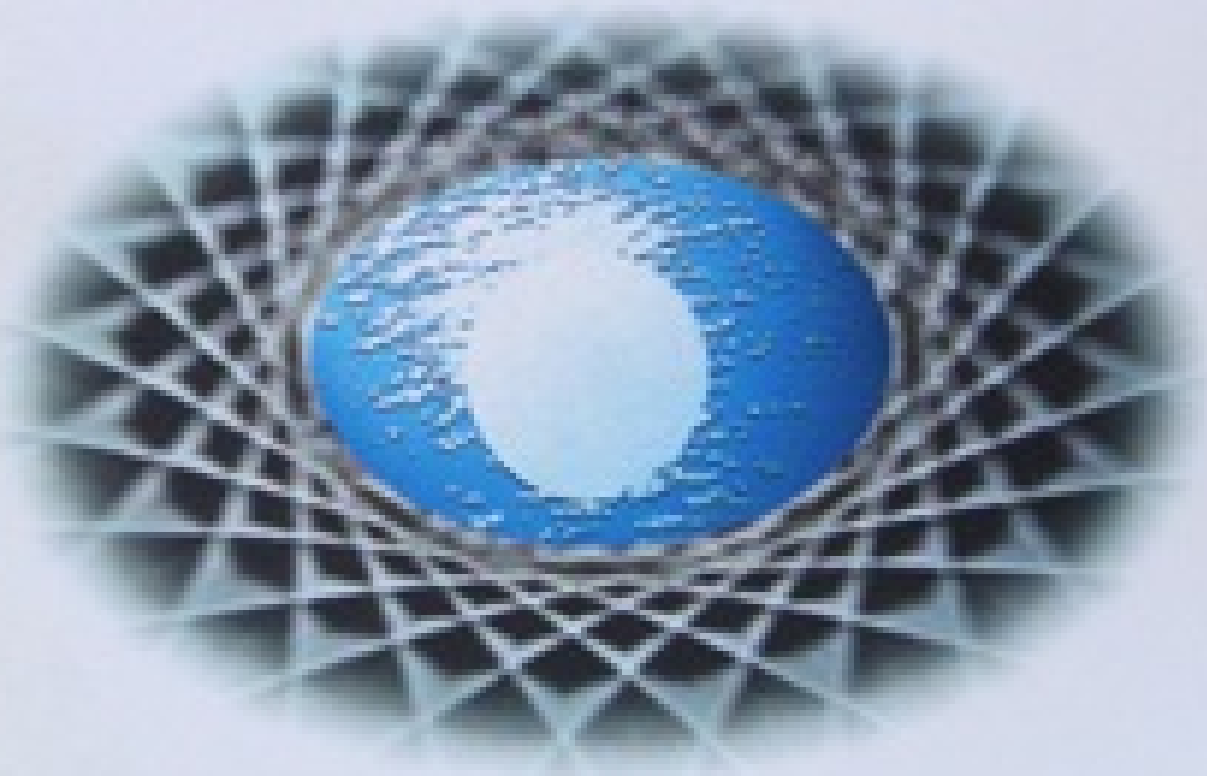
.org

.net

.ir

فراخورشید

مشترک‌های فارسی در آینه جلوه‌یث

مطالعه‌یث

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ماه در آب : مثل های فارسی در آینه حدیث

نویسنده:

محسن موسوی تبریزی

ناشر چاپی:

موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۳۵	ماه در آب : مثل های فارسی در آینه حدیث
۳۵	مشخصات کتاب
۳۵	اشاره
۴۱	درآمد
۴۳	مقدمه
۴۴	در مقامی که کند روی کنایه به عدو / ضرب شمشیر ندارد اثر ضربِ مَثَل
۴۴	اشاره
۴۴	حکمت، مَثَل و ضرب المَثَل
۴۵	أَخِرُ الدَّوَاءِ الْكَيِّ
۴۵	پیشینه
۴۶	أَفَهُ الْحَدِيثِ الْكِذْبُ
۴۶	مَثَلُ أَهْلِ بَيْتِي مَثَلُ سَفِينَةِ نُوحٍ
۴۷	خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا
۴۷	شیوه گردآوری و تحقیق
۵۰	دامنه
۵۱	مَثَلُهَا
۵۳	الْمَاءُ يُطَهَّرُ
۵۳	قُمْ فَأَغْتَسِلْ وَصَلَّ مَا بَدَا لَكَ
۵۳	«آ»
۵۴	نَهَى رَسُولُ اللَّهِ عَنْ أَنْ يُشَابَ اللَّبَنُ بِالْمَاءِ لِلْبَيْعِ
۵۴	آب در کوزه و ما تشنه لبان می گردیم / یار در خانه و ما گرد جهان می گردیم
۵۵	دَوَائِكَ فَيْكَ وَ مَا تَشْعُرُو دَاءَكُمْ مِنْكُمْ وَ لَا تُبْصِرُ
۵۵	مَالَا يَدْرِكُ كَلُّهُ لَا يَتْرِكُ كَلُّهُ

- ۵۵ آب جیحون را اگر نتوان کشید / هم ز قدر تشنگی نتوان برید
- ۵۵ آب دریا را اگر نتوان کشید / هم به قدر تشنگی باید چشید
- ۵۶ إِذَا تَمَّ الْعَقْلُ نَقَصَ الْكَلَامُ
- ۵۶ إِذَا رَقَّ الْعِرْضُ اسْتُصِيبَ جَمْعُهُ
- ۵۶ أَلْفَايْتُ لَا يَعُودُ
- ۵۶ دانا چون طبله عطار است خاموش
- ۵۷ لَا تَحْقَرُوا شَيْئاً مِنَ الشَّرِّ وَإِنْ صَغُرَ فِي أَعْيُنِكُمْ
- ۵۷ مَنْ شَبَّ نَارَ الْفِتْنَةِ كَانَ وَقُوداً لَهَا
- ۵۸ فِي تَقَلُّبِ الْأَحْوَالِ عِلْمٌ جَوَاهِرِ الرِّجَالِ
- ۵۸ مَنْ لَقِيَ الْمُسْلِمِينَ بَوَّجِهَيْنِ وَ لِسَانَيْنِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَهُ لِسَانٌ مِنْ نَارٍ
- ۵۸ آتش بیار و خرمن عشاق را بسوز / کاتش کند پدید که عود است یا حطب
- ۵۹ إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعْتَمَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ مِنْهُ
- ۵۹ شَرُّ النَّاسِ مَنْ بَاغَ آخِرَتَهُ بِدُنْيَاهُ
- ۵۹ آتش که به بیشه افتاد ، تر و خشک نمی پرسد
- ۶۰ الصَّراطُ أَدْقُ مِنَ الشَّعْرِ وَ أَحَدُ مِنَ الشَّيْفِ
- ۶۰ أَنْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلُ مِنْكُمْ وَ لَا تَنْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقَكُمْ
- ۶۱ أَفْضَلُ الْأَدَبِ أَنْ يَقِفَ الْإِنْسَانُ عِنْدَ حَدِّهِ
- ۶۱ برو سودای بیهوده مپیمای / منه بیرون ز حدّ خویشتن پای
- ۶۱ حساب خود نه کم گیر و نه افزون / منه پای از گلیم خویش بیرون
- ۶۱ منه بیرون ز حدّ خویشتن پای
- ۶۲ إِنَّ ابْنَ آدَمَ لَحَرِيصٌ عَلَى مَا مَنَعَ
- ۶۲ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيْسَكُنْ إِلَى الْمُؤْمِنِ
- ۶۲ مَا كَانَ وَ لَا يَكُونُ وَ لَيْسَ بِكَائِنٍ مُؤْمِنٌ إِلَّا وَلَهُ جَارٌ يُؤْذِيهِ وَ لَوْ أَنَّ مُؤْمِنًا فِي
- ۶۲ الانسان حریص علی ما منع
- ۶۲ ر مؤمنی را مودی ای همراه باشد
- ۶۳ إِعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا وَاعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا

- ۶۳ فَإِنَّ الْوُقُوفَ عِنْدَ السُّبُهَاتِ خَيْرٌ مِنَ الْإِقْتِحَامِ فِي الْهَلَكَاتِ
- ۶۴ الْفَقْرُ فِي الْوَطَنِ غُرْبَةٌ وَالْغِنَى فِي الْغُرْبَةِ وَطَنٌ
- ۶۴ قُرْنَيْتٌ
- ۶۵ لَوْ لَا الْخُبْرُ مَا ضَمْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
- ۶۵ مَنِ اسْتَحْيَى حُرْمًا
- ۶۵ يَهْرُمُ ابْنُ آدَمَ وَ يَشْبُ فِيهِ اثْنَتَانِ، الْحِرْصُ وَ طُولُ الْأَمَلِ
- ۶۶ بَلَاءُ الْإِنْسَانِ مِنَ اللِّسَانِ
- ۶۶ مَنْ تَهَوَّرَ نَدِيمٌ
- ۶۶ مرد خاموش در امان خداست / آدمی از زبان خود به بلاست
- ۶۷ إِنَّ الْعَاقِلَ يَتَعَبَطُ بِالْأَدَبِ وَالْبَهَائِمُ لَا تَتَّعِبُ إِلَّا بِالضَّرْبِ
- ۶۷ آدمیان را سخنی بس بُود / گاو بود کُش خله در پس بُود
- ۶۸ الْجَهْلُ أَدْوَى الدَّاءِ
- ۶۸ كُلُّ بَنِي آدَمَ خَطَاءٌ
- ۶۸ داروی تربیت از پیر طریقت بستان / کادمی را بتر از عِلت نادانی نیست
- ۶۸ آدمیزاد شیر خام خورده است
- ۶۹ الْمَرْءُ مَخْبُوءٌ تَحْتَ لِسَانِهِ
- ۶۹ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يُلْدَعُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ
- ۶۹ إِيَّاكَ وَالْإِتِّكَالَ عَلَى الْمَنَى فَإِنَّهَا بَضَائِعُ التَّوَكُّلِ
- ۶۹ آدمی مخفی است در زیر زبان / این زبان پرده است بر درگاه جان
- ۶۹ تا مرد سخن نگفته باشد / عیب و هنرش نهفته باشد
- ۶۹ تا مرد سخن نگفته باشد عیب و هنرش نهفته باشد
- ۷۰ الْأَجَالُ تَقْطَعُ الْأَمَالَ
- ۷۰ الْأَمَالُ لِاتْنَهَيْهِ
- ۷۰ الْخَرِيصُ فَقِيرٌ
- ۷۱ إِسْمَحْ يُسْمَحُ لَكَ
- ۷۱ صِلْ مَنْ قَطَعَكَ وَاعْفُ عَنَّنِ ظَلَمَكَ وَ اعْطِ مَنْ حَزَمَكَ وَ أَحْسِنِ إِلَى مَنْ أَسَاءَ

- ۷۲ رَبِّ مَلُومٌ لَادَنْبَ لَهُ
- ۷۲ يَا مَنْ دَلَّ عَلَى ذَاتِهِ بِذَاتِهِ
- ۷۲ آفتاب آمد دلیل آفتاب / گر دلالت باید از وی رو متاب
- ۷۲ اگر همخو نشوند همبو می شوند
- ۷۲ گرگ دهن آلوده و یوسف ندزیده
- ۷۳ الْغَنِيُّ الشَّرِيهُ فَقِيْرٌ
- ۷۳ مَثَلُ الْجَلِيْسِ الصَّالِحِ مَثَلُ الْعَطَارِ إِنْ لَمْ يُعْطِكَ مِنْ عَطْرِهِ أَصَابَكَ مِنْ رِيْحِهِ
- ۷۳ از تنگی چشم فیل معلوم شد / کانا که غنی ترند محتاج ترند
- ۷۳ درویش و غنی بنده این خاک درند / و آنان که غنی ترند محتاج ترند
- ۷۴ أَحْبَبَ لِغَيْرِكَ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَكَرِهَ لَهُ مَا تَكْرَهُ لِنَفْسِكَ
- ۷۴ لِسَانُ الْحَالِ أَصْدَقُ مِنْ لِسَانِ الْقَالِ
- ۷۴ مَنْ أَرَادَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى آدَمَ فِي عَمَلِهِ وَإِلَى نُوحٍ فِي فَهْمِهِ وَإِلَى إِبْرَاهِيمَ فـ
- ۷۴ حسن یوسف ، دم عیسی ، ید بیضا داری / آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری
- ۷۵ رَأَى الشَّيْخَ خَيْرًا مِنْ مَشْهَدِ الْغُلَامِ
- ۷۵ طَعَنَ اللِّسَانَ أَمْضَى مِنْ جَرِحِ الشَّنَانِ
- ۷۵ آنچه در آینه جوان بیند / پیر در خشت خام آن بیند
- ۷۵ آنچه زخم زبان کند با من / زخم شمشیر جان ستان نکند
- ۷۵ زخم زبان بدتر از زخم شمشیر است
- ۷۶ أَحْسِنَ مُجَاوَزَةً مَنْ جَاوَزَكَ فَإِنَّ اللَّهَ يَسْأَلُكَ عَنِ الْجَارِ
- ۷۶ ضَرُورَاتُ الْأَحْوَالِ تُدِلُّ رِقَابَ الرِّجَالِ
- ۷۶ آنچه شیران را کند روبه مزاج / احتیاج است احتیاج است احتیاج
- ۷۷ لَيْسَ مِنَ الْأَدَبِ إِظْهَارُ الْفَرْحِ عِنْدَ الْفَحْزِ
- ۷۷ وَأَمَّا تِلْكَ الَّتِي تُرِيدُ فَإِنَّهَا خُدَعَةُ الصَّيْبِ عَنِ اللَّيْنِ فِي أَوَّلِ الْفِصَالِ
- ۷۷ آن دیو بود نه آدمیزاد / کز انده دیگران شود شاد
- ۷۷ آن ممه را لولو برد
- ۷۸ قَلِيْلٌ تَدُوْمُ عَلَيْهِ أَرْجَى مِنْ كَثِيْرٍ مَمْلُوْلٍ مِنْهُ

- ۷۸ مَنْ ظَلَمَ نَفْسَهُ كَانَ لِغَيْرِهِ أَظْلَمَ
- ۷۸ رهرو آن نیست که گه تند و گه می خسته رود / رهرو آن است که آهسته و پیوسته رود
- ۷۸ رهرو آن است که آهسته و پیوسته رود
- ۷۹ لَا تَصْرِبْ بِهِ وَاهْجُرْهُ وَ لَا تُطِيلْ
- ۷۹ چون وا نمی کنی گری خود گره مشو / ابرو گشاده باش چو دستت گشاده نیست
- ۷۹ اگر نان گندمی نیست ، زبان مردمی چه شد؟
- ۷۹ «الف»
- ۸۰ إِيْتَكُمْ لَنْ تَسْعُوا التَّاسِ بِأَمْوَالِكُمْ فَسَعَوْهُمْ بِطَلَاقِهِ الْوَجْهِ
- ۸۰ مِنْ الْعَيْشِ دَارٌ يَكْرَى
- ۸۱ إِنَّ الْمَوْتَ يَأْتِي بَعْتَهُ
- ۸۱ دَخَلَ مَلِكُ الْمَوْتِ إِلَى سَلِيمَانَ فَجَعَلَ يَنْظُرُ إِلَى رَجُلٍ مِنْ جُلَسَائِهِ يُدِيمُ النَّظَرَ
- ۸۲ إِذَا قَضَى اللَّهُ لِعَبْدٍ أَنْ يَمُوتَ بِأَرْضٍ جَعَلَ لَهُ إِلَيْهَا حَاجَةً
- ۸۲ كَفَاكَ مُؤَدِّبًا لِنَفْسِكَ تَجْتَنِبُ مَا كَرِهْتَهُ مِنْ غَيْرِكَ
- ۸۳ قِيمَةُ كُلِّ امْرِئٍ؟ مَا يُحْسِنُهُ
- ۸۳ يَا نَوْفًا! إِرْحَمِ تَرْحَمِ
- ۸۴ الْحُرُّ حُرٌّ وَإِنْ مَسَّهُ الضُّرُّ
- ۸۴ الْهَدْيِيُّ عَلَى قَدْرِ مُهْدِيهَا
- ۸۴ إِنَّ الْحُرَّ حُرٌّ عَلَى جَمِيعِ أحوَالِهِ إِنْ نَابَتْهُ نَائِبَتُهُ صَبْرًا لَهَا وَإِنْ تَدَاكَتْ عَلَيْهِ
- ۸۵ الْبِرُّكَهَ مَعَ أَكَابِرِكُمْ
- ۸۵ التَّقْوَى رَأْسُ الْحَسَنَاتِ
- ۸۵ التَّوَمُّ عَلَى أَرْبَعَةِ أَصْنَافٍ :
- ۸۶ مَنْ تَفَاقَرَا فَتَقَرَّ
- ۸۶ مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ وَمَنْ تَكَبَّرَ حَفَضَهُ اللَّهُ
- ۸۶ مَنْ قَبِضَ يَدَهُ مَخَافَةَ الْفَقْرِ فَقَدْ تَعَجَّلَ الْفَقْرَ
- ۸۶ وَ نَوْمُ الْكُفَّارِ عَلَى يَسَارِهِمْ
- ۸۶ از تواضع بزرگوار شوی / وز تکبر ذلیل و خوار شوی

- ۸۸ جاذِبِ الشَّيْطَانَ قِيَادَكَ
- ۸۸ مَنْ خَافَ اللَّهَ أَخَافَ اللَّهَ مِنْهُ كُلَّ شَيْءٍ
- ۸۸ نَفْسُ الْمَرْءِ خُطَاةٌ إِلَى أَجَلِهِ
- ۸۸ درگذار تو هر هوس دامی است / از حیات تو هر نفس گامی است
- ۸۹ مَنْ رَضِيَ عَنْ نَفْسِهِ كَثُرَ السَّاحِطُونَ عَلَيْهِ
- ۸۹ حوران بهشتی را دوزخ بود اعراف / از دوزخیان پرس که اعراف بهشت است
- ۸۹ يَدِيمُونَ الْمُؤَدَّةَ مَا رَأَوْنِي / وَيَبْقَى الْوُدُّ مَا بَقِيَ اللَّقَاءُ
- ۸۹ خودپسند خداپسند نیست
- ۹۰ رُبَّمَا كَانَ الدَّوَاءُ دَاءً وَ الدَّاءُ دَوَاءً
- ۹۰ قَوْمٌ إِسْتَوَتْ حَسَنَاتُهُمْ وَ سَيِّئَاتُهُمْ فَإِنْ أَدَخَلَهُمُ النَّارَ فَبِئْسَ مَا كَانُوا فِيهَا
- ۹۰ از قضا سرکنگبین صفرافزود / روغن بادام خشکی می نمود
- ۹۱ مَا أَضْمَرَ أَحَدٌ شَيْئًا إِلَّا ظَهَرَ فِي فَلَائِتِ لِسَانِهِ وَ صَفْحَاتِ وَجْهِهِ
- ۹۱ کاسه چینی که صدا می کند / خود صفت خویش ادا می کند
- ۹۱ کاسه چینی که صدا می کند خود صفت خویش ادا می کند
- ۹۲ إِذَا حَضَرَتِ الْمَيِّتَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ فَلَقْنَهُ شَهَادَةً أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ
- ۹۲ اِذَا هَمَمْتَ بِأَمْرٍ فَاسْتَجِرْ رَبَّكَ فِيهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ ثُمَّ انظُرْ إِلَى الَّذِي يَسْبِقُ
- ۹۲ فَضَبَّرْتُ وَفِي الْعَيْنِ قَدَى وَفِي الْخَلْقِ شَجَا
- ۹۲ لِأَخِيرٍ فِي الشَّرَفِ وَ لِأَسْرَفٍ فِي الْخَيْرِ
- ۹۳ إِقْرَأِ الْعَقْلَاءَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ جَائِزٌ
- ۹۳ لَوْلَا الْأَمَلُ مَا رَضَعْتَ وَالِدَةً وَ لَدَهَا
- ۹۴ أَلْقَلْبُ مُصْحَفُ الْبَصْرِ
- ۹۴ النَّاسُ بِأَمْرَائِهِمْ أَشْبَهَ مِنْهُمْ بِأَبَائِهِمْ
- ۹۴ كُنْ وَصِيَّ نَفْسِكَ
- ۹۴ اگر ز باغ رعیت ملک خورد سیبی / برآوردن غلامان او درخت از بیخ
- ۹۴ اگر جزاحی، اول روده خودت را جا بگذار
- ۹۴ اگر نی زنی چرا بابات از حصبه مرد

- چشم می بیند ، دل می خواهد ۹۴
- السُّكُوتُ ذَهَبٌ وَالْكَلَامُ فِضَّةٌ ۹۶
- السَّرَكَةُ فِي الْمَلِكِ تُؤَدِّي إِلَى الْإِضْطِرَابِ ۹۶
- النَّاسُ عَلَى دِينِ مُلُوكِهِمْ ۹۶
- دیگ شراکت به جوش نمی آید ۹۶
- الْإِنْسَانُ عَبْدُ الْإِحْسَانِ ۹۸
- إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ ۹۸
- أَحْسِنَ إِلَى مَنْ شِئْتَ تَكُنْ أَمِيرَهُ ۹۸
- الْخَسُودُ لَا يَسْوُدُ ۹۹
- الْخَمْرُ أُمَّ الْخَبَائِثِ فَمَنْ شَرِبَهَا لَمْ تُقْبَلْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ۹۹
- التَّطَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ ۹۹
- إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ ۹۹
- إِضَاعَةُ الْفُرْضَةِ عُصَّةٌ ۱۰۱
- مَنْ زَجَاكَ فَلَا تُحَيِّبْ أُمَّهُ ۱۰۱
- مَنْ قَلَّ طَعْمُهُ صَحَّ بَدَنُهُ وَصَفَا قَلْبُهُ ۱۰۱
- اندرون از طعام خالی دار / تا در آن نور معرفت بینی ۱۰۱
- كُلُّ شَيْءٍ نَظِيفٌ حَتَّى تَعْلَمَ أَنَّهُ قَدِرٌ ۱۰۲
- وَبِأَسْمَائِكَ الْمُنْقُوشَاتِ عَلَى خَاتِمِ سَلِيمَانَ بْنِ دَاوُدَ ۷ الَّتِي مَلَكَ بِهَا ۱۰۲
- يا نورُ يا قُدُوسُ يا أَوَّلَ الْأَوَّلِينَ و يا آخِرَ الْآخِرِينَ ۱۰۳
- پای بست آمده است و پس دیوار / اول اندیشه وانگهی گفتار ۱۰۳
- حرفت را بفهم و بزنی ۱۰۳
- فَكَّرْتُ ثُمَّ تَكَلَّمْتُ ۱۰۴
- كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَمْ يُدْرَكَ فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ فَهُوَ أَبْتَرٌ ۱۰۴
- الرِّفِيقُ نَتْمُ الطَّرِيقِ ۱۰۵
- السَّلَامُ قَبْلَ الْكَلَامِ ۱۰۵
- أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلُ ۱۰۵

- ۱۰۵ مَنْ بَدَأَ بِالْكَلامِ قَبْلَ السَّلَامِ فَلَا تُجِيبُوهُ
- ۱۰۶ اَلْخَدِيثُ طَوِيلٌ وَالْكَلامُ كَثِيرٌ
- ۱۰۶ إِنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ وَ لَا حِسَابٌ وَ غَدًا حِسَابٌ وَ لَا عَمَلٌ
- ۱۰۶ رَبِّ أَمِيلِ خَائِبٌ
- ۱۰۶ ای که دستت می رسد کاری بکن / پیش از آن کز تو نیاید هیچ کار
- ۱۰۶ با زلف بتان مپیچ ای دل / این رشته سر دراز دارد
- ۱۰۷ مَنْ أَبَدَى ضَفْحَتَهُ لِلْحَقِّ هَلَكَ
- ۱۰۷ نَفْسُ الْمَهْمُومِ لِيُظْلِمِنَا تَسْبِيحٌ وَهَمُّهُ لَنَا عِبَادَةٌ وَكِتْمَانُ سِرِّنَا جِهَادٌ
- ۱۰۷ «ب _ ت»
- ۱۰۸ إِعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ
- ۱۰۸ خَالِطُوا النَّاسَ بِأَبْدَانِكُمْ وَزَيِّلُوهُمْ بِقُلُوبِكُمْ وَ أَعْمَالِكُمْ
- ۱۰۸ بس تجربه کردیم در این دیر مکافات / با دُرْدُكشان هر که درافتاد ورافتاد
- ۱۰۸ گفت پیغمبر به آواز بلند / با توکل زانوی اشتر ببند
- ۱۰۹ مَنْ كَانَ لِلَّهِ كَانَ اللَّهُ لَهُ
- ۱۰۹ مَنْ كَانَ مَعَ اللَّهِ كَانَ اللَّهُ مَعَهُ
- ۱۰۹ با خدا باش و پادشاهی کن / بی خدا باش و هر چه خواهی کن
- ۱۰۹ خاک او باش و پادشاهی کن / آن او باش و هر چه خواهی کن
- ۱۱۰ مَنْ جَمَعَ مَالًا مِنْ مِهَاوِشَ أَذْهَبَهُ اللَّهُ فِي نَهَابٍ
- ۱۱۰ مَنْ يَكْتَسِبُ مَالًا مِنْ غَيْرِ جَلِّهِ يَصْرِفُهُ فِي غَيْرِ حَقِّهِ
- ۱۱۰ آب آورده را آب می برد
- ۱۱۱ اَلْإِعْفَافُ زِينَةُ الْفَقْرِ
- ۱۱۱ اَلْكَسَلُ يُضِرُّ بِالْذَّيْنِ وَالْذَّنْبِ
- ۱۱۱ اِمْسِ بِدَائِكَ مَا مَشَى بِكَ
- ۱۱۱ تَخَفَّفُوا تَلَحَّفُوا
- ۱۱۲ إِذَا أُنِيَ أَخَذَكُمْ أَهْلُهُ فَلَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ الْجَمَاعِ وَكَانَ مِنْهُ
- ۱۱۲ حیف بردن ز کردانی نیست / با گرانان به از گرانی نیست

- ۱۱۲ ----- با متکبران تکبر کردن بهتر از تواضع است -----
- ۱۱۲ ----- فلانی با شیطان تخم کاشته است -----
- ۱۱۳ ----- التَّكْبَرُ عَلَى الْمُتَكَبِّرِ هُوَ التَّوَاضُّعُ بِعَيْنِهِ -----
- ۱۱۳ ----- اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْعَدِيْلَةِ عِنْدَ الْمَوْتِ -----
- ۱۱۴ ----- اِحْذَرُوا السَّفِيْلَةَ فَاِنَّ السَّفِيْلَةَ مَنْ لَا يَخَافُ اللّٰهَ عَزَّوَجَلَّ -----
- ۱۱۴ ----- كَمَا تُعِيْنُ تُعَانُ -----
- ۱۱۴ ----- مَنْ اَوْمَأَ اِلَى مُتَفَاوِتٍ خَدَلْتَهُ الْجِيْلُ -----
- ۱۱۵ ----- اَلْبَخِيْلُ خَازِنٌ لِّوَرَثِيْهِ -----
- ۱۱۵ ----- اَلْبَخِيْلُ يَبْخُلُ عَلَى نَفْسِهِ بِالتَّيْسِيْرِ مِنْ دُنْيَاہِ وَ يَسْمَخُ لِّوَرَاثِيْہِ بِكُلِّہَا -----
- ۱۱۵ ----- بَرَّوْا اَبَاءَكُمْ يَبْرُكْكُمْ اَبْنَاؤُكُمْ -----
- ۱۱۵ ----- تُسْتَحَبُّ عِرَامَةُ الصَّبِيِّ فِي صَغَرِهِ لِيَكُوْنَ خَلِيْمًا فِي كِبَرِهِ -----
- ۱۱۶ ----- اِنَّ اَهْنَأَ النَّاسِ عَيْشًا مَنْ كَانَ بِمَا قَسَمَ اللّٰهُ لَهٗ رَاضِيًا -----
- ۱۱۶ ----- اَحْسِنْ اِلَى مَنْ اَسَاءَ اِلَيْكَ -----
- ۱۱۶ ----- مَنْ نَقَلَ اِلَيْكَ نَقَلَ عَنْكَ -----
- ۱۱۶ ----- بدان را بدی سهل باشد جزا / اگر مردی أحسن إلى من أساء -----
- ۱۱۶ ----- جواب بدی خوبی است. -----
- ۱۱۷ ----- ذَوُو الْعِيُوْبِ يَجْتُوْنَ اِشَاعَةَ مَعَايِبِ النَّاسِ يَتَّبِعْ لَهُمُ الْعُذْرُ فِي مَعَايِبِهِمْ -----
- ۱۱۷ ----- مَنْ خَفَرَ بِئْرًا لِاَخِيْهِ وَقَعَ فِيْہَا -----
- ۱۱۷ ----- مَنْ سَاءَ خُلُقُهٗ فَقَدْ عَدَّبَ نَفْسَهٗ -----
- ۱۱۷ ----- چاه مکن بهر کسی ، اول خودت دوم کسی -----
- ۱۱۸ ----- ضَمَّتْ الْجَاهِلِ سِتْرَهٗ -----
- ۱۱۸ ----- لَا تَبْدُلَنَّ وُدَّكَ اِذَا لَمْ تَجِدْ مَوْضِعًا -----
- ۱۱۸ ----- مَنْ اسْتَدَامَ قَرَعَ الْبَابَ وَ لَجَّ وَ لَجَّ -----
- ۱۱۸ ----- بر در بسته چو بنشینی بسی / عاقبت بگشاید آن در را کسی -----
- ۱۱۸ ----- بر در بسته چو بنشینی بسی / هیچ شک نبود که بگشاید کسی -----
- ۱۱۹ ----- الْكِبْرُ رِءَاءَ اللّٰهِ -----

- ۱۱۹ سَادَةُ النَّاسِ فِي الدُّنْيَا الْأَسْخِيَاءُ
- ۱۱۹ كَمْ مِنْ إِنْسَانٍ أَهْلَكَهُ لِسَانٌ
- ۱۱۹ بزرگی بایدت بخشندگی کن / که تا دانه نیشانی نروید
- ۱۱۹ بس سَر که بریده زبان است / با یک نقطه زبان زیان است
- ۱۲۰ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي
- ۱۲۰ مَنْ سَوَّهَ أَنْ يُسْتَجَابَ لَهُ فِي الْبَلَاءِ فَلْيَكْثِرِ الدُّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ
- ۱۲۱ السَّمْعُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ
- ۱۲۱ لَا تَنْظُرْ إِلَى مَنْ قَالَ وَانظُرْ إِلَى مَا قَالَ
- ۱۲۱ مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تِبَارِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى
- ۱۲۱ بلایی ز دوزخ سفر کردن است / غم چیز و تیمار جان خوردن است
- ۱۲۱ بنی آدم اعضای یکدیگرند / که در آفرینش ز یک گوهرند
- ۱۲۱ بیج جا خانه آدم نمی شود
- ۱۲۲ إِنِّي وَضَعْتُ الْعِرَّ فِي طَاعَتِي وَهُمْ يَطْلُبُونَهُ فِي خِدْمَةِ السُّلْطَانِ
- ۱۲۲ بِالْعِلْمِ تَكُونُ الْحَيَاةُ
- ۱۲۲ به دانش بُود بی گمان زنده مرد / خنک رنج بُردار پاینده مرد
- ۱۲۲ به دست آهن تفته کردن خمیر / به از دست بر سینه پیش امیر
- ۱۲۳ طَلَبُ الْجَنَّةِ بِلا عَمَلٍ حُمُقٌ
- ۱۲۳ طُوبَى لِمَنْ تَرَكَ شَهْوَةَ حَاضِرَةٍ لِمَوْعُودٍ لَمْ يَرَهُ
- ۱۲۳ كَثْرَةُ الزِّيَارَةِ تُورِثُ الْمَالَئَةَ
- ۱۲۳ به دیدار مردم شدن عیب نیست / ولیکن نه چندان که گویند : «بس!»
- ۱۲۴ عِنْدَ الْإِمْتِحَانِ يَكْرَهُ الرَّجُلُ أَنْ يُهَانَ
- ۱۲۴ فَوْتُ الْحَاجَةِ خَيْرٌ مِنْ طَلْبِهَا مِنْ غَيْرِ أَهْلِهَا
- ۱۲۴ قَدَمُ الْإِخْتِبَارِ فِي اتِّخَاذِ الْإِخْوَانِ ؛ الْإِخْتِبَارُ مَعْيَارٌ يُفَرِّقُ
- ۱۲۴ بدو گفت پولاد جنگی نبرد / به کُشتی پدید آید از مرد ، مرد
- ۱۲۴ به نازموده مده دل نخست / که لنگ ایستاده نماید درست
- ۱۲۴ خوش بود گر محک تجربه آید به میان / تا سیه روی شود هر که در او غش باشد

- خوش بود گر محک تجربه آید به میان تا سیه روی شود هر که در او غش باشد ۱۲۴
- أَحَبُّ إِخْوَانِي إِلَيَّ مَنْ أهدَى إِلَيَّ غَيُوبِي ۱۲۵
- فَأَتَى لِأَرَى الْمَوْتَ إِلَّا سَعَادَةَ وَالْحَيَاةَ مَعَ الظَّالِمِينَ إِلَّا بَرَمًا ۱۲۵
- لَا تَقُولُوا فِي أَمْوَالِكُمْ إِلَّا خَيْرًا ۱۲۵
- رَبِّ بَعِيدٍ أَقْرَبُ مِنْ قَرِيبٍ وَرَبِّ قَرِيبٍ أَبْعَدُ مِنْ بَعِيدٍ ۱۲۶
- كَفَى بِالسَّلَامَةِ دَاءً ۱۲۶
- يَنْقُضُ الشُّكَّ بِالْيَقِينِ ۱۲۶
- بیگانه اگر وفا کند خویش من است / ور خویش جفا کند بداندیش من است ۱۲۶
- إِذَا أَتَنَى عَلَيْكَ جِيرَانُكَ أَتَكَ مُحْسِنٌ فَأَنْتَ مُحْسِنٌ وَإِذَا أَتَنَى عَلَيْكَ جِيرَانُكَ ۱۲۷
- إِنْ تَسْتَقِيمُوا تُفْلِحُوا ۱۲۷
- تَقَعُدْ عَنِ الصَّلَاةِ أَيَّامَ الْخَيْضِ ۱۲۷
- الْعَاقِلُ مَنِ اتَّعَظَ بغيرِهِ ۱۲۸
- مِنْ سَعَادَةِ الْفَرِّ أَنْ يُشْبِهَهُ أَبَاهُ ۱۲۸
- وَلَدُ الشُّوْءِ يُهْدِمُ الشَّرْفَ وَيُشِينُ السَّلْفَ؛ ۱۲۸
- به نهاد و خو و صورت به پدر مانند راست / پسر آن است پدر را که بماند به پدر ۱۲۸
- پسر کو رها کرد رسم پدر / تو بیگانه خوانش نخوانش پسر ۱۲۸
- پند گیر از مصایب دگران / تا نگیرند دیگران ز تو پند ۱۲۸
- پسر که ناخلف افتد پدر چه کار کند ۱۲۸
- الْمَشِيْبُ رَسُوْلُ الْمَوْتِ ۱۲۹
- مَا قَمِيصُ عُثْمَانَ بِقَمِيصِ يُوسُفَ وَ لَا يَكَاؤُهُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَبْكَاءِ أَوْلَادِ يَعْقُوبَ ۱۲۹
- پیامی است از مرگ موی سفید / به بودن چه داری تو چندان امید ۱۲۹
- این (موی سفید) قاصد مرگ من است ۱۲۹
- أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْفَرْجُ عِنْدَ تَضَائِقِ الْأَمْرِ ۱۳۰
- نَحْنُ نَحْكُمُ بِالظَّاهِرِ وَاللَّهُ يَتَوَلَّى السَّرَائِرَ ۱۳۰
- تا پریشان نشود کار به سامان نرسد / شرطِ دور است که تا این نشود آن نشود ۱۳۰
- أَبْغَضُ الْخَلَالِ إِلَى اللَّهِ الطَّلَاقُ ۱۳۱

- ۱۳۱ بَادِرِ الْفُرْضَةِ قَبْلَ أَنْ تَكُونَ غَضَةً
- ۱۳۱ مَنْ جَهَلَ مَوْضِعَ قَدَمِهِ زَلَّ
- ۱۳۱ تا توانی پا منه اندر فراق / أبغض الأشياء عندی الطلاق
- ۱۳۱ بیچ چیز بدتر از طلاق نیست
- ۱۳۳ سَلْ عَنِ الرَّفِيقِ قَبْلَ الطَّرِيقِ وَعَنِ الْجَارِ قَبْلَ الدَّارِ
- ۱۳۳ نَزَلْ نَفْسَكَ دُونَ مَنْزِلَتِهَا تُنْزِلَكَ النَّاسُ فَوْقَ مَنْزِلَتِكَ
- ۱۳۳ تا ندانی که کیست همسایه / به عمارت تلف مکن مایه
- ۱۳۳ مسایه را بپرس ، خانه را بخر
- ۱۳۴ الْأَضَاعِيْزُ مِنَ الذَّنُوبِ طُرُقٌ إِلَى الْكِبَائِرِ
- ۱۳۴ ترخم بر پلنگ تیزدندان / ستمکاری بود بر گوسفندان
- ۱۳۵ التَّاجِرُ الْجَبَائِلُ مَحْرُومٌ
- ۱۳۵ ظَلَمَ الْإِحْسَانَ وَاضْعَهُ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ
- ۱۳۵ مَنْ تَرَكَ الشَّهَوَاتِ كَانَ خُزْأً
- ۱۳۶ إِذَا مَدَحْتَ فَاقْتَصِرْ
- ۱۳۶ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مِنَ الْخَيْرِ مَا يُعْجَلُ
- ۱۳۶ أَقْبَحُ الصَّدَقِ ثَنَاءُ الرَّجُلِ نَفْسَهُ
- ۱۳۷ إِذَا صَنَعْتَ مَعْرُوفًا فَاسْتُرْهُ
- ۱۳۷ الْوَحْدَهُ خَيْرٌ مِنْ جَلِيسِ الشُّوْءِ
- ۱۳۷ أَحْيِ مَعْرُوفَكَ بِإِمَانَتِهِ
- ۱۳۷ أَكْبَرُ الْحَمَقِ الْإِغْرَاقُ فِي الْمَدْحِ وَالذَّمِّ
- ۱۳۷ تو نیکی می کن و در دجله انداز / که ایزد در بیابانت دهد باز
- ۱۳۸ الْهَدْيِيُّ تَجَلُّبُ الْمَخَبَةِ
- ۱۳۸ يُجْزِيهِ ذَلِكَ إِلَى أَنْ يَجِدَ الْمَاءَ
- ۱۴۰ مَنْ سَبَقَ إِلَى مَوْضِعٍ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ يَوْمَهُ وَلَيْلَتَهُ
- ۱۴۰ «ج - خ»
- ۱۴۱ إِيَّاكَ وَمَا يُعْتَدَّرُ مِنْهُ

- ۱۴۱ ----- فَخَزَ الْمَرْءُ بِفَضْلِهِ لَا بِأَصْلِهِ -----
- ۱۴۱ ----- إِنَّ الْفَتَىٰ مَنْ يَقُولُ هَا أَنَا ذَا/لَيْسَ الْفَتَىٰ مَنْ يَقُولُ كَانَ أَبِي -----
- ۱۴۱ ----- جایی که بزرگ بایدت بود / فرزندی کس نداشت سود -----
- ۱۴۱ ----- گیرم پدر تو بود فاضل / از فضل پدر تو را چه حاصل؟ -----
- ۱۴۱ ----- گیرم پدر تو بود فاضل از فضل پدر تو را چه حاصل؟ -----
- ۱۴۲ ----- الْجَنَّةُ مَحْفُوفَةٌ بِالْمَكَارِهِ -----
- ۱۴۲ ----- الشُّكُوتُ عَلَى الْأَحْمَقِ أَفْضَلُ مِنْ جَوَابِهِ -----
- ۱۴۲ ----- مَلَكَ الْعَمَلِ خَوَاتِيمُهُ -----
- ۱۴۳ ----- إِنَّهَا (الْوَيْلُ) بِنَزْوِي جَهَنَّمَ -----
- ۱۴۳ ----- صِيَانَةُ الْمَرْأَةِ أَنْعَمُ لِحَالِهَا وَأَدْوَمُ لِجَمَالِهَا -----
- ۱۴۳ ----- مَنْ طَلَبَ شَيْئًا نَالَهُ أَوْ بَعْضَهُ -----
- ۱۴۴ ----- الْوَيْلُ وَادٍ فِي جَهَنَّمَ يَهْوَى فِيهِ الْكَافِرُ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا قَبْلَ أَنْ يَبْلُغَ قَعْرَهُ -----
- ۱۴۴ ----- مَنْ اسْتَحَارَ اللَّهَ مَرَّةً وَاحِدَةً وَهُوَ رَاضٍ بِمَا صَنَعَ اللَّهُ لَهُ خَارَ اللَّهُ لَهُ حَتْمًا -----
- ۱۴۵ ----- التَّدْبِيرُ قَبْلَ الْعَمَلِ يُؤَمِّنُكَ مِنَ التَّنَدِمِ -----
- ۱۴۵ ----- لَا تَتَّخِذَنَّ عَدُوَّ صَدِيقِكَ صَدِيقًا -----
- ۱۴۵ ----- زلیخا مُرد از آن حسرت که یوسف گشت زندانی / چرا عاقل کند کاری که باز آرد پشیمانی -----
- ۱۴۶ ----- إِبْدَاءُ بِمَنْ تَعُولُ الْأَدْنَىٰ فَالْأَدْنَىٰ -----
- ۱۴۶ ----- إِذَا أَعْطَى اللَّهُ أَحَدَكُمْ خَيْرًا فَلْيَبْدَأْ بِنَفْسِهِ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ -----
- ۱۴۶ ----- غَائِظٌ أَوْ بَوْلٌ أَوْ مَنِيٌّ أَوْ رِيحٌ وَالتَّوَمُّ حَتَّى يُدْهَبَ الْعَقْلُ -----
- ۱۴۷ ----- حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْجِي وَ يُصَمُّ -----
- ۱۴۷ ----- لَوْ أَنَّ لِابْنِ آدَمَ مَلَاءً وَادٍ مَالًا لَأَحَبَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ مِثْلٌ وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ -----
- ۱۴۷ ----- گفت : چشم تنگ دنیادار را / یا قناعت پر کند یا خاک گور -----
- ۱۴۸ ----- إِرْحَمْ مَنْ دُونَكَ يَرْحَمَكَ مَنْ فَوْقَكَ -----
- ۱۴۸ ----- عَيْنُ الْمُحِبِّ عَمِيَّةٌ عَنِ مَعَايِبِ الْمَحْبُوبِ وَأَدْنَىٰ صَمَاءٍ عَنِ قُبْحِ مَسَاوِيهِ -----
- ۱۴۸ ----- مَنْ عُرِفَ بِالْكَذِبِ لَمْ يَقْبَلْ صِدْقُهُ -----
- ۱۴۸ ----- ره نیکمردان آزاده گیر / چو استاده ای دست افتاده گیر -----

- آن که به دروغگویی منسوب گشت ، اگر راست گوید از او باور ندارند ۱۴۸
- إِحْتَرِسُوا مِنَ النَّاسِ بِسُوءِ الظَّنِّ ۱۴۹
- الْخَزْمُ سُوءُ الظَّنِّ ۱۴۹
- چو خواهی که چیزی ندزدت کس / جهان را همه دزد پندار و بس ۱۴۹
- بدگمان باش ، درامان باش ۱۴۹
- دروغگو خانه اش آتش گرفت کسی باور نکرد ۱۴۹
- سَلْ تَفَقُّهَا وَلَا تَسْأَلْ تَعْتَبَأَ ۱۵۰
- لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ أَسْنَدُوا أَمْرَهُمْ إِلَىٰ امْرَأَةٍ ۱۵۰
- بغزید بر من که عقلت کجاست؟ / چو دانی و پرسى سؤالت خطاست ۱۵۰
- یکی دختری بود پوران بنام / چو زن شاه شد کارها گشت خام ۱۵۰
- إِذَا لَمْ تَسْتَحِي فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ ۱۵۱
- مَنْ رَأَىٰ أَحَاهُ عَلَىٰ أَمْرٍ يَكْرَهُهُ فَلَمْ يَزِدْهُ عَنْهُ َ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ َ فَقَدْ خَانَهُ ۱۵۱
- چو می بینی که نابینا و چاه است / اگر خاموش بنشینى گناه است ۱۵۱
- چون چنین خواهی ، خداخواهدچنین / می دهد حق آرزوی متّین ۱۵۱
- وگر بینم که نابینا و چاه است / اگر خاموش بنشینم گناه است ۱۵۱
- أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي الْعَوْمِيْنَ ۱۵۲
- زُهِدْكَ فِي رَاغِبٍ فَيَكُ نُقْصَانُ حَظِّ وَرَغْبَتِكَ فِي زَاهِدٍ فَيَكُ دُلُّ نَفْسٍ ۱۵۲
- مَنْ كَانَ عِنْدَهُ صِبْيٌ فَلْيَتَّصَبْ لَهُ ۱۵۲
- بهر طفل نو پدر تی کند / گر چه عقلش هندسه ی گیتی کند ۱۵۲
- چونک با کودک سرو کارم فتاد / هم زبان کودکان باید گشاد ۱۵۲
- چون که با کودک سر و کارت فتاد / پس زبان کودکی باید گشاد ۱۵۲
- چه خوش بی مهربانی هر دو سربی / که یک سر مهربانی درد سربی ۱۵۲
- أَشْرَفُ الْمَوْتِ قَتْلُ الشَّهَادَةِ ۱۵۳
- مُلاَقَاةُ الْإِخْوَانِ نُشْرَةٌ ۱۵۳
- چه فالی بود فرخنده تر از دیدن دوست / چه بود روزی پیروزتر از روز وصال ۱۵۳
- که را کُشت خواهد همی روزگار / چه نیکوتر از مرگ در کارزار ۱۵۳

- دوست را چیست به ز دیدن دوست؟ ----- ۱۵۳
- حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ ----- ۱۵۴
- مَنْ لَمْ يَسْقِ الْهَدَىٰ فَلْيَجْلُ وَلْيَجْعَلْهَا عَمْرَةً ----- ۱۵۴
- يَا أَبَادِرُ! الْحَقُّ ثَقِيلٌ مُّرٌّ ----- ۱۵۴
- أَيُّمَا حَدِيثٍ جَاوَزَ الْإِثْنَيْنِ فَقَدْ فَشَا؛ ----- ۱۵۵
- مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِجْلَالُ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ ----- ۱۵۵
- الْخَسْدُ دَاءٌ عِيَاءٌ لَا يَزُولُ إِلَّا بِهَلِكِ الْحَابِسِ أَوْ مَوْتِ الْمَحْسُودِ ----- ۱۵۶
- لَا رَاحَةَ لِحَسُودٍ ----- ۱۵۶
- الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ ----- ۱۵۸
- مَنْ أَحَبَّنَا كَانَ مَعَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَوْ أَنَّ زَجْلاً أَحَبَّ حَجْراً لَخَشَرَهُ اللَّهُ مَعَهُ ----- ۱۵۸
- وَقَّ عَرْضَكَ ، بَعْرَضِكَ تُكْرَم ----- ۱۵۸
- يَزِدُّ اللَّهُ الْحَقَّ إِلَىٰ أَهْلِهِ ----- ۱۵۸
- قَدْ أَضَاءَ الصُّبْحُ لِذِي عَيْنَيْنِ ----- ۱۵۹
- قُلِ الْحَقُّ وَإِنْ كَانَ مُرّاً ----- ۱۵۹
- لَيْسَ حُسْنُ الْجَوَارِ كَفَّ الْأَذَىٰ وَلَكِنْ حُسْنُ الْجَوَارِ صَبْرَكَ عَلَىٰ الْأَذَىٰ ----- ۱۵۹
- يُبْصِرُ أَحَدَكُمْ الْقَدَىٰ فِي عَيْنِ أَخِيهِ وَيَنْسَى الْجِدَلَ فِي عَيْنِهِ ----- ۱۵۹
- حق همسایگان بزرگ شمار / باطلی گر کنند یاد میار ----- ۱۵۹
- إِنَّ اللَّهَ لَيَمْلِكُ لِلظَّالِمِ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يَفْلِتْهُ ----- ۱۶۰
- شَرُّ النَّاسِ مَنْ أَكَلَ وَحَدَّهُ ----- ۱۶۰
- عَجِبْتُ لِلْمَرْءِ الْمُسْلِمِ أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ قَضَاءِ يَقْضِيهِ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ لَهُ ----- ۱۶۰
- تنها خور برادر شیطان است ----- ۱۶۰
- إِنَّ الْمَعُونَةَ تَنْزِلُ عَلَىٰ قَدْرِ الْمُؤْمِنِ وَإِنَّ الصَّبْرَ يَنْزِلُ عَلَىٰ قَدْرِ شِدَّةِ الْبَلَاءِ ----- ۱۶۱
- إِنَّمَا يَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْمُنْكَرِ مَنْ كَانَتْ فِيهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ: عَامِلٌ بِ ----- ۱۶۱
- خدا درد را به اندازه طاقت می دهد ----- ۱۶۱
- رطب خورده منع رطب کی (چون) کند ----- ۱۶۱
- إِنَّ الْعَصَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنْ نَارٍ وَإِنَّمَا يُطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ ----- ۱۶۳

- ۱۶۳ ما عُمِرَتِ الْبُلْدَانُ بِمِثْلِ الْعَدْلِ
- ۱۶۳ لاجرم ملک و ولایت خزم و آباد گشت / خزم و آباد گردد ملک از عدل و نظر
- ۱۶۳ عدالت ، آبادانی است
- ۱۶۴ الْأُسْبُحَةُ تَمْنَعُ الرِّزْقَ
- ۱۶۴ إِنَّ التَّوَمَّ أَوْحَى الْمَوْتَ
- ۱۶۴ از خواب قیاس مرگ می باید کرد / هر چیز که هست ترک می باید کرد
- ۱۶۴ خواب نوشین بامداد رحیل / باز دارد پیاده را ز سبیل
- ۱۶۴ از خواب قیاس مرگ می باید کرد
- ۱۶۵ الْإِيْتَامُ تَهَيَّبُكَ لَكَ الْأَمْرَ عَنِ الْأَسْرَارِ الْكَامِنَةِ
- ۱۶۵ خَيْرُ الْأُمُورِ التَّمَطُّ الْأَوْسَطُ
- ۱۶۵ خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا
- ۱۶۵ مَنْ كَانَ ظَاهِرُهُ أَرْجَحَ مِنْ بَاطِنِهِ خَفَّ مِيزَانُهُ
- ۱۶۵ پیش رو خاله ، پشت سر چاله
- ۱۶۶ الْعِلْمُ مَقْرُونٌ إِلَى الْعَمَلِ فَمَنْ عَمِلَ عَمِلَ وَمَنْ عَمِلَ عَمِلَ
- ۱۶۶ إِيَّاكَ وَاللَّوْ فَإِنَّ اللَّوَّ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ
- ۱۶۶ «اگر» را با «مگر» تزویج کردند / از ایشان بچه ای شد «کاشکی» نام
- ۱۶۶ گفت : آری پهلوی یاران خوش است / لیک ای جان در اگر نتوان نشست
- ۱۶۶ «اگر» را با «مگر» تزویج کردند از ایشان بچه ای شد «کاشکی» نام
- ۱۶۶ توانا بود هر که دانا بود
- ۱۶۶ «د _ ز»
- ۱۶۷ بَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ لِمَنْ أَرَادَهَا
- ۱۶۷ مَرَارَةُ الْجِلْمِ أَعَدَّتْ مِنْ مَرَارِهِ الْإِنْتِقَامَ
- ۱۶۷ مَنْ كَتَمَ الْأَطِبَاءَ مَرَضَهُ خَانَ بَدَنَهُ
- ۱۶۸ إِذَا كَانَ الْقَوْمُ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى مِنْهُمْ ائْتَانٌ دُونَ صَاحِبَيْهِمَا فَإِنَّ
- ۱۶۸ أَلْتَّتَبَّتُ خَيْرٌ مِنَ الْعَجَلِ إِلَّا فِي فُرْصِ الْبِرِّ
- ۱۶۸ ر گه که دل به عشق دهی خوش دمی بود/در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست

- ۱۶۹ النَّاسُ رَجُلَانِ : جَوَادٌ لَا يَجِدُ وَّوَاجِدٌ لَا يَسْغَفُ
- ۱۶۹ يَ صَدَقَهُ بَتًّا بَتْلًا فِي حَجِيحِ بَيْتِ اللَّهِ وَ عَابِرِ سَبِيلِهِ لَا تَبَاغُ
- ۱۶۹ کریمان را به دست اندر دم / نیست خداوندان نعمت را کرم نیست
- ۱۷۰ الْمَسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ
- ۱۷۰ عمرو عاص هم در مشورت خیانت نکرد
- ۱۷۱ لَا تَسْتَعِينُ بِكَذَابٍ فَإِنَّ الْكَذَابَ يُقَوِّبُ لَكَ الْبَعِيدَ وَيُبْعِدُ لَكَ الْقَرِيبَ
- ۱۷۱ لَا تَمْسَحْ يَدَكَ بِتُوبٍ مِّنْ لَا تَكْشُوهُ
- ۱۷۱ لِكُلِّ ضَيْقٍ مَخْرَجٌ
- ۱۷۱ در نومیدی بسی امید است / پایان شب سیه سپید است
- ۱۷۲ إِنَّ مَا أَعَانَ اللَّهُ [بِهِ] عَلَى الْكَذَّابِينَ النَّسِيَانُ
- ۱۷۲ يَا عَلِيُّ! ثَلَاثٌ يَحْسُنُ فِيهِنَّ الْكِذْبُ:
- ۱۷۳ إِذَا كَانَ الْمَاءُ قَدَرًا كَرًّا لَمْ يُنْجَسْهُ شَيْءٌ
- ۱۷۳ تَفْوُخُ رَوَائِحِ الْجَنَّةِ مِنْ قَبْلِ قَرْنٍ وَأَشْوَقَاهُ إِلَيْكَ يَا أُوَيْسُ الْقَرْنِيُّ!
- ۱۷۳ مَن عَرَفَ مِنْ أَخِيهِ وَثِيقَهُ دِينَ وَ سَدَادَ طَرِيقٍ فَلَا يَسْمَعَنَّ
- ۱۷۴ الْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ فِي التَّارِيزِ
- ۱۷۴ لَا يَزَالُ الْمَسْرُوقُ مِنْهُ فِي تَهْمِهِ مَن هُوَ يَرَى حَتَّى يَكُونَ أَعْظَمَ جُرْمًا مِنَ السَّارِقِ
- ۱۷۴ يَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ
- ۱۷۵ إِسْتَشِيرْ عَدُوَّكَ الْعَاقِلُ وَأَحْذَرِ رَأْيَ صَدِيقِكَ الْجَاهِلِ
- ۱۷۵ عَدُوٌّ عَاقِلٌ خَيْرٌ مِنْ صَدِيقٍ جَاهِلٍ
- ۱۷۵ لَا تَسْتَصِغِرَنَّ عَدُوًّا وَ إِن ضَعُفَ
- ۱۷۵ لَيْسَ الْعَاقِلُ مَن يَعْرِفُ الْخَيْرَ مِنَ الشَّرِّ وَ لَكِنِ الْعَاقِلُ مَن يَعْرِفُ
- ۱۷۵ دانی که چه گفت زال با رستم گُرد / دشمن نتوان حقیر و بیچاره شمرد
- ۱۷۵ دوستی با مردم دانا نکوست / دشمن دانا به از نادان دوست
- ۱۷۶ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ عَرْشُ الرَّحْمَنِ
- ۱۷۶ مَن أَحْزَنَ مُؤْمِنًا نَمَّ أَعْطَاهُ الدُّنْيَا لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ كَفَّارَةً لَهُ وَلَمْ يُؤْجَرْ عَلَيْهِ
- ۱۷۶ دل که رنجید از کسی خرسند کردن مشکل است / شیشه بشکسته را پیوند کردن مشکل است

- ۱۷۷ إذا أمكنتِ الفرضه فانتبهزها
- ۱۷۷ الأعمالُ في الدنيا تجازهُ الآجره
- ۱۷۷ الدنيا بالأمل
- ۱۷۷ الدنيا محلُّ العبر
- ۱۷۸ الدنيا دارٌ ممرٌ
- ۱۷۸ الدنيا مزرعهُ الآجره
- ۱۷۸ ألدهز يؤمان: يومٌ لك ويومٌ عليك
- ۱۷۹ إن الدنيا و الآجره عدوانٌ متفاوتان و سبيلان مختلفان فمن أحب الدنيا
- ۱۷۹ إن الدنيا و الآجره كرجلٍ له امرأتان إذا أرضى إحداهما أسخط الأخرى
- ۱۷۹ دنيا هر سرش را بگیری سر دیگرش لنگ است
- ۱۸۰ السَّمَرُ مِيزانُ الأخلاق
- ۱۸۰ أصدفأؤك ثلاثة : صدیقك وصدیق صدیقك وعدوُّ عدوك
- ۱۸۰ زُرغياً تزدد حُباً
- ۱۸۱ إن سلیمان كان سباطه كلَّ يومٍ سبعة أكرارٍ فخرجت دابته من
- ۱۸۱ إياك ومُصاحبه الأحمق فإنه يريد أن ينفَعك فيضُرَك
- ۱۸۲ ده مرو ده مرد را احمق کند / عقل را بی نور و بی رونق کند
- ۱۸۳ أكبرُ العيبِ أن تعيب ما فيك مثله
- ۱۸۳ لا تسكن الرُستاق فإن شيوخهم جهله و شبانهم غرمه و
- ۱۸۳ آب کش به کفگیر می گوید : نه سوراخ داری
- ۱۸۴ العمدُ فيه القودُ والخطأ فيه الدية على العاقله
- ۱۸۴ لا يأتى الكرامه إلا الجمار
- ۱۸۵ التَّجَاهُ مَعَ الصَّدقِ
- ۱۸۵ ليس منا من وسع عليه ثم قتر على عياله
- ۱۸۵ ينبغي للمؤمن أن يكون فيه ثمان خصال:
- ۱۸۵ رزق بر اهل خانه تنگ مکن / روزی او می دهد تو جنگ مکن
- ۱۸۵ سایه خورشید سواران طلب / رنج خود و راحت یاران طلب

- ۱۸۶ الخَجْرُ الْعَصِيبُ فِي الدَّارِ زَهْنٌ عَلَى خَرَابِهَا
- ۱۸۶ حُسْنُ السِّيَاسَةِ يَسْتَدِيمُ الرَّئِيسَةَ
- ۱۸۶ حِفْظُ اللِّسَانِ وَبَدَلُ الإِحْسَانِ مِنْ أَفْضَلِ فَضَائِلِ الإِنْسَانِ
- ۱۸۶ گشاده شد آن کس که او لب ببست / زبان بسته باید گشاده دو دست
- ۱۸۷ أَلْعِلْمُ حَيَاةَ القُلُوبِ
- ۱۸۷ اللِّسَانُ تَرْجُمَانُ الجَنَانِ
- ۱۸۷ رَبُّ كَلِمَةٍ سَلَبَتْ نِعْمَةً وَجَلَبَتْ نِقْمَةً
- ۱۸۷ به پای شمع شنیدم ز قیچی یولاد / زبان سرخ سر سبز می دهد بر باد
- ۱۸۷ تَوَانَا بُوَد هِر كِه دَانَا بُوَد / ز دانش دل پیر برنا بود
- ۱۸۸ الْحَازِمُ مَنْ دَارَى زَمَانَهُ
- ۱۸۸ إِنَّمَا مَثَلُ الَّذِي يَهْبُ ثُمَّ يَعُودُ فِي هَبَّتِهِ كَمَثَلِ الكَلْبِ يَقِيءُ ثُمَّ يَأْكُلُ قِيَاءَهُ
- ۱۸۸ خُذْ مَوْعِظَتِكَ مِنَ الذَّهْرِ وَ أَهْلِهِ
- ۱۸۸ اگر سپهر نگردد به حال خود تو بگرد / زمانه با تو نسازد تو با زمانه بساز
- ۱۸۸ به روز نیک کسان باش تا که غم نخوری / بسا کسا که به روز تو آرزومند است
- ۱۸۹ الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الأُمَّهَاتِ
- ۱۸۹ لَمْ تَخُلْ الأَرْضُ مِنْذُ كَانَتْ مِنْ حُجْجِهِ
- ۱۸۹ با تو او چون است من هستم چنان / زیر پای مادران باشد جنان
- ۱۹۰ اتَّبِعْ مَنْ يُبَكِّبِكَ وَهُوَ لَكَ ناصِحٌ وَلا تَتَّبِعْ مَنْ يَضْحَكُكَ وَهُوَ لَكَ غاشٍ
- ۱۹۰ إِنَّ القَصْدَ أَمْرٌ يُحِبُّهُ اللهُ
- ۱۹۰ ستایش سرایان نه یار تواند / ملامت کنان دوستدار تواند
- ۱۹۰ ستوده کسی کو میانه گزید / تن خویش را آفرین گسترید
- ۱۹۰ دوست آن است که بگریاند نه آن که بخنداند
- ۱۹۰ «س _ ش»
- ۱۹۱ الكَلِمَةُ إِذَا خَرَجَتْ مِنَ القَلْبِ وَقَعَتْ فِي القَلْبِ وَإِذَا خَرَجَتْ مِنْ
- ۱۹۱ بَاكِرُوا فَإِنَّ البِرَّكَهَ فِي العِبَاكِرِهِ
- ۱۹۱ يَسِّرُوا وَلا تُعَسِّرُوا

- گفت آسان گیر بر خود کارها کز روی طبع / سخت می گیرد جهان بر مردمان سخت کوش ۱۹۱
- إِذَا أَصَابَ ثَوْبُكَ مِنَ الْكَلْبِ رُطُوبُهُ فَأَغْسِلْهُ ۱۹۲
- الْكَرِيمُ إِذَا وَعَدَ وَفَى ۱۹۲
- إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ خَلْقًا أَنْجَسَ مِنَ الْكَلْبِ ۱۹۲
- سُكُوتُهَا رِضَاهَا ۱۹۲
- إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَضَعَ الْخَجَرَ الْأَسْوَدَ وَهِيَ جَوْهَرَةٌ أُخْرِجَتْ مِنْ ۱۹۴
- سَلِّمْ عَلَيَّ مَنْ لَقِيْتَّ يَزِدُ اللَّهُ فِي حَسَنَاتِكَ ۱۹۴
- مَنْ سَأَلَ فَوْقَ قَدْرِهِ اسْتَحَقَّ الْجِرْمَانَ ۱۹۴
- سَافِرُوا تَصَيَّحُوا ۱۹۵
- يَا دُنْيَا! يَا دُنْيَا! ۱۹۵
- حُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ ۱۹۶
- سُؤَالُ الْمُؤْمِنِ شِفَاءٌ ۱۹۶
- ضَدُّ الْعَاقِلِ ضَنْدُوقٌ سِوَهُ ۱۹۶
- سؤالی چند کردم از حکیمی / سؤال نیک هست از علم نیمی ۱۹۶
- الْمُؤْمِنُ بِشْرُهُ فِي وَجْهِهِ وَحُزْنُهُ فِي قَلْبِهِ ۱۹۷
- مِنْ أَشْرَفِ أَعْمَالِ الْكَرِيمِ تَعَاْفُلُهُ عَمَّا يَعْلَمُ؛ ۱۹۷
- أَشْكُرُ تَزِدُ ۱۹۸
- إِنْشَقَّ الْقَمَرُ بِمَكَّةَ فَلَقَّتَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ : إِشْهَدُوا إِشْهَدُوا بِهَذَا ۱۹۸
- لَيْسَ الْعِيَانُ كَالْخَبَرِ ۱۹۸
- شکر نعمت نعمت افزون کند / کفر ، نعمت از کفت بیرون کند ۱۹۸
- كَانَ أَيُّوبَ أَحْكَمَ النَّاسِ وَأَصْبَرَ النَّاسِ ۱۹۹
- مِرَاةُ الصَّبْرِ تُذْهِبُهَا خِلَاوَةُ الظَّفْرِ ۱۹۹
- منشین تزش از گردش ایام که صبر / تلخ است ولیکن بر شیرین دارد ۱۹۹
- «ص _ ظ» ۱۹۹
- الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرْجِ ۲۰۰
- الصَّدَقَةُ تَدْفَعُ الْبَلَاءَ الْمَيْرَمَ ۲۰۰

- ۲۰۰ جَالِسِ أَهْلِ الْخَيْرِ تَكُنْ مِنْهُمْ
- ۲۰۰ صبر کردن بهر این نَبُودِ حرج / صبر کن کالصبر مفتاح الفرج
- ۲۰۱ الصَّدَقَةُ تُسَدُّ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الشَّرِّ
- ۲۰۱ سَبَعَهُ فِي ظِلِّ عَرْشِ اللَّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ:
- ۲۰۲ اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّهُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
- ۲۰۳ الْعَادَةُ طَبِيعٌ ثَانٍ
- ۲۰۳ لَا تَلْسَعُ الْعَاقِلُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ
- ۲۰۳ ترک عادت موجب مرض است
- ۲۰۳ حکایت باجی خیرم ده
- ۲۰۳ «ع _ غ»
- ۲۰۴ إِنَّ الْعَاقِلَ يَتَّعِظُ بِالْقَلِيلِ
- ۲۰۴ عِلْمٌ بِلَا عَمَلٍ كَشَجَرٍ بِلا ثَمَرٍ
- ۲۰۴ عبادت به جز خدمت خلق نیست / به تسبیح و سجاده و دلق نیست
- ۲۰۴ گفتم که الف گفت: دگر هیچ مگو / در خانه اگر کس است یک حرف بس است
- ۲۰۴ در خانه اگر کس است ، یک حرف بس است
- ۲۰۵ الْعَجَلُهُ مِنَ الشَّيْطَانِ
- ۲۰۵ أَحَبُّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِبَادِهِ
- ۲۰۵ ثَمَرَةُ الْحَزْمِ السَّلَامَةُ
- ۲۰۵ خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ
- ۲۰۵ علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد / دریغ سود ندارد چو رفت کار از دست
- ۲۰۶ إِنَّ أَرْضَاكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَسْبَغُكُمْ عَلَى عِيَالِهِ
- ۲۰۶ كُلُّ امْرِيٍّ يَلْقَى مَا عَمِلَ وَ يُجْزَى بِمَا صَنَعَ
- ۲۰۶ کسی را در گور دیگری نمی گذارند
- ۲۰۷ الْغِيْبَةُ جُهْدُ الْعَاجِزِ
- ۲۰۷ كَثْرَةُ الْهَمِّ تُورِثُ الْهَرَمَ
- ۲۰۷ لَا تَدْخُلْ عَلَيْكَ الْيَوْمَ هَمٌّ غَدٍ

- ٢٠٨ لِقَائِمِ غَيْبَتَانِ: إِحْدَاهُمَا قَصِيرَةٌ وَالْأُخْرَى طَوِيلَةٌ
- ٢٠٩ أَلْفِتْنَةُ نَائِمَةٍ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ أَيْقَظَهَا -
- ٢٠٩ أَوْلَادُنَا أَكْبَادُنَا
- ٢٠٩ وَ أَعْظَمُ مِنَ النَّعْمَةِ عَلَى الْإِنْسَانِ فِي الْجِفْرِ النَّعْمَةُ فِي النَّسِيَانِ -
- ٢٠٩ « ف _ ق »
- ٢١٠ الْإِسْلَامُ يَجِبُ مَا قَبْلَهُ
- ٢١٠ أَلْعَافِيَةُ نِعْمَةٌ خَفِيَّةٌ إِذَا وَجِدْتَ نُسَيْبَتَ وَ إِذَا فُقِدْتَ ذُكْرَتَ -
- ٢١١ مَنْ وَادَكَ بِأَمْرِ وَ لَى عِنْدَ انْقِضَائِهِ
- ٢١١ قَرِيبَانِ بِنْدِ كَيْفَتِمَ تَا پُولِ دَارَى رَفِيقَتِمَ
- ٢١١ قَرِيبَانِ بِنْدِ كَيْفَتِمَ تَا پُولِ دَارَى رَفِيقَتِمَ
- ٢١٢ أَلَّذِينَ عَمَّ بِاللَّيْلِ وَدُلَّ بِالنَّهَارِ
- ٢١٢ لَا تَسْتَصْغِرُوا قَلِيلَ الْإِتْمَانِ فَإِنَّ الضَّغِيرَ يُحْصَى وَ يَرْجَعُ إِلَى الْكَبِيرِ
- ٢١٢ مَنْ سَافَرَ أَوْ تَزَوَّجَ وَالْقَمَرُ فِي الْعَقْرِبِ لَمْ يَزِ الْحَسَنَى
- ٢١٢ اَندَكِ اَندَكِ عِلْمِ يَابِدِ نَفْسِ چُونِ عَالِي بُوَدِ / قَطْرُهُ قَطْرُهُ جَمْعُ گَرْدَدِ وَ انگهی دریا شُود
- ٢١٣ أَلْقِنَاعُهُ مَالٌ لَا يَنْفَدُ -
- ٢١٣ لَا كَنْزٌ أَغْنَى مِنَ الْقِنَاعِ
- ٢١٣ قِنَاعَتِ تَوَانِگَرِ كَنْدِ مَرْدِ رَا / خَبَرِ كَنْ حَرِيصِ جِهَانگَرِدِ رَا -
- ٢١٤ إِنَّ أَوَّلَ مَنْ قَاسَ إِبْلِيسَ
- ٢١٥ أَيْ اللَّهُ أَنْ يُجْرِيَ الْأَشْيَاءَ إِلَّا بِأَسْبَابٍ فَجَعَلَ لِكُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا -
- ٢١٥ لَا تَسْتَحِ مِنْ إِعْطَاءِ الْقَلِيلِ فَإِنَّ الْجِرْمَانَ أَقْلُ مِنْهُ
- ٢١٥ رِ چِيزِي (هَر كَارِي) رَاهِي دَارِد
- ٢١٥ « ك _ ل »
- ٢١٦ أَمْضِ لِكُلِّ يَوْمٍ عَمَلَهُ فَإِنَّ لِكُلِّ يَوْمٍ مَا فِيهِ
- ٢١٦ لَا تُؤْخِرُوا عَمَلَ الْيَوْمِ لِعَدِّ
- ٢١٦ لَا يَكْدُبُ الرَّائِدُ أَهْلَهُ
- ٢١٧ إِنَّ اللَّبْنَ قَدْ يُعَدَى

- ۲۱۷ إِنَّهُ مَنْ أَتَى الْبَيْوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا اهْتَدَى
 ۲۱۷ أَنْظُرُوا مَنْ تَرْضَعُ أَوْلَادَكُمْ فَإِنَّ الْوَلَدَ يُشَبُّ عَلَيْهِ
 ۲۱۷ تَمَامُ الصَّنِيعَةِ خَيْرٌ مِنْ ابْتِدَائِهَا
 ۲۱۷ ركه هر چه دارد از پیر قنذاقتن دارد
 ۲۱۹ الرَّجُلُ الشَّوْءُ لَا يَنْظُرُ بِأَحَدٍ خَيْرًا لَأَنَّهُ لَا يَرَاهُ إِلَّا يُوَصِّفُ نَفْسَهُ؛
 ۲۱۹ كُلُّ امْرَأٍ؟ يَمِيلُ إِلَى مِثْلِهِ
 ۲۱۹ لَا تَقُولَنَّ مَا لَا تَفْعَلُهُ
 ۲۱۹ کبوتر با کبوتر باز با باز / کند همجنس با همجنس پرواز
 ۲۲۰ اللَّئِيمُ لَا يَتَّبِعُ إِلَّا شَكْلَهُ وَلَا يَمِيلُ إِلَّا إِلَى مِثْلِهِ
 ۲۲۰ يَا غِيَاثَ مَنْ لَا غِيَاثَ لَهُ
 ۲۲۰ يَزُ الْبِلَادَ مَا حَمَلَكَ
 ۲۲۱ إِحْمِلْ نَفْسَكَ لِنَفْسِكَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ لَمْ يَحْمِلْكَ غَيْرُكَ
 ۲۲۱ كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ
 ۲۲۱ مَنْ لَمْ يَتَعَلَّمْ فِي الصَّغَرِ لَمْ يَتَقَدَّمْ فِي الْكِبَرِ؛
 ۲۲۱ ر کسی کار خودش بار خودش
 ۲۲۲ أَفْضَلُ الْجُودِ بَدَلُ الْمَوْجُودِ
 ۲۲۲ رُدُّوا الْحَجَرَ مِنْ حَيْثُ جَاءَ فَإِنَّ الشَّرَّ لَا يَدْفَعُهُ إِلَّا الشَّرُّ
 ۲۲۲ جواب است این برادر این نه جنگ است / کلوخ انداز را پاداش سنگ است
 ۲۲۲ جواب های ، هوی است
 ۲۲۳ الْخِيَاءُ يَمْنَعُ الرَّزْقَ
 ۲۲۳ قَلْبُهُ الْعِيَالِ أَحَدُ الْيَسَارِينَ
 ۲۲۳ کور خود و بینای دیگران نبودن
 ۲۲۴ أَعْقَلُ النَّاسِ مَنْ كَانَ بِعَيْيِهِ بَصِيرًا وَعَنْ غَيْبِ غَيْرِهِ ضَرِيرًا
 ۲۲۴ تَمَثَّلَتِ الدُّنْيَا لِلْمَسِيحِ ۷ فِي صُورِهِ امْرَأَةً زَرْقَاءَ فَقَالَ لَهَا: كَمْ تَزَوَّجْتِ؟
 ۲۲۴ يَا مَنْ يُعْطِي الْكَثِيرَ بِالْقَلِيلِ
 ۲۲۴ مجو درستی عهد از جهان سست نهاد / که این عجزه عروس هزار داماد است

- ۲۲۵ رَبِّ سَاعٍ لِقَاعِدٍ
- ۲۲۵ رَبُّمَا أَدْرَكَ الْعَاجِزُ حَاجَتَهُ
- ۲۲۵ گاه باشد که کودکی نادان / به غلط بر هدف زند تیری
- ۲۲۵ شغال پوزه اش به انگور نمی رسد می گوید: ترش است
- ۲۲۷ ذُو الشَّرْفِ لَا تُبَطِّرُهُ مَنْزِلَةٌ نَالَهَا وَإِنْ عَظُمَتْ كَالْجَبَلِ الَّذِي لَا تُزْعِرُهُ
- ۲۲۷ مَنْ قَضَرَ عَنْ شَيْءٍ عَابَهُ
- ۲۲۷ مَنْ قَضَرَ عَنْ مَعْرِفَةِ شَيْءٍ عَابَهُ
- ۲۲۷ باده پُر خوردن و هشیار نشستن سهل است / گر به دولت برسی مست نگردي مردی
- ۲۲۸ الرُّؤْيَا عَلَى ثَلَاثَةٍ:
- ۲۲۸ الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الدَّرَكِ وَالتُّجُّحُ عُقْبَى مَنْ صَبَرَ
- ۲۲۹ إِنَّ مِنَ الْجَهْلِ الضَّحْكَ مِنْ غَيْرِ عَجَبٍ
- ۲۲۹ رَبِّ قَوْلٍ أَنْفَدُ مِنْ ضَوْلٍ
- ۲۲۹ لَا تَرَى الْجَاهِلَ إِلَّا مُفْرِطًا أَوْ مُفْرَطًا
- ۲۳۰ خَفِيَ اللَّهُ خَيْفَةً لَوْ جِئْتَهُ بِنِيرِ الثَّقَلَيْنِ لَعَدَّبَكَ وَ
- ۲۳۰ مَعَ كُلِّ فَرْحَةٍ تَرَحُّهُ
- ۲۳۰ مِنْ مَهَانَةِ الكَذَابِ جُودُهُ بِالْيَمِينِ لِغَيْرِ مُسْتَحْلِفٍ
- ۲۳۱ لَا يَأْخُذُ اللَّهُ الْبَرِيءَ بِالسَّقِيمِ وَلَا يُعَذِّبُ اللَّهُ الْأَطْفَالَ بِذُنُوبِ الْآبَاءِ
- ۲۳۱ يَأْتِي بِأَحَدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُوقَفُ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَ يُدْفَعُ إِلَيْهِ كِتَابُهُ فَلَا تَرَى
- ۲۳۲ تَرَكَ الذَّنْبَ أَهْوَنَ مِنْ طَلَبِ التَّوْبَةِ
- ۲۳۲ يَا عَلِيُّ... لَحْمِكَ مِنْ لَحْمِي وَ دَمُّكَ مِنْ دَمِي
- ۲۳۲ گنه ناکردن و بی باک بودن / بسی آسان تر از پوزش نمودن
- ۲۳۳ إِنَّ مَثَلَ الدُّنْيَا مَثَلُ الْحَيَّةِ مَسَّهَا لَيْتٌ وَ فِي جَوْفِهَا السَّمُّ الْقَاتِلُ
- ۲۳۳ يَا أَبَادَرًا! إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَ لَا إِلَى أَمْوَالِكُمْ وَ لَكِنْ يَنْظُرُ
- ۲۳۳ ما برون را ننگریم و قال را / ما درون را بنگریم و حال را
- ۲۳۳ ما زبان را ننگریم و قال را / ما درون را بنگریم و حال را
- ۲۳۳ «م _ ی»

- ۲۳۴ إذا خَرَجْتَ مِنْ مَنزِلِكَ فِي سَفَرٍ أَوْ خَضِرٍ فَقُلْ «بِسْمِ اللَّهِ»
- ۲۳۴ الْمَالُ وَبِالْ عَلَى صَاحِبِهِ إِلَّا مَا قَدَّمَ
- ۲۳۴ إِنَّ الْأَجَلَ جُنَّةٌ حَصِينَةٌ
- ۲۳۵ أَكْذَبُ النَّاسِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ۹ أَبُو هُرَيْرَةَ
- ۲۳۵ از انبان ابوهریره بیرون آمده
- ۲۳۵ مثل جن و بسم الله
- ۲۳۶ إِنَّ الْمَوَدَّةَ يَعْجُرُ مِنْهَا اللِّسَانُ وَ عَيْنُ الْمُخْبِتِ الْعَيْنَانِ
- ۲۳۶ ما أجلان : أجل محتوم وأجل موقوف. قال : ما المحتوم؟ قال:
- ۲۳۷ الْمَرْءُ بِأَصْغَرِيهِ بِقَلْبِهِ وَ لِسَانِهِ
- ۲۳۷ إِنَّ مِنْ ابْتِغَاءِ الْخَيْرِ اتِّقَاءَ الشَّرِّ
- ۲۳۷ نُصْحَكَ بَيْنَ الْمَلَأِ تَقْرِيعٌ
- ۲۳۷ امیدوار بود آدمی به خیر کسان / مرا به خیر تو امید نیست ، شر مرسان
- ۲۳۷ نه زبان و به دل زبر دستی / مرد چون نیک بنگری دل است و زبان
- ۲۳۸ الْمَحْسِنُ حَتَّىٰ وَإِنْ نُقِلَ إِلَىٰ مَنَازِلِ الْأَمْوَاتِ
- ۲۳۸ عَلَى الْمَشِيرِ الْاجْتِهَادُ فِي الرَّأْيِ وَلَيْسَ عَلَيْهِ ضِمَانُ النَّجْحِ
- ۲۳۸ مَوْتُ فِي عِزٍّ خَيْرٌ مِنْ حَيَاةٍ فِي ذُلٍّ
- ۲۳۸ سعديا مرد نکونام نمیرد هرگز / مرده آن است که نامش به نکویی نبرند
- ۲۳۹ الْمَوْتُ يَأْتِي بَعَثَةً
- ۲۳۹ إِنَّ الْمَوْتَ حَقٌّ
- ۲۳۹ كَفَى بِالْمَوْتِ وَاِعْظَاءً
- ۲۳۹ مجلس وعظ رفتنت هوس است / مرگ همسایه واعظ تو بس است
- ۲۴۰ اَعْلَمُ يَا بَنِيَّ! مَنْ اسْتَدَانَ دِينَا وَ نَوَى قَضَاءَهُ فَهُوَ فِي أَمَانِ اللَّهِ حَتَّى يَقْضِيَهُ
- ۲۴۰ إِنَّ الْحَرْبَ سِبْجَالٌ
- ۲۴۰ أَعْطُوا الْأَجِيرَ أُجْرَتَهُ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرْقُهُ
- ۲۴۱ لَا تَعِدَنَّ أَحَاكَ وَعْدًا لَيْسَ فِي يَدِكَ وَفَاؤُهُ
- ۲۴۱ یا بکن آنکه شب و روز همی وعده دهی / یا مکن وعده هر آن چیز که آن نتوانی

- ۲۴۱ المفلس في امان الله
- ۲۴۱ این از نشانه های آخر الزمان است
- ۲۴۲ أَقْلٌ مَا يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ أَوْ يُوْتَقَى بِهِ أَوْ دِرْهَمٌ خَلَالٍ
- ۲۴۲ مگو ناخوش که پاسخ ناخوش آید / به کوه آواز خوش ده تا خوش آید
- ۲۴۲ بد نگو تا بد نشنوی
- ۲۴۳ الْمَلِكُ يَبْقَى مَعَ الْكُفْرِ وَلَا يَبْقَى مَعَ الظُّلْمِ
- ۲۴۳ سلیمان مینا أهل البيت
- ۲۴۳ قُولُوا لِلنَّاسِ أَحْسَنَ مَا تُجِئُونَ أَنْ يُقَالَ لَكُمْ
- ۲۴۳ لَا يَشْكُرُ اللَّهُ مَنْ لَا يَشْكُرُ النَّاسَ
- ۲۴۴ الْمَخْتَلِعَةُ الَّتِي تَقُولُ لِزَوْجِهَا : اِخْلَعْنِي وَ أَنَا أُعْطِيكَ مَا أَخَذْتُ مِنْكَ
- ۲۴۴ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ مَنَعَكَ مِنْ شُرْبِ مَاءِ الْفِرَاتِ
- ۲۴۴ آب دست یزید افتادن
- ۲۴۵ وَاللَّهِ لَوْ أُعْطِيَتْ الْأَقَالِيمُ السَّبْعَةَ بِمَا نَحْتُ أَفْلَاكِهَا عَلَي
- ۲۴۵ میازار موری که دانه کش است / که جان دارد و جان شیرین خوش است
- ۲۴۶ الصَّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ وَ لِيَالِيَهُنَّ فَمَا فَوْقَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ
- ۲۴۶ بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ أَرْبَعُ أَصَابِعَ ، مَا رَأَيْتَ بَعْغِيكَ فَهُوَ الْحَقُّ
- ۲۴۶ میهمان جان (گر چه) عزیز است ولیکن/چو نفس خفقان آرد اگر آید و بیرون نرود
- ۲۴۶ میهمان جان (گر چه) عزیز است و لیکن چو نفس خفقان آرد اگر آید و بیرون نرود
- ۲۴۷ الْمُؤْمِنُ مِرَاةَ أَخِيهِ يُمِيطُ عَنْهُ الْأَدَى
- ۲۴۷ بِاحْتِمَالِ الْمُؤْنِ يَجِبُ الشُّوْدُدُ
- ۲۴۷ مَا مِنْ صَيْفٍ حَلَّ بِقَوْمٍ إِلَّا وَ رِزْقُهُ فِي جِجْرِهِ
- ۲۴۷ نابرده رنج گنج میسر نمی شود / مزد آن گرفت جان برادر که کار کرد
- ۲۴۸ النَّاسُ ثَلَاثَةٌ : عَالِمٌ رَبَّانِيٌّ وَ مُتَعَلِّمٌ عَلَى سَبِيلِ نَجَاهٍ وَ هَمَجٌّ رِعَاعٌ أَتْبَاعٌ
- ۲۴۸ إِيَّاكُمْ وَالتَّنَعُّمُ فَإِنَّ عِبَادَ اللَّهِ لَيْسُوا بِالْمَتَنَعِّمِينَ
- ۲۴۸ ناز پرورد تنعم نبرد راه به دوست / عاشقی شیوه رندان بلاکش باشد
- ۲۴۸ رکس خر شود ما پالانش می شویم

- ۲۴۹ الرَّزْقُ مَقْسُومٌ
- ۲۴۹ الْفَقْرُ شَيْنٌ عِنْدَ النَّاسِ وَ زَيْنٌ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
- ۲۴۹ أَرْبَعَةٌ لَا تُرَدُّ لَهُمْ دَعْوَةٌ .. دُعَاءُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ
- ۲۴۹ زدنیا قسم ما غم خوردن آمد / نشاید خوردن الآ رزق مقسوم
- ۲۵۰ إظهارُ الشَّىءِ قَبْلَ أَنْ يُسْتَحْكَمَ مَفْسَدَةٌ لَهُ
- ۲۵۰ لَمَّا قَدِمَ جَعْفَرُ مِنْ أَرْضِ الْخَبَشَةِ
- ۲۵۰ مگر نماز جعفر طیار می خواندی
- ۲۵۱ لَا تَظْلَمْ كَمَا لَا تُحِبُّ أَنْ تُظْلَمَ
- ۲۵۱ لَيْسَ كُلُّ مَنْ طَلَبَ وَجَدَ
- ۲۵۱ مَا كُلُّ ذِي قَلْبٍ بَلْبِيْبٍ وَ لَا كُلُّ ذِي سَمْعٍ بِسَمِيْعٍ وَ لَا كُلُّ نَاطِرٍ عَيْنٍ بِبَصِيْرٍ
- ۲۵۱ زار نکته باریک تر ز مو اینجاست / نه هر که سر بتراشد قلندری داند
- ۲۵۲ أَدْعُوْكَ إِلَى اللَّهِ وَحْدَهُ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَ تُطِيعُ وَ تَدْخُلُ فِي الْجَمَاعَةِ فَإِنَّهُ
- ۲۵۲ نَادِ غَلِيًّا مَظْهَرُ الْعَجَائِبِ / تَجِدُهُ غَوْنًا لَكَ فِي التَّوَائِبِ
- ۲۵۳ أَحَبُّ حَبِيْبِكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ بَغِيْضَكَ يَوْمًا مَا
- ۲۵۳ مَنْ هَتَكَ حِجَابَ غَيْرِهِ انْكَشَفَ عَوْرَاتُ بَيْتِهِ؛
- ۲۵۳ حُسَيْنٌ إِذَا كُنْتَ فِي بَلَدِهِ / غَرِيْبًا فَعَاشِرٌ بِأَدَابِهَا
- ۲۵۳ خواهی نشوی رسوا هم رنگ جماعت شو
- ۲۵۴ الْبَطْنَةُ تَمْنَعُ الْفِطْنَةَ
- ۲۵۴ الْعَقْلُ غَرِيْزَةٌ تَزِيْدُ بِالْعِلْمِ وَالتَّجَارِبِ
- ۲۵۴ يَا أَبَاذَرٍّ! عَلِمَ أَنَّ كُلَّ شَيْءٍ إِذَا فَسَدَ فَالْمِلْحُ دَوَاءُهُ فَإِذَا فَسَدَ
- ۲۵۴ رچه بگندد نمکش می زنند / وای به وقتی که بگندد نمک
- ۲۵۵ إِنَّ أَهْنَأَ النَّاسِ عَيْشًا مَنْ كَانَ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَهُ رَاضِيًا
- ۲۵۵ لَا يَجْنِي عَلَى الْمَرْءِ إِلَّا يَدُهُ
- ۲۵۵ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ
- ۲۵۵ ر چه کنی به خود کنی گر همه نیک و بد کنی / کس نکند به جای تو آنچه به جای خود کنی
- ۲۵۵ آخر ز که نالیم که از ماست که بر ماست

- از ماست که بر ماست ----- ۲۵۵
- إِنَّمَا يَحْضُدُ ابْنُ آدَمَ مَا يَزْرَعُ ----- ۲۵۷
- كُلُّ شَيْءٍ إِذَا كَثُرَ رَخِصَ ----- ۲۵۷
- آنچه دی کاشته ای می کنی امروز درو / طمع خوشه گندم مکن از دانه جو ----- ۲۵۷
- این نکته رمز اگر بدانی دانی / هر چیز که در جستن آنی آنی ----- ۲۵۷
- ر چه کنی کشت همان بدروی / کار بد و نیک چو کوه و صداست ----- ۲۵۷
- آنچه دی کاشته ای می کنی امروز درو طمع خوشه گندم مکن از دانه جو ----- ۲۵۷
- إِخْتَرِ مِنَ كُلِّ شَيْءٍ جَدِيدَهُ وَمِنَ الْإِخْوَانِ أَقْدَمَهُمْ ----- ۲۵۸
- الْمَرْءُ بِبَهْمَتِهِ ----- ۲۵۸
- سُئِلَ أَيْنَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبُهُمْ ----- ۲۵۸
- لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ ----- ۲۵۸
- الْأُمُورُ مَرهُونَةٌ بِأَوْقَاتِهَا ----- ۲۶۰
- لِكُلِّ مَقَامٍ مَقَالٌ ----- ۲۶۰
- با خرابات نشینان زکرامات ملاف / هر سخن جایی و هر نکته مقامی دارد ----- ۲۶۰
- ر سخن جایی و هر نکته مکانی دارد ----- ۲۶۰
- الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدَكُمْ مَن يَخَالِلُ ----- ۲۶۱
- أَنْزَلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ ----- ۲۶۱
- مَنْ حَسَنَتْ نَيْتُهُ زَادَ اللَّهُ فِي رِزْقِهِ ----- ۲۶۱
- مَنْ يَزْرَعُ شَرًّا يَحْضُدُ نَدَامَةً ----- ۲۶۱
- عَفُوا عَنِ نِسَاءِ النَّاسِ تُعَفَّ عَنِ نِسَائِكُمْ ----- ۲۶۲
- كُلُّ مُسَيَّرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ ----- ۲۶۲
- لِكُلِّ دَوْلَةٍ بَرَهَةٌ ----- ۲۶۲
- إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا ابْتَلَاهُ بِعَظِيمِ الْبَلَاءِ ----- ۲۶۳
- أَوْلَى النَّاسِ بِالنُّهْمِ مِنَ جَالَسِ أَهْلِ النَّهْمِ ----- ۲۶۳
- مَنْ جَالَسَ الْجَاهِلَ فَلْيَسْتَعِدَّ لِلْقَبِيلِ وَالْقَالِ ----- ۲۶۳
- إِسْتَعِينُوا عَلَى أُمُورِكُمْ بِالْكِتْمَانِ فَإِنَّ كُلَّ ذِي نِعْمَةٍ مَحْسُودٌ ----- ۲۶۵

- ٢٦٥ مَن عَدَّبَ لِسَانَهُ كَثُرَ إِخْوَانُهُ
- ٢٦٥ مَن لَاحِيَاءَ لَهُ فَلَا إِيمَانَ لَهُ
- ٢٦٥ مَن لَا يَرَحِمَ لَا يَرَحَمَ
- ٢٦٦ أَلْوَجِدُ مِنَ الْأَعْدَاءِ كَثِيرًا
- ٢٦٦ مَن هَانَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ فَلَا تَرُجُ خَيْرَهُ
- ٢٦٦ يَا نُوفًا! أَحْسِنِ يُحْسِنِ إِلَيْكَ
- ٢٦٧ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلْ لِرِجْلِ مَن قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ يُحِبُّ بِهِمَا وَيُبْغِضُ بِهِمَا
- ٢٦٧ كُنْ بَعِيدَ الْهَمِّ إِذَا طَلَبْتَ
- ٢٦٨ إِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي وَ مِنَ اللَّهِ مَجْلِسًا شَاهِدَ زُورٍ
- ٢٦٨ شَاهِدَ الزُّورِ لَا تَزُولُ قَدَمَاهُ حَتَّى تَجِبَ لَهُ النَّارُ
- ٢٦٩ إِنَّ الرِّزْقَ لَا يَجْرُهُ حِرْصُ حَرِيصٍ وَلَا يَصْرِفُهُ كِرَاهِيَتُهُ كَارِهِ
- ٢٦٩ صِيحَّةُ الْأَجْسَامِ مِنْ أَهْنَاءِ الْأَقْسَامِ
- ٢٦٩ مَا اخْتَلَفَتْ دَعْوَتَانِ إِلَّا كَانَتْ إِحْدَاهُمَا ضَلَالَةً
- ٢٧٠ أَخْوَكَ مَنْ وَاسَاكَ فِي الشَّدَةِ
- ٢٧٠ مَا أَكْثَرَ الْإِخْوَانَ عِنْدَ الْجَفَانِ وَأَقَلَّهُمْ عِنْدَ حَادِثَاتِ الزَّمَانِ
- ٢٧٠ يَا عَلِيُّ! لَأَنْ أَدْخَلَ يَدِي فِي فَمِ التَّنِينِ إِلَى الْمِرْفَقِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَسْأَلَ
- ٢٧١ سَيْنُ بِلَالٍ عِنْدَ اللَّهِ شَيْنٌ
- ٢٧٢ الْأَصْدِقَاءُ نَفْسٌ وَاحِدَةٌ فِي جُسُومٍ مُتَفَرِّقَةٍ
- ٢٧٢ الرِّمُّوا السَّوَادَ الْأَعْظَمَ فَإِنَّ يَدَ اللَّهِ عَلَى الْجَمَاعَةِ
- ٢٧٢ عَدُلُ سَاعِهِ خَيْرٌ مِنْ عِبَادِهِ سَبْعِينَ سَنَةً قِيَامَ لَيْلِهَا وَ صِيَامَ نَهَارِهَا
- ٢٧٣ كَمْ مِنْ شَهْوَةٍ سَاعِهِ أَوْرَثَتْ حُزْنَاً طَوِيلًا
- ٢٧٣ لَا تَفْرَحَنَّ بِسِقْطِهِ غَيْرَكَ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا يُحْدِثُ بِكَ الزَّمَانُ
- ٢٧٣ يَا عَلِيُّ! أَوَّلُ النَّظَرِ لَكَ وَالثَّانِيَةُ عَلَيْكَ لَا لَكَ
- ٢٨١ كِتَابِنَامَهُ
- ٢٨١ يَكُ . مِثْلَهَا
- ٢٨٤ دُو . أَحَادِيثُ

مشخصات کتاب

سرشناسه : موسوی، محسن

عنوان و نام پدیدآور : ماه در آب : مثل های فارسی در آینه حدیث / محسن موسوی؛ [ترجمه احادیث حمید فرخیان].

مشخصات نشر : قم: موسسه علمی فرهنگی دار الحدیث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۸۷.

مشخصات ظاهری : ۲۸۴ ص.

فروست : مرکز تحقیقات دار الحدیث؛ ۹۰.

شابک : ۲۵۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۹۶۴-۴۹۳-۰۱۴-۰.

وضعیت فهرست نویسی : برون سپاری

یادداشت : چاپ دوم.

یادداشت : کتابنامه: ص. [۲۷۵] - ۲۸۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.

یادداشت : نمایه.

موضوع : ضرب المثل های فارسی -- احادیث

شناسه افزوده : فرخیان، حمید، مترجم

شناسه افزوده : موسسه علمی - فرهنگی دارالحدیث. سازمان چاپ و نشر

رده بندی کنگره : PIR۳۹۹۶/م۸۳/۲ ۱۳۸۷

رده بندی دیویی : ۳۹۸/۹ فا

شماره کتابشناسی ملی : ۱۱۵۱۵۶۳

ص: ۱

درآمد

درآمد سنت معصومان علیهم السلام میراث شریف ایمان و فضیلت برای انسانهای حقیقت طلب است و جام جان مشتاقان را از شراب جانفزای معنویت و حکمت سرشار می کند. حقجویان و خداطلبان هماره در روشنای قدسی سخن معصومان علیهم السلام به پاکیها و نیکیهای جاویدان راه برده اند. بر خوان گسترده «قال المعصوم»، هم فرزندگان طعام دانایی خورده اند و هم کوتاه دستان ریزه خواری کرده اند. و چنین است که می بینیم سنت، پس از کلام روحانی وحی، به سان دومین مأخذ دینی مسلمانان، سهمی سهمگین در توصیف حقیقت دین و بالندگی و شکوه علوم اسلامی داشته است. با وجود نیاز فزاینده انسان معاصر به معنویت و اخلاق و نیز به رغم آنکه همگان پذیرفته ایم که احادیث از جمله متون اساسی دین است، اما چنان که سزاوار است به آن اقبال نشده، در عرضه روشنگرانه و فراگیر آن به نسل نو تلاشی درخور به ظهور نرسیده است. بهره گیری از قالبهای نوین می تواند بیش از پیش به گسترش فرهنگ حدیثی در میان عموم یاری رساند. به جهت تأثیرگذاری مثل،

در قیاس با گونه های دیگر کلامی، این قالب به منظور ترویج فرهنگ حدیثی برگزیده شد. همچنین دانشجویان رشته هایی که در متون درسی آنان، واحد درسی «تأثیر قرآن و حدیث بر ادبیات پارسی» ارائه می شود نیز می توانند از این مجموعه استفاده کنند. مجموعه هایی که، به عنوان بررسیهای تطبیقی، به تأثیر حدیث بر ادبیات عامیانه ایران پرداخته باشد، بسیار اندک است. در این میان اگر چه فضل تقدّم با کسانی است که پیش از این گام در این راه نرفته نهاده اند، اما درباره مجموعه حاضر نیز، متواضعانه، باید بگوییم که نمایانگر تلاشی تا حدّ امکان دقیق، روشمند و همه جانبه است که هم خویهای تلاشهای پیشین را دارد و هم از نقایص احتمالی آنها، به اندازه توان، برکنار است. در سامان یافتن این مجموعه، از لطف دوستان و همکارانی، که نام آنان را به نشانه سپاس می آوریم، برخوردار بوده ایم: حجج اسلام، آقایان سیدابوالقاسم حسینی (ژرفا)، سید محمد کاظم طباطبایی، قاسم جوادی، محمدرضا موحدی و هادی خالقی با مطالعه پیش از انتشار، ما را از نظرهای سودمندشان بهره مند ساختند. از همه آنان سپاسگزاریم. هادی ربانی معاون اطلاع رسانی مرکز تحقیقات دار الحدیث

مقدمه وَ تِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ؛ (۱) این مَثَلها را برای مردم می زنیم و جز دانشوران آنها را در نمی یابند. «مَثَل» یکی از گونه های سخن و از کهن ترین تراوشهای اندیشه فرهیختگان نامور یا بی نشان است و وظیفه انتقال سریع مفاهیم را بر عهده دارد. مَثَل، عصاره فرهنگ مَلتها است که در عبارتهایی کوتاه و رسا به ظهور می رسد و اغلب در پس آن، داستان یا حادثه ای نهفته است. مَثَل جمله ای است مختصر و مشتمل بر تشبیه یا کنایه یا مضمون حکیمانه که به سبب روانی لفظ و روشنی معنا و لطافت ترکیب، شهرت عمومی یافته (۲)، همگان از آن در گفت و شنود روزانه استفاده می کنند و به این وسیله معقولی را محسوس کرده یا موهومی را به تصویر می کشند تا در روان مردم بهتر جای گیرد. تأثیرگذاری مَثَل بیشتر از گونه های دیگر کلام است و، در حقیقت، راهی است میان بُر و کم هزینه

۱- عنكبوت(۲۹): آیه ۴۳ .

۲- داستان نامه بهمیناری، ص یو .

در مقامی که کند روی کنایه به عدو / ضرب شمشیر ندارد اثر ضرب مَثَل

اشاره

حکمت، مَثَل و ضرب المَثَل

برای رسیدن به هدف که هدایت یا گمراهی کسی باشد: **يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَ يَهْدِي بِهِ كَثِيرًا**؛ (۱) بسیاری را با آن گمراه و بسیاری را راهنمایی می کند. راز ماندگاری مَثَلها نیز یکی استفاده عمومی از آن است که سینه به سینه از نسلی به نسل بعد انتقال می یابد و دهان به دهان باز گو می شود تا به دوران کنونی می رسد. دیگر اینکه همیشه پیامها و حکمتهایی که در قالب هنر به مردم عرضه شده اند، ماندگارتر بوده است. از همین رو مَثَل، به دلیل وجود ظرافتهای هنری در پیدایش، شکل گیری لفظ، موسیقی و نحوه بیان، مانا شده است.

حکمت، مَثَل و ضرب المَثَلگاه گوینده ای پند، دستور، قاعده ای اخلاقی یا سخن حکیمانه ای را بیان می کند که حکمت نام می گیرد. این حکمت، گاه شایستگی طرح در جایگاههای مختلف و لیاقت مَثَل شدن را به دست می آورد و شهرت و کاربردی عمومی می یابد. در چنین مواردی آن را مَثَل می نامند. اما ضرب المَثَل، مانند ارسال المَثَل (۲)، صنعتی ادبی و به معنای آوردن مَثَل و مثل زدن و داستان زدن (۳) است؛ مانند آنچه در این بیت آمده است: در مقامی که کند روی کنایه به عدو ضرب شمشیر ندارد اثر ضرب مَثَل (۴)

۱- بقره (۲)، آیه ۲۶.

۲- «ارسال المَثَل» آن است که عبارت نظم یا نثر را به جمله ای که مَثَل یا شبیه مَثَل و متضمن مطلبی حکیمانه است بیاریند و این صنعت همه جا موجب آرایش و تقویت بنیه سخن می شود. (فنون بلاغت و صناعات ادبی، ص ۲۹۹)

۳- لغت نامه دهخدا، ج ۹، ص ۱۳۳۶۸.

۴- محمد عوفی.

آخِرُ الدَّوَاءِ الكَيِّ

پیشینه

«ضرب المثل» در اصل همان «ضربِ مَثَل» است که با وام‌گیری از زبان عربی به صورت «ضرب المثل» در آمده و بعد به نادرست بر «مَثَل» نیز اطلاق شده است. ضرب المَثَل به نامهای: مَثَل سائر، داستان زد و زبانزد نیز خوانده می‌شود. (۱)

پیشینه‌رابطه میان مَثَلها و آموزه‌های دینی هر مَلّت، گستره‌ای است که ذهن دو گروه از مَلّت‌ها را برانگیخته است: دغدغه‌های دینی، گروه نخست را واداشته تا درباره تأثیرات آن بر فرهنگ ملت‌ها تحقیق کنند. این گروه از آموزه‌های دینی آغازیده، تأثیر آن را بر مَثَلها بررسی کرده‌اند. گروه دیگر، ادیبان و ادب‌دوستان اند که به مَثَلها و پیشینه‌پیدایش آن علاقه‌مندند. این گروه نیز از مَثَلها آغازیده، تأثیرپذیری آن را از آموزه‌های دینی جستجو کرده‌اند. در ارتباط میان سخنان پیشوایان معصوم علیهم السلام و مَثَلهای فارسی نیز چنین زمینه‌ای وجود دارد و تلاشهایی نیز به ظهور رسیده است. این تلاشها را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد: ۱. برخی مَثَلها منشائی عربی دارند و به واسطه به‌کاربردن آنها از سوی اهل بیت علیهم السلام، به فرهنگ فارسی نیز راه یافته‌اند؛ مانند: آخِرُ الدَّوَاءِ الكَيِّ؛ (۲) یعنی: واپسین درمان، سوزاندن است.

۱- دانشنامه ادب فارسی، ج ۱، ص ۵۷۳.

۲- نهج البلاغه، خطبه ۱۶۸.

آفَةُ الْحَدِيثِ الْكِذْبُ

مَثَلُ أَهْلِ بَيْتِي مَثَلُ سَفِينَةِ نُوحٍ

۲. پاره ای از مَثَلها که در سخنان اهل بیت علیهم السلام با لفظ «مَثَل» و مانند آنها آمده است؛ مانند: مَثَلُ أَهْلِ بَيْتِي مَثَلُ سَفِينَةِ نُوحٍ ... (۱) این گونه از مَثَل در اصطلاحات ادبی «تشبیه» نام دارد. (۲) ۳. برخی از مَثَلها حکمتهای موجود در سخنان اهل بیت علیهم السلام بوده اند و نویسندگان از آنها به عنوان جملاتی که سزاوار مَثَل شدن اند، سود جسته اند؛ مانند: آفَةُ الْحَدِيثِ الْكِذْبُ؛ (۳) یعنی: آفت سخنگویی، دروغ است. ۴. پاره ای از مَثَلهای فارسی اقتباس از سخنان اهل بیت علیهم السلام بوده یا نظیر آنها در سخن معصومان علیهم السلام وجود دارد. این بخش خود به دو شیوه طرح شده است: شیوه نخست، مَثَلهای مکتوبی است که در کتب ادبی یا مجموعه های امثال و حِکَم وجود دارد و در آنها مقدار کاربرد و رواج برای نویسندگان مهم نبوده است. شیوه دوم، مَثَلهای رایج در عرف خاص یا عام است که نویسندگان فقط از آنها استفاده کرده اند. برخی نویسندگان در آثارشان، با توجه به تقسیم بندی بالا، یک یا چند دسته از این موضوع را بررسی کرده اند، و برخی دیگر توجهی به این زمینه ها نداشته اند و از هر دسته، بخشی را در آثارشان آورده اند.

۱- پیامبر صلی الله علیه و آله؛ کنز العمال، ح ۳۴۱۵۱.

۲- تشبیه آن است که چیزی را به چیزی در صفتی مانند کنند. (فنون بلاغت و صناعات ادبی، ص ۲۲۷)

۳- پیامبر صلی الله علیه و آله؛ المحاسن، ج ۱، ص ۱۷.

خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا

شیوه گردآوری و تحقیق

شیوه گردآوری و تحقیق اساس کار در این مجموعه، شیوه چهارم ارتباط میان حدیث و مَثَل است. سعی کرده ایم مَثَل‌های رایج و غیر رایج را از حکمتها بگیریم و حتی الامکان مَثَل‌های رایج را بیاوریم. مَثَل‌هایی انتخاب شده است که میان آنها و حدیث رابطه ای آشکار وجود داشته است. اگر مَثَل یا حدیثی و یا رابطه میان آنها نیازمند توضیحی بوده، آن توضیح آورده شده است. مآخذ این توضیحات نیز از میان منابع اصلی امثال و حکم گزینش شده است. اساس کار، آوردن مَثَل‌های فارسی رایج در میان مردم بوده است، جز در موارد اندکی که برخی از عبارتهای عربی همچون مَثَل‌های فارسی در میان فارسی زبان رایج بوده است؛ مانند: خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا. کتاب بر اساس الفبای مَثَل‌ها تنظیم یافته است، سپس در ذیل هر مَثَل، به حدیث مرتبط و ترجمه و مآخذ آن اشاره شده است. در تدوین این کتاب، کتابهای مرجع در امثال و حکم فارسی و محاورات عامیانه فارسی بررسی شده است. برای این کار، نخست مَثَل‌هایی که احتمال داده می شد از حدیث اقتباس شده باشد و یا یافتن نظیر آن در مجموعه های حدیثی ممکن بود، گردآوری شد. سپس با جستجو در کتابها و نرم افزارهای حدیثی، احادیث مناسب برای آنها آورده شد. برای این کار، نخست متون مرجع و سپس پژوهشهای جدید بررسی شد. در پانویشت و کتابنامه به منابع استفاده شده اشاره شده است. پیش از مطالعه کتاب اشاره به چند نکته لازم می نماید:

۱. کنارهم قرار گرفتن حدیث و مَثَل در این مجموعه، محصول مطالعه، فکر و برداشت مؤلف است. ممکن است مؤلف در ایجاد این رابطه دچار اشتباه شده باشد که گوشزد کردن آنها از طرف خوانندگان محترم، لطفی بزرگ است. ۲. رابطه بین حدیث و مَثَلها در این مجموعه گاه صریح است و به راحتی دانسته می شود. گاه نیز این رابطه چنان است که مَثَل، عام است و در موارد مختلف استفاده می شود و حدیث به یکی از مصادیق آن اشاره دارد، و گاه برعکس است؛ یعنی حدیث شامل موارد متعدد است و مَثَل، مصداق یکی از موارد آن است. ۳. چگونگی ارتباط میان مَثَل و حدیث یا به صورت اقتباس (۱) و تلمیح (۲) است؛ یعنی جزیبی از کلمات حدیث یا ترجمه کامل آن و یا جزیبی از ترجمه آن، در مَثَل به کار رفته که با کلمه «برگرفته» نمایانده شده است. یا اینکه مَثَل شبیه حدیث است. این موارد را، که می توان آن

۱- «اقتباس» در اصل لغت به معنای پرتو نور و فروغ گرفتن است؛ چنانکه پاره ای از آتش را بگیرند و با آن آتش برافروزند و یا از شعله چراغی، چراغ دیگر را روشن کنند، و به این مناسبت، فراگرفتن علم و هنر و ادب آموختن یکی از دیگری را «اقتباس» می گویند، و در اصطلاح اهل ادب آن است که حدیثی یا آیتی از کلام الله مجید یا بیت معروفی را بگیرند و چنان در نظم و نثر بیاورند که معلوم باشد قصد اقتباس است نه سرقت و انتحال.

۲- «تلمیح» یعنی به گوشه چشم نگریستن، و در اصطلاح بدیع آن است که گوینده در ضمن کلام به داستانی یا مثلی یا آیه و حدیث معروف اشاره کند، و تفاوت آن با اقتباس این است که در اقتباس، عین عبارت یا قسمتی از آن را که حاکی یا دلیل بر تمام جمله اقتباس شده باشد می آورند؛ در حالی که در تلمیح اشاره به مضمون و معنای آن است. (فنون بلاغت و صناعات ادبی، ص ۳۸۳ - ۳۸۶).

را از باب توارد (۱) شمرد، با کلمه «نظیر» شناسانده ایم . ۴. مَثَلها در مکانها و زمانهای مختلف به گونه های متفاوت بیان می شود و در هر منطقه و شرایط ، حالت و آهنگ خاص خود را می طلبد. در این مجموعه ما یک شکل از مَثَل را آورده ایم . در حد امکان سعی کرده ایم مَثَلها را به صورت مصدری بیاوریم . ۵. در این مجموعه ترکیبهایی را می یابید که جنبه کنایه (۲) بودن آن بیشتر جلوه می کند تا حالت مَثَلی آن . باید دانست که مرز دقیق میان پاره ای از این دو گونه بیانی آشکار نیست . (۳) ما ، در اینجا فقط کنایه هایی را آورده ایم که به عنوان مَثَل میان مردم رواج دارد ؛ بنابراین ، جمله های کنایی هرگاه رایج الاستعمال باشند ، مَثَل هستند . (۴) ۶. برخی از مَثَلها در حقیقت پاره ای از شعر است که به شکل مَثَل به کار می رود . در حد امکان شاعران این شعرها را شناسانده ایم . ۷. در صورتی که کلمه یا کلماتی از یک مَثَل به صورت دیگری نیز مشهور باشد ، آن را داخل پرانتز آورده ایم .

۱- «توارد» به معنای رسیدن دو نفر است با یکدیگر در یک جای و از یک سرچشمه آب گرفتن، و در اصطلاح آن است که دو شاعر [یا گوینده] بدون اطلاع و آگاهی از حال یکدیگر شعری [یا سخنی] را عین هم ساخته باشند . (فنون بلاغت و صناعات ادبی ، ص ۳۹۳)

۲- «کنایه» در لغت به معنای پوشیده سخن گفتن و در اصطلاح سخنی است که دارای دو معنی قریب و بعید باشد و این دو معنی لازم و ملزوم یکدیگر باشند ، پس گوینده، آن جمله را چنان ترکیب کند و به کار برد که ذهن شنونده از معنی نزدیک به معنی دور منتقل گردد . (فنون بلاغت و صناعات ادبی ، ص ۲۵۶)

۳- ضرب المَثَلها و کنایه های مازندران ، ص ۱۱ .

۴- داستان نامه بهمیناری ، ص کز .

۸. مأخذ مثلها در پانوشت نشان داده شده است؛ جز تعداد اندکی که از مثلهای شفاهی برگرفته شده است و در منابع مکتوب، نشانی از آنها نیست. ۹. آنچه در این مجموعه آمده است، تمامی مواردِ موضوعِ موردِ بررسی نیست و این دفتر همچنان باز خواهد بود.

دامنهدر تدوین این مجموعه، نخست منابع اصلی مثلهای فارسی، به روشی که اشاره شد، مطالعه شد. این منابع عبارت اند از: امثال و حکم، (۱) کتاب کوچه، (۲) قند و نمک، (۳) فرهنگ فارسی عامیانه، (۴) داستان نامه بهمنیاری، (۵) و دوازده هزار مثل فارسی. (۶) سایر منابع مربوط به این موضوع نیز بررسی شد. مشخصات این آثار در پانوشت ها آمده است. در پایان بر خود لازم می دانم از آقای هادی ربّانی، که طرح اصلی کتاب از ایشان است و در طی تحقیق همواره از راهنماییهای ایشان بهره مند بوده ام، سپاسگزاری کنم. سیدمحسن موسوی

-
- ۱- دهخدا، علی اکبر امثال و حکم، امیرکبیر، چاپ نهم، ۱۳۷۶، ۴ جلد، ۲۰۶۴ ص.
 - ۲- شاملو، احمد، کتاب کوچه، مازیار، چاپ سوم، ۱۳۷۷، ۱۱ جلد (تا حرف جیم).
 - ۳- شهری، جعفر، قند و نمک، اسماعیلیان، چاپ اول، ۱۳۷۰، ۸۲۰ ص.
 - ۴- نجفی، ابوالحسن، فرهنگ فارسی عامیانه، نیلوفر، چاپ اول، ۱۳۷۸ ش، ۲ جلد، ۱۵۲۶ ص.
 - ۵- بهمنیار، احمد، داستان نامه بهمنیاری، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۶۱ ش، ۱۱۳۸ ص.
 - ۶- شکوری زاده بلوری، ابراهیم، دوازده هزار مثل فارسی، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۳۸۰ ش، ۵۷۴ ص.

ص: ١٧

مَثَلها

مَثَلها

.

الْمَاءُ يُطَهِّرُ

قُمْ فَأَغْتَسِلْ وَصَلِّ مَا بَدَا لَكَ

«آ»

«آ» ۱. آب پاکی را روی دست (به دست) کسی ریختن . (۱) بر گرفته از سخنان معصومان علیهم السلام درباره پاک کنندگی آب؛ مانند سخن امام صادق علیه السلام: الْمَاءُ يُطَهِّرُ؛ (۲)

آب پاک می کند .

توضیح: «آب پاکی ، آبی است که پس از شستشو و ازاله نجاست برای تطهیر شرعی روی شیء نجس می ریزند . مَثَل حاضر کنایه از بیان حرف آخر و تعیین تکلیف قطعی و نهایی مخاطب است در جهت خلاف امید و انتظار او ؛ به عبارت دیگر مفهوم آن کسی را بالمره نومید کردن و آخرین امید او را نسبت به موضوع مورد نظر از بین بردن است» . (۳)

۲. آب توبه بر سر کسی ریختن . (۴) نظیر سخن امام صادق علیه السلام در جواب مردی که از تکلیف خود در گوش دادن به غنا پرسیده بود: قُمْ فَأَغْتَسِلْ وَصَلِّ مَا بَدَا لَكَ ... إِحْمَدِ اللَّهَ وَ سَلِّ التَّوْبَةَ مِنْ كُلِّ مَا يَكْرَهُ؛ (۵)

۱- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۵ .

۲- کتاب من لایحضره الفقیه ، ج ۱ ، ص ۵ .

۳- کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۷۴ .

۴- همان ، ص ۷۶ .

۵- وسائل الشیعه ، ج ۳ ، ص ۳۳۱ .

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ عَنِ أَنْ يُشَابَّ اللَّبْنَ بِالْمَاءِ لِلْبَيْعِ

آب در کوزه و ما تشنه لبان می گردیم / یار در خانه و ما گرد جهان می گردیم

برخیز و غسل کن و هر اندازه می توانی نماز بگزار ... خدای را سپاس گوی و از او [توفیق] توبه و بازگشت از هر چه [آن را] ناخوش می دارد، درخواست کن .

توضیح: «منظور غسلی است که به نیت هرگونه توبه ای انجام می شود، ولی معمولاً- کنایه از توبه کردن یا توبه دادن زن یا مرد بدکاره است». (۱)

۳. آب در شیر کردن (داشتن). (۲) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ عَنِ أَنْ يُشَابَّ اللَّبْنَ بِالْمَاءِ لِلْبَيْعِ؛ (۳)

پیامبر خدا از درآمیختن آب با شیر، به قصد فروش نهی کرد .

توضیح: مثل، اشاره به داستان مردی است که آب را در شیر مخلوط کرده و به مردم می فروخت و از این راه سود کلانی به دست آورده بود و به پند خیرخواهان، که او را از این کار باز می داشتند، گوش نمی کرد. روزی سیل آمده و گله گوسفندان را با خود برد. به او گفتند: «این سیل، مجموع همان آبهایی است که در شیر مخلوط می کردی.» مثل حاضر را درباره غش در معامله و یا تقلب و نادرستی به کار می برند. همچنین به معنای «فتنه و فسادی برانگیختن و هیاهو برپا کردن است». (۴)

۴. آب در کوزه و ما تشنه لبان می گردیم یار در خانه و ما گرد جهان می گردیم. (۵) نظیر شعر منسوب به امام علی علیه السلام: دَوَاؤُكَ فَيْكُ و ما تَشْعُرُو دَاءُكَ مِنْكَ و لا تُبْصِرُ؛ (۶)

۱- کتاب کوچک، ج ۱، حرف آ، ص ۷۶.

۲- امثال و حکم، ج ۱، ص ۸.

۳- الکافی، ج ۵، ص ۱۶۰.

۴- کتاب کوچک، ج ۱، حرف آ، ص ۷۵.

۵- امثال و حکم، ج ۱، ص ۸.

۶- دیوان امام علی علیه السلام، ص ۲۳۶.

دَوَاؤُكَ فَيْكُ وَ مَا تَشْعُرُو دَاءُكَ مِنْكَ وَ لَا تُبْصِرُ

مَا لَا يُدْرِكُ كَلُّهُ لَا يُتْرَكُ كَلُّهُ

آب جیحون را اگر نتوان کشید / هم ز قدر تشنگی نتوان برید

آب دریا را اگر نتوان کشید / هم به قدر تشنگی باید چشید

درمان تو در خود تو است ، اما درک نمی کنی و درد تو از خود تو است ، اما چشم بینا نداری.

توضیح: مراد این است که «چیزی را که به ما نزدیک است در جاهای دور جستجو می کنیم». (۱) یا اینکه آنچه در وجود خودمان یا در اختیار خود ما است نادیده می انگاریم و آن را در جاهای دیگر می جوییم.

۵. آب دریا را اگر نتوان کشید هم به قدر تشنگی باید چشید . ۲ نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : مَا لَا يُدْرِكُ كَلُّهُ لَا يُتْرَكُ كَلُّهُ؛ (۲)

آنچه را که به تمامی فرا دست نمی آید ، نتوان به تمامی وانهاد.

توضیح: تشویق به حرکت و عمل ، هرچند اندک باشد ، از آموزه های مهم دین و فرهنگ ما است . انجام دادن عمل به اندازه توان ، وظیفه است و نمی توان به این بهانه که همه مقصود به دست آمدنی نیست از تلاش برای رسیدن به هدف باز ایستاد. این آموزه دینی و فرهنگی در متون دینی و ادبی ، با تعابیر مختلفی ظهور یافته است که مَثَل و حدیث بالا نمونه ای از آن است ؛ پس «اگر از چیزی فیض کامل میسر نیست ، به مقدار ظرفیت و

۱- داستان نامه بهمنیاری، ص ۲.

۲- عوالی اللآلی ، ج ۴ ، ص ۵۸.

إِذَا تَمَّ الْعَقْلُ نَقَصَ الْكَلَامُ

إِذَا رَقَّ الْعِرْضُ اسْتُصْعِبَ جَمْعُهُ

الْفَائِئْتُ لَا يَعُودُ

دانا چون طبله عطار است خاموش

امکانات خویش می توان از آن بهره ور شد». (۱)

۶. آبرویی (آبی) که ریخته شد نمی شود جمع کرد. (۲) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: إِذَا رَقَّ الْعِرْضُ اسْتُصْعِبَ جَمْعُهُ؛

(۳)

جمع کردن آبروی ریخته دشوار است.

۷. آب هر چه عمیق تر باشد آرام تر است. (۴) یا: دانا چون طبله (۵) عطار است خاموش. (۶) نظیر سخن امام علی علیه

السلام: إِذَا تَمَّ الْعَقْلُ نَقَصَ الْكَلَامُ؛ (۷)

چون عقل کمال یابد، سخن اندک شود.

۸. آبی که رفت (رفته) به جوی باز نمی گردد. (۸) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْفَائِئْتُ لَا يَعُودُ؛ (۹)

۱- کتاب کوچک، ج ۸، حرف پ، ص ۱۰۹۹.

۲- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۵.

۳- أعلام الدین، ص ۳۰۳.

۴- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۹.

۵- طبله: صندوق کوچک، صندوقچه (فرهنگ معین، ص ۲۲۱۲).

۶- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۴۹۱. سعدی.

۷- نهج البلاغه، حکمت ۷۱.

۸- کتاب کوچک، ج ۱، حرف آ، ص ۲۳.

۹- عیون الحکم والمواعظ، ح ۴۵۱.

لَا تُحَقِّرُوا شَيْئًا مِنَ الشَّرِّ وَإِنْ صَغَرَ فِي أَعْيُنِكُمْ

مَنْ شَبَّ نَارَ الْفِتْنَةِ كَانَ وَقُودًا لَهَا

آنچه رفت، باز نمی گردد.

توضیح: مراد این است که «فرصت هدر شده را به چنگ باز نمی توان آورد، یا اینکه نتیجه اعمال و افعال خود را از پیش ارزیابی باید کرد که پشیمانی بعد از عمل ثمری نخواهد داشت». (۱)

۹. آتش اگر اندک است، حقیر نباید داشت. (۲) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: لَا تُحَقِّرُوا شَيْئًا مِنَ الشَّرِّ وَإِنْ صَغَرَ فِي أَعْيُنِكُمْ؛ (۳)

چیزی از بدی را اندک مشمرید اگرچه در نظر شما کوچک آید.

توضیح: در مقابل تشویق به انجام دادن کردار نیک، حتی اگر اندک باشد، به پرهیز از بدیها نیز هر چند ناچیز باشد، فرمان داده شده است؛ زیرا همان طور که طبیعت آتش سوزنده است، طبیعت بدی نیز زیان رساننده است.

۱۰. آتش اول (بیشتر) خودش را می سوزاند. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ شَبَّ نَارَ الْفِتْنَةِ كَانَ وَقُودًا لَهَا؛ (۵)

هر کس آتش فتنه برافروزد، خود هیزم آن می شود.

توضیح: «ظلم ظالم ابتدا به خودش برمی گردد، و این واقعیتی است که خشم و غیض و عصبانیت و طرح اندیشه ستم و انتقام ابتدا خودِ خشمناک و طراح

۱- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۲۳ - ۲۴.

۲- امثال و حکم، ج ۱، ص ۱۶. سعدی.

۳- کتاب من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۱۸.

۴- قند و نمک، ص ۹.

۵- غررالحکم و دررالکلم، ح ۹۱۶۳.

فِي تَقَلُّبِ الْأَحْوَالِ عُلْمِ جَوَاهِرِ الرِّجَالِ

مَنْ لَقِيَ الْمُسْلِمِينَ بِوَجْهِينِ وَ لِسَانَيْنِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَهُ لِسَانٌ مِنْ نَارٍ

آتش بیار و خرمن عشاق را بسوز / کاش کند پدید که عود است یا حطب

را به کام بلا یای خویش می کشد؛ حال ، به طرف مقابل زبانی برسد یا نرسد». (۱) کاربرد مثل هنگامی است که بخواهند کسی را از انجام دادن کار بدی باز دارند و به این وسیله عواقب کارش را به او گوشزد کنند .

۱۱ . آتش زبان بودن . (۲) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: مَنْ لَقِيَ الْمُسْلِمِينَ بِوَجْهِينِ وَ لِسَانَيْنِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَهُ لِسَانٌ مِنْ نَارٍ؛ (۳)

هر کس با مسلمانان، دو رو و دو زبان باشد ، در روز قیامت با زبانی از آتش به صحنه محشر می آید.

توضیح: «مثل را درباره انسان دو رو و بددهن و کسی که زبان و بیان نیشدار داشته باشد می گویند». (۴)

۱۲ . آتش کند پدید که عود است یا حطب . ۵ نظیر سخن امام علی علیه السلام: فِي تَقَلُّبِ الْأَحْوَالِ عُلْمِ جَوَاهِرِ الرِّجَالِ؛ (۵)

گوهر مردان ، در دگرگونیهای روزگار شناخته می شود.

توضیح: درستی و سزاواری بسیاری از ادعاها و تمجیدها هنگام آزمایش معلوم

۱- .قند و نمک ، ص ۹ .

۲- .همان ، ص ۸ .

۳- .ثواب الأعمال، ص ۲۶۹ .

۴- .قند و نمک، ص ۸ .

۵- .تحف العقول، ص ۹۷ .

إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَىٰ يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعْتَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ مِنْهُ

شَرُّ النَّاسِ مَنْ بَاعَ آخِرَتَهُ بِدُنْيَاہُ

آتش که به بیشه افتاد ، تر و خشک نمی پرسد

می شود . در سختی آزمایش است که خوب از بد، راستگو از دروغگو و درست از نادرست بازشناخته می شود. در این باره مثلها و احادیث بسیاری در کتابهای امثال و حکم و حدیث موجود است که مثل و حدیث حاضر نمونه ای از آن است.

۱۳ . آتش که گرفت خشک و تر می سوزد. (۱)یا: آتش که به بیشه افتاد ، تر و خشک نمی پرسد. (۲)

نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَىٰ يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعْتَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ مِنْهُ؛ (۳)

هرگاه مردم ستمگری را ببینند و او را از ستم باز ندارند، دور نیست که خداوند همه آنان را کیفر دهد.

توضیح: «هنگام نزول غضب یا بلای عام ، بی گناه و گناهکار ، هر دو ، مبتلا و گرفتار می شوند». (۴)

۱۴ . آخرت خویش را به دنیا فروختن. (۵)برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : شَرُّ النَّاسِ مَنْ بَاعَ آخِرَتَهُ بِدُنْيَاہُ؛ (۶)

بدترین مردم کسی است که آخرت خود را به دنیا بفروشد.

۱- . کتاب کوچہ ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۲۲۵ .

۲- . امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۱۸ .

۳- . کنز العمال ، ح ۵۵۷۵ .

۴- . داستان نامه بهمنیاری ، ص ۵ .

۵- . کتاب کوچہ ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۳۲۶ .

۶- . مکارم الأخلاق ، ص ۴۳۳ .

الصَّراطُ أدقُّ مِنَ الشَّعْرِ وَ أَحَدٌ مِنَ السَّيْفِ

انظروا إلى مَنْ هُوَ أسفلُ مِنْكُمْ ولا تنظروا إلى مَنْ هُوَ فوقكم

توضیح: مراد از این مَثَل «رستگاری آن جهانی را فدای منافع این جهان خود کردن و کسب لذات زندگی را از رستگاری در جهان باقی برتر شمردن و از آلوده شدن بدانچه نبود کننده رستگاری است خودداری نکردن است». (۱)

۱۵. آخوند! این که پل نشد؛ یکباره بگو راه نیست. (۲) بر گرفته از سخن امام صادق علیه السلام: الصَّراطُ أدقُّ مِنَ الشَّعْرِ وَ أَحَدٌ مِنَ السَّيْفِ؛ (۳)

صراط از مو باریکتر و از شمشیر تیزتر است.

توضیح: داستان مَثَل این است که «واعظی در وصف صراط آن را از مو نازک تر و از شمشیر تیزتر خواند و... مردی از پای منبرش برخاسته گفت: آخوند! این که پل نشد؛ یکباره بگو راه نیست». (۴) «مثل را در سرزنش کسی می آورند که پیش از اقدام به امری، مشکلات عدیده و مایوس کننده آن را برشمرد». (۵)

۱۶. آدم باید به پایین تر از خود نگاه کند، نه بالاتر. نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: انظروا إلى مَنْ هُوَ أسفلُ مِنْكُمْ ولا تنظروا إلى مَنْ هُوَ فوقكم؛ (۶)

به فرو دست خود بنگرید و به فرا دست خود ننگرید.

توضیح: انسان باید در مسایل معنوی به بالاتر از خود بنگرد تا به رشد

۱- کتاب کوچک، ج ۱، حرف آ، ص ۳۲۶.

۲- قند و نمک، ص ۱۱.

۳- بحار الأنوار، ج ۸، ص ۶۵.

۴- قند و نمک، ص ۱۱.

۵- کتاب کوچک، ج ۵، حرف ب، ص ۱۴۱۶.

۶- مشکاه الأنوار، ص ۱۶۱.

أَفْضَلُ الْأَدَبِ أَنْ يَقِفَ الْإِنْسَانُ عِنْدَ حَدِّهِ

برو سودای بیهوده میماید / منه بیرون ز حدّ خویشان پای

حساب خود نه کم گیر و نه افزون / منه پای از گلیم خویش بیرون

منه بیرون ز حدّ خویشان پای

و کمال معنوی دست یابد، ولی در مسایل مادی باید به پایین تر از خود بنگرد تا به آنچه دارد راضی و قانع باشد و به خاطر داشته هایش خداوند را شکر گوید .

۱۷ . آدم باید پایش را قدر گلیمش دراز کند . (۱) یا : منه بیرون ز حدّ خویشان پای . ۲ نظیر سخن امام علی علیه السلام : أَفْضَلُ الْأَدَبِ أَنْ يَقِفَ الْإِنْسَانُ عِنْدَ حَدِّهِ؛ (۲)

برترین ادب این است که انسان در حدّ خویش باز ایستد .

توضیح : «منظور این است که انسان به کاری برتر از حدود توانایی خویش نباید اقدام کند . این مَثَل مترادف آدم باید لقمه را به اندازه دهانش بگیرد نیز هست» . (۳) کاربرد مَثَل در جایی است که کسی بخواهد پای از حقّ خود فراتر نهد و بیشتر از لیاقت خود بطلبد . پروین اعتصامی نیز در این باره گفته است : حساب خود نه کم گیر و نه افزون منه پای از گلیم خویش بیرون

۱۸ . آدم به آدم خوش است (آرام می گیرد) . (۴) نظیر سخن امام صادق علیه السلام :

۱- . کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۳۵۵ .

۲- . عیون الحکم والمواعظ ، ح ۲۷۸۵ .

۳- . کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۳۵۵ .

۴- . همان ، ص ۳۵۷ .

إِنَّ ابْنَ آدَمَ لَحَرِيصٌ عَلَى مَا مَنَعَ

إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَسْكُنُ إِلَى الْمُؤْمِنِ

مَا كَانَ وَ لَا يَكُونُ وَ لَيْسَ بِكَائِنٍ مُؤْمِنٌ إِلَّا وَلَهُ جَارٌ يُؤْذِيهِ وَ لَوْ أَنَّ مُؤْمِنًا فِي

الانسان حريص على ما منع

ر مؤمنی را مودی ای همراه باشد

إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَسْكُنُ إِلَى الْمُؤْمِنِ؛ (۱)

مؤمن با مؤمن آرامش یابد.

۱۹. آدم به آنچه منعش کنند حریص تر است. (۲) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِنَّ ابْنَ آدَمَ لَحَرِيصٌ عَلَى مَا مَنَعَ؛ (۳)

آدمی زاده به آنچه منع می شود حریص است.

توضیح: این مثل گاهی به صورت عربی آن، الانسان حريص على ما منع (۴)، به کار برده می شود. انسانهایی که کمتر از قوه عقل و منطق استفاده می کنند، همه کارها را بر مدار سود شخصی انجام می دهند و همه را به چشم رقیب می بینند. از این رو نصیحتها و پیشنهادهای دیگران را به زیان خود می بینند و سعی می کنند خلاف آن عمل کنند.

۲۰. آدم بی مزاحم پیدا نمی شود. (۵) یا: هر مؤمنی را مودی ای همراه باشد. (۶) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: ما كان و لا يكون و ليس بكائن مؤمن إلا وله جار يؤذيه و لو أن مؤمناً في جزيرة من جزائر البحر لا بتعث الله له من يؤذيه؛ (۷)

۱- الكافي، ج ۲، ص ۲۵۱.

۲- کتاب کوچک، ج ۱، حرف آ، ص ۳۶۱.

۳- کنز العمال، ح ۴۴۰۹۵.

۴- امثال و حکم، ج ۱، ص ۲۳۵.

۵- قند و نمک، ص ۷۴۷.

۶- همان.

۷- الكافي، ج ۶، ص ۴۳.

إِعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا وَاعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا

فَإِنَّ الْوُقُوفَ عِنْدَ الشُّبُهَاتِ خَيْرٌ مِنَ الْإِقْتِحَامِ فِي الْهَلَكَاتِ

هیچ مؤمنی نبوده و نیست و نخواهد بود مگر آنکه همسایه ای مردم آزار دارد. اگر مؤمنی در جزیره ای [تنها] باشد ، خداوند کسی را برمی انگیزد تا آزارش دهد.

۲۱. آدم چرا روزه شک دار بگیرد؟ (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: فَإِنَّ الْوُقُوفَ عِنْدَ الشُّبُهَاتِ خَيْرٌ مِنَ الْإِقْتِحَامِ فِي الْهَلَكَاتِ؛ (۲)

توقف در هنگام شبهه بهتر از در هلاکت افتادن است.

توضیح: احتیاط و بررسی جوانب کار، لازمه کار انسان خردمند است. منظور از این مثل پرسش گونه این است که خردمند کاری خلاف احتیاط و دوراندیشی انجام نمی دهد؛ پس «کاری را که احتمال زیان و خسروانی در آن است نباید مرتکب شد» (۳).

۲۲. آدم زنده زندگی می خواهد. (۴) نظیر سخن امام حسن علیه السلام: إِعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا وَاعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا؛ (۵)

برای دنیایت چنان کار کن که گویی همیشه زنده خواهی بود و برای آخرت چنان کار کن که گویی فردا خواهی مرد.

توضیح: مراد این است که «انسان برای زیستن از داشتن اسباب و لوازم حیات

۱- امثال و حکم، ج ۱، ص ۲۳.

۲- کتاب من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۱.

۳- امثال و حکم، ج ۱، ص ۲۳.

۴- همان، ص ۲۵.

۵- مستدرک الوسائل، ج ۱، ص ۱۴۶.

الْفَقْرُ فِي الْوَطَنِ غُرْبَهُ وَالْغِنَى فِي الْغُرْبَةِ وَطَنٌ

قُرْنَتِ

ناگزیر است». (۱) معمولاً در جایی از این مَثَل استفاده می شود که سخن از بی بهره بودن از حداقل امکانات باشد.

۲۳. آدم فقیر توی وطن خودش هم غریب است. (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْفَقْرُ فِي الْوَطَنِ غُرْبَةٌ وَالْغِنَى فِي الْغُرْبَةِ وَطَنٌ؛ (۳)

فقر در وطن، مایه غربت، و ثروتمندی در غربت [مانند زیستن در] وطن است.

توضیح: «شخص ثروتمند هر جا برود تنها و بی کس نمی ماند؛ زیرا عده ای به خاطر ثروتش دورش جمع می شوند و با او دوستی می کنند، ولی شخص تهیدست در وطن خود نیز دوست زیادی ندارد و غریب است». (۴)

۲۴. آدم کمرو همیشه سرش بی کلاه می ماند. (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: قُرْنَتِ ... الْحَيَاءُ بِالْحِرْمَانِ؛ (۶)

شرم با محرومیت همراه است.

همچنین نظیر این سخن امام علی علیه السلام:

۱- امثال و حکم، ج ۱، ص ۲۵.

۲- مَثَلهای مشهور حضرات معصومین علیهم السلام، ص ۲۹۳.

۳- نهج البلاغه، حکمت ۵۶.

۴- اقتباس از مَثَلهای مشهور حضرات معصومین علیهم السلام، ص ۲۹۳.

۵- دوازه هزار مثل فارسی، ص ۲۴.

۶- نهج البلاغه، حکمت ۲۱.

لَوْ لَا الْخُبْزُ مَا صُمْنَا وَلَا صَلَّيْنَا

مَنْ اسْتَحْيَى حُرْمًا

يَهْرُمُ ابْنَ آدَمَ وَيَشْبُ فِيهِ اثْنَتَانِ، الْحِرْصُ وَ طُولُ الْأَمَلِ

مَنْ اسْتَحْيَى حُرْمًا؛ (۱)

هر کس [بیجا] حیا ورزد، محروم شود.

۲۵. آدم که پیر شد حرصش جوان می شود (حریص می شود). (۲) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: يَهْرُمُ ابْنَ آدَمَ وَ يَشْبُ فِيهِ اثْنَتَانِ، الْحِرْصُ وَ طُولُ الْأَمَلِ؛ (۳)

آدمیزاده پیر می شود و دو خوی در او جوان می گردد: آز و دراز آرزویی.

۲۶. آدم گرسنه ایمان ندارد. (۴) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: لَوْ لَا الْخُبْزُ مَا صُمْنَا وَلَا صَلَّيْنَا؛ (۵)

اگر نان نبود، روزه نمی گرفتیم و نماز نمی گزاریم.

توضیح: داستان مثل این گونه است: «گویند مردی از گرسنگی مشرف به مرگ گردید. شیطان برای او غذایی آورد به شرط آنکه ایمان خود را به او فروشد. مرد پس از سیری از دادن ایمان ابا کرد و گفت: آنچه را که در گرسنگی فروختم موهوم و معدومی بیش نبود، چه آدم گرسنه ایمان ندارد». (۶) مثل در جایی به کار می رود که از کسی گناهی سرزند و منشأ این گناه، گرسنگی و فقر باشد.

۱- عیون الحکم والمواعظ، ح ۷۲۷۴،

۲- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۳۶۴.

۳- معدن الجواهر، ص ۲۵.

۴- امثال و حکم، ج ۱، ص ۲۵.

۵- المحاسن، ج ۲، ص ۵۸۶.

۶- امثال و حکم، ج ۱، ص ۲۵.

بَلَاءُ الْإِنْسَانِ مِنَ اللِّسَانِ

مَنْ تَهَوَّرَ نَدِمَ

مرد خاموش در امان خداست / آدمی از زبان خود به بلاست

۲۷. آدم نترس سر سلامت به گور نمی برد. (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ تَهَوَّرَ نَدِمَ؛ (۲)

هر که بی پروا به کاری دست زند ، پشیمان شود.

توضیح: «معنای سر سلامت به گور بردن به مرگ طبیعی در گذشتن است» (۳) و کسی که متهور و هنگامه طلب است ، غالباً با علل و اسباب غیرطبیعی از دنیا می رود. هرگاه کاری غیر طبیعی و بی باکانه از کسی دیده شود، این مثل گفته می شود.

۲۸. آدمی از زبان خود به بلاست . ۴ نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : بَلَاءُ الْإِنْسَانِ مِنَ اللِّسَانِ؛ (۴)

گرفتاری انسان از زبان او است.

توضیح : زبان ، که یکی از کوچک ترین اعضای بدن انسان است ، عهده دار انجام دادن بسیاری از وظایف از جمله برقراری ارتباطها و بیان احساسات و نیز سخنگو و نماینده دیگر اعضا است. زبان می تواند ، با به کار بستن روش درست ، آرامش و راحتی برای سایر اعضا به ارمغان آورد و نیز می تواند با

۱- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۲۶ .

۲- .عیون الحکم والمواعظ ، ح ۸۰۳۴ .

۳- .کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۳۶۶ .

۴- .بحار الأنوار ، ج ۷۱ ، ص ۲۸۷ .

إِنَّ الْعَاقِلَ يَتَعَبَّ بِالْأَدَبِ وَالْبَهَائِمَ لَا تَتَعَبُ إِلَّا بِالضَّرْبِ

آدمیان را سخنی بس بُود / گاو بود کَش خَله در پس بُود

روشی نادرست آنها را به سختی و زحمت بیندازد. از آنجا که بسیاری از گناهان توسط زبان انجام می‌گیرد، معمولاً انسان و اعضای بدن او از زبان بلا و سختی می‌بیند. از این رو است که در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است که صبحگاه اعضای بدن از زبان درخواست می‌کنند که با روش نادرست خود، آنها را به بلا گرفتار نسازد. (۱)

۲۹. آدمیان را سخنی بس بُود گاو بود کَش (۲) خَله (۳) در پس بُود. (۴) یا: تا نباشد چوب تر، فرمان نگیرد گاو و خر. (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: إِنَّ الْعَاقِلَ يَتَعَبُ بِالْأَدَبِ وَالْبَهَائِمَ لَا تَتَعَبُ إِلَّا بِالضَّرْبِ؛ (۶)

خردمند با ادب پند می‌گیرد و چهارپایان جز با کتک پند نمی‌گیرند.

توضیح: مفهوم این مثل و حدیث این است که انسان عاقل، به اقتضای تربیت و ادب خود از اشاره یا کنایه پند می‌گیرد و درست عمل می‌کند، و اگر کسی با اشاره و کنایه و حتی با گفتار صریح و آگاهی به سود و زیان کارش، نادرست عمل کند، در زمره حیوانات است که جز با کتک و تنبیه بدنی ادب نمی‌شود.

۱- الکافی، ج ۲، ص ۱۱۵.

۲- کَش: که اش، که او را.

۳- خَله [خلیدن]: آنچه در چیزی یا جایی بخلد و فرو رود؛ مانند: سوزن، جوال دوز، درفش و غیره. (فرهنگ معین، ص ۱۴۳۸)

۴- امثال و حکم، ج ۱، ص ۲۶. دهلوی.

۵- امثال و حکم، ج ۱، ص ۵۳۸.

۶- تحف العقول، ص ۸۳.

الْجَهْلُ أَدْوَاءُ الدَّاءِ

كُلُّ بَنِي آدَمَ خُطَاءٌ

داروی تربیت از پیر طریقت بستان / کادمی را بتر از علت نادانی نیست

آدمیزاد شیر خام خورده است

۳۰. آدمی را بتر از علت (۱) نادانی نیست . ۲ نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْجَهْلُ أَدْوَاءُ الدَّاءِ؛ (۲)

نادانی ، دردناکترین بیماری است.

توضیح : هر بیماری، زمان خاص و محدوده آسیب رسانی مشخصی دارد. اما آن بیماری که همیشه همراه آدمی است و زیان آن نامحدود و بسیار است ، نادانی است که ریشه بسیاری از مشکلات ، فسادها و محرومیتها است.

۳۱. آدمی جایز الخطاست . (۳) یا : آدمیزاد شیر خام خورده است . (۴) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : كُلُّ بَنِي

آدَمَ خُطَاءٌ؛ (۵)

آدمیزاد خطا کار است .

۳۲. آدم یک بار پایش به چاله می رود . (۶) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله :

۱- .علت : بیماری ، ناخوشی. (فرهنگ معین ، ص ۲۳۳۴)

۲- .غررالحکم و دررالکلم ، ح ۱۹۶۹.

۳- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۲۷ .

۴- .همان ، ص ۲۸ .

۵- .کنز العمال ، ح ۱۰۲۲۰.

۶- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۲۹ .

الْمَرْءُ مَخْبُوءٌ تَحْتَ لِسَانِهِ

إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يُلْدَغُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ

إِيَّاكَ وَالْإِتْكَالَ عَلَى الْمُنَى فَإِنَّهَا بَضَائِعُ النَّوْكِ

آدمی مخفی است در زیر زبان / این زبان پرده است بر درگاه جان

تا مرد سخن نگفته باشد / عیب و هنرش نهفته باشد

تا مرد سخن نگفته باشد عیب و هنرش نهفته باشد

إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يُلْدَغُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ؛ (۱)

مؤمن از یک سوراخ دوبار گزیده نمی شود.

توضیح: «یک بار شکست خوردن یا سر به سنگ آمدن در موردی خاص برای عبرت گرفتن آدمی کافی است؛ به هر اندازه که کم عقل و ناهوشمند باشد». (۲)

۳۳. آدمی مخفی است در زیر زبان. ۳ یا: تا مرد سخن نگفته باشد عیب و هنرش نهفته باشد. (۳) بر گرفته از سخن امام علی علیه السلام: الْمَرْءُ مَخْبُوءٌ تَحْتَ لِسَانِهِ؛ (۴)

آدمی زیر زبان خویش پنهان است.

توضیح: هر کس شخصیت و هویتی دارد که دیگران از آن آگاه نیستند، مگر اینکه لب به سخن بگشاید و خوبی یا بدی خود را برای دیگران آشکار کند.

۳۴. آرزو سرمایه مفلس است. (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: إِيَّاكَ وَالْإِتْكَالَ عَلَى الْمُنَى فَإِنَّهَا بَضَائِعُ النَّوْكِ؛ (۶)

۱- بحار الأنوار، ج ۱۹، ص ۳۴۵.

۲- کتاب کوچک، ج ۲، حرف الف، ص ۷۲۲.

۳- امثال و حکم، ج ۱، ص ۵۳۷. سعدی.

۴- الأمالی، صدوق، ص ۵۳۲.

۵- امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۰.

۶- نهج البلاغه، نامه ۳۱.

الْأَجَالُ تَقَطُّعُ الْأَمَالِ

الْأَمَالُ لَا تَنْتَهِي

الْحَرِيصُ فَقِيرٌ

پرهیز از تکیه کردن بر آرزوها که کالای احمقان است.

توضیح: «آرزو سرمایه مفلس است که اگر تهیدست و مفلس نمی بود، آرزویی برنیامده برایش باقی نمی ماند. وقتی کسی از آرمانهای بسیار بزرگی دم زند، که برآورده شدن آن از محالات باشد، به طعنه و یا ریشخند این مثل را می گویند». (۱)

۳۵. آرزو مگر با مُردن تمام شود. (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْأَجَالُ تَقَطُّعُ الْأَمَالِ؛ (۳)

مرگ، رشته آرزوها را می برد.

۳۶. آرزوها تمامی ندارند. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْأَمَالُ لَا تَنْتَهِي؛ (۵)

آرزوها به نهایت نرسند.

۳۷. آزمند همیشه نیازمند است. (۶) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْحَرِيصُ فَقِيرٌ؛ (۷)

۱- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۴۱۶.

۲- قند و نمک، ص ۲۱.

۳- عیون الحکم والمواعظ، ح ۸۹۷.

۴- قند و نمک، ص ۲۱.

۵- عیون الحکم والمواعظ، ح ۱۲۹۲.

۶- امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۱.

۷- غرر الحکم و درر الکلم، ح ۱۷۵۳.

إِسْمَحْ يُسْمَحْ لَكَ

صِلْ مَنْ قَطَعَكَ وَاعْفُ عَمَّنْ ظَلَمَكَ وَاعْطِ مَنْ حَرَمَكَ وَأَحْسِنِ إِلَى مَنْ أَسَاءَ

آزمند ، فقیر است.

۳۸. آسان بگیر تا بر تو آسان بگیرند. نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِسْمَحْ يُسْمَحْ لَكَ؛ (۱)

آسان بگیر تا بر تو آسان بگیرند.

۳۹. آسیا باش ، درشت بستان و نرم پس بده . (۲) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: صِلْ مَنْ قَطَعَكَ وَاعْفُ عَمَّنْ ظَلَمَكَ وَاعْطِ مَنْ حَرَمَكَ وَأَحْسِنِ إِلَى مَنْ أَسَاءَ إِلَيْكَ؛ (۳)

با کسی که از تو بریده پیوند ؛ از ستم کننده به خود در گذر ؛ به کسی که از تو دریغ داشته ببخش و به کسی که به تو بدی کرده خوبی کن.

توضیح: «چون کسی سخن سخت گوید، تو، به پاسخ ، نرم و ملایم گوی و اگر با تو بدی کند تو با او نیکی کن . روزی شیخ ابو سعید با جمع صوفیان به در آسیایی رسید. سراسب کشید و ساعتی توقف کرد . پس گفت : می دانید که این آسیا چه می گوید؟ می گوید : تصوف این است که من در آنم : درشت می ستانم و نرم پس می دهم». (۴)۴۰. آتش نخورده و دهن سوخته . (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام :

۱- .کنز العمال، ح ۱۵۹۶۳.

۲- .امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۵.

۳- .بحار الأنوار، ج ۶۸، ص ۴۲۳.

۴- .کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۴۷۲.

۵- .امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۷.

رُبَّ مَلُومٍ لَّا ذَنْبَ لَهُ

يَا مَنْ دَلَّ عَلَى ذَاتِهِ بِذَاتِهِ

آفتاب آمد دلیل آفتاب / گر دلیلت باید از وی رو متاب

اگر همخو نشوند همبو می شوند

گرگ دهن آلوده و یوسف ندریده

رُبَّ مَلُومٍ لَّا ذَنْبَ لَهُ؛ (۱)

بسا سرزنش شونده ای که گناهی ندارد .

توضیح: مثل حاضر درباره کسی می آید که کاری را انجام نداده باشد و به آن متهم شود. مثل گرگ دهن آلوده و یوسف ندریده (۲) نیز از همین باب است .

۴۱. آفتاب آمد دلیل آفتاب . ۳ نظیر سخن امام علی علیه السلام: **يَا مَنْ دَلَّ عَلَى ذَاتِهِ بِذَاتِهِ؛ (۳)**

ای کسی که خود رهنمای به خود است.

توضیح: «مثل حاضر درباره چیزی گفته می شود که خود معرّف ذات خویش است». (۴) همچنین «وقتی بخواهند مطلبی روشن و واضح را برای کسی توضیح دهند این بیت را شاهد می آورند». (۵)

۴۲. آلوچو به آلو نگرد رنگ بر آرد. (۶) یا: ... اگر همخو نشوند همبو می شوند. (۷)

۱- بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۱۲ .

۲- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۳۰۱ .

۳- بحار الأنوار، ج ۹، ص ۲۴۳ .

۴- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۵۳۲ .

۵- ارسال المثل در مثنوی، ص ۲۲ .

۶- امثال و حکم، ج ۱، ص ۴۱ .

۷- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۵۸۹ .

الْغَنِيُّ الشَّرُّهُ فَقِيرٌ

مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ مَثَلُ الْعَطَّارِ إِنْ لَمْ يُعْطِكَ مِنْ عِطْرِهِ أَصَابَكَ مِنْ رِيحِهِ

از تنگی چشم فیل معلوم شد / کانا که غنی ترند محتاج ترند

درویش و غنی بنده این خاک درند / و آنان که غنی ترند محتاج ترند

نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ مَثَلُ الْعَطَّارِ إِنْ لَمْ يُعْطِكَ مِنْ عِطْرِهِ أَصَابَكَ مِنْ رِيحِهِ وَ مَثَلُ الْجَلِيسِ الشُّوْءِ مَثَلُ الْقَيْنِ إِنْ لَمْ يُحْرِقْ تَوْبَكَ أَصَابَكَ مِنْ رِيحِهِ؛ (۱)

حکایت همنشین نیک، حکایت عطار است که اگر از عطر خود به تو ندهد، بوی آن به مشام تو می رسد، و حکایت همنشین بد، حکایت آهنگر است که اگر [حرارت کارگاه او] لباس را نسوزاند، بوی آن به مشامت می رسد.

۴۳. آنانکه غنی ترند محتاج ترند. ۲ نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْغَنِيُّ الشَّرُّهُ فَقِيرٌ؛ (۲)

ثروتمند آزمند، نیازمند است.

توضیح: «مراد این است که انسان هرچه ثروتمندتر شود، احتیاجاتش بیشتر می شود. مثل را در جایی به کار می برند که شخصی دارا نسبت به به دست آوردن اندکی مال تلاش زیاد کند یا در دادن حقّی اندک، سختی مشتی نشان دهد». (۳)

۱- .کنز العمال، ح ۲۴۷۳۶ .

۲- .بحار الأنوار، ج ۷۸، ص ۱۰ .

۳- .داستان نامه بهمنیاری ، ص ۴۶ .

أَحِبِّ لِعَيْرِكَ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَاکْرَهُ لَهُ مَا تَكْرَهُ لِنَفْسِكَ

لِسَانُ الْحَالِ أَصْدَقُ مِنْ لِسَانِ الْمَقَالِ

مَنْ أَرَادَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى آدَمَ فِي عَمَلِهِ وَ إِلَى نُوحٍ فِي فَهْمِهِ وَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ فِ

حَسَنِ يَوْسُفَ ، دَمِ عِيسَى ، يَدِ بَيْضَا دَارِي / أُنْجَحِ خُوبَانَ هَمَّهُ دَارِنْدَ تُو تَنْهَا دَارِي

۴۴. آنجا (چیزی) که عیان است، چه حاجت به بیان است؟ (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: لِسَانُ الْحَالِ أَصْدَقُ مِنْ لِسَانِ الْمَقَالِ؛ (۲)

زبان حال، راستگوتر از زبان گفتار است.

۴۵. آنچه برای خود نمی پسندی برای دیگران میسند. (۳) برگرفته از سخن امام علی علیه السلام: أَحِبِّ لِعَيْرِكَ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَاکْرَهُ لَهُ مَا تَكْرَهُ لِنَفْسِكَ؛ (۴)

برای غیر خود آن را دوست بدار که برای خود دوست داری، و آن را ناپسند دار که برای خود ناپسند می داری.

۴۶. آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری. ۵ نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: مَنْ أَرَادَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى آدَمَ فِي عَمَلِهِ وَ إِلَى نُوحٍ فِي فَهْمِهِ وَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ فِي حِلْمِهِ وَ إِلَى يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا فِي زُهْدِهِ وَ إِلَى مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ فِي بَطْشِهِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ؛ (۵)

هر که می خواهد کردار آدم، فهم نوح، بردباری ابراهیم، پارسایی یحیی و

۱- امثال و حکم، ج ۱، ص ۴۷.

۲- غررالحکم و دررالکلم، ح ۷۶۳۶.

۳- امثال و حکم، ج ۱، ص ۴۸.

۴- بحار الأنوار، ج ۷۴، ص ۲۲۲.

۵- روضه الواعظین، ح ۱۲۸.

رَأَى الشَّيْخَ خَيْرٌ مِنْ مَشْهَدِ الْغُلَامِ

طَعَنُ اللِّسَانِ أَمْضَى مِنْ جَرِحِ السِّنَانِ

آنچه در آینه جوان بیند / پیر در خشت خام آن بیند

آنچه زخم زبان کند با من / زخم شمشیر جان ستان نکند

زخم زبان بدتر از زخم شمشیر است

هیبت موسی را بنگرد، به علی بن ابی طالب علیه السلام بنگرد.

۴۷. آنچه در آینه جوان بیند پیر در خشت خام آن بیند. (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: رَأَى الشَّيْخَ خَيْرٌ مِنْ مَشْهَدِ الْغُلَامِ؛

(۲)

نظر پیر بهتر از حضور فعال جوان است.

توضیح: «غالباً پیران به واسطه تجارب خود، روشن بین تر از جوانان هستند». (۳) آنچه را که جوانان با زور بازو و توان جوانی انجام می دهند، پیران با تجربه با نظر خود سامان می دهند. مثل را در جایی به کار می برند که بخواهند جوانی را به پذیرفتن نظر بزرگسالی تشویق کنند.

۴۸. آنچه زخم زبان کند با متزخم شمشیر جان ستان نکند. (۴) یا: زخم زبان بدتر از زخم شمشیر است. (۵) نظیر سخن امام

علی علیه السلام: طَعَنُ اللِّسَانِ أَمْضَى مِنْ جَرِحِ السِّنَانِ؛ (۶)

زخم زبان از زخم نیزه کاری تر است.

۱- امثال و حکم، ج ۱، ص ۴۹. نظامی.

۲- نهج البلاغه، حکمت ۸۶.

۳- امثال و حکم، ج ۱، ص ۵۰.

۴- همان، ص ۵۱.

۵- دوازه هزار مثل فارسی، ص ۵۹۵.

۶- عیون الحکم والمواعظ، ح ۵۵۵۸.

أَحْسِنُ مُجَاوِرَةً مَنْ جَاوَرَكَ فَإِنَّ اللَّهَ يَسْأَلُكَ عَنِ الْجَارِ

ضُرُورَاتُ الْأَحْوَالِ نُذُلُ رِقَابَ الرِّجَالِ

آنچه شیران را کند روبه مزاج / احتیاج است احتیاج است احتیاج

۴۹. آنچه شیران را کند روبه مزاج احتیاج است احتیاج است احتیاج. (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: ضُرُورَاتُ الْأَحْوَالِ نُذُلُ رِقَابَ الرِّجَالِ؛ (۲)

احتیاج است که گردن مردان را فرود می آورد.

توضیح: «احتیاج، انسان را مجبور به تحمل پستی و فروتنی می نماید؛ مثل اینکه شیر در وقت احتیاج مانند روباه، متملق و جبان می گردد». (۳) مثل در جایی استفاده می شود که بزرگی، به دلیل نیازی کوچک، مجبور به تن دادن به کاری کوچک و پست شود و یا نزد حقیری دست دراز کند یا سر فرود آرد.

۵۰. آن دنیا اول از همسایه می پرسند. (۴) نظیر سخن امام رضا علیه السلام: أَحْسِنُ مُجَاوِرَةً مَنْ جَاوَرَكَ فَإِنَّ اللَّهَ يَسْأَلُكَ عَنِ الْجَارِ؛ (۵)

با همسایگان خود نیکو همسایگی کن که خداوند در باره همسایه از تو خواهد پرسید.

توضیح: «هر کسی نسبت به همسایه خود مسئول است تا حدی که رسیدگی به همسایگان و چگونگی رفتار با آنان در حساب اعمال شخص مؤثر است». (۶) اگرچه در این حدیث سؤال از همسایه به عنوان نخستین پرسش

۱- امثال و حکم، ج ۱، ص ۵۱. مولوی .

۲- غررالحکم و دررالکلم، ح ۵۸۹۲.

۳- داستان نامه بهمنیاری، ص ۴۹ .

۴- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۶۸۷.

۵- بحار الأنوار، ج ۷۳، ص ۱۶۸.

۶- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۶۸۷.

لَيْسَ مِنَ الْأَدَبِ إِظْهَارُ الْفَرْحِ عِنْدَ الْمَحْزُونِ

وَأَمَّا تِلْكَ الَّتِي تُرِيدُ فَإِنَّهَا خُدَعَهُ الصَّبِيُّ عَنِ اللَّبَنِ فِي أَوَّلِ الْفِصَالِ

آن دیو بُود نه آدمیزاد / کز انده دیگران شود شاد

آن ممه را لولو برد

روز قیامت نیامده است ، ولی از مهمترین حسابرسیهای روز حساب، چگونگی رفتار با همسایگان است.

۵۱. آن دیو بُود نه آدمیزاد کز انده دیگران شود شاد . (۱) نظیر سخن امام عسکری علیه السلام: لَيْسَ مِنَ الْأَدَبِ إِظْهَارُ الْفَرْحِ عِنْدَ الْمَحْزُونِ؛ (۲)

نمایاندن شادی در حضور شخص اندوهگین ، بی ادبی است.

۵۲. آن سبو بشکست و آن پیمانہ ریخت . (۳) یا : آن ممه را لولو برد . (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: وَأَمَّا تِلْكَ الَّتِي تُرِيدُ فَإِنَّهَا خُدَعَهُ الصَّبِيُّ عَنِ اللَّبَنِ فِي أَوَّلِ الْفِصَالِ؛ (۵)

آنچه تو می خواهی، مانند فریب دادن کودک است در آغاز گرفتن او از شیر.

توضیح: «ممه یا مه مه همان پستان یا شیر مادر است و لولو، مترسک یا هر چیزی که کودک را با آن بترسانند. این مثل در جایی به کار می رود که بخواهند پایان دوره مفتخوری، بهره کشی یا سودجویی کسی را اعلام کنند و منشأ این مثل حرفهایی است که مادران هنگام گرفتن شیر از کودکان می گویند». (۶)

۱- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۵۴ .

۲- .تحف العقول ، ص ۴۸۹ .

۳- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۵۷ .

۴- .همان ، ص ۶۸ .

۵- .نهج البلاغه ، نامه ۶۴ .

۶- .اقتباس از امثال و حکم فارسی در گویش کرمانی ، ص ۸۴ .

قَلِيلٌ تَدُوْمُ عَلَيْهِ أَرْجِي مِنْ كَثِيْرٍ مَمْلُوْلِ مِنْهُ

مَنْ ظَلَمَ نَفْسَهُ كَانَ لِعِيْرِهِ أَظْلَمَ

رهرو آن نیست که گه تند و گهی خسته رود / رهرو آن است که آهسته و پیوسته رود

رهرو آن است که آهسته و پیوسته رود

۵۳. آن که با خود (یکی از نزدیکان مانند مادر و برادرش) جفا کند، با دیگران چه ها کند؟! (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ ظَلَمَ نَفْسَهُ كَانَ لِعِيْرِهِ أَظْلَمَ؛ (۲)

هر کس به خودش ستم کند، به دیگران ستمکارتر خواهد بود.

توضیح: اگر کسی به خود یا والدین و خانواده ستم روا دارد، ستم او بر دیگران و بیگانگان بیشتر و شدیدتر خواهد بود. این مثل را در معرفی کسی به نهایت خباثت و بد عملی می گویند. (۳)

۵۴. آهسته برو، همیشه برو. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: قَلِيلٌ تَدُوْمُ عَلَيْهِ أَرْجِي مِنْ كَثِيْرٍ مَمْلُوْلِ مِنْهُ؛ (۵)

اندکی که بر آن مداومت کنی بهتر است از بسیاری که از آن خسته شوی.

توضیح: این مثل به گونه های دیگر نیز به کار می رود و منظور از آن این است که انجام دادن هر کار، با آرامش و دقت و با در نظر داشتن شرایط، بهتر است. در این حدیث و مثل، کاری که پرشتاب و مقطعی باشد، ناپسند، و کارهای پیوسته، هر چند کم باشد، نیک شمرده شده است. مثل رهرو آن است که آهسته و پیوسته رود ۶ نیز از همین باب است.

۱- داستان نامه بهمنیاری، ص ۴۴۳.

۲- غررالحکم و دررالکلم، ح ۸۶۰۶.

۳- اقتباس از قند و نمک، ص ۱۰۳.

۴- امثال و حکم، ج ۱، ص ۷۲.

۵- نهج البلاغه، حکمت ۴۴۴.

لا تَضْرِبْهُ وَاهْجُرْهُ وَلا تَطَّل

چون وا نمی کنی گرهی خود گره مشو / ابرو گشاده باش چو دستت گشاده نیست

اگر نان گندمی نیست، زبانِ مردمی چه شد؟

«الف»

«الف» ۵۵. ابر کن، اما (و) مبار. (۱) نظیر سخن امام کاظم علیه السلام در جواب مردی که از شیطنت کودک خود شکایت کرده بود: لا تَضْرِبْهُ وَاهْجُرْهُ وَلا تَطَّل؛ (۲)

او را نزن؛ از او کناره گیر، اما کناره گیری ات را به درازا نکش!

توضیح: «در مقابل تقصیر کودکان، خشمگین شو و از خود مهابت نشان بده، اما هربار آنان را گوشمالی مده و مجازات مکن». (۳) این مثل در غیر مورد اشاره نیز به کار می رود.

۵۶. ابرو گشاده باش چو دستت گشاده نیست. ۴ یا: اگر نان گندمی نیست، زبانِ مردمی چه شد؟ (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام:

۱- امثال و حکم، ج ۱، ص ۷۸.

۲- بحار الأنوار، ج ۱۰۱، ص ۹۹.

۳- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۶۸.

۴- امثال و حکم، ج ۱، ص ۲۳۰.

إِنَّكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ فَسَعَوْهُمْ بِطَلَاقِهِ الْوَجْهِ

مِنَ الْعَيْشِ دَارٌ يُكْرَى

إِنَّكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ فَسَعَوْهُمْ بِطَلَاقِهِ الْوَجْهِ؛ (۱)

با دارایی خود نمی توانید دل مردم را به دست آورید ، پس دلشان را با گشاده رویی به دست آورید.

توضیح: مراد این است که «اگر نمی توانی از راه بذل مال ، مردمداری کنی، از طریق محبت و مهربانی چنین کن . سخن گرم و مهربان نیز مانند بذل مال، جلب دوستی و محبت می کند». (۲)

۵۷. اجاره نشین ، خوش نشین (۳) است . (۴) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: مِنَ الْعَيْشِ دَارٌ يُكْرَى؛ (۵)

از خوشی زندگی ، خانه اجاره ای است.

توضیح: این مثل بدان معنا است که «مستأجر معمولاً تحمل سوء رفتار صاحبخانه یا همسایگان یا خرابی خانه و بدی شرایط را ندارد» (۶) و خانه اش را زود به زود عوض می کند؛ زیرا «نقل مکان از خانه اجاره ای آسانتر از تعویض خانه ملکی است». (۷) یا منظور این است که مستأجر در منازل متعدد و در مناطق مختلف مسکن می گزیند . این جمله «معمولاً به کسی که از محل استیجاری یا صاحبخانه اش اظهار ناراحتی بکند گفته می شود». (۸)

۱- عیون أخبار الرضا علیه السلام ، ج ۱ ، ص ۵۸.

۲- کتاب کوچک ، ج ۲ ، حرف الف ، ص ۴۲ .

۳- خوش نشین: صفت فاعلی (خوش نشیننده). آن که در هر جا خوشش آید بنشیند و اقامت گزیند . (فرهنگ معین ، ص ۱۴۰۶).

۴- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۸۳ .

۵- تحف العقول ، ص ۳۷۶ .

۶- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۸۳ .

۷- رهاورد خرد ، ص ۳۶۴ .

۸- قند و نمک ، ص ۳۷ .

إِنَّ الْمَوْتَ يَأْتِي بَغْتَةً

دَخَلَ مَلِكُ الْمَوْتِ إِلَى سُلَيْمَانَ فَجَعَلَ يَنْظُرُ إِلَى رَجُلٍ مِنْ جُلَسَائِهِ يُدِيمُ النَّظَرَ

۵۸. اجل که بیاید در نمی زند . (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِنَّ الْمَوْتَ يَأْتِي بَغْتَةً؛ (۲)

مرگ ناگهانی سر می رسد.

توضیح: همان طور که در قرآن و حدیث می خوانیم ، اجل انسان نزد خداوند مشخص است و ساعتی پیش یا پس نخواهد افتاد (۳) . از آنجا که انسانها معمولاً از مرگ و زندگی ابدی در دنیای دیگر غافل هستند ، از دیدار مرگ تعجب می کنند ؛ پس «لحظه وقوع مرگ قابل پیش بینی نیست و مرگ بی خبر از راه می رسد» . (۴)

۵۹. اجل که رسید گو به هندوستان باش . (۵) برگرفته از داستان یکی از یاران حضرت سلیمان علیه السلام است که در سخن پیامبر صلی الله علیه و آله آمده است: دَخَلَ مَلِكُ الْمَوْتِ إِلَى سُلَيْمَانَ فَجَعَلَ يَنْظُرُ إِلَى رَجُلٍ مِنْ جُلَسَائِهِ يُدِيمُ النَّظَرَ إِلَيْهِ فَلَمَّا خَرَجَ قَالَ الرَّجُلُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا مَلِكُ الْمَوْتِ. قَالَ: رَأَيْتَهُ يَنْظُرُ إِلَيَّ كَأَنَّهُ يُرِيدُنِي. قَالَ: فَمَا تُرِيدُ؟ قَالَ: أُرِيدُ أَنْ تَحْمِلَنِي عَلَى الرِّيحِ حَتَّى تُلْقِيَنِي بِالْهِنْدِ، فَدَعَا بِالرِّيحِ فَحَمَلَهُ عَلَيْهَا فَأَلْقَتْهُ فِي الْهِنْدِ، ثُمَّ أَتَى مَلِكُ الْمَوْتِ سُلَيْمَانَ، فَقَالَ: إِنَّكَ كُنْتَ تُدِيمُ النَّظَرَ إِلَى رَجُلٍ مِنْ جُلَسَائِي؟ قَالَ: كُنْتُ أَعْجَبُ مِنْهُ، أُمِرْتُ أَنْ

۱- کتاب کوچک ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۶۱۵ .

۲- مستدرک الوسائل ، ج ۱۲ ، ص ۱۲۴ .

۳- فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ؛ اعراف (۷) ، آیه ۳۴ .

۴- کتاب کوچک ، ج ۲ ، حرف الف ، ص ۱۳۶ .

۵- دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۷۰ .

إِذَا قَضَى اللَّهُ لِعَبْدٍ أَنْ يَمُوتَ بِأَرْضٍ جَعَلَ لَهُ إِلَيْهَا حَاجَةً

كَفَاكَ مُؤَدِّبًا لِنَفْسِكَ تَجَنَّبُ مَا كَرِهَتْهُ مِنْ غَيْرِكَ

أَقْبَضَهُ بِالْهِنْدِ وَهُوَ عِنْدَكَ؛ (۱)

روزی فرشته مرگ بر حضرت سلیمان علیه السلام وارد شد و پیوسته به یکی از همنشینان او نگاه می کرد . وقتی بیرون رفت آن مرد پرسید : «او که بود؟» . سلیمان علیه السلام پاسخ گفت : «فرشته مرگ» . مرد گفت : «چنان مرا می نگریست که گویی می خواهد جان مرا بگیرد» . سلیمان علیه السلام گفت : «چه می خواهی؟» . مرد گفت : «بر باد بنشانم تا مرا به هند ببرد» . حضرت سلیمان باد را فرا خواند و مرد را بر آن نشانید . باد او را به هند برد . ملک الموت پس از چندی نزد سلیمان علیه السلام آمد . سلیمان گفت : «چرا پیوسته به یکی از همنشینان من نگاه می کردی؟» . فرشته مرگ گفت : «از او در شکفت بودم . به من دستور داده شده بود که در هند جانش را بستانم، در حالی که او نزد تو بود» .

همچنین نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِذَا قَضَى اللَّهُ لِعَبْدٍ أَنْ يَمُوتَ بِأَرْضٍ جَعَلَ لَهُ إِلَيْهَا حَاجَةً؛ (۲)

هرگاه خداوند مقرر کند که بنده ای در سرزمینی بمیرد ، برای او نیازی به آن سرزمین قرار می دهد .

۶۰ . ادب از که آموختی؟ از بی ادبان . (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام : كَفَاكَ مُؤَدِّبًا لِنَفْسِكَ تَجَنَّبُ مَا كَرِهَتْهُ مِنْ غَيْرِكَ؛

(۴)

برای ادب کردن خودت همین بس ، که آنچه برای دیگران ناپسند می شماری ، دوری کنی .

۱- .المصنف ، ابن ابی شیبه ، ج ۸ ، ص ۱۱۸ .

۲- .کنز العمال ، ح ۴۲۷۲۴ .

۳- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۸۸ .

۴- .غررالحکم و دررالکلم ، ح ۷۰۷۷ .

قِيمَةُ كُلِّ امْرِئٍ؟ مَا يُحْسِنُهُ

يا نَوْفُ! اِرْحَمِ تُرْحَمِ

توضیح: لقمان را گفتند: «ادب از که آموختی؟». گفت: «از بی ادبان. هر چه از ایشان در نظرم ناپسند آمد از فعل آن پرهیز کردم». (۱)

۶۱. اِرْحَمِ تُرْحَمِ. (۲) برگرفته از سخن امام علی علیه السلام: يا نَوْفُ! اِرْحَمِ تُرْحَمِ؛ (۳)

ای نوف! رحم کن تا به تو رحم کنند.

توضیح: همان گونه که از لفظ و ترجمه حدیث برمی آید، جمله حاضر «مَثَلِي است که سخن ملتمسانه مظلوم به ظالم و محکوم به حاکم است». (۴) عبارت در کتاب قند و نمک به صورت «اِرْحَمِ تُرْحَمِ» ضبط شده است. که اگر بدین صورت کاربرد نداشته باشد، نحوه ضبط این کتاب نادرست است.

۶۲. ارزش هر کس به قدر دانایی اوست. نظیر سخن امام علی علیه السلام: قِيمَةُ كُلِّ امْرِئٍ؟ مَا يُحْسِنُهُ؛ (۵)

مرد را آن بها است که بدان نیک دانا است.

۶۳. ارمغان مور، پای ملخ است. (۶) نظیر سخن امام صادق علیه السلام:

۱- کلیات سعدی، ص ۶۵.

۲- امثال و حکم، ج ۱، ص ۹۵.

۳- الأمالی، صدوق، ص ۲۷۸.

۴- قند و نمک، ص ۳۹.

۵- عیون أخبار الرضا علیه السلام، ج ۱، ص ۵۸.

۶- امثال و حکم، ج ۱، ص ۹۶.

الْحُرُّ حُرٌّ وَإِنْ مَسَّهُ الضُّرُّ

الْهَدِيَّةُ عَلَى قَدْرِ مُهْدِيهَا

إِنَّ الْحُرَّ حُرٌّ عَلَى جَمِيعِ أَحْوَالِهِ إِنْ نَابَتْهُ نَائِبَةٌ صَبْرَ لَهَا وَإِنْ تَدَاكَتْ عَلَيْهِ

الْهَدِيَّةُ عَلَى قَدْرِ مُهْدِيهَا؛ (۱)

هدیه به اندازه [توان] هدیه کننده است.

توضیح: «خدمت، بخشش یا هدیه هر کسی به فراخور قدرت و استطاعت او است. اصل این مثل حکایت معروف آن مورچه است که ران ملخی برای حضرت سلیمان هدیه برد و غالباً در مقام عذرخواهی از ناقابل بودن هدیه گفته می شود». (۲)

۶۴. از اسب افتاده ایم ، اما از اصل نیفتاده ایم . (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْحُرُّ حُرٌّ وَإِنْ مَسَّهُ الضُّرُّ؛ (۴)

آزاده، آزاده است ، اگرچه به تنگدستی و پریشان حالی دچار شود .

همچنین سخن امام صادق علیه السلام: إِنَّ الْحُرَّ حُرٌّ عَلَى جَمِيعِ أَحْوَالِهِ إِنْ نَابَتْهُ نَائِبَةٌ صَبْرَ لَهَا وَإِنْ تَدَاكَتْ عَلَيْهِ الْمَصَائِبُ لَمْ تَكْسِرْهُ؛ (۵)

آزاده در همه احوال آزاده است . اگر ناخوشایندی به او برسد بر آن می شکوید و اگر مصیبتها بر او فرو ریزد ، او را درهم نمی شکنند .

توضیح : «از اسب افتادن کنایه از معزول شدن یا به ذلت افتادن بعد از عزت است» (۶) . «منظور این است که هر چند دچار گرفتاری یا فقر و پریشانی هستیم، و لیکن بزرگی و نجابت و... ما ، برجا است» . (۷)

۱- .تحف العقول، ص ۳۲۳.

۲- .داستان نامه بهمنیاری، ص ۱۲.

۳- .امثال و حکم، ج ۱، ص ۱۰۰.

۴- .عیون الحکم والمواعظ، ح ۱۲۰۲.

۵- .الکافی، ج ۲، ص ۸۹.

۶- .داستان نامه بهمنیاری، ص ۱۳.

۷- .اقتباس از امثال و حکم، ج ۱، ص ۱۰۰.

الْبَرَكَهَ مَعَ أَكْبَرِكُمْ

التَّقْوَى رَأْسُ الْحَسَنَاتِ

النُّومُ عَلَى أَرْبَعِهِ أَصْنَافٌ :

۶۵. از بدی دور بودن سر همه نیکویی ها است . (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام : التَّقْوَى رَأْسُ الْحَسَنَاتِ؛ (۲)

پارسایی سرآمد خوبیها است.

۶۶. از برکت پیران جهان آباد است. (۳) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : الْبَرَكَهَ مَعَ أَكْبَرِكُمْ؛ (۴)

برکت با پیران شما است.

۶۷. از پهلوی چپ برخاستن . (۵) برگرفته از کراحت خوابیدن به پهلوی چپ که در سخن امام علی علیه السلام درباره انواع

دراز کشیدن هنگام خواب آمده است : النَّوْمُ عَلَى أَرْبَعِهِ أَصْنَافٍ : ... وَالْمُلُوكُ وَأَبْنَاؤُهَا عَلَى شِمَالِهَا لَيْسَتِمِرُّوْا مَا يَأْكُلُونَ؛ (۶)

خوابیدن چهار گونه است : ... و پادشاهان و فرزندانشان بر پهلوی چپ می خوابند تا آنچه را خورده اند گوارا یابند .

و نیز در سخن امام باقر علیه السلام آمده است:

۱- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۱۰۵ .

۲- عیون الحکم والمواعظ ، ح ۹۴ .

۳- دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۸۱ .

۴- مستدرک الوسائل، ج ۸ ، ص ۳۹۴ .

۵- کتاب کوچه ، ج ۲ ، حرف الف ، ص ۳۳۹ .

۶- عیون أخبار الرضا علیه السلام ، ج ۲ ، ص ۲۳۲ .

مَنْ تَفَاقَرَا فَتَقَرَّ

مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ وَمَنْ تَكَبَّرَ خَفَضَهُ اللَّهُ

مَنْ قَبِضَ يَدَهُ مَخَافَةَ الْفَقْرِ فَقَدْ تَعَجَّلَ الْفَقْرَ

و نَوْمُ الْكُفَّارِ عَلَى يَسَارِهِمْ

از تواضع بزرگوار شوی / وز تکبر ذلیل و خوار شوی

... و نَوْمُ الْكُفَّارِ عَلَى يَسَارِهِمْ...؛ (۱)

کافران بر پهلوئی چپ می خوابند.

توضیح: «این مثل به کسی که از آغاز صبح اخلاق بد پیشه کند یا کسی که کارش از هر طرف با دشواری مواجه شود گفته می شود» (۲) و برداشتی است از خوابیدن بر پهلوئی چپ در پی خوردن غذای زیاد و نیز اشاره ای است به آثار زیانبار جسمی و روحی آن.

۶۸. از ترس گدایی همه عمرش به گدایی است. (۳) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: مَنْ تَفَاقَرَا فَتَقَرَّ؛ (۴)

هر کس تظاهر به درویشی کند، فقیر شود.

همچنین سخن امام علی علیه السلام: مَنْ قَبِضَ يَدَهُ مَخَافَةَ الْفَقْرِ فَقَدْ تَعَجَّلَ الْفَقْرَ؛ (۵)

هر که از ترس ناداری، از بخشش دست بدارد، به سوی ناداری شتافته است.

۶۹. از تواضع بزرگوار شو یوز تکبر ذلیل و خوار شوی. (۶) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ وَمَنْ

تَكَبَّرَ خَفَضَهُ اللَّهُ؛ (۷)

۱- کتاب من لا یحضره الفقیه، ج ۱، ص ۵۰۱.

۲- اقتباس از امثال و حکم در گویش کرمانی، ص ۹۵.

۳- قند و نمک، ص ۴۷.

۴- تحف العقول، ص ۴۲.

۵- غررالحکم و دررالکلم، ح ۸۷۷۷.

٦- .امثال و حكم ، ج ١ ، ص ١١٣ . سعدى .

٧- .الكافى ، ج ٢ ، ص ١٢٢ .

جاذِبِ الشَّيْطَانَ قِيَادَكَ

مَنْ خَافَ اللَّهَ أَخَافَ اللَّهَ مِنْهُ كُلَّ شَيْءٍ

نَفْسُ الْمَرْءِ خُطَاةٌ إِلَى أَجَلِهِ

درگذار تو هر هوس دامی است / از حیات تو هر نفس گامی است

هر کس برای خدا فروتنی کند، خداوند او را برمی افرازد و هر کس تکبر ورزد، خوارش می سازد.

۷۰. از حیات تو هر نفس گامی است . ابر گرفته از سخن امام علی علیه السلام: نَفْسُ الْمَرْءِ خُطَاةٌ إِلَى أَجَلِهِ؛ (۱)

نفس کشیدن آدمی ، گامهای او به سوی مرگ است.

۷۱. از خدا بترس تا خلق از تو بترسند . (۲) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: مَنْ خَافَ اللَّهَ أَخَافَ اللَّهَ مِنْهُ كُلَّ شَيْءٍ؛ (۳)

هر که از خدا بترسد ، خداوند همه چیز را از او بیمناک می کند.

۷۲. از خر شیطان پیاده شدن . (۴) نظیر سخن امام علی: جاذِبِ الشَّيْطَانَ قِيَادَكَ؛ (۵)

اختیارت را از کف شیطان درآور.

توضیح: «مراد این است که از لجاج و عنادی که کار از آن به وخامت خواهد گرایید

۱- نهج البلاغه ، حکمت ۷۴.

۲- دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۸۹.

۳- الکافی ، ج ۲ ، ص ۶۸.

۴- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۱۲۵ .

۵- نهج البلاغه، نامه ۳۲.

مَنْ رَضِيَ عَنْ نَفْسِهِ كَثُرَ السَّخِطُونَ عَلَيْهِ

حوران بهشتی را دوزخ بود اعراف / از دوزخیان پرس که اعراف بهشت است

يُدِيمُونَ الْمَوَدَّةَ مَا رَأَوْنِي / وَيَبْقَى الْوُدُّ مَا بَقِيَ اللَّقَاءُ

خودپسند خداپسند نیست

دست باز دارند و از تصمیم نادرستی که بر اثر خشم و عصبانیت اتخاذ شده است انصراف حاصل کنند». (۱)

۷۳. از خود به هرچه کنی راضی مشو تا مردمت دشمن نگیرند. (۲) یا: خودپسند خداپسند نیست. (۳) نظیر سخن امام هادی

عليه السلام: مَنْ رَضِيَ عَنْ نَفْسِهِ كَثُرَ السَّخِطُونَ عَلَيْهِ؛ (۴)

آن که از خود راضی باشد، ناراضیان از او فراوان شوند.

۷۴. از دل برود هر آن که از دیده برفت. (۵) نظیر شعر منسوب به امام علی علیه السلام: يُدِيمُونَ الْمَوَدَّةَ مَا رَأَوْنِي وَيَبْقَى الْوُدُّ مَا

بَقِيَ اللَّقَاءُ؛ (۶)

تا مرا ببینند، دوستی بر جای است. که تا دیدار پاید دوستی نیز پاید.

۷۵. از دوزخیان پرس که اعراف بهشت است. ۷ برگرفته از جایگاه «اعراف» _ بین بهشت و جهنم است _ که عده ای

۱- کتاب کوچک، ج ۲، حرف الف، ص ۳۳۱.

۲- امثال و حکم، ج ۱، ص ۱۲۷.

۳- همان، ج ۲، ص ۷۵۴.

۴- بحار الأنوار، ج ۶۹، ص ۳۱۶.

۵- امثال و حکم، ج ۱، ص ۱۲۹.

۶- دیوان امام علی علیه السلام، ص ۳۴.

رُبَّمَا كَانَ الدَّوَاءُ دَاءً وَالدَّاءُ دَوَاءً

قَوْمٌ اسْتَوَتْ حَسَنَاتُهُمْ وَسَيِّئَاتُهُمْ فَإِنْ أَدْخَلَهُمُ النَّارَ فَبِذُنُوبِهِمْ

از قضا سرکنگبین صفرا فزود / روغن بادام خشکی می نمود

در آن قرار خواهند گرفت. امام صادق علیه السلام در جواب کسی که پرسیده بود: «اهل اعراف چه کسانی هستند؟» فرمود: قَوْمٌ اسْتَوَتْ حَسَنَاتُهُمْ وَ سَيِّئَاتُهُمْ فَإِنْ أَدْخَلَهُمُ النَّارَ فَبِذُنُوبِهِمْ و إِنْ أَدْخَلَهُمُ الْجَنَّةَ فَبِرَحْمَتِهِ؛ (۱)

گروهی اند که حسنات و گناهانشان برابر است؛ اگر خداوند آنان را به دوزخ درآورد، به کیفر گناهانشان است و اگر به بهشتشان در آورد، از رحمت خویش است.

توضیح: «نعمتی که به نظر ثروتمندان حقیر آید برای محتاجان، جلیل و خطیر است. برای شخص مضطر و درمانده هر مختصر آسایشی فوز عظیم است. همان طور که اگر شخص جهنمی را از جهنم به اعراف انتقال دهند مثل این است که به بهشتش برده اند». (۲) کاربرد مثل در جایی است که کسی نعمتی یا بهره ای را کوچک بشمرد در حالی که برای شخص دیگر بسیار ارزشمند است.

۷۶. از قضا سرکنگبین (۳) صفرا فزود روغن بادام خشکی می نمود. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: رُبَّمَا كَانَ الدَّوَاءُ دَاءً وَ الدَّاءُ دَوَاءً؛ (۵)

۱- الکافی، ج ۲، ص ۳۸۱.

۲- داستان نامه بهمنیاری، ص ۱۸.

۳- در اصل سرکه + انگبین = سرکنگبین بوده است و شربتی است که از سرکه و انگبین یا شکر و قند سازند. (فرهنگ معین، ص ۱۹۰۰)

۴- امثال و حکم، ج ۱، ص ۱۴۰. مولوی.

۵- نهج البلاغه، نامه ۳۱.

ما أضمَر أحدَ شيئاً إلاَّ ظَهَرَ في فَلَواتِ لِسَانِهِ و صَفَحَاتِ وَجْهِهِ

کاسه چینی که صدا می کند / خود صفت خویش ادا می کند

کاسه چینی که صدا می کند خود صفت خویش ادا می کند

چه بسا دارو بیماری ، و بیماری دارو باشد.

توضیح: «هنگامی گفته می شود که اثر کاری بر خلاف اثر طبیعی و واقعی آن نمودار شود. بر اساس طب قدیم ایران ، سرکه و مشتقات آن اثری مفید در رفع صفرا داشته و هلیله، که معمولاً از شیر بادام ساخته شده است، در رفع یبوستهای مزاج به کار می رفته است». (۱)

۷۷. از کوزه همان برون تراود که در اوست . (۲) یا : کاسه چینی که صدا می کند خود صفت خویش ادا می کند . (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: ما أضمَر أحدَ شيئاً إلاَّ ظَهَرَ في فَلَواتِ لِسَانِهِ و صَفَحَاتِ وَجْهِهِ ؛ (۴)

هیچ کس چیزی را در دل نهان نکرد مگر آنکه در لغزشهای زبانش و صفحه رخسارش آشکار گشت .

توضیح: مثل به این معنا است که «راز پنهان سرانجام روزی آشکار می شود و نیز هر کسی بالاخره روزی ذات خود را آشکار می کند». (۵) یا اینکه شخص هرچه را در درون خود پنهان بدارد و بخواهد آن را حفظ کند ، سرانجام با اشاره ای، سخنی یا نشانه ای آن را افشا می کند.

۷۸. استخاره به دل است. (۶) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله:

۱- .ارسال المثل در مثنوی ، ص ۲۱ .

۲- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۱۴۲ .

۳- .همان ، ج ۳ ، ص ۱۱۸۴ .

۴- .نهج البلاغه، حکمت ۲۶ .

۵- .کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ، ص ۶۶۰ .

۶- .قند و نمک ، ص ۶۳ .

إِذَا حَضَرَتِ الْمَيِّتَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ فَلَقْنَهُ شَهَادَةَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ

إِذَا هَمَمْتَ بِأَمْرِ فَاسْتَخِرْ رَبَّكَ فِيهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ ثُمَّ انْظُرْ إِلَى الَّذِي يَسْبِقُ

فَصَبْرَتْ وَفِي الْعَيْنِ قَدَى وَفِي الْحَلْقِ شَجَا

لَا خَيْرَ فِي السَّرْفِ وَلَا سَرَفَ فِي الْخَيْرِ

اذا هَمَمْتَ بِأَمْرِ فَاسْتَخِرْ رَبَّكَ فِيهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ ثُمَّ انْظُرْ إِلَى الَّذِي يَسْبِقُ إِلَى قَلْبِكَ فَإِنَّ الْخَيْرَةَ فِيهِ يَعْنِي أَفْعَلْ ذَلِكَ؛ (۱)

هرگاه به انجام کاری همت گماردی ، هفت مرتبه از خدایت طلب خیر کن . آنگاه آنچه به قلبت می رسد بنگر که خیر در آن است . یعنی آن را انجام ده .

۷۹ . استخوان در گلو بودن . (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام : فَصَبْرَتْ وَفِي الْعَيْنِ قَدَى وَفِي الْحَلْقِ شَجَا؛ (۳)

صبر کردم در حالی که خار در چشم و استخوان در گلویم بود .

۸۰ . اسراف در خیر نیست . (۴) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : لَا خَيْرَ فِي السَّرْفِ وَلَا سَرَفَ فِي الْخَيْرِ؛ (۵)

هیچ خیری در اسراف نیست و در هیچ کار خیری اسراف نیست .

۸۱ . اشهد خود را گفتن . (۶) برگرفته از گفتن کلمات شهادت هنگام مرگ و تلقین محتضر به این کلمات؛ مانند سخن امام صادق علیه السلام : إِذَا حَضَرَتِ الْمَيِّتَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ فَلَقْنَهُ شَهَادَةَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ؛ (۷)

۱- بحار الأنوار ، ج ۸۸ ، ص ۲۶۵ .

۲- کتاب کوچک ، ج ۲ ، حرف الف ، ص ۴۵۷ .

۳- نهج البلاغه ، خطبه ۳ .

۴- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۱۷۳ .

۵- بحار الأنوار ، ج ۷۴ ، ص ۱۶۵ .

۶- کتاب کوچک ، ج ۲ ، حرف الف ، ص ۵۴۲ .

۷- وسائل الشیعه ، ج ۲ ، ص ۴۵۴ .

إِقْرَارُ الْعُقَلَاءِ عَلَى أَنْفُسِهِمْ جَائِزٌ

لَوْلَا الْأَمَلُ مَا رَضَعَتْ وَالِدَةٌ وَلَدَهَا

هرگاه بر سر مرده، پیش از آنکه بمیرد، حاضر شدی شهادت به یگانگی خدا و بندگی و رسالت محمد را به او تلقین کن.

توضیح: «أشهد را گفتن به معنای مرگ را محرز و مسلّم دیدن، دل به مرگ نهادن و برای مرگ آماده شدن است. هر جایی که شخص به آخر خط رسیده باشد، این مَثَل استفاده می شود». (۱)

۸۲. إِقْرَارُ الْعُقَلَاءِ عَلَى أَنْفُسِهِمْ جَائِزٌ . (۲) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِقْرَارُ الْعُقَلَاءِ عَلَى أَنْفُسِهِمْ جَائِزٌ؛ (۳)

اقرار عاقلان به زیان خودشان، نافذ است.

توضیح: اگر شخص عاقلی اقرار کند که به کسی بدهکار است یا به گناهی اعتراف کند، از او می پذیرند و قانون بر او اجرا می شود.

۸۳. اگر امید نبود، مادری به بچه اش شیر نمی داد. نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: لَوْلَا الْأَمَلُ مَا رَضَعَتْ وَالِدَةٌ وَلَدَهَا؛ (۴)

اگر امید نبود، هیچ مادری نوزادش را شیر نمی داد.

۸۴. اگر بابا بیل زنی، باغچه خودت را بیل بزنی. (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام:

۱- کتاب کوچه، ج ۲، حرف الف، ص ۵۴۲.

۲- امثال و حکم، ج ۱، ص ۱۸۹.

۳- وسائل الشیعه، ج ۲۳، ص ۱۸۴.

۴- بحار الأنوار، ج ۷۷، ص ۱۷۳.

۵- امثال و حکم، ج ۱، ص ۱۹۲.

الْقَلْبُ مُصْحَفُ الْبَصْرِ

النَّاسُ بِأَمْرَائِهِمْ أَشْبَهُ مِنْهُمْ بِأَبَائِهِمْ

كُنْ وَصِيَّ نَفْسِكَ

اگر ز باغ رعیت ملک خورد سیبی / بر آورند غلامان او درخت از بیخ

اگر جراحی، اول روده خودت را جا بگذار

اگر نی زنی چرا بابات از حصبه مرد

چشم می بیند ، دل می خواهد

كُنْ وَصِيَّ نَفْسِكَ؛ (۱)

وصی خویش باش.

توضیح: مراد این است که اگر اهل کار هستی و انجام دادن ادعایت از تو بر می آید از خودت شروع کن و در مورد خود این کار را انجام بده. مثل اگر نی زنی چرا بابات از حصبه مرد (۲) و نیز مثل اگر جراحی، اول روده خودت را جا بگذار (۳) از همین باب است.

۸۵. اگر دیده نبیند دل نخواهد. (۴) یا: چشم می بیند، دل می خواهد. (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْقَلْبُ مُصْحَفُ الْبَصْرِ؛ (۶)

دل، دفتر دیده است.

توضیح: «آن که دل را از تعلق بر چیزی آزاد می خواهد، باید دیده از آن فرو بندد؛ چه خواستن دل نتیجه دیدن چشم است» (۷).

۸۶. اگر ز باغ رعیت ملک خورد سیببر آورند غلامان او درخت از بیخ. (۸) نظیر سخن امام علی علیه السلام: النَّاسُ بِأَمْرَائِهِمْ أَشْبَهُ مِنْهُمْ بِأَبَائِهِمْ؛ (۹)

۱- عیون الحکم والمواعظ، ح ۶۶۳۴.

۲- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۱۴۸.

- ٣- همان ، ص ١٣٤ .
- ٤- امثال و حكم ، ج ١ ، ص ٢١٥ .
- ٥- همان ، ج ٢ ، ص ٦١٥ .
- ٦- بحار الأنوار ، ج ٦٨ ، ص ٣٢٨ .
- ٧- داستان نامه بهمنیاری ، ص ١٨٠ .
- ٨- امثال و حكم ، ج ١ ، ص ٢١٦ . سعدی .
- ٩- تحف العقول ، ص ٢٠٨ .

السُّكُوتُ ذَهَبٌ وَالْكَلَامُ فِضَّةٌ

الشَّرْكَةُ فِي الْمَلِكِ تُؤَدِّي إِلَى الْإِضْطِرَابِ

النَّاسُ عَلَى دِينِ مُلُوكِهِمْ

دیگ شراکت به جوش نمی آید

مردم به حاکمان خود شبیه ترند تا به پدرانیشان.

توضیح: «مردم، مقلد برجستگان قومند و چون در کنش ایشان اندک انحرافی ببینند به تمامی منحرف می شوند». (۱) این مثل مانند مثل النَّاسُ عَلَى دِينِ مُلُوكِهِمْ است. (۲)

۸۷. اگر سخن (گفتن) سیم است، خاموشی زر است. (۳) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: السُّكُوتُ ذَهَبٌ وَالْكَلَامُ فِضَّةٌ؛ (۴)

سکوت طلا و سخن گفتن نقره است.

۸۸. اگر شریک خوب بود، خدا هم شریک داشت (می گرفت). (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الشَّرْكَةُ فِي الْمَلِكِ تُؤَدِّي إِلَى الْإِضْطِرَابِ؛ (۶)

شراکت در فرمانروایی به تشویش می انجامد.

توضیح: «در نشان دادن بدی شریک، که یکی از معایش را عدم پیشرفت می دانند، گفته می شود». (۷) و گاهی در ردّ پیشنهاد مشارکت به این عبارت توسل می جویند؛ «زیرا کاری که عده ای با آرای مختلف در آن ذی نفع باشند، سرانجام نمی یابد». (۸) مثل دیگ شراکت به جوش نمی آید (۹) نیز به

۱- کتاب کوچک، ج ۵، حرف ب، ص ۱۴۵۳.

۲- م. امثال و حکم، ج ۱، ص ۲۷۶.

۳- همان، ص ۲۲۶.

۴- بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۲۹۴.

۵- قند و نمک، ص ۷۱.

۶- مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۵۲.

۷- قند و نمک ، ص ۷۱ .

۸- کتاب کوچہ ، ج ۸ ، حرف پ ، ص ۱۲۰۲ .

۹- همان ، ج ۱۱ ، حرف ج ، ص ۳۶۲ .

الْإِنْسَانُ عَبْدُ الْإِحْسَانِ

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ

أَحْسِنِ إِلَى مَنْ شِئْتَ تَكُنْ أَمِيرَهُ

همین معنا است .

۸۹. الاعمالُ بِالنِّيَّاتِ . (۱) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ؛ (۲)

اعمال در گرو نیتها است .

توضیح: مثل در جایی به کار می رود که سخن از چگونگی عمل و نیت اشخاص باشد و مقصود این است که تحقق هر عمل، و مفید و خوب و یا بد بودن آن بسته به نیت است .

۹۰. الانسان عبید الاحسان . (۳) برگرفته از سخن امام علی علیه السلام: الْإِنْسَانُ عَبْدُ الْإِحْسَانِ؛ (۴)

آدمی بنده احسان است.

همچنین سخن امام علی علیه السلام: أَحْسِنِ إِلَى مَنْ شِئْتَ تَكُنْ أَمِيرَهُ؛ (۵)

به هر که خواهی نیکی کن تا امیرش باشی.

۹۱. الحسود لایسود . (۶) برگرفته از سخن امام علی علیه السلام :

۱- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۲۳۴ .

۲- .دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۴ .

۳- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۲۳۶ .

۴- .غررالحکم و دررالكلم، ح ۲۶۳ .

۵- .عیون الحکم والمواعظ، ح ۸۳ .

۶- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۲۴۲ .

الْحَسُودُ لَا يَسُودُ

الْخَمْرُ أُمَّ الْخَبَائِثِ فَمَنْ شَرِبَهَا لَمْ تُقْبَلْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا

النَّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ

إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ

الْحَسُودُ لَا يَسُودُ؛ (۱)

حسود سروری نمی یابد.

توضیح: در محاورات عامیانه، این جمله به حسودان گفته می شود و بدین معنا است که حسود سودی از حسادت خود نمی برد. اما این برداشت نادرست است و معنای جمله همان ترجمه حدیث است.

۹۲. الله جميل و يُحِبُّ الجمال . (۲) برگرفته از سخن امام علی علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ؛ (۳)

خدا زیبا است؛ زیبایی را دوست دارد.

۹۳. النَّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ . (۴) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: النَّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ؛ (۵)

پاکیزگی ، بخشی از ایمان است.

۹۴. أُمُّ الْخَبَائِثِ بُوْدُن. (۶) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الْخَمْرُ أُمُّ الْخَبَائِثِ فَمَنْ شَرِبَهَا لَمْ تُقْبَلْ صَلَاتُهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا؛

(۷)

خمر ریشه پلیدیها است ؛ هر که خمر بنوشد نمازش چهل روز

۱- مستدرک الوسائل، ج ۱۲، ص ۲۱.

۲- امثال و حکم، ج ۱، ص ۲۶۹.

۳- الکافی، ج ۶، ص ۴۳۸.

۴- امثال و حکم، ج ۱، ص ۲۷۹.

۵- مستدرک الوسائل، ج ۱۶، ص ۳۱۹.

۶- فرهنگ معین، ج ۴، ترکیبات خارجی، ص ۲۷.

إِضَاعَهُ الْفُرْصَةَ غُصَّةً

مَنْ رَجَاكَ فَلَا تُخَيِّبْ أَمَلَهُ

مَنْ قَلَّ طَعْمُهُ صَحَّ بَدَنُهُ وَصَفَا قَلْبُهُ

اندرون از طعام خالی دار / تا در آن نور معرفت بینی

پذیرفته نیست.

توضیح: چون باده نوشی موجب انجام دادن بسیاری از گناهان می شود ، آن را «آم الخبائث» ، یعنی مادر همه پلیدیها ، نام داده اند. کسی را که بديهای بسیار در او جمع شده باشد، امّ الخبائث می خوانند.

۹۵. امروز توانی و ندانی ، فردا که بدانی نتوانی . (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام : إِضَاعَهُ الْفُرْصَةَ غُصَّةً؛ (۲)

از دست دادن فرصت ، اندوهبار است.

۹۶. امید کسی را نا امید نکن . نظیر سخن امام علی علیه السلام : مَنْ رَجَاكَ فَلَا تُخَيِّبْ أَمَلَهُ؛ (۳)

هر که به تو امید داشت امیدش را نا امید نکن.

۹۷. اندرون از طعام خالی دار تا در آن نور معرفت بینی . (۴) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : مَنْ قَلَّ طَعْمُهُ صَحَّ بَدَنُهُ

وَصَفَا قَلْبُهُ؛ (۵)

کسی که غذایش کم شود ، بدنش سالم و دلش با صفا می شود .

۱- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۲۸۳ .

۲- .نهج البلاغه ، حکمت ۱۱۶ .

۳- .عیون الحکم والمواعظ ، ج ۳ ، ص ۷۴۴ .

۴- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۲۹۸ . سعدی .

۵- .تنبيه الخواطر و نزهه النواظر ، ج ۱ ، ص ۴۶ .

كُلُّ شَيْءٍ نَظِيفٌ حَتَّى تَعْلَمَ أَنَّهُ قَدِرٌ

وَبِأَسْمَائِكَ الْمَنْقُوشَاتِ عَلَى خَاتَمِ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ الَّتِي مَلَكَ بِهَا

۹۸. إن شاء الله گربه است. (۱) بر گرفته از اصالت برائت که یکی از اصول چهارگانه عملیه است و در هنگام شک به کار می رود، و آن هنگامی است که مورد شک، حالت سابقی ندارد و احتیاط در آن ممکن نیست. این برداشت از روایات بر گرفته شده است؛ مانند سخن امام صادق علیه السلام: كُلُّ شَيْءٍ نَظِيفٌ حَتَّى تَعْلَمَ أَنَّهُ قَدِرٌ؛ (۲)

همه چیز پاک است تا اینکه بدانی نجس است.

توضیح: داستانِ مَثَلِ چَینِ است: «مؤمنی سحرگاه به مسجد می رفت. در راه قبایش به سگی باران خورده سایید، خواست به خانه برگردد و جامه تعویض کند. کاهلی بر او غلبه یافت، چشم بر هم نهاد و گفت: إن شاء الله گربه است!» (۳) هرگاه بی اعتنایی شخصی را در رعایت مسئله ای شرعی ببینند و بخواهند تذکر دهند که با توجه به آگاهی به اشکال شرعی کار، به آن عمل نمی شود، این مَثَل را به کار می برند.

۹۹. انگشتر سلیمان (سلیمانی) داشتن. (۴) بر گرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله در دعا: ... وَبِأَسْمَائِكَ الْمَنْقُوشَاتِ عَلَى خَاتَمِ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ الَّتِي مَلَكَ بِهَا الْجِنَّ وَالْإِنْسَ وَالشَّيَاطِينَ؛ (۵)

... و به نامهای نقش بسته بر انگشتر سلیمان بن داوود که به وسیله آن بر جنیان و انسانها و شیطانها پادشاهی یافت.

توضیح: حضرت سلیمان علیه السلام انگشتری داشت که این جمله بر آن نقش بسته بود

۱- امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۰۰.

۲- وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۴۶۷.

۳- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۱۵۹.

۴- کتاب کوچک، ج ۳، حرف الف، ص ۱۰۲۶.

۵- بحار الأنوار، ج ۹۲، ص ۳۷۳.

یا نورُ یا قُدوسُ یا أوَّلُ الأوَّلینَ و یا آخِرَ الآخِرینَ

پای بست آمده است و پس دیوار / اول اندیشه وانگهی گفتار

حرفت را بفهم و بزنی

«سُبْحَانَ مَنْ الْجَمِّ الْجَنِّ بِكَلِمَاتِهِ؛ یعنی: منزّه است کسی که با سخنانش جتّیان را به فرمان خود دارد» (۱). همان طور که در ترجمه حدیث آمده است با این انگشتر قدرت ویژه ای در اختیار ایشان بود. انگشتر سلیمانی داشتن «کنایه از وسایلی است که با در اختیار داشتن آنها بتوان در هر کاری پیروز شد و از هر مانعی با موفقیت گذشت» (۲).

۱۰۰. اوّل الأوّلینت که این باشد وای به آخرُ الآخِرینت. (۳) تلمیحی برگرفته از نامهای الهی که در ادعیه آمده است؛ مانند سخن امام علی علیه السلام در دعای کمیل: یا نورُ یا قُدوسُ یا أوَّلُ الأوَّلینَ و یا آخِرَ الآخِرینَ؛ (۴)

ای نور، ای پاک، ای اول همه اولها و ای آخر همه آخرها.

توضیح: درباره داستان مَثَل گفته اند: «شخصی از ایوان خانه، به آواز بلند، هَمّت خواست که «یا اوّل الأوّلین» و سطلی سنگین از کثافات را به گذرگاه ریخت. کثافات بر سراپای عابری که بی خیال از کوچه می گذشت فرو ریخت. سر برداشت و گفت: ای نامتیز! تو که اوّل الأوّلینت این است، آخر الآخِرینت چه خواهد بود». (۵) کاربرد مَثَل در جایی است که شخص با ادعای احتیاط و اعتماد در مسائل شرعی و ذکر و یاد حق، عملی را نادرست انجام دهد.

۱۰۱. اوّل اندیشه وانگهی گفتار. ۶ یا: حرفت را بفهم و بزنی. (۶)

۱- الخصال، ص ۳۳۵.

۲- کتاب کوچه، ج ۳، حرف الف، ص ۱۰۲۷.

۳- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۲۹۸.

۴- اقبال الأعمال، ج ۳، ص ۳۳۲.

۵- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۲۹۸.

۶- همان، ج ۲، ص ۶۹۲.

فَكْرُ ثُمَّ تَكَلَّمَ

كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَمْ يُذَكَّرْ فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ فَهُوَ أَبْتَرُ

برگرفته از سخن امام علی علیه السلام: فَكْرُ ثُمَّ تَكَلَّمَ؛ (۱)

بیندیش سپس سخن بگو.

توضیح: این مثل معمولاً، به عنوان تذکر، وقتی که حرف نادرست یا سخنی به شیوه نادرست بیان شود به کار می رود. گاهی نیز از تعلیمات بزرگترها به کوچکترها است که قبل از بیان حرف، چند مرتبه آن را مزه مزه کرده اگر خوب بود بگویند. و به معنای سنجیده سخن گفتن و آزمایش آن قبل از گویش است؛ چنانکه غذا را پیش از خوردن می چشند تا چگونگی اش را معلوم کنند یا اینکه آشپز پیش از عرضه غذا آن را با مزه کردن می سنجد. (۲)

۱۰۲. اوّل دشت (۳) است؛ بسم الله الرحمن الرحيم . (۴) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: كَلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَمْ يُذَكَّرْ فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ فَهُوَ أَبْتَرُ؛ (۵)

هر کار مهمی که در آن «بسم الله» گفته نشود به انجام نمی رسد.

توضیح: مثل حاضر «عبارتی است که دکانداران و سوداگران، صبح در نخستین فروش یا معامله خود پس از گرفتن پول از مشتری بر زبان می رانند». (۶) این جمله در موارد مختلف، از جمله در بحث با کسی که منظور گوینده را در نمی یابد و باید از نو برایش توضیح داد، گفته می شود. یا «اینکه در

۱- عیون الحکم والمواعظ، ح ۶۰۸۴.

۲- اقتباس از قند و نمک، ص ۳۰۱.

۳- دشت: دستلاف و فروش اوّل هر کاسب. «دشت کردن» فروختن جنس نخستین بار در هر روز یا نخستین بار پول گرفتن. (فرهنگ معین، ص ۱۵۳۷)

۴- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۱۶۵.

۵- بحار الأنوار، ج ۷۳، ص ۲۰۵.

۶- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۱۶۵.

الرَّفِيقَ ثُمَّ الطَّرِيقَ

السَّلَامُ قَبْلَ الْكَلَامِ

أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلُ

مَنْ بَدَأَ بِالْكَلامِ قَبْلَ السَّلَامِ فَلَا تُجِيبُوهُ

ابتدای کاری مانعی پیدا شود». (۱)

۱۰۳. اول سلام بعدا (آنکه) کلام. (۲) نظیر سخن امام حسین علیه السلام: السَّلَامُ قَبْلَ الْكَلَامِ؛ (۳)

سلام کردن پیش از سخن گفتن است.

همچنین سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: مَنْ بَدَأَ بِالْكَلامِ قَبْلَ السَّلَامِ فَلَا تُجِيبُوهُ؛ (۴)

هر کس پیش از سلام کردن آغاز به سخن کرد، جوابش را ندهید.

۱۰۴. «اول ما خلق الله» اش عیب دارد. (۵) بر گرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلُ؛ (۶)

نخستین چیزی که خداوند آفرید عقل است.

۱۰۵. اول همسفر بعد سفر. (۷) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الرَّفِيقَ ثُمَّ الطَّرِيقَ؛ (۸)

نخست همراه، سپس راه.

۱- داستان نامه بهمنیاری، ص ۵۵.

۲- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۱۶۵.

۳- تحف العقول، ص ۲۴۶.

۴- الکافی، ج ۲، ص ۶۴۴.

۵- قند و نمک، ص ۹۸.

۶- بحار الأنوار، ج ۱، ص ۹۷.

۷- قند و نمک، ص ۹۸.

۸- المحاسن، ج ۲، ص ۳۵۷.

الْحَدِيثُ طَوِيلٌ وَالْكَلَامُ كَثِيرٌ

إِنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ وَلَا حِسَابٌ وَغَدَا حِسَابٌ وَلَا عَمَلٌ

رُبَّ آمِلٍ خَائِبٌ

ای که دستت می رسد کاری بکن / پیش از آن کز تو نیاید هیچ کار

با زلف بتان مپیچ ای دل / این رشته سر دراز دارد

۱۰۶. ای بسا آرزو که خاک شده. (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: رُبَّ آمِلٍ خَائِبٌ؛ (۲)

بسا آرزومندی که ناکام ماند.

۱۰۷. ای که دستت می رسد کاری بکن پیش از آن کز تو نیاید هیچ کار. (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: إِنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ
وَلَا حِسَابٌ وَغَدَا حِسَابٌ وَلَا عَمَلٌ؛ (۴)

امروز روز عمل است نه حساب، و فردا روز حساب است نه عمل.

۱۰۸. این رشته سر دراز دارد. ۵ نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْحَدِيثُ طَوِيلٌ وَالْكَلَامُ كَثِيرٌ؛ (۵)

داستان دراز است و سخن بسیار.

توضیح: مثل در جایی به کار می رود که پایان نپذیرفتن کاری یا غائله ای را گوشزد کنند و بدین معنا است که این کار با این
شرایط به درازا خواهد کشید. (۶)

۱- امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۱۹.

۲- شرح مائه کلمه، ص ۱۷۴.

۳- امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۲۹. سعدی.

۴- نهج البلاغه، خطبه ۴۲.

۵- نهج البلاغه، نامه ۷۵.

۶- اقتباس از کتاب کوچه، ج ۳، حرف الف، ص ۱۱۸۶.

مَنْ أَبَدَى صَفْحَتَهُ لِلْحَقِّ هَلَكٌ

نَفْسُ الْمَهْمُومِ لِظْلَمِنَا تَسْبِيحٌ وَهُمْ لَنَا عِبَادَةٌ وَكِتْمَانٌ سِرِّنَا جِهَادٌ

«ب _ ت»

«ب _ ت» ۱۰۹. با آب طلا باید نوشت . (۱) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: نَفْسُ الْمَهْمُومِ لِظْلَمِنَا تَسْبِيحٌ وَهُمْ لَنَا عِبَادَةٌ وَكِتْمَانٌ سِرِّنَا جِهَادٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَجِبُ أَنْ يُكْتَبَ هَذَا الْحَدِيثُ بِالذَّهَبِ؛ (۲)

نفس کشیدن شخصی که غمگینِ مظلومیت ما است تسبیح و غمگساری اش برای ما ، عبادت و پنهان داشتن راز ما جهاد در راه خدا است . آنگاه امام صادق علیه السلام فرمود : این سخن باید با طلا نوشته شود .

توضیح : مراد این است که «این سخن پندی سخت گرانبها است که نصب العین باید داشت» (۳) و سخن گرانسنگ را باید با فلز گران و ارزشمند نگاهشت .

۱۱۰. با آل علی هر که درافتاد ورافتاد. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ أَبَدَى صَفْحَتَهُ لِلْحَقِّ هَلَكٌ؛ (۵)

هر که با حق بستیزد، هلاک می شود.

۱- کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۳۸ .

۲- الأمالی ، مفید ، ص ۳۳۸ .

۳- کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۳۸ .

۴- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۳۴۳ .

۵- نهج البلاغه ، حکمت ۱۸۸ .

إِعْقَلْهَا وَتَوَكَّلْ

خَالِطُوا النَّاسَ بِأَبْدَانِكُمْ وَزَايِلُوهُمْ بِقُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ

بس تجربه کردیم در این دیر مکافات / با دردکشان هر که درافتاد ورافتاد

گفت پیغمبر به آواز بلند / با توکل زانوی اشتر ببند

توضیح: «مراد این است که هر که با اهل حق بستیزد، خود را خوار می کند». (۱) «این مثل تحریفی است از این بیت حافظ: بس تجربه کردیم در این دیر مکافاتبا دردکشان هر که درافتاد ورافتاد که به جای کلمه دردکشان، آل علی قرار داده اند».

(۲)

۱۱۱. با تن ها (جمع) باش و تنها باش! (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: خَالِطُوا النَّاسَ بِأَبْدَانِكُمْ وَزَايِلُوهُمْ بِقُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ؛ (۴)

با بدنهایتان در میان مردم و با قلبهایتان و کردارتان از آنها جدا باشید.

توضیح: «در ستایش تنهایی و کناره جویی از خلق می گویند. تنهای اول به معنای بدنها و تنهای دوم به معنای انفراد است».

(۵)

۱۱۲. با توکل زانوی اشتر ببند. ۶برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِعْقَلْهَا وَتَوَكَّلْ؛ (۶)

پایش را ببند و توکل کن.

۱- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۵۷۹.

۲- همان، ج ۴، حرف ب، ص ۱۵.

۳- همان.

۴- الغیبه، نعمانی، ص ۲۶.

۵- کتاب کوچه، ج ۵، حرف ب، ص ۱۴۳۲.

۶- مشکاه الأنوار، ص ۵۵۱.

مَنْ كَانَ لِلَّهِ كَانَ اللَّهُ لَهُ

مَنْ كَانَ مَعَ اللَّهِ كَانَ اللَّهُ مَعَهُ

با خدا باش و پادشاهی کن / بی خدا باش و هر چه خواهی کن

خاک او باش و پادشاهی کن / آن او باش و هر چه خواهی کن

توضیح: از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود: «شخصی نزد پیامبر صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: شترم را رها کنم و توکل کنم یا زانویش را ببندم و توکل کنم. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: آن را ببند و توکل کن. (۱) مراد این است که نباید با توکل دست از کار و تلاش برداشت و باید از وسیله ها نیز استفاده کرد و در رسیدن به هدف، همراه با استفاده از وسایل، به خدا توکل کرد.

۱۱۳. با خدا باش، پادشاهی کن. ۲ نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: مَنْ كَانَ مَعَ اللَّهِ كَانَ اللَّهُ مَعَهُ؛ (۲)

هر کس با خدا باشد، خدا با او است.

همچنین سخن معصوم علیه السلام: مَنْ كَانَ لِلَّهِ كَانَ اللَّهُ لَهُ؛ (۳)

هر کس برای خدای باشد، خدا هم برای او است.

۱۱۴. باد آورده را باد می برد. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام:

۱- التوحید، ص ۳۶۲.

۲- کشف الخفاء و مزیل الألباس، ج ۲، ص ۲۷۲.

۳- بحار الأنوار، ج ۷۹، ص ۱۹۷.

۴- امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۵۰.

مَنْ جَمَعَ مَالًا مِنْ مِهَائِشَ أَذْهَبَهُ اللَّهُ فِي نَهَابِرٍ

مَنْ يَكْتَسِبُ مَالًا مِنْ غَيْرِ حِلِّهِ يَصْرِفُهُ فِي غَيْرِ حَقِّهِ

آب آورده را آب می برد

مَنْ يَكْتَسِبُ مَالًا مِنْ غَيْرِ حِلِّهِ يَصْرِفُهُ فِي غَيْرِ حَقِّهِ؛ (۱)

هر که از راه حرام مالی به دست آورد، آن را در راه ناحق خرج می کند.

همچنین سخن امام صادق علیه السلام: مَنْ جَمَعَ مَالًا مِنْ مِهَائِشَ أَذْهَبَهُ اللَّهُ فِي نَهَابِرٍ؛ (۲)

هر که از راه ناروا مالی به دست آورد، خداوند آن را به نابودی می کشاند.

توضیح: مراد این است که «هر چه بی زحمت و کوشش یا از راه غیر صحیح و نامشروع به دست آید، بی ارج و بها است و همان گونه از کف خواهد رفت. «باد آور» یا «باد آورد» را نام گنجی از گنجهای هفتگانه خسرو پرویز نوشته اند. گویند این گنج عظیم، نخبه جواهرات بازرگانان و مالداران شهر بندر اسکندریه بود که، برای دورماندن از صدمات احتمالی جنگ، به یک کشتی بار کرده بودند، و نیز گفته اند دارایی رومیان بود که به فرمان قیصر «فوکاس» به کاروانی از کشتیها نهاده بودند تا در صورت فتح به دست ایرانیان، برای انتقال به روم آماده باشد، اما تغییر ناگهانی جهت باد، آن خزائن عظیم را بی هیچ کوششی به دامن ایرانیان افکند که به تیسفون فرستادند و «گنج باد آور» خواندند که بعدها مورد دستبرد عظیم قرار گرفت و نخبه جواهرات آن به یغما رفت. ظریفان گفتند: «باد آورده را باد برد» و این جمله تبدیل به مثل شد. مثل آب آورده را آب می برد نیز در همین معنا به کار می رود». (۳)

۱۱۵. با درد بساز تا به درمان برسی. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام:

۱- مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۶۹.

۲- بحار الأنوار، ج ۴۷، ص ۸۴.

۳- کتاب کوچک، ج ۱، حرف آ، ص ۷۱۴.

۴- امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۵۳.

الْعِفَافُ زِينَةُ الْفَقْرِ

الْكَسْلُ يُضِرُّ بِالْدِّينِ وَالْدُّنْيَا

إِمْسٍ بِدَائِكَ مَا مَشَى بِكَ

تَخَفَّفُوا تَلَحَّفُوا

إِمْسٍ بِدَائِكَ مَا مَشَى بِكَ؛ (۱)

با درد خود بساز چندان که با تو بسازد.

۱۱۶. بارِ درختِ تنبلی، فقر (گرسنگی) است. (۲) نظیر سخن امام باقر علیه السلام: الْكَسْلُ يُضِرُّ بِالْدِّينِ وَالْدُّنْيَا؛ (۳)

کاهلی به دین و دنیا زیان می رساند.

۱۱۷. بار سبک زود به منزل می رسد. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: تَخَفَّفُوا تَلَحَّفُوا؛ (۵)

سبکبار باشید تا به مقصد برسید.

۱۱۸. با سیلی، صورت خود را سرخ نگه داشتن. (۶) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْعِفَافُ زِينَةُ الْفَقْرِ؛ (۷)

عفت نفس، زینت فقر است.

توضیح: حفظ عزت و عفت در هنگام فقر منظور این مَثَل است. چه بسیارند کسانی که در حال سخت ناداری، دست نیاز به

سوی دیگران دراز

۱- نهج البلاغه، خطبه ۲۷.

۲- کتاب کوچه، ج ۴، حرف ب، ص ۲۲۶.

۳- تحف العقول، ص ۳۰۰.

۴- امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۵۸.

۵- نهج البلاغه، حکمت ۱۶۷.

۶- امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۶۳.

۷- نهج البلاغه، حکمت ۶۷.

إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ فَلَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ الْجَمَاعِ وَكَانَ مِنْهُ

حیف بردن ز کاردانی نیست / با گرانان به از گرانی نیست

با متکبران تکبر کردن بهتر از تواضع است

فلانی با شیطان تخم کاشته است

نمی کنند و صورت خویش را با سیلی سرخ نگه می دارند که وانمود کنند مشکلی ندارند. فقیران در زمان گذشته، که روابط میان اهل محل و همسایگان بیشتر از حال بود، برای حفظ آبروی خود کارهایی انجام می دادند که همسایگان از فقر آنها آگاه نشوند؛ از جمله اینکه در خانه آتش روشن می کردند تا از خانه شان دود بلند شود، به این معنا که مشغول پختن غذا هستند، یا سیل خود را با دنبه چرب می کردند که بگویند همیشه پلو می خورند، و یا زباله دیگران را بر در خانه خود می نهادند و ... (۱)

۱۱۹. با شیطان تخم کاشتن. (۲) برگرفته از روایاتی است درباره شراکت شیطان در کارهایی که رنگ خدایی ندارد؛ مانند سخن امام صادق علیه السلام: إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ فَلَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ الْجَمَاعِ وَكَانَ مِنْهُ وَلَدٌ كَانَ شِرْكَ الشَّيْطَانِ؛ (۳)

هرگاه یکی از شما با همسرش نزدیکی کند و خدا را یاد نکند و فرزندی از او به وجود آید، شیطان در آن شریک است.

توضیح: به معنای شریک شدن در کاری با خبیث و شریر است و هرگاه چنین اتفاقی افتد می گویند: فلانی با شیطان تخم کاشته است. (۴)

۱۲۰. با گرانان به از گرانی نیست. ۵ یا: با متکبران تکبر کردن بهتر از تواضع است.

۱- اقتباس از قند و نمک، ص ۱۳۳.

۲- امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۶۵.

۳- وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۱۳۵.

۴- اقتباس از امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۶۵.

التَّكْبُرُ عَلَى الْمُتَكَبِّرِ هُوَ التَّوَاضُّعُ بِعَيْنِهِ

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَدِيلَةِ عِنْدَ الْمَوْتِ

نظیر سخن امام علی علیه السلام: التَّكْبُرُ عَلَى الْمُتَكَبِّرِ هُوَ التَّوَاضُّعُ بِعَيْنِهِ؛ (۱)

بزرگ منشی در برخورد با خود بزرگ بین ، همان فروتنی است.

۱۲۱. بالای سر کسی (یا چیزی) عدیله خواندن . (۲) برگرفته از خواندن دعای عدیله هنگام احتضار ؛ مانند سخن امام صادق

علیه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَدِيلَةِ عِنْدَ الْمَوْتِ؛ (۳)

خدایا! به تو پناه می برم از بازگشت [از حق] در هنگام مرگ .

توضیح: «عدیله عند الموت» یعنی عدول کردن از حق به باطل در وقت مردن . دعایی به این نام نیز در کتابهای دعا وارد شده

است؛ مانند آنچه در مفاتیح الجنان آمده است . مرحوم شیخ عباس قمی می گوید: «خواندن دعای شریفه عدیله و استحضار

معنای آن در خاطر برای سلامت جستن از خطر عدیله عند الموت نافع است» (۴) . «عدیله را بیشتر بر بالین محتضر خوانند و

مَثَل را در حالی که کسی خود را ساعتی دراز بی هیچ عملی به مشاهده بیهوده کسی یا چیزی مشغول کند ، می گویند» . (۵)

۱۲۲. با هر دست که بدهی از آن دست پس می گیری . (۶) نظیر سخن امام علی علیه السلام :

۱- شرح نهج البلاغه ، ابن ابی الحدید ، ج ۲۰ ، ص ۲۹۸ .

۲- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۳۶۹ .

۳- بحار الأنوار ، ج ۹۵ ، ص ۳۸۱ .

۴- مفاتیح الجنان ، ص ۱۴۲ .

۵- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۳۶۹ ؛ کتاب کوچه ، ج ۴ ، حرف ب ، ص ۶۲۹ .

۶- کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۹۹ .

إِحْذَرُوا السَّفِلَةَ فَإِنَّ السَّفِلَةَ مَنْ لَا يَخَافُ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ

كَمَا تُعِينُ نَعَانُ

مَنْ أَوْمَأَ إِلَى مُتَّفَاوِتٍ خَذَلْتَهُ الْحَيْلُ

كَمَا تُعِينُ نَعَانُ؛ (۱)

آن گونه که یاری می کنی یاری می شوی.

۱۲۳. با یک دست نمی توان دو هندوانه برداشت. (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ أَوْمَأَ إِلَى مُتَّفَاوِتٍ خَذَلْتَهُ الْحَيْلُ؛

(۳)

هر که به کارهای گوناگون پردازد، به چه کنم چه کنم دچار شود.

توضیح: «مَثَلُ اشاره به عیبِ قبول دو یا چند کار مختلف با هم دارد. همان طور که برداشتن دو هندوانه، هم موجب افتادن

هر دوی آنها یا یکی از آن دو می شود، انجام دو یا چند کار با هم نیز به سرانجام درست نمی رسد». (۴)

۱۲۴. بترس از کسی که از خدا نمی ترسد. (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: إِحْذَرُوا السَّفِلَةَ فَإِنَّ السَّفِلَةَ مَنْ لَا يَخَافُ اللَّهَ

عَزَّوَجَلَّ؛ (۶)

از فرومایه بیمناک باشید، که فرومایه کسی است که از خدا نمی هراسد.

۱۲۵. بپچه، انتقام پدر و مادر است. (۷) نظیر سخن امام صادق علیه السلام:

۱- عیون الحکم والمواعظ، ح ۳۹۶.

۲- امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۷۳.

۳- نهج البلاغه، حکمت ۴۰۳.

۴- قند و نمک، ص ۱۴۱.

۵- امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۸۳.

۶- الخصال، ص ۶۳۵.

۷- کتاب کوچک، ج ۱۰، حرف ت، ص ۱۰۶۲.

الْبَخِيلُ خَازِنُ لُورَثَتِهِ

الْبَخِيلُ يَبْخُلُ عَلَى نَفْسِهِ بِالْيَسِيرِ مِنْ دُنْيَاهُ وَ يَسْمَحُ لُورَاثَتِهِ بِكُلِّهَا

بَرُّوْا آبَاءَكُمْ يَبْرِكُمْ أَبْنَاؤُكُمْ

تُسْتَحَبُّ عَرَامَةُ الصَّبِيِّ فِي صِغَرِهِ لِيَكُونَ حَلِيمًا فِي كِبَرِهِ

بَرُّوْا آبَاءَكُمْ يَبْرِكُمْ أَبْنَاؤُكُمْ؛ (۱)

به پدرانتان نیکی کنید تا فرزندانتان به شما نیکی کنند.

توضیح: «رفتاری که شخص با پدر و مادر خود داشته، فرزند او نیز همان رفتار را با خود او خواهد داشت». (۲)

۱۲۶. بچه که بچگی نداشته باشد بچه نیست. (۳) نظیر سخن امام کاظم علیه السلام: تُسْتَحَبُّ عَرَامَةُ الصَّبِيِّ فِي صِغَرِهِ لِيَكُونَ حَلِيمًا فِي كِبَرِهِ؛ (۴)

پسندیده است که فرزند در کودکی بازی و جست و خیز کند تا در بزرگسالی بردبار باشد.

۱۲۷. بخیل خزانه دار وارثین خود است. برگرفته از سخن امام علی علیه السلام: الْبَخِيلُ خَازِنُ لُورَثَتِهِ؛ (۵)

بخیل برای وارثان خود می اندوزد.

همچنین سخن امام علی علیه السلام: الْبَخِيلُ يَبْخُلُ عَلَى نَفْسِهِ بِالْيَسِيرِ مِنْ دُنْيَاهُ وَ يَسْمَحُ لُورَاثَتِهِ بِكُلِّهَا؛ (۶)

بخیل برای خود به اندکی از دنیا بخل می ورزد، و همه آن را به وارثان خود می بخشد.

۱- مشکاه الأنوار، ص ۳۲۴.

۲- کتاب کوچک، ج ۱۰، حرف ت، ص ۱۰۶۲.

۳- قند و نمک، ص ۱۴۳.

۴- بحار الأنوار، ج ۶۰، ص ۳۶۲.

۵- غرر الحکم و درر الکلم، ح ۴۶۴.

۶- همان، ح ۱۸۸۴.

إِنَّ أَهْنَآ النَّاسِ عَيْشًا مَّن كَانَ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَهُ رَاضِيًا

أَحْسِنَ إِلَى مَن أَسَاءَ إِلَيْكَ

مَن نَقَلَ إِلَيْكَ نَقَلَ عَنكَ

بدان را بدی سهل باشد جزا / اگر مردی أحسن إلى من أساء

جواب بدی خوبی است.

۱۲۸. بدان را بدی سهل باشد جزا اگر مردی أحسن إلى من أساء . (۱) یا : جواب بدی خوبی است. برگرفته از سخن امام علی علیه السلام : أحسن إلى من أساء إليك؛ (۲)

به کسی که به تو بدی کرده است، نیکی کن.

۱۲۹. بدان کت (۳) داد ایزد باش خرسند . (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام : إِنَّ أَهْنَآ النَّاسِ عَيْشًا مَّن كَانَ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَهُ رَاضِيًا؛ (۵)

گواراترین زندگانی را کسی دارد که به آنچه خداوند نصیبش کرده ، راضی باشد.

۱۳۰. بد (حرف) خودت را کجا شنیدی؟ آنجا که بد (حرف) مردم را شنیدم . (۶) نظیر سخن امام علی علیه السلام : مَن نَقَلَ إِلَيْكَ نَقَلَ عَنكَ؛ (۷)

هر که [سخن دیگران را] پیش تو آورد، [سخن تو را] برای دیگران می برد.

۱- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۳۹۸ . سعدی .

۲- دعائم الاسلام ، ج ۲ ، ص ۵۳۵ .

۳- کت: که ات ، که تو را .

۴- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۳۹۹ .

۵- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۳۳۹۷ .

۶- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۶۹۲ .

۷- عیون الحکم والمواعظ ، ح ۷۵۲۱ .

ذُؤُوا الْعُيُوبَ يُحِبُّونَ إِشَاعَةَ مَعَايِبِ النَّاسِ يَتَسَعَّ لَهُمُ الْعُذْرُ فِي مَعَايِبِهِمْ

مَنْ حَفَرَ بئْرًا لِأَخِيهِ وَقَعَ فِيهَا

مَنْ سَاءَ خُلُقُهُ فَقَدْ عَذَّبَ نَفْسَهُ

چاه مکن بهر کسی ، اوّل خودت دوم کسی

۱۳۱. بدخوی در دست خوی بد خود اسیر است . (۱) نظیر سخن امام صادق علیه السلام : مَنْ سَاءَ خُلُقُهُ فَقَدْ عَذَّبَ نَفْسَهُ؛ (۲)

هر کس بداخلاق باشد ، خود را عذاب می دهد.

۱۳۲. بد مکن که بد افتی ، چه مکن که خود افتی . (۳) یا : چاه مکن بهر کسی ، اوّل خودت دوم کسی . (۴) نظیر سخن امام

علی علیه السلام : مَنْ حَفَرَ بئْرًا لِأَخِيهِ وَقَعَ فِيهَا؛ (۵)

هر که برای برادرش چاهی بکند ، خود در آن می افتد.

توضیح : «چاه کندن کنایه از حيله و تزویر برای آزار و اضرار دیگران است. هر کس که دام حيله برای آزار دیگران بگستراند

، اوّل خود در آن دام می افتد» . (۶)

۱۳۳. بد، همه را بد می خواهد. نظیر سخن امام علی علیه السلام : ذُؤُوا الْعُيُوبَ يُحِبُّونَ إِشَاعَةَ مَعَايِبِ النَّاسِ يَتَسَعَّ لَهُمُ الْعُذْرُ فِي

مَعَايِبِهِمْ؛ (۷)

عیبناکان دوست دارند عیبهای مردم گسترش یابد تا مجال عذرخواهی از عیبهایشان برای آنان فراخ شود.

۱- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۴۰۱ .

۲- الکافی ، ج ۲ ، ص ۳۲۱ .

۳- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۴۰۵ .

۴- همان ، ج ۲ ، ص ۶۰۵ .

۵- تحف العقول ، ص ۸۸ .

۶- داستان نامه بهمنیاری ، ص ۱۷۵ .

۷- عیون الحکم والمواعظ ، ح ۴۷۷۵ .

صَمْتُ الْجَاهِلِ سِتْرُهُ

لَا تَبْدُلَنَّ وُدَّكَ إِذَا لَمْ تَجِدْ مَوْضِعًا

مَنْ اسْتَدَامَ قَرَعَ الْبَابَ وَ لَجَّ وَ لَجَّ

بر در بسته چو بنشینی بسی / عاقبت بگشاید آن در را کسی

بر در بسته چو بنشینی بسی / هیچ شک نبود که بگشاید کسی

۱۳۴. برای نادان چیزی بهتر از سکوت نیست. نظیر سخن امام علی علیه السلام: صَمْتُ الْجَاهِلِ سِتْرُهُ؛ (۱)

سکوت نادان، پوشش او است.

۱۳۵. برای کسی بمیر که برایت تب کند. (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: لَا تَبْدُلَنَّ وُدَّكَ إِذَا لَمْ تَجِدْ مَوْضِعًا؛ (۳)

هرگاه دوستی اهل نمی یابی ، خوان دوستی خود را برای کسی نگستران .

۱۳۶. بر در بسته چو بنشینی بسی عاقبت بگشاید آن در را کسی . ۴ نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ اسْتَدَامَ قَرَعَ الْبَابَ وَ

لَجَّ وَ لَجَّ؛ (۴)

هرکس پیوسته دری را بکوبد و پافشاری کند ، به درون راه یابد [و در به رویش گشوده شود].

۱- عیون الحکم و الموعظ ، ح ۵۳۷۱.

۲- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۴۱۳ .

۳- غرر الحکم و درر الکلم ، ح ۲۷۰۳ .

۴- عیون الحکم و الموعظ ، ح ۸۲۴۸ .

الْكِبْرُ رِذَاءُ اللَّهِ

سَادَةُ النَّاسِ فِي الدُّنْيَا الْأَسْخِيَاءُ

كَمِ مِنْ إِنْسَانٍ أَهْلَكَهُ لِسَانٌ

بزرگی بایدت بخشنده گی کن / که تا دانه نیشانی نروید

بس سر که بریده زبان است / با یک نقطه زبان زیان است

۱۳۷. بزرگی بایدت بخشنده گی کن . انظیر سخن امام علی علیه السلام: سَادَةُ النَّاسِ فِي الدُّنْيَا الْأَسْخِيَاءُ؛ (۱)

بخشنده گان، در دنیا سروران مردم اند.

۱۳۸. بزرگی به خدا می برازد و بس . (۲) انظیر سخن امام باقر علیه السلام: الْكِبْرُ رِذَاءُ اللَّهِ؛ (۳)

بزرگی ، ردای [برازنده] خداوند است.

توضیح: این مَثَل «در برابر کسی که می کوشد دیگران را به دلایل مادی به محترم شمردن خود وادار کند گفته می شود و نیز در جواب کسی که از عظمت چیزی طبیعی به شگفت آمده باشد». (۴)

۱۳۹. بس سر که بریده زبان است . انظیر سخن امام علی علیه السلام: كَمِ مِنْ إِنْسَانٍ أَهْلَكَهُ لِسَانٌ؛ (۵)

۱- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۵۶۰۲.

۲- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۴۳۳ .

۳- الکافی ، ج ۲ ، ص ۳۰۹ .

۴- کتاب کوچه ، ج ۵ ، حرف ب ، ص ۱۲۲۶ .

۵- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۶۹۲۹ .

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي
مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُسْتَجَابَ لَهُ فِي الْبَلَاءِ فَلْيَكْثِرِ الدُّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ

چه بسیار انسانهایی که زبان هلاکشان کرد.

۱۴۰. بِشَرْطِهَا وَشُرُوطِهَا . (۱) برگرفته از سخن امام رضا علیه السلام از اجدادش از قول خداوند: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي».... بِشُرُوطِهَا وَ أَنَا مِنْ شُرُوطِهَا؛ (۲)

لا إله إلا الله دژ من است و هر کس در دژ من درآید، از عذابم ایمنی یابد... به شرطهایش و من از جمله شرطهای آنم.

توضیح: این جمله، که به صورت عربی آن به کار می رود، به معنای پذیرش مشروط امری است و در جواب کسی که چیزی از کسی بخواهد گفته می شود؛ به این معنا که انجام دادن این کار شرطی دارد که در صورت فراهم آمدن آن شروط، کار سامان می یابد .

۱۴۱. بلا ندیده دعا را شروع باید کرد . (۳) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُسْتَجَابَ لَهُ فِي الْبَلَاءِ فَلْيَكْثِرِ الدُّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ؛ (۴)

هر که خوش دارد در هنگام بلا دعایش مستجاب شود، باید در وقت گشایش، زیاد دعا کند.

۱- .قند و نمک، ص ۱۶۷ .

۲- .عیون أخبارالرضا علیه السلام، ج ۱، ص ۱۴۵.

۳- .قند و نمک، ص ۱۷۳ .

۴- .الکافی، ج ۲، ص ۴۷۲.

السَّفَرُ قِطْعَهُ مِنَ الْعَذَابِ

لَا تَنْظُرُ إِلَى مَنْ قَالَ وَانْظُرْ إِلَى مَا قَالَ

مَثَلُ الْمُؤْمِنُونَ فِي تَبَارِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى

بلایی ز دوزخ سفر کردن است / غم چیز و تیمار جان خوردن است

بنی آدم اعضای یکدیگرند / که در آفرینش ز یک گوهرند

بیج جا خانه آدم نمی شود

۱۴۲. بلایی ز دوزخ ، سفر کردن است . ابر گرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله :السَّفَرُ قِطْعَهُ مِنَ الْعَذَابِ؛ (۱)

سفر ، بخشی از عذاب است.

توضیح : سفر ، علی رغم فواید بسیار مانند سلامتی و فراهم آوردن تجربه ، سختیهایی نیز دارد . این مشکلات منشأ پیدایش مثلهایی مانند هیچ جا خانه آدم نمی شود و مثل مورد اشاره شده است .

۱۴۳. بنگر چه می گوید ، منگر که می گوید . (۲) بر گرفته از سخن امام علی علیه السلام :لَا تَنْظُرُ إِلَى مَنْ قَالَ وَانْظُرْ إِلَى مَا قَالَ؛

(۳)

به گوینده سخن منگر ، بلکه بین چه می گوید.

۱۴۴. بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش ز یک گوهرند . (۴) نظیر سخن امام صادق علیه السلام :مَثَلُ الْمُؤْمِنُونَ فِي

تَبَارِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى تَدَاعَى لَهُ سَائِرُهُ بِالسَّهْرِ وَالْحُمَى؛ (۵)

۱- مکارم الأخلاق ، ص ۲۲۶.

۲- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۴۶۹ .

۳- شرح مائه کلمه ، ص ۶۸ .

۴- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۴۶۹ . سعدی .

۵- بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۲۷۴.

إِنِّي وَضَعْتُ الْعِزَّ فِي طَاعَتِي وَهُمْ يَطْلُبُونَهُ فِي خِدْمَةِ السُّلْطَانِ

بِالْعِلْمِ تَكُونُ الْحَيَاةُ

به دانش بُود بی گمان زنده مرد / خنک رنج بُردار پابنده مرد

به دست آهن تفته کردن خمیر / به از دست بر سینه پیش امیر

مؤمنان در نیکوکاری و مهربانی به یکدیگر چونان یک پیکرند که هرگاه [عضوی از آن] به درد آید، دیگر اعضا، با بی خوابی و تب، با آن همدردی می کنند.

۱۴۵. به دانش بُود بی گمان زنده، مرد. انظیر سخن امام علی علیه السلام: بِالْعِلْمِ تَكُونُ الْحَيَاةُ؛ (۱)

زندگی، با دانش به دست می آید.

۱۴۶. به دست آهن تفته (۲) کردن خمیر به از دست بر سینه پیش امیر. (۳) نظیر سخن خداوند در حدیث قدسی: إِنِّي وَضَعْتُ

الْعِزَّ فِي طَاعَتِي وَهُمْ يَطْلُبُونَهُ فِي خِدْمَةِ السُّلْطَانِ فَلَا يَجِدُونَهُ؛ (۴)

من عزت را در اطاعت از خود قرار دادم و مردم آن را در خدمت کردن به حاکمان می جویند که آن را نمی یابند.

توضیح: حکایت این مثل در گلستان سعدی چنین است: «دو برادر یکی خدمت سلطان کردی و دیگری به زور بازو نان

خوردی. باری این توانگر گفت درویش را که: «چرا خدمت نکنی تا از مشقت کار کردن برهی؟»

۱- غررالحکم و دررالکلم، ح ۴۲۲۰.

۲- تفته: گداخته شده. (فرهنگ معین، ص ۱۱۱۱)

۳- امثال و حکم، ج ۱، ص ۴۰۳. سعدی.

۴- بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۴۵۳.

طَلَبُ الْجَنَّةِ بِلا عَمَلٍ حُمَقٌ

طُوبَى لِمَنْ تَرَكَ شَهْوَةَ حَاضِرَةٍ لِمَوْعُودٍ لَمْ يَرَهُ

كَثْرَةُ الزِّيَارَةِ تُورِثُ الْمَلَالَهَ

به دیدار مردم شدن عیب نیست / ولیکن نه چندان که گویند: «بس!»

گفت: «تو چرا کار نکنی تا از مذلت خدمت رهایی یابی که خردمندان گفته اند: نان خود خوردن و نشستن به که کمر شمشیر زرین به خدمت بستن». (۱)

۱۴۷. به دیدار مردم شدن عیب نیست ولیکن نه چندان که گویند: «بس!». (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: كَثْرَةُ الزِّيَارَةِ تُورِثُ الْمَلَالَهَ؛ (۳)

بسیاری دیدار، ملالت آور است.

۱۴۸. بهشت را به بها دهند نه به بهانه. نظیر سخن امام علی علیه السلام: طَلَبُ الْجَنَّةِ بِلا عَمَلٍ حُمَقٌ؛ (۴)

بی عمل بهشت خواستن، حماقت است.

۱۴۹. بهشت را ندیده خریدن. نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: طُوبَى لِمَنْ تَرَكَ شَهْوَةَ حَاضِرَةٍ لِمَوْعُودٍ لَمْ يَرَهُ؛ (۵)

خوشا آنکه شهوتی آماده را به خاطر وعده ای ندیده ترک گوید!

۱- کلیات سعدی، ص ۴۸.

۲- امثال و حکم، ج ۱، ص ۴۰۹. سعدی.

۳- تحف العقول، ص ۹۰.

۴- غررالحکم و دررالکلم، ح ۵۹۵۵.

۵- الخصال، ص ۳.

عِنْدَ الْإِمْتِحَانِ يُكْرَمُ الرَّجُلُ أَوْ يُهَانُ

فَوْتُ الْحَاجَةِ خَيْرٌ مِنْ طَلِبِهَا مِنْ غَيْرِ أَهْلِهَا

قَدِّمِ الْإِخْتِبَارَ فِي اتِّخَاذِ الْإِخْوَانِ؛ الْإِخْتِبَارُ مَعْيَارٌ يُفَرِّقُ

بدو گفت پولاد جنگی نبرد / به کشتی پدید آید از مرد، مرد

به ناآزموده مده دل نخست / که لنگ ایستاده نماید درست

خوش بود گر محک تجربه آید به میان / تا سیه روی شود هر که در او غش باشد

خوش بود گر محک تجربه آید به میان تا سیه روی شود هر که در او غش باشد

۱۵۰. به کشتی پدید آید از مرد، مرد. ۱ یا: خوش بود گر محک تجربه آید به میانتا سیه روی شود هر که در او غش باشد!

(۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: عِنْدَ الْإِمْتِحَانِ يُكْرَمُ الرَّجُلُ أَوْ يُهَانُ؛ (۲)

هنگام آزمون است که مرد تکریم یا خوار می شود.

۱۵۱. به گرسنگی مردن به که نان فرومایگان خوردن! (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: فَوْتُ الْحَاجَةِ خَيْرٌ مِنْ طَلِبِهَا مِنْ غَيْرِ

أَهْلِهَا؛ (۴)

کامروا نشدن بهتر از حاجت خواهی از نااهل است.

۱۵۲. به ناآزموده مده دل نخست که لنگ ایستاده نماید درست. (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: قَدِّمِ الْإِخْتِبَارَ فِي اتِّخَاذِ

الْإِخْوَانِ؛ الْإِخْتِبَارُ مَعْيَارٌ يُفَرِّقُ بَيْنَ الْأَخْيَارِ وَالْأَشْرَارِ؛ (۶)

در انتخاب دوست، آزمایش را مقدم دار. آزمون، معیاری است که میان خوبان و بدان، فرق نهد.

۱- امثال و حکم، ج ۲، ص ۷۶۰. حافظ.

۲- عیون الحکم والمواعظ، ح ۵۷۵۲.

۳- امثال و حکم، ج ۱، ص ۴۵۳.

۴- بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۲۴۱.

۵- امثال و حکم، ج ۱، ص ۴۶۵. سعدی.

۶- عیون الحکم والمواعظ، ح ۶۲۳۲.

أَحَبُّ إِخْوَانِي إِلَيَّ مَنْ أَهْدَى إِلَيَّ عُيُوبِي

فَإِنِّي لَا أَرَى الْمَوْتَ إِلَّا سَعَادَةً وَالْحَيَاةَ مَعَ الظَّالِمِينَ إِلَّا بَرَمًا

لَا تَقُولُوا فِي أَمْوَاتِكُمْ إِلَّا خَيْرًا

۱۵۳. به نام نیک مردن به که به ننگ زیستن . (۱) برگرفته از سخن امام حسین علیه السلام: فَإِنِّي لَا أَرَى الْمَوْتَ إِلَّا سَعَادَةً وَالْحَيَاةَ مَعَ الظَّالِمِينَ إِلَّا بَرَمًا؛ (۲)

من مرگ را جز سعادت ، و زندگی با ستمگران را جز ملامت نمی دانم.

۱۵۴. به نزد من آن کس نکوخواه تو است که گوید: فلان خار در راه تو است . (۳) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: أَحَبُّ إِخْوَانِي إِلَيَّ مَنْ أَهْدَى إِلَيَّ عُيُوبِي؛ (۴)

بهترین دوستانم کسی است که عیبهایم را به من هدیه کند.

۱۵۵. به نیکی کن غریب مُرده را یاد! یا ۵: پشت سر مرده بد نگویید (نباید گفت)! (۵) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: لَا تَقُولُوا فِي أَمْوَاتِكُمْ إِلَّا خَيْرًا؛ (۶)

درباره مردگانتان جز سخن نیک نگویید.

توضیح: مثل حاضر گاهی ، به دلالت لفظی جمله ، زمانی به کار می رود که پشت سر کسی که از دنیا رفته است بد بگویند و گاهی ، به کنایه یا شوخی ، زمانی گفته می شود که از کسی بد گویی شود و شنونده بد گویی ، او را سزاوار بد

۱- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۴۶۶ .

۲- .تحف العقول ، ص ۲۴۵ .

۳- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۴۶۹ . سعدی .

۴- .تحف العقول، ص ۳۳۶ .

۵- .دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۳۰۴ .

۶- .عوالی اللالی ، ج ۱ ، ص ۴۳۹ .

رُبَّ بَعِيدٍ أَقْرَبُ مِنْ قَرِيبٍ وَرُبَّ قَرِيبٍ أَبْعَدُ مِنْ بَعِيدٍ

كَفَى بِالسَّلَامَةِ دَاءً

يُنْقِضُ الشَّكَّ بِالْيَقِينِ

بیگانه اگر وفا کند خویش من است / ور خویش جفا کند بداندیش من است

گفتن نمی داند و مرده به حساب می آورد ، و یا می خواهد بدگویی را از کارش باز دارد .

۱۵۶ . به هر کجا که در آمد یقین ، گمان برخاست . (۱) نظیر سخن امام صادق علیه السلام : يُنْقِضُ الشَّكَّ بِالْيَقِينِ ؛ (۲)

شک با یقین از بین می رود.

۱۵۷ . بی دردی خودش درد است. نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: كَفَى بِالسَّلَامَةِ دَاءً؛ (۳)

سلامتی دردمندی را بس است .

توضیح : انسان ، بی گرفتاری و درد ، به غفلت دچار می شود و خدا را فراموش می کند . گاهی دردی جسمی یا روحی انسان را بیدار می کند و از خواب غفلت می رهاند .

۱۵۸ . بیگانه اگر وفا کند، خویش من است . ۴ نظیر سخن امام علی علیه السلام : رُبَّ بَعِيدٍ أَقْرَبُ مِنْ قَرِيبٍ وَرُبَّ قَرِيبٍ أَبْعَدُ مِنْ

بَعِيدٍ؛ (۴)

۱- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۴۷۹ .

۲- الکافی ، ج ۳ ، ص ۳۵۲ .

۳- المجازات النبویه، ص ۳۸۲ .

۴- بحار الأنوار ، ج ۷۱ ، ص ۱۹۵ .

إِذَا أَتْنِي عَلَيْكَ جِيرَانُكَ أَنْكَ مُحْسِنٌ فَأَنْتَ مُحْسِنٌ وَإِذَا أَتْنِي عَلَيْكَ جِيرَانُكَ

إِنْ تَسْتَقِيمُوا تُفْلِحُوا

تَقَعْدُ عَنِ الصَّلَاةِ أَيَّامَ الْحَيْضِ

بسا دوری که از نزدیک ، نزدیک تر و بسا نزدیکی که از دور، دورتر است .

۱۵۹ . بی نماز شدن. (۱) برگرفته از روایاتی که درباره ایام عادت ماهانه بانوان است که در این مدت نمی توانند تکالیف شرعی ، از جمله نماز ، را به جای آورند؛ مانند سخن امام باقر علیه السلام: تَقَعْدُ عَنِ الصَّلَاةِ أَيَّامَ الْحَيْضِ؛ (۲)

زن در ایام حیض نماز به جای نمی آورد.

توضیح: «این عبارت را به عنوان کنایه برای عادت ماهانه به کار می برند و گاه برای تحقیر یا مسخره کردن مردان به آنان نیز گفته می شود». (۳)

۱۶۰ . پافشردی بردی . (۴) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِنْ تَسْتَقِيمُوا تُفْلِحُوا؛ (۵)

اگر استقامت ورزید رستگار می شوید.

۱۶۱ . پرسش (سؤال) آدم را از همسایه می کنند. (۶) نظیر سخن امام علی علیه السلام: إِذَا أَتْنِي عَلَيْكَ جِيرَانُكَ أَنْكَ مُحْسِنٌ فَأَنْتَ مُحْسِنٌ وَإِذَا أَتْنِي عَلَيْكَ جِيرَانُكَ أَنْكَ مُسِيٌّ فَأَنْتَ مُسِيٌّ؛ (۷)

۱- فرهنگ لغت عامیانه ، ص ۳۵ .

۲- وسائل الشیعه، ج ۲، ص ۲۷۲ .

۳- فرهنگ لغات عامیانه، ص ۳۵ .

۴- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۴۹۷ .

۵- کنز العمال، ح ۵۴۷۹ .

۶- دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۳۰۰ .

۷- کنز العمال ، ح ۳۰۷۳۷ .

الْعَاقِلُ مَنْ اتَّعَظَ بِغَيْرِهِ

مِنْ سَعَادَةِ الْمَرْءِ أَنْ يُشْبِهَ أَبَاهُ

وَلَدُ الشُّوْءِ يُهْدِمُ الشَّرْفَ وَيَشِينُ السَّلْفَ؛

به نهاد و خو و صورت به پدر مانند راست / پسر آن است پدر را که بماند به پدر

پسر کورها کرد رسم پدر / تو بیگانه خوانش نخوانش پسر

پند گیر از مصایب دگران / تا نگیرند دیگران ز تو پند

پسر که ناخلف افتد پدر چه کار کند

هرگاه همسایگان تو را به نیکوکاری ستودند، نیکوکاری. و هرگاه همسایگان از تو به زشتکاری یاد کردند، زشتکاری.

۱۶۲. پسر آن است پدر را که بماند به پدر. انظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: مِنْ سَعَادَةِ الْمَرْءِ أَنْ يُشْبِهَ أَبَاهُ؛ (۱)

از سعادت آدمی این است که به پدرش شبیه باشد.

۱۶۳. پسر کورها کرد رسم پدر تو بیگانه خوانش نخوانش پسر. (۲) یا: پسر که ناخلف افتد پدر چه کار کند؟ (۳) نظیر سخن

امام علی علیه السلام: وَلَدُ الشُّوْءِ يُهْدِمُ الشَّرْفَ وَيَشِينُ السَّلْفَ؛ (۴)

فرزند بد، شرافت را بر باد می دهد و مایه ننگ پیشینیان است.

۱۶۴. پند گیر از مصایب دگران تا نگیرند دیگران ز تو پند. (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْعَاقِلُ مَنْ اتَّعَظَ بِغَيْرِهِ؛ (۶)

۱- کنز العمال، ح ۳۰۷۴۶.

۲- امثال و حکم، ج ۱، ص ۵۰۶. فردوسی.

۳- امثال و حکم، ج ۱، ص ۵۰۶.

۴- الخصال، ص ۲۰۹.

۵- امثال و حکم، ج ۱، ص ۵۱۴. سعدی.

۶- غررالحکم و درر الکلم، ح ۱۲۸۴.

الْمَشِيبُ رَسُولُ الْمَوْتِ

مَا قَمِيصُ عُثْمَانَ بِقَمِيصِ يُوسُفَ وَلَا بُكَاءُهُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كِبَاءُ أَوْلَادِ يَعْقُوبَ

پیامی است از مرگ موی سفید / به بودن چه داری تو چندان امید

این (موی سفید) قاصد مرگ من است

خردمند کسی است که از دیگران پند گیرد.

۱۶۵. پیامی است از مرگ ، موی سفید . ۱ یا : این (موی سفید) قاصد مرگ من است . (۱) برگرفته از سخن امام علی علیه

السلام: الْمَشِيبُ رَسُولُ الْمَوْتِ؛ (۲)

سفید شدن مو ، پیک مرگ است.

توضیح: «مَثَلٌ رَا غَالِبًا لِبرای اولین موی سپید یا مرضی که نشانه هلاک و مرگ باشد استعمال کنند». (۳)

۱۶۶. پیراهن عثمان کردن . (۴) برگرفته از سخن امام علی علیه السلام: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ فَسُئِلَ مَا الْخَبْرُ؟ فَقَالَ: إِنَّ فِي

الشَّامِ يَلْعَنُونَ قَاتِلِي عُثْمَانَ وَيَبْكُونَ عَلَيَّ قَمِيصِهِ. فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ: مَا قَمِيصُ عُثْمَانَ بِقَمِيصِ يُوسُفَ وَلَا بُكَاءُهُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كِبَاءُ

أَوْلَادِ يَعْقُوبَ؛ (۵)

مردی به محضر امام علی علیه السلام آمد . از او پرسیده شد: «چه خبر؟» گفت: «در شام قاتلان عثمان را لعن می کنند و بر

پیراهنش می گریند». امام علی علیه السلام

۱- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۳۳۶ .

۲- .غررالحکم و دررالکلم ، ح ۱۲۰۲ .

۳- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۳۳۶ .

۴- .همان ، ص ۵۱۹ .

۵- .مناقب آل ابی طالب علیه السلام ، ج ۲ ، ص ۳۵ .

أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْفَرْجُ عِنْدَ تَضَائِقِ الْأَمْرِ
نَحْنُ نَحْكُمُ بِالظَّاهِرِ وَاللَّهُ يَتَوَلَّى السَّرَائِرَ

تا پریشان نشود کار به سامان نرسد / شرط دور است که تا این نشود آن نشود

فرمود: « پیراهن عثمان و گریه شامیان بر آن نیست ، مگر به مثابه پیراهن یوسف علیه السلام و گریه فرزندان یعقوب بر آن » .

توضیح : پیراهن عثمان ، خلیفه سوم ، پس از کشته شدن او بهانه ای برای مخالفان حکومت امام علی علیه السلام شد . آنها با دستاویز قرار دادن پیراهن خونی عثمان درصدد خونخواهی او برآمده بودند . «مَثَلُ رَا دَر جَابِي بِه كَار مِي بَرَنَد كِه چيزِي رَا بهانه هدف خود قرار دهند و نیز دستاویز تهمت و شکوا قرار دادن، (۱) و صورت حقی را وسیله پیشرفت باطل قرار دادن». (۲)

۱۶۷ . پیغمبر خدا هم حکم به ظاهر می کرد. (۳) بر گرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : نَحْنُ نَحْكُمُ بِالظَّاهِرِ وَاللَّهُ يَتَوَلَّى السَّرَائِرَ؛ (۴)

ما بر اساس ظاهر حکم می کنیم و خداوند عهده دار باطن مردم است.

۱۶۸ . تا پریشان نشود کار ، به سامان نرسد . ۵ نظیر سخن امام علی علیه السلام : أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْفَرْجُ عِنْدَ تَضَائِقِ الْأَمْرِ؛ (۵)

۱- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۴۱۵.

۲- همان، ج ۱، ص ۵۲۰.

۳- کتاب کوچه ، ج ۸، حرف پ ، ص ۱۰۶۶ .

۴- شرح اصول الکافی، ج ۸، ص ۱۷۳.

۵- غررالحکم و درر الکلم ، ح ۳۲۹۳ .

أَبْغَضُ الْحَلَالِ إِلَى اللَّهِ الطَّلَاقُ

بَادِرِ الْفُرْصَةَ قَبْلَ أَنْ تَكُونَ غُصَّةً

مَنْ جَهَلَ مَوْضِعَ قَدَمِهِ زَلَّ

تا توانی پا منه اندر فراق / ابغض الاشياء عندی الطلاق

یچ چیز بدتر از طلاق نیست

نزدیک ترین زمان گشایش وقتی است که عرصه کار تنگ شود .

۱۶۹ . تا تنور داغ (گرم) است نان را بچسبان . (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: بَادِرِ الْفُرْصَةَ قَبْلَ أَنْ تَكُونَ غُصَّةً؛ (۲)

فرصتها را دریاب پیش از آنکه سبب دریغ خوردن شود.

توضیح: مراد این است که تا اسباب و وسایل هست باید در برآمدن مقصود کوشید (۳) و گرنه فقط افسوس و پشیمانی می ماند .

۱۷۰ . تا توانی پا منه اندر فراقاً بغض الاشياء عندی الطلاق . (۴) یا: هیچ چیز بدتر از طلاق نیست. برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: أَبْغَضُ الْحَلَالِ إِلَى اللَّهِ الطَّلَاقُ؛ (۵)

منفورترین حلال نزد خداوند طلاق است.

۱۷۱ . تا جای ندانی پای منه. (۶) نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ جَهَلَ مَوْضِعَ قَدَمِهِ زَلَّ؛ (۷)

هر که جا پای خود را نشناسد، می لغزد.

۱- .قند و نمک ، ص ۲۲۵ .

۲- .تحف العقول، ص ۸۰ .

۳- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۵۳۰ .

۴- .همان . مولوی .

۵- .کنز العمال ، ح ۲۷۸۷۲ .

۶- .دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۳۲۶ .

٧- عيون الحكم والمواعظ، ح ٧١٧٢.

**سَلِّ عَنِ الرَّفِيقِ قَبْلَ الطَّرِيقِ وَعَنِ الْجَارِ قَبْلَ الدَّارِ
نَزَّلْ نَفْسَكَ دُونَ مَنَزِلَتِهَا تُنَزِّلُكَ النَّاسُ فَوْقَ مَنَزِلَتِكَ
تا ندانی که کیست همسایه / به عمارت تلف مکن مایه**

مسایه را بپرس ، خانه را بخر

۱۷۲. تا کوچکی نکنی بزرگ نمی شوی . (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: نَزَّلْ نَفْسَكَ دُونَ مَنَزِلَتِهَا تُنَزِّلُكَ النَّاسُ فَوْقَ مَنَزِلَتِكَ؛ (۲)

خود را در جایی فروتر از منزلت خویش بنشان تا مردم تو را در جایی فراتر از منزلت بنشانند .

توضیح: «مراد از کوچکی ، گاه فروتنی است و گاه پذیرش رتبه و مقام کوچک ، و این هر دو لازمه ترقی تدریجی شخص است» . (۳)

۱۷۳. تا ندانی که کیست همسایه عمارت تلف مکن مایه . (۴) یا : همسایه را بپرس ، خانه را بخر . (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: سَلِّ عَنِ الرَّفِيقِ قَبْلَ الطَّرِيقِ وَعَنِ الْجَارِ قَبْلَ الدَّارِ؛ (۶)

رفیق را قبل از راه بجوی و پیش از (خرید) خانه از همسایه بپرس .

توضیح: «اهمیت همسایه ، بیش از خوبی و ارزانی خانه است . همسایه نادان ، فضول یا نابکار، بهشت را بر انسان دوزخ می کند» . (۷) سعدی در گلستان آورده است: «در عقد بیع سرایی متردد بودم . جهودی گفت: آخر من از کدخدایان این محله ام . وصف این خانه چنان که

۱- کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۳۵۹ .

۲- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۹۹۸۵ .

۳- کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۳۵۵ .

۴- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۵۳۹ . اوحدی مراغه ای .

۵- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۹۹۲ .

۶- تحف العقول ، ص ۸۶ .

۷- کتاب کوچه ، ج ۷ ، حرف پ ، ص ۳۹۹ .

الصَّغَائِرُ مِنَ الذُّنُوبِ طُرُقٌ إِلَى الْكِبَائِرِ

ترخم بر پلنگ تیزدندان / ستمکاری بود بر گوسفندان

هست از من پرس ؛ بخر که عیبی ندارد . گفتم : به جز آنکه تو همسایه منی». (۱)

۱۷۴ . تخم مرغ دزد، شتر دزد می شود . (۲) نظیر سخن امام رضا علیه السلام: الصَّغَائِرُ مِنَ الذُّنُوبِ طُرُقٌ إِلَى الْكِبَائِرِ؛ (۳)

گناهان کوچک راههایی به سوی گناهان بزرگ اند.

توضیح : اگر از گناه کوچک جلوگیری نشود، کم کم به گناهان بزرگ بدل می شود. داستان مثل این گونه است: «بچه ای تخم مرغ پخته ای از بقالی دزدید. مادرش دید و هیچ نگفت تا دزدی عادت کودک شد با بزرگ و بزرگ تر شدنش دزدیهایش نیز بزرگ تر و سنگین تر گردید تا دزد حرفه ای شده کارش به شتر دزدی و کاروان بری رسید. بالاخره دستگیر و به پای دارش بردند. مادرش را که در معرکه به حال جزع دید به پیش خواننده از او خواست تا زبانش را جهت مکیدن در دهان او بگذارد ، باشد که سختی مرگ بر او آسان گردد ، و همین که مادر زبان در دهان پسر نهاد آن را با دندان به دو نیم نموده گفت: اگر آن را در آغاز دزدی جنبانه بود و ساکت نمی شد کارم به دزدی شتر و طناب دار نمی رسید». (۴)

۱۷۵ . ترخم بر پلنگ تیزدندانستکاری بود بر گوسفندان . (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام :

- ۱- . کلیات سعدی ، ص ۱۱۹ .
- ۲- . امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۵۴۲ .
- ۳- . بحار الأنوار، ج ۷۳ ، ص ۳۵۳ .
- ۴- . قند و نمک، ص ۲۳۴ .
- ۵- . امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۵۴۴ . سعدی .

التَّاجِرُ الْجَبَانُ مَحْرُومٌ

ظَلَمَ الْإِحْسَانَ وَاضِعُهُ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ

مَنْ تَرَكَ الشَّهَوَاتِ كَانَ حُرًّا

ظَلَمَ الْإِحْسَانَ وَاضِعُهُ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ؛ (۱)

هر که به نابجا احسان کند، به احسان ستم کرده است.

توضیح: «ترحم بر مردم آزار و تسامح در مجازات اشرار، ظلم به اجتماع است، چنانکه هر کس بر گرگ و پلنگ رحم کند و از کشتن آنها درگذرد، به گوسفندان خود ستم کرده است». (۲)

۱۷۶. ترسو هرگز به مراد نمی رسد. (۳) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: التَّاجِرُ الْجَبَانُ مَحْرُومٌ؛ (۴)

تاجر ترسو، محروم است.

توضیح: منظور مثل این است که «شخص محتاط و ترسو هیچ گاه به امر خطیر و مهمی اقدام ننموده و وجودش منشأ اثری خوب یا بد نمی شود؛ مانند تاجر محتاط و ترسو که جرأت معاملات بزرگ نداشته، سرمایه اش به یک میزان مانده و زیاد نمی شود». (۵)

۱۷۷. ترک شهوت، آزادی نفس است. (۶) نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ تَرَكَ الشَّهَوَاتِ كَانَ حُرًّا؛ (۷)

هر کس خواهشهای نفس را رها کند، آزاده است.

۱- عیون الحکم والمواعظ، ح ۵۵۷۸.

۲- داستان نامه بهمنیاری، ص ۱۳۹.

۳- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۳۴۰.

۴- مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۹۴.

۵- داستان نامه بهمنیاری، ص ۱۲۹.

۶- امثال و حکم، ج ۱، ص ۵۴۵.

۷- تحف العقول، ص ۸۹.

إِذَا مَدَحْتَ فَاقْتَصِرْ**إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مِنَ الْخَيْرِ مَا يُعَجَّلُ****أَقْبِحُ الصَّدَقِ ثَنَاءَ الرَّجُلِ نَفْسَهُ**

۱۷۸. تعجیل بد است ، لیک در خیر نکوست . (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مِنَ الْخَيْرِ مَا يُعَجَّلُ؛ (۲) خداوند شتاب در کار نیک را دوست دارد.

۱۷۹. تعریف خود کردن، پنبه جاویدن (۳) است. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: أَقْبِحُ الصَّدَقِ ثَنَاءَ الرَّجُلِ نَفْسَهُ؛ (۵) زشت ترین راست، خود ستایی آدمی است.

توضیح: «منظور کار بی ثمر کردن و رنج بیهوده بردن است، چنانکه پنبه در جویدن نه تنها نرم نمی شود بلکه فشرده تر می گردد». (۶)

۱۸۰. تعریف زیادی از فحش (دشنام) بدتر است . (۷) نظیر سخن امام علی علیه السلام: إِذَا مَدَحْتَ فَاقْتَصِرْ؛ (۸) هرگاه (کسی را) می ستایی ، ستایش کوتاه کن.

۱- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۵۴۸ .

۲- الکافی، ج ۲ ، ص ۱۴۲ .

۳- جاویدن : جویدن ، مضغ کردن . (فرهنگ معین ، ص ۱۲۱۳)

۴- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۵۴۸ .

۵- غررالحکم و دررالکلم، ح ۲۹۴۲ .

۶- قند و نمک ، ص ۲۱۲ .

۷- دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۳۴۳ .

۸- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۳۹۸۳ .

إِذَا صَنَعْتَ مَعْرُوفًا فَاسْتُرْهُ

الْوَحْدَهُ خَيْرٌ مِنْ جَلِيسِ الشُّوءِ

أَحْيِ مَعْرُوفَكَ بِإِمَاتَتِهِ

أَكْبَرُ الْحُمَقِ الْإِغْرَاقُ فِي الْمَدْحِ وَالذَّمِّ

تو نیکی می کن و در دجله انداز / که ایزد در بیابانت دهد باز

همچنین سخن امام علی علیه السلام: أَكْبَرُ الْحُمَقِ الْإِغْرَاقُ فِي الْمَدْحِ وَالذَّمِّ؛ (۱)

بزرگ ترین حماقت ، زیاده روی در ستایش و نکوهش است.

۱۸۱. تنهایی به ز هم جالس (همنشین) بد . (۲) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الْوَحْدَةُ خَيْرٌ مِنْ جَلِيسِ الشُّوءِ؛ (۳)

تنهایی از همنشین بد بهتر است.

۱۸۲. تو نیکی می کن و در دجله انداز که ایزد در بیابانت دهد باز . (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: أَحْيِ مَعْرُوفَكَ

بِإِمَاتَتِهِ؛ (۵)

نیکوکاری خود را با میراندن [نهان داشتن] آن، زنده کن.

همچنین سخن امام علی علیه السلام: إِذَا صَنَعْتَ مَعْرُوفًا فَاسْتُرْهُ؛ (۶)

هرگاه کاری نیکو کردی ، آن را پوشیده دار.

۱- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۲۹۸۵.

۲- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۵۵۴.

۳- الأُمالی ، طوسی ، ص ۵۳۵.

۴- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۵۶۷ . سعدی.

۵- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۲۲۸۲.

۶- عیون الحکم والمواعظ، ح ۳۰۰۹.

الْهَدِيَّةُ تَجْلُبُ الْمَحَبَّةَ

يُجْزِيهِ ذَلِكَ إِلَى أَنْ يَجِدَ الْمَاءَ

توضیح: «احسانی که به خلق می کنی عوض آن را، در هر وقت و هر جا که باشد، خواهی یافت؛ چنانکه شخصی نان در دجله ریخت که ماهیان بخورند و خداوند به پاداش این عمل، وقتی که در بیابان تشنه و گرسنه مانده و مُشرف به هلاک بود، نجات دهنده ای فرستاد که او را از جوع و عطش رهانید». (۱)

۱۸۳. تیکه (تکه) شکم را پر نمی کند، محبت را زیاد می کند. (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْهَدِيَّةُ تَجْلُبُ الْمَحَبَّةَ؛ (۳)

هدیه محبت می آورد.

توضیح: «تیکه در این جا لقمه لذیذی است که کسی از خود دریغ کند و به دیگری بدهد» (۴) و در کاربرد، هر گونه هدیه ای را شامل می شود.

۱۸۴. تیمم باطل است آنجا که آب است. (۵) برگرفته از کلمه شرعی «تیمم» مانند سخن امام صادق علیه السلام درباره کسی که تیمم می کند: يُجْزِيهِ ذَلِكَ إِلَى أَنْ يَجِدَ الْمَاءَ؛ (۶)

تیمم برای او مجزی است تا وقتی آب پیدا کند.

۱- داستان نامه بهمنیاری، ص ۱۵۷.

۲- کتاب کوچه، ج ۷، حرف پ، ص ۳۱۷.

۳- مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۲۰۷.

۴- کتاب کوچه، ج ۷، حرف پ، ص ۳۱۷.

۵- امثال و حکم، ج ۱، ص ۵۷۱.

۶- تهذیب الأحکام، ج ۱، ص ۱۹۹.

توضیح: «آن گاه که بخواهند بی ارزش شدن چیزی را که بهتر از آن موجود باشد» (۱) بیان کنند این مَثَل را به کار می برند. هنگام در دسترس نبودن آب، یا فراهم نبودن شرایط دیگر، باید تیمم کرد، و هنگامی که آب باشد و مشکل دیگری نباشد، تیمم کردن صحیح نیست. این مَثَل به گونه های مختلف به کار می رود.

مَنْ سَبَقَ إِلَى مَوْضِعٍ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ يَوْمَهُ وَلَيْلَتَهُ

«ج - خ»

«ج - خ» ۱۸۵. جای مُهر گذاشتن . (۱) برگرفته از سخن امام صادق علیه السلام در جواب کسی که پرسیده بود: «اگر کسی از مکان مقدسی برای وضو ساختن خارج شود و دیگری جایش را بگیرد ، حق با چه کسی است؟». مَنْ سَبَقَ إِلَى مَوْضِعٍ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ يَوْمَهُ وَلَيْلَتُهُ ؛ (۲)

هر که به مکانی پیشی گیرد ، در آن روز و شب به آن مکان سزاوارتر است .

توضیح : وقتی نمازگزار برای تجدید وضو و یا به قصد انجام دادن کاری دیگر ، لحظاتی جایگاه خود را ترک کند به جای خویش مُهر ، تسبیح ، شانه یا چیز دیگری می گذارد تا دیگری جای او را نگیرد . این عمل را «جای مُهر گذاشتن» می گویند و این تعبیر در جایی به کار می رود که «دستاویز و بهانه کوچکی برای تجدید دعوا و نزاع باقی گذارند». (۳) «به معنای راه بازگشتی برای خود باقی گذاشتن هم آمده است». (۴)

۱- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۵۷۹ .

۲- وسائل الشیعه ، ج ۵ ، ص ۲۷۸ .

۳- فرهنگ فارسی عامیانه ، ج ۱ ، ص ۳۵۴ .

۴- کتاب کوچه ، ج ۴ ، حرف ب ، ص ۵۸۳ .

إِيَّاكَ وَمَا يُعْتَدَرُ مِنْهُ

فَخَرُّ الْمَرْءِ بِفَضْلِهِ لَا بِأَصْلِهِ

إِنَّ الْفَتَى مَنْ يَقُولُ هَا أَنَا ذَا / لَيْسَ الْفَتَى مَنْ يَقُولُ كَانَ أَبِي

جایی که بزرگ بایدت بود / فرزندِ کس ندارد سود

گیرم پدر تو بود فاضل / از فضل پدر تو را چه حاصل؟

گیرم پدر تو بود فاضل از فضل پدر تو را چه حاصل؟

۱۸۶. جایی بنشین که برنخیزی . (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام : إِيَّاكَ وَمَا يُعْتَدَرُ مِنْهُ؛ (۲)

بپرهیز از کاری که از آن عذر خواسته می شود .

۱۸۷. جایی که بزرگ بایدت بود فرزندِ کس ندارد سود . (۳) یا : گیرم پدر تو بود فاضل از فضل پدر تو را چه حاصل؟

(۴) نظیر شعر منسوب به امام علی علیه السلام : إِنَّ الْفَتَى مَنْ يَقُولُ هَا أَنَا ذَالَيْسَ الْفَتَى مَنْ يَقُولُ كَانَ أَبِي؛ (۵)

جوانمرد کسی است که بگوید: من اینم ، نه آنکه می گوید: پدرم چنین و چنان بود .

همچنین سخن امام علی علیه السلام : فَخَرُّ الْمَرْءِ بِفَضْلِهِ لَا بِأَصْلِهِ ؛ (۶)

افتخار آدمی به فضیلت او است نه به نَسَبِش .

توضیح : «شرافت به علم و ادب است نه اصل و نسب . فرزند پدران و اجداد دانشمند اگر نادان باشد ، شرافتی ندارد . مرد آن

است که به فضل و هنر خود بنزد ، نه به هنر و فضل پدر یا جدّ خویش» . (۷)

۱- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۵۷۹ .

۲- .نهج البلاغه ، حکمت ۳۴ .

۳- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۴۶ . نظامی .

۴- .امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۳۳۸ . سعدی .

۵- .نهج السعاده فی مستدرک نهج البلاغه ، ج ۷ ، ص ۲۷۰ .

۶- .غررالحکم و دررالکلم ، ح ۶۵۳۹ .

۷- .داستان نامه بهمنیاری ، ص ۴۸۰ .

الْجَنَّةُ مَحْفُوفَةٌ بِالْمَكَارِهِ

السُّكُوتُ عَلَى الْأَحْمَقِ أَفْضَلُ مِنْ جَوَابِهِ

مَلَائِكَةُ الْعَمَلِ خَوَاتِيمُهُ

۱۸۸. جَنَّتْ به فراخور زحمت . (۱) نظیر سخن امام باقر علیه السلام: الْجَنَّةُ مَحْفُوفَةٌ بِالْمَكَارِهِ؛ (۲)

بهشت را ناگواریه‌ها در میان گرفته است.

۱۸۹. جواب احمقان (ابلهان) خاموشی است . (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: السُّكُوتُ عَلَى الْأَحْمَقِ أَفْضَلُ مِنْ جَوَابِهِ؛ (۴)

سکوت در برابر احمق بهتر از جواب دادن به او است.

۱۹۰. جوجه را آخر پاییز می‌شمرند . (۵) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: مَلَائِكَةُ الْعَمَلِ خَوَاتِيمُهُ؛ (۶)

ملائک (ارزش) کارها، پایان آن است.

توضیح: «نتیجه خیر و شرّ یا نفع و ضرر هر اقدام در آخر کار معلوم می‌شود و آنچه در ابتدا تصور می‌کنند یا حدس می‌زنند موهوم و نامعلوم است؛ چنانکه در فصل بهار، که موقع تخم‌گزاردن مرغ است، نمی‌توان از روی ترتیب و عده تخم‌گزاردن مرغ به طور پیش‌بینی و حدس حساب کرد که چند جوجه خواهد داشت؛ زیرا ممکن است مرغ از تخم‌گزاردن بیفتد. به علاوه

۱- قند و نمک، ص ۲۶۴.

۲- الکافی، ج ۲، ص ۸۹.

۳- امثال و حکم، ج ۲، ص ۵۸۹.

۴- غررالحکم و دررالکلم، ح ۱۱۶۰.

۵- امثال و حکم، ج ۲، ص ۵۹۱.

۶- الاختصاص، ص ۳۴۳.

إِنَّهَا (الْوَيْلُ) بِنَزْفٍ فِي جَهَنَّمَ

صِيَانَةُ الْمَرْأَةِ أَنْعَمَ لِحَالِهَا وَ أَدْوَمُ لِحَمَالِهَا

مَنْ طَلَبَ شَيْئًا نَالَهُ أَوْ بَعْضُهُ

بعضی تخمهای آن فاسد شده به ثمر نرسد و بعضی جوجه هایی که به عمل آمده تلف گردد . بلکه شماره حقیقی جوجه های هر مرغ در آخر پاییز معلوم می شود» . (۱)

۱۹۱ . جوینده یابنده است . (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام : مَنْ طَلَبَ شَيْئًا نَالَهُ أَوْ بَعْضُهُ؛ (۳)

هر کس چیزی را بجوید ، به همه اش یا بخشی از آن می رسد .

۱۹۲ . چادر قلعه زن است . (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام : صِيَانَةُ الْمَرْأَةِ أَنْعَمَ لِحَالِهَا وَ أَدْوَمُ لِحَمَالِهَا؛ (۵)

حفظ (حجاب) زن به حال او بهتر و سبب پایدارتر ماندن زیبایی اوست .

۱۹۳ . چاه ویل بودن . (۶) برگرفته از سخن امام باقر علیه السلام : إِنَّهَا (الْوَيْلُ) بِنَزْفٍ فِي جَهَنَّمَ؛ (۷)

«ویل» چاهی است در جهنم .

همچنین سخن پیامبر صلی الله علیه و آله :

- ۱- داستان نامه بهمنیاری ، ص ۱۷۰ .
- ۲- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۵۹۲ .
- ۳- نهج البلاغه ، حکمت ۳۸۶ .
- ۴- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۶۰۴ .
- ۵- غرر الکم و درر الکلم ، ح ۵۸۲۰ .
- ۶- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۶۰۷ .
- ۷- بحار الأنوار ، ج ۱۰۰ ، ص ۱۰۶ .

**الْوَيْلُ وَادٍ فِي جَهَنَّمَ يَهْوَى فِيهِ الْكَافِرُ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا قَبْلَ أَنْ يَبْلُغَ قَعْرَهُ
مَنْ اسْتَخَارَ اللَّهَ مَرَّةً وَاحِدَةً وَهُوَ رَاضٍ بِمَا صَنَعَ اللَّهُ لَهُ خَارَ اللَّهُ لَهُ حَتْمًا**

الْوَيْلُ وَادٍ فِي جَهَنَّمَ يَهْوَى فِيهِ الْكَافِرُ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا قَبْلَ أَنْ يَبْلُغَ قَعْرَهُ؛ (۱)

ویل درّه ای در جهنم است که کافر چهل سال در آن سقوط می کند پیش از آن که به قعر برسد .

توضیح: «در اینجا ویل محل خرج پایان ناپذیر است و خرج خانه کسی چاه ویل بودن از این باب است». (۲) «کاربرد مثل درباره شخصی است که بسیار خرج می کند یا بسیار حریص است». (۳)

۱۹۴. چرا استخاره می کنی؟ (۴) برگرفته از مسأله استخاره که در روایات متعددی به آن سفارش شده است؛ نظیر سخن امام صادق علیه السلام: مَنْ اسْتَخَارَ اللَّهَ مَرَّةً وَاحِدَةً وَهُوَ رَاضٍ بِمَا صَنَعَ اللَّهُ لَهُ خَارَ اللَّهُ لَهُ حَتْمًا؛ (۵)

هر که از خداوند یک بار خیر طلب کند (استخاره کند) و به آنچه خداوند برای او فراهم می کند راضی باشد، خداوند حتماً برای او خیری مقّرر خواهد کرد.

توضیح: «استخاره» به معنای «طلب خیر کردن» از خداوند است و عملی است که در اصل در شریعت به معنای خیرخواستن از خداوند است که گاه با نماز و غسل استخاره همراه است و گاهی با قرآن، تسبیح و ... انجام می شود. «هنگامی که شخص به سبب فقدان دلیل مرجح در اتخاذ تصمیم برای اقدام یا چشم پوشی از اقدام به امری ناتوان شود، از طریق استخاره یکی از دو راه را بر می گزیند. اما پاره ای از مردم اعتقاد به استخاره را به آنجا رسانده اند که در هیچ مورد جز با توسل به استخاره دست به کاری

۱- مسند أحمد، ج ۲، ص ۷۵.

۲- فرهنگ لغات عامیانه، ص ۴۴۴.

۳- امثال و حکم، ج ۲، ص ۶۰۷.

۴- کتاب کوچک، ج ۲، حرف الف، ص ۴۴۹.

۵- المحاسن، ج ۲، ص ۵۹۷.

التَّائِبُ قَبْلَ الْعَمَلِ يُؤْمِنُكَ مِنَ النَّدَمِ

لَا تَتَّخِذَنَّ عَدُوَّ صَدِيقِكَ صَدِيقًا

زلیخا مُرد از آن حسرت که یوسف گشت زندانی / چرا عاقل کند کاری که باز آرد پشیمانی

نمی زنند و به اصطلاح بدون استخاره آب نمی نوشند . کاربرد ضرب المثل در تعلل و وقت تلف کردن است» . (۱)

۱۹۵ . چرا دوست خوانی کسی را که دشمنِ دوستان تو باشد؟ (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: لَا تَتَّخِذَنَّ عَدُوَّ صَدِيقِكَ صَدِيقًا؛ (۳)

دشمن دوستت را دوست مگیر.

۱۹۶ . چرا عاقل کند کاری که باز آرد (۴) پشیمانی؟ نظیر سخن امام علی علیه السلام: التَّائِبُ قَبْلَ الْعَمَلِ يُؤْمِنُكَ مِنَ النَّدَمِ؛ (۵)

عاقبت نگری پیش از انجام دادن کار ، تو را از پشیمانی ایمن می دارد.

۱۹۷ . چراغی که به خانه رواست، به مسجد حرام است . (۶) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله:

۱- کتاب کوچه ، ج ۲ ، حرف الف ، ص ۴۴۹ .

۲- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۶۰۸ . سعدی .

۳- تحف العقول ، ص ۸۱ .

۴- ظاهراً بار آرد به جای باز آرد درست تر است . شاملو نیز بار آرد را در داخل گروه آورده است . (کتاب کوچه ، ج ۴ ، حرف ب ، ص ۳۳۲)

۵- عیون أخبار الرضا علیه السلام ، ج ۲ ، ص ۵۴ .

۶- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۶۱۰ .

إِبْدَاءُ بِمَنْ تَعُولُ الْأَدْنَى فَالْأَدْنَى

إِذَا أُعْطِيَ اللَّهُ أَحَدَكُمْ خَيْرًا فَلْيَبْدَأْ بِنَفْسِهِ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ

غَائِطٌ أَوْ بَوْلٌ أَوْ مَنِيٌّ أَوْ رِيحٌ وَالنَّوْمُ حَتَّى يُذْهَبَ الْعَقْلُ

إِبْدَاءُ بِمَنْ تَعُولُ الْأَدْنَى فَالْأَدْنَى؛ (۱)

(در نیکی و انفاق) بر نانخوران خود، به ترتیب قرابت، آغاز کن.

همچنین سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِذَا أُعْطِيَ اللَّهُ أَحَدُكُمْ خَيْرًا فَلْيَبْدَأْ بِنَفْسِهِ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ؛ (۲)

هر گاه خداوند به یکی از شما خیری عطا کرد، باید [بهره مندی آن را] از خود و خانواده اش آغاز کند.

۱۹۸. چُجَسِ طَهَارَتِ بُوْدُن. (۳) بر گرفته از روایاتی که درباره مبطلات طهارت آمده است؛ مانند سخن امام باقر و امام صادق علیهما السلام در جواب کسی که از مبطلات وضو پرسیده بود: غَائِطٌ أَوْ بَوْلٌ أَوْ مَنِيٌّ أَوْ رِيحٌ وَالنَّوْمُ حَتَّى يُذْهَبَ الْعَقْلُ؛

(۴)

مدفوع، ادرار، منی، باد و خوابی که سبب از بین رفتن هوشیاری شود [وضو را باطل می کند].

توضیح: «به کسی می گویند که آدم حقیر و ناقابلی باشد و پای از گلیم خویش بیرون گذارد و بیش از حدی که سزاوار است

دخالت کند»، (۵) «یا به هر چیز نابجا و بی موقع می گویند». (۶)

۱- وسائل الشیعه، ج ۹، ص ۴۳۳.

۲- العمده، ص ۴۲۲.

۳- قند و نمک، ص ۲۸۰.

۴- الکافی، ج ۳، ص ۳۶.

۵- فرهنگ لغات عامیانه، ص ۸۴.

۶- کتاب کوچک، ج ۵، حرف ب، ص ۱۳۶۴.

حُبُّكَ الشَّيْءِ يَعْمِي وَيُصْمُّ

لَوْ أَنَّ لِابْنِ آدَمَ مَلَأَةً وَإِدْمًا مَلَأَةً لَأَحَبَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ مِثْلُ وَلَا يَمَلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ

گفت: چشم تنگ دنیا دار را / یا قناعت پر کند یا خاک گور

۱۹۹. چشم تنگ دنیا دار را مگر خاک گور پر کند. (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: لَوْ أَنَّ لِابْنِ آدَمَ مَلَأَةً وَإِدْمًا مَلَأَةً لَأَحَبَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ مِثْلُ وَلَا يَمَلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا التُّرَابُ وَيَتَوَبُّ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ؛ (۲)

اگر فرزند آدم درّه ای پر از مال داشته باشد، دوست دارد که یکی دیگر مانند آن داشته باشد. شکم فرزند آدم را جز خاک پر نمی کند و هر که توبه کند، خداوند توبه اش را می پذیرد.

توضیح: «چشم را خاک پر کردن کنایه از مردن است و در اینجا منظور از چشم، چشم حریص و لئیم است که مگر مرگ علاجش تواند کرد». (۳) هر گاه با حرص زیاد روبرو شوند، از این مثل استفاده می کنند. شاید مثل، مختصر شده شعری از سعدی باشد: آن شنیدستی که در اقصای غور بار سالاری بیفتاد از ستور گفت: چشم تنگ دنیا دار رایا قناعت پر کند یا خاک گور

۲۰۰. چشم عاشق کور است. (۴) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: حُبُّكَ الشَّيْءِ يَعْمِي وَيُصْمُّ؛ (۵)

محبت توبه چیزی کور و کورت می کند.

همچنین سخن امام علی علیه السلام:

۱- امثال و حکم، ج ۲، ص ۶۱۳.

۲- عوالی اللالی، ج ۱، ص ۱۳۲.

۳- کتاب کوچه، ج ۷، حرف پ، ص ۳۱۱.

۴- امثال و حکم، ج ۲، ص ۱۰۸۴.

۵- عوالی اللالی، ج ۱، ص ۱۲۴.

إِرْحَمَ مَنْ دُونَكَ يَرْحَمَكَ مَنْ فَوْقَكَ

عَيْنُ الْمُحِبِّ عَمِيَّةٌ عَنِ مَعَايِبِ الْمَحْبُوبِ وَأُذُنُهُ صَمَاءٌ عَنِ قُبْحِ مَسَاوِيهِ

مَنْ عُرِفَ بِالْكَذِبِ لَمْ يُقْبَلْ صِدْقُهُ

ره نیکمردان آزاده گیر / چو استاده ای دست افتاده گیر

آن که به دروغگویی منسوب گشت ، اگر راست گوید از او باور ندارند

عَيْنُ الْمُحِبِّ عَمِيَّةٌ عَنِ مَعَايِبِ الْمَحْبُوبِ وَأُذُنُهُ صَمَاءٌ عَنِ قُبْحِ مَسَاوِيهِ؛ (۱)

چشم عاشق از دیدن عیبهای محبوب کور و گوش او از شنیدن زشتیهایش کراست .

۲۰۱ . چو استاده ای دست افتاده گیر! ۲ نظیر سخن امام علی علیه السلام : إِرْحَمَ مَنْ دُونَكَ يَرْحَمَكَ مَنْ فَوْقَكَ؛ (۲)

به فرودستت رحم کن تا فرادستت به تو رحم کند.

۲۰۲ . چوپان دروغگو بودن . یا : آن که به دروغگویی منسوب گشت ، اگر راست گوید از او باور ندارند . (۳) نظیر سخن امام

علی علیه السلام : مَنْ عُرِفَ بِالْكَذِبِ لَمْ يُقْبَلْ صِدْقُهُ؛ (۴)

کسی که به دروغگویی شناخته شود ، سخن راستش نیز پذیرفته نشود.

توضیح : جامعه ای از گزند آسیبهای اجتماعی در امان است که راستی و درستی در آن حاکم باشد . با دروغ ، اعتماد عمومی

افراد به یکدیگر از میان می رود . مردم معمولاً پس از چند بار دروغ شنیدن ، اعتماد خود را به دروغگو (فرد

۱- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۶۳۱۴ .

۲- غررالحکم و دررالکلم ، ج ۲۴۲۲ .

۳- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۶۳ .

۴- عیون الحکم والمواعظ ، ح ۷۳۷۷ .

احْتَرِسُوا مِنَ النَّاسِ بِسُوءِ الظَّنِّ**الْحَزْمُ سُوءُ الظَّنِّ****چو خواهی که چیزی ندزدت کس / جهان را همه دزد پندار و بس****بدگمان باش ، درامان باش****دروغگو خانه اش آتش گرفت کسی باور نکرد**

حقیقی یا حقوقی) از دست می دهند. فردی که به دروغگویی شناخته شود، اگر سخن راست نیز بگوید ، مردم او را دروغگو می پندارند و به سخن او بی اعتنایی می کنند. «چوپان دروغگو» داستان مردی است که با گوسفندان خود گذران زندگی می کرده است . گاهی برای تفریح ، فریاد می زد که گرگ به گله او حمله کرده است؛ مردم روستا برای کمک به سوی او می آمدند و با خنده و تمسخر او روبرو می شدند و به دروغ او پی می بردند . روزی واقعاً گرگ به گله او زد و این ماجرا درست زمانی بود که مردم روستا تصمیم گرفته بودند دیگر به درخواست کمک او توجه نکنند . مثل دروغگو خانه اش آتش گرفت کسی باور نکرد (۱) نیز از همین باب است .

۲۰۳ . چو خواهی که چیزی ندزدت کسجهان را همه دزد پندار و بس! (۲) یا : بدگمان باش ، درامان باش! (۳) نظیر سخن امام صادق علیه السلام : الْحَزْمُ سُوءُ الظَّنِّ؛ (۴)

دوران‌دیشی ، گمان بد داشتن است.

همچنین سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : اِحْتَرِسُوا مِنَ النَّاسِ بِسُوءِ الظَّنِّ؛ (۵)

با بدگمانی خود را از (گزند) مردم پاس بدارید .

۱- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۷۹۹ .

۲- .همان ، ص ۶۴۴ . اسدی طوسی .

۳- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۶۴۴ .

۴- .نزهه الناظر و تنبيه الخاطر ، ص ۱۱۱ .

۵- .تحف العقول ، ص ۵۴ .

سَلْ تَفَقُّهَا وَلَا تَسْأَلْ تَعْتَنَّا**لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ أَسَدُوا أَمْرَهُمْ إِلَىٰ امْرَأِهِ****بغزید بر من که عقلت کجاست؟ / چو دانی و پرسى سؤالت خطاست****یکی دختری بود پوران بنام / چو زن شاه شد کارها گشت خام**

توضیح: با توجه به اینکه روایات زیادی از پیشوایان دینی درباره خوش گمانی به مردم نقل شده است، این مثلها و حدیثها مبهم به نظر می آید. به نظر می رسد بد گمانی در این موارد برای تشویق به احتیاط و سنجیده عمل کردن است؛ به این معنا که انسان باید در حالت عادی به همه مردم خوش گمان باشد و کسی را متهم به بد کاری نکند؛ اما این خوش گمانی دلیل بر این نیست که جانب احتیاط و دوراندیشی را از دست بدهد و خود را گرفتار مشکل کند. پس در داد و ستدها با دیگران و در حفظ اموال خود باید همواره با احتیاط کامل رفتار کرد.

۲۰۴. چو دانی و پرسى سؤالت خطاست. (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: سَلْ تَفَقُّهَا وَلَا تَسْأَلْ تَعْتَنَّا؛ (۲)

برای آموختن بیس نه برای آزردهن.

۲۰۵. چو زن شاه شد کارها گشت خام. ۳ نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ أَسَدُوا أَمْرَهُمْ إِلَىٰ امْرَأِهِ؛ (۳)

۱- . بغزید بر من که عقلت کجاست؟ چو دانی و پرسى سؤالت خطاست . (سعدی)

۲- . الخصال ، ص ۲۰۹ .

۳- . تحف العقول ، ص ۳۵ .

إِذَا لَمْ تَسْتَحِي فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ

مَنْ رَأَى أَخَاهُ عَلَى أَمْرٍ يَكْرَهُهُ فَلَمْ يَرُدَّهُ عَنْهُ _ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ _ فَقَدْ خَانَهُ

چو می بینی که نابینا و چاه است / اگر خاموش بنشینی گناه است

چون چنین خواهی ، خدا خواهد چنین / می دهد حق آرزوی متقین

وگر بینم که نابینا و چاه است / اگر خاموش بنشینم گناه است

گروهی که زمام کار خود را به دست زنی بسپارند ، رستگار نخواهند شد.

۲۰۶. چو شرم نیست رو آن کن که خواهی . (۱) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : إِذَا لَمْ تَسْتَحِي فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ؛

(۲)

اگر شرم نداری هرکاری که می خواهی بکن.

۲۰۷. چو می بینی که نابینا و چاه است اگر خاموش بنشینی گناه است . ۳ نظیر سخن امام صادق علیه السلام : مَنْ رَأَى أَخَاهُ عَلَى

أَمْرٍ يَكْرَهُهُ فَلَمْ يَرُدَّهُ عَنْهُ _ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ _ فَقَدْ خَانَهُ؛ (۳)

هر که برادرش را گرفتار کاری ببیند که برای او ناخوشایند است و او را از آن باز ندارد _ در حالی که به این کار توانا است _ به او خیانت کرده است.

توضیح : «وقتی که کسی از غفلت و نادانی خطایی می کند یا به راهی می رود که موجب هلاکت یا مضرت او است ، باید

آگاهش ساخت و سکوت در چنین موضعی گناه است» . (۴)

۲۰۸. چون چنین خواهی خدا خواهد چنین . ۶ نظیر سخن خداوند در حدیث قدسی :

۱- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۶۵۰ . فخرالدین اسعد گرگانی .

۲- .عیون أخبار الرضا علیه السلام ، ج ۱ ، ص ۶۱ .

۳- .الأمالی ، صدوق ، ص ۳۴۳ .

۴- .داستان نامه بهمنیاری ، ص ۳۵ .

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ

زُهْدَكَ فِي رَاغِبٍ فِيكَ نُقْصَانُ حَظٍّ وَرَغْبَتِكَ فِي زَاهِدٍ فِيكَ ذُلُّ نَفْسِي

مَنْ كَانَ عِنْدَهُ صَبِيٌّ فَلْيَتَّصَبْ لَهُ

بهر طفل نو پدر تی تی کند / گر چه عقلش هندسه ی گیتی کند

چونک با کودک سرو کارم فتاد / هم زبان کودکان باید گشاد

چون که با کودک سر و کارت فتاد / پس زبان کودکی باید گشاد

چه خوش بی مهربانی هر دو سربی / که یک سر مهربانی درد سربی

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ؛ (۱)

من با گمان [نیک] بنده مؤمنم هستم.

۲۰۹. چون که با کودک سر و کارت فتاد پس زبان کودکی باید گشاد. ۲ نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ كَانَ عِنْدَهُ صَبِيٌّ

فَلْيَتَّصَبْ لَهُ؛ (۲)

هر کس کودکی دارد، باید با او کودکانه رفتار کند.

توضیح: گاهی برای تذکر به بزرگترها درباره رفتار با کودکان گفته می شود که با کودک باید مانند آنان رفتار کنید، و گاهی به تعریض در مقابل کسی که سخن فرد را نمی فهمد و باید در خور فهم او سخن خود را تنزل دهد، گفته می شود. مولوی در شعری دیگر به این مناسبت گفته است: بهر طفل نو پدر تی تی کند گر چه عقلش هندسه ی گیتی کند.

۲۱۰. چه خوش بی مهربانی هر دو سربی. ۴ نظیر سخن امام علی علیه السلام:

۱- الکافی، ج ۲، ص ۷۲.

۲- کتاب من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۴۸۲.

أَشْرَفُ الْمَوْتِ قَتْلُ الشَّهَادَةِ

مُلاقاةُ الإخوانِ نُشْرَةٌ

چه فالی بود فرخنده تر از دیدن دوست / چه بود روزی پیروزتر از روز وصال

که را گشت خواهد همی روزگار / چه نیکوتر از مرگ در کارزار

دوست را چیست به ز دیدن دوست؟

زهدك في راغب فيك نقصان حظ و رغبتك في زاهد فيك ذل نفس؛ (۱)

کناره گیری تو از کسی که مشتاق تو است ، مایه کاستی بهره ، و اشتیاق تو به کسی که از تو کناره می گیرد خواری جان است.

۲۱۱ . چه بود فالی فرخنده تر از دیدن دوست؟ ۲ یا : دوست را چیست به ز دیدن دوست؟ (۲) نظیر سخن امام کاظم علیه السلام: مُلاقاةُ الإخوانِ نُشْرَةٌ؛ (۳)

دیدار با دوستان موجب نشاط است.

۲۱۲ . چه نیکوتر از مرگ در کارزار ؟ ۵ نظیر سخن امام علی علیه السلام: أَشْرَفُ الْمَوْتِ قَتْلُ الشَّهَادَةِ؛ (۴)

شریف ترین مرگ ، شهادت است.

۱- نهج البلاغه ، حکمت ۴۵۱.

۲- داستان نامه بهمنیاری ، ص ۲۷۸ .

۳- الأمالی ، مفید ، ص ۳۲۹.

۴- کتاب من لایحضره الفقیه ، ج ۴ ، ص ۴۰۲.

حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ**مَنْ لَمْ يَسُقِ الْهَدَىٰ فَلْيَحِلَّ وَلْيَجْعَلْهَا عُمْرَةً****يَا أَبَا ذَرٍّ! الْحَقُّ ثَقِيلٌ مُرٌّ**

۲۱۳. حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ . (۱) برگرفته از سخن پیامبر علیه السلام: حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ؛ (۲)

وطن دوستی ، بخشی از ایمان است.

۲۱۴. حج را بدل به عمره کردن . (۳) برگرفته از حکم شرعی تبدیل حج به عمره است که هرگاه در انجام دادن فریضه حج مشکلات خاصی پیش بیاید، حج گزار می تواند، با توجه به قوانین شرعی، حجش را به عمره تبدیل کند؛ مانند سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: مَنْ لَمْ يَسُقِ الْهَدَىٰ فَلْيَحِلَّ وَلْيَجْعَلْهَا عُمْرَةً؛ (۴)

هر کس قربانی نیاورده است ، باید از احرام درآید و حجش را عمره بگذارد .

توضیح: «مَثَلٌ رَا دَر جَابِي بِه كَار مِي بَرَنَد كِه بَخَوَاهَنَد كَارِي سَخْت وَ دَرَا ز رَا بِه كُوتَا ه وَ آسَا ن تَبْدِيل كَنَنَد» . (۵)

۲۱۵. حرف حق تلخ است . (۶) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: يَا أَبَا ذَرٍّ! الْحَقُّ ثَقِيلٌ مُرٌّ؛ (۷)

ای اباذر! حق ، سنگین و تلخ است.

۱- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۶۸۹ .

۲- .میزان الحکمه، ح ۲۱۹۲۸ .

۳- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۶۹۰ .

۴- .وسائل الشیعه، ج ۱۱ ، ص ۲۳۶ .

۵- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۶۹۰ .

۶- .همان ، ص ۶۹۲ .

۷- .بحار الأنوار ، ج ۷۴ ، ص ۸۲ .

أَيُّمَا حَدِيثٍ جَاوَزَ الْإِثْنَيْنِ فَقَدْ فَشَا؛

مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِجْلَالُ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ

۲۱۶. حرف (راز) که از دو نفر (از سی و دو دندان) گذشت پخش می شود (همه جا پر است). (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: أَيُّمَا حَدِيثٍ جَاوَزَ الْإِثْنَيْنِ فَقَدْ فَشَا؛ (۲)

هر سخنی که از دو نفر تجاوز کرد، فاش شده است.

توضیح: وقتی سخنی از دل بر زبان جاری شد، دیگر نمی توان آن را راز نامید، معمولاً رازداری و امانت داری مشکل است و پایبندان به آن نیز اندک. وقتی سخنی از گوینده اول به نفر دوم برسد، او نیز به دیگری خواهد گفت و همین طور ادامه می یابد تا کاملاً شایع شود. البته هر یک از گویندگان، هنگام نقل سخن، تأکید می کنند که: «فلانی گفته به کسی نگو؛ من فقط و فقط به تو می گویم؛ تو هم مبادا به کسی بگویی!».

۲۱۷. حرمت ریش سفید بر همه کس لازم است. (۳) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِجْلَالُ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ؛ (۴)

از بزرگداشت خداوند، یکی هم بزرگداشت ریش سفید مسلمان است.

۲۱۸. حساب کسی با کرام الکاتبین بودن. (۵) بر گرفته از سخن امام علی علیه السلام در دعای کمیل:

۱- کتاب کوچه، ج ۷، حرف پ، ص ۳۰۹.

۲- مشکاه الأنوار، ص ۵۵۷.

۳- قند و نمک، ص ۳۰۳.

۴- الکافی، ج ۲، ص ۱۶۵.

۵- امثال و حکم، ج ۲، ص ۶۹۵.

الْحَسَدُ دَاءٌ عِيَاءٌ لَا يُزُولُ إِلَّا بِهَلِكِ الْحَاسِدِ أَوْ مَوْتِ الْمَحْسُودِ

لَارَاحَةَ لِحَسُودٍ

... إلهی و سیدی فأسئلك ... أن تهب لي ... كل سيئه أمرت بإثباتها الكرام الكاتيين الذين وكتتهم بحفظ ما يكون مني؛ (۱)

پروردگارا! آقای من! از تو می خواهم هر گناهی که کرام الکاتبین را مأمور ضبط آنها کرده ای بر من ببخشایی؛ همان کسانی که آنان را به ضبط کارهایی که از من سر می زند، گمارده ای.

توضیح: کرام الکاتبین، فرشتگان مأمور نگارش اعمال خوب و بد انسان هستند، و حساب کسی با کرام الکاتبین بودن به معنای آن است که اوضاع او به شدت بد است و امیدی به بهبود حالش نیست. (۲)

۲۱۹. حسد درد بی درمان است. (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْحَسَدُ دَاءٌ عِيَاءٌ لَا يُزُولُ إِلَّا بِهَلِكِ الْحَاسِدِ أَوْ مَوْتِ الْمَحْسُودِ؛ (۴)

حسد دردی است بی درمان که جز با نابودی حسود یا مرگ آن که بر او حسد برده شده از بین نمی رود.

۲۲۰. حسود هرگز نیاسود. (۵) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: لَارَاحَةَ لِحَسُودٍ؛ (۶)

حسود را آسایشی نباشد.

۲۲۱. حشر غلامان علی با علی؛ حشر غلامان عمر با عمر. (۷) برگرفته از موضوع حشر در مکتب اهل بیت علیهم السلام مانند آنچه در سخن پیامبر صلی الله علیه و آله آمده است: مَنْ أَحَبَّنَا كَانَ مَعَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا أَحَبَّ حَجْرًا لَحَشَرَهُ اللَّهُ مَعَهُ؛ (۸)

۱- اقبال الأعمال، ج ۳، ص ۳۳۶.

۲- اقتباس از فرهنگ معین، ج ۴، ترکیبات خارجی، ص ۲۴۰.

۳- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۲۰۴.

۴- مستدرک الوسائل، ج ۱۲، ص ۲۲.

۵- امثال و حکم، ج ۲، ص ۶۹۶.

۶- الخصال، ص ۱۶۹.

۷- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۴۱۸.

الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ

مَنْ أَحَبَّنَا كَانَ مَعَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا أَحَبَّ حَجْرًا لَحَشَرَهُ اللَّهُ مَعَهُ

وَقَّ عِرْضَكَ ، بَعْرِضِكَ تُكْرَم

يُرْدُ اللَّهُ الْحَقَّ إِلَى أَهْلِهِ

هر که ما را دوست داشته باشد روز قیامت با ما خواهد بود، و اگر کسی محبت سنگی را به دل داشته باشد ، خداوند با همان سنگ محشورش می کند.

همچنین سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ؛ (۱)

آدمی با کسی است که دوستش دارد.

۲۲۲ . حفظ آبروی (حرمت) هر کس دست خودش است . (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: عِرْضَكَ ، بَعْرِضِكَ تُكْرَم؛

(۳)

آبرویت را نگه دار چرا که به آبرویت گرامی داشته می شوی .

۲۲۳ . حق به حقدار می رسد . (۴) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: يُرْدُ اللَّهُ الْحَقَّ إِلَى أَهْلِهِ؛ (۵)

خداوند حق را به اهل آن باز می گرداند.

۲۲۴ . حق گوی اگرچه تلخ باشد . (۶) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: قُلِ الْحَقُّ وَإِنْ كَانَ مُرًّا؛ (۷)

۱- .الأمالی، مفید، ص ۱۵۲.

۲- .قند و نمک، ص ۳۰۳.

۳- .غررالحکم و دررالکلم، ح ۱۰۱۱۰.

۴- .امثال و حکم، ج ۲، ص ۶۹۷.

۵- .کمال الدین و تمام النعمه، ص ۶۴۷.

۶- .امثال و حکم، ج ۲، ص ۶۹۸.

۷- .الخصال، ص ۵۲۶.

قَدْ أَضَاءَ الصُّبْحُ لِدَى عَيْنَيْنِ

قُلِ الْحَقُّ وَإِنْ كَانَ مُرًّا

لَيْسَ حُسْنُ الْجَوَارِ كَفِّ الْأَذَى وَلَكِنْ حُسْنُ الْجَوَارِ صَبْرُكَ عَلَى الْأَذَى

يُبَصِّرُ أَحَدَكُمْ الْقَدَى فِي عَيْنِ أَخِيهِ وَيَنْسَى الْجِدَلَ فِي عَيْنِهِ

حق همسایگان بزرگ شمار / باطلی گر کنند یاد میار

حق را بگو، اگرچه تلخ باشد.

۲۲۵. حق همسایگان بزرگ شمار باطلی گر کنند یاد میار! (۱) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: لَيْسَ حُسْنُ الْجَوَارِ كَفِّ الْأَذَى وَلَكِنْ حُسْنُ الْجَوَارِ صَبْرُكَ عَلَى الْأَذَى؛ (۲)

حسن همجواری به آزار نرساندن نیست، بلکه به شکیبایی بر آزار همسایه است.

۲۲۶. حقیقت روشن است. نظیر سخن امام علی علیه السلام: قَدْ أَضَاءَ الصُّبْحُ لِدَى عَيْنَيْنِ؛ (۳)

برای کسی که دیدگانی بینا دارد، صبح دمیده است.

۲۲۷. خار را در چشم دیگران می بیند و شاه تیر را در چشم خود نمی بیند. (۴) بر گرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: يُبَصِّرُ أَحَدَكُمْ الْقَدَى فِي عَيْنِ أَخِيهِ وَيَنْسَى الْجِدَلَ فِي عَيْنِهِ؛ (۵)

[گاهی] یکی از شما خار را در چشم برادرش می بیند و تنه درخت را در چشم خود نمی بیند.

۱- امثال و حکم، ج ۲، ص ۶۹۸. اوحدی مراغه ای .

۲- الکافی، ج ۲، ص ۶۶۷.

۳- نهج البلاغه، حکمت ۱۶۹.

۴- امثال و حکم، ج ۲، ص ۷۰۶.

۵- کنز العمال، ح ۴۴۱۴۱.

إِنَّ اللَّهَ لَيَمْلِكُ لِلظَّالِمِ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ

شَرُّ النَّاسِ مَنْ أَكَلَ وَحْدَهُ

عَجِبْتُ لِلْمَرْءِ الْمُسْلِمِ أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ قَضَاءِ يَقْضِيهِ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ لَهُ

تنها خور برادر شیطان است

توضیح: «عیبهای بزرگ و فاحش خود را ندیده و عیبهای کوچک دیگران را دیده و از آنها عیبجویی و بدگویی می کند».

(۱)

۲۲۸. خاک بر آن خورده که تنها خوری. (۲) یا: تنها خور برادر شیطان است. (۳) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: شَرُّ

النَّاسِ مَنْ أَكَلَ وَحْدَهُ؛ (۴)

بدترین مردم کسی است که به تنهایی غذا می خورد.

۲۲۹. خدا خیر و صلاح بنده اش را بهتر می داند. نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: عَجِبْتُ لِلْمَرْءِ الْمُسْلِمِ أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ قَضَاءِ

يَقْضِيهِ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ لَهُ إِلَّا كَانَ خَيْرًا لَهُ فِي عَاقِبَةِ أَمْرِهِ؛ (۵)

در شگفتم برای مرد مسلمان که هیچ حکمی از جانب خدا نیست مگر اینکه سرانجام کارش برای او خیر است.

۲۳۰. خدا دیرگیر است ولی سخت گیر است. (۶) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ لَيَمْلِكُ لِلظَّالِمِ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَهُ لَمْ

يُفْلِتْهُ؛ (۷)

۱- داستان نامه بهمنیاری، ص ۲۵۰.

۲- امثال و حکم، ج ۲، ص ۷۰۹.

۳- همان، ج ۱، ص ۵۵۴.

۴- عوالی اللالی، ج ۱، ص ۲۸۷.

۵- الأمالی، صدوق، ص ۶۴۰.

۶- امثال و حکم، ج ۲، ص ۷۱۸.

۷- کنز العمال، ح ۷۶۱۰.

**إِنَّ الْمَعُونَةَ تَنْزِلُ عَلَى قَدْرِ الْمُؤُونَةِ وَإِنَّ الصَّبْرَ يَنْزِلُ عَلَى قَدْرِ شِدَّةِ الْبَلَاءِ
إِنَّمَا يَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ مَنْ كَانَتْ فِيهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ: عَامِلٌ بِ**

خدا درد را به اندازه طاقت می دهد

رطب خورده منع رطب کی (چون) کند

خداوند به ستمکار مهلت می دهد، و آنگاه که گریبانش را می گیرد رهاش نمی کند.

۲۳۱. خدا سرما را به اندازه بالاپوش می دهد. (۱) یا: خدا درد را به اندازه طاقت می دهد. (۲) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: إِنَّ الْمَعُونَةَ تَنْزِلُ عَلَى قَدْرِ الْمُؤُونَةِ وَإِنَّ الصَّبْرَ يَنْزِلُ عَلَى قَدْرِ شِدَّةِ الْبَلَاءِ؛ (۳)

کمک [روزی] به اندازه خرجی و صبر به اندازه سختی بلا نازل می شود.

۲۳۲. خرما خورده منع خرما نکند. (۴) یا: رطب خورده منع رطب کی (چون) کند؟ (۵) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: إِنَّمَا يَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ مَنْ كَانَتْ فِيهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ: عَامِلٌ بِ مَا يَأْمُرُ تَارِكٌ لِمَا يَنْهَى و...؛ (۶)

کسی باید امر به معروف و نهی از منکر کند که سه ویژگی در او باشد: به

آنچه فرمان می دهد عمل کند و آنچه را نهی می کند خود نیز ترک گوید و...

توضیح: مثل را در جایی آورند که نصیحت کننده یا آمر به معروف و ناهی از منکر، خود، آراسته به آن صفت نیکو یا دور از آن صفت زشت نباشد. بنابر مشهور، داستان مثل درباره کودکی است که مادرش او را نزد پیامبر صلی الله علیه و آله آورد و از ایشان درخواست کرد که به او امر فرماید تا خرما کم خورد. آن حضرت فرمود: «او را روز دیگر بیاور چون من خود امروز خرما خورده ام و نمی توانم منع خوردن خرما کنم». (۷) اگرچه در منابع حدیثی و تاریخی، مأخذی که صحت این ماجرا را تأیید کند به دست نیامد، اما می توان مثل را درباره امر به معروف و نهی از منکر به کار برد.

۱- امثال و حکم، ج ۲، ص ۷۱۹.

۲- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۴۴۱.

۳- مکارم الأخلاق، ص ۲۵۴.

۴- امثال و حکم، ج ۲، ص ۷۳۵.

۵- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۵۷۱.

۶- الخصال، ص ۱۰۹.

۷- اقتباس از امثال و حکم، ج ۲، ص ۷۳۵.

إِنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنْ نَارٍ وَإِنَّمَا يُطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ

مَا عُمِرَتِ الْبُلْدَانُ بِمِثْلِ الْعَدْلِ

لاجرم ملک و ولایت خرم و آباد گشت / خرم و آباد گردد ملک از عدل و نظر

عدالت ، آبادانی است

۲۳۳. خرم و آباد گردد مُلک از عدل و نظر . ۱ یا : عدالت ، آبادانی است . نظیر سخن امام علی علیه السلام : ما عُمِرَتِ الْبُلْدَانُ بِمِثْلِ الْعَدْلِ؛ (۱)

شهرها با چیزی ، چون عدالت ، آباد نشود .

۲۳۴ . خشم چون آتش است با آب باید نشاند . (۲) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : إِنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنْ نَارٍ وَإِنَّمَا يُطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ؛ (۳)

خشم از شیطان است و شیطان از آتش آفریده شده است . آتش با آب خاموش می شود؛ پس هرگاه یکی از شما خشمگین شد ، وضو بگیرد .

۱- .عیون الحکم والمواعظ ، ح ۸۶۴ .

۲- .کتاب کوچہ ، ج ۱۰ ، حرف آ ، ص ۷۵۵ .

۳- .بحار الأنوار، ج ۷۰ ، ص ۲۷۲ .

الصُّبْحَةُ تَمَنَعُ الرِّزْقَ

إِنَّ النَّوْمَ أَخُ الْمَوْتِ

از خواب قیاس مرگ می باید کرد / هر چیز که هست ترک می باید کرد

خواب نوشین بامداد رحیل / باز دارد پیاده را ز سبیل

از خواب قیاس مرگ می باید کرد

۲۳۵. خواب برادر مرگ است . (۱) یا : از خواب قیاس مرگ می باید کرد . ۲ برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : إِنَّ النَّوْمَ أَخُ الْمَوْتِ؛ (۲)

خواب برادر مرگ است.

توضیح : مثل در جایی به کار می رود که شخصی به واسطه خواب ، امری را فراموش کرده یا ضرری را متوجه دیگری کرده باشد .

۲۳۶. خواب نوشین بامداد رحیل باز دارد پیاده را ز سبیل . (۳) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : الصُّبْحَةُ تَمَنَعُ الرِّزْقَ؛ (۴) خواب صبح ، روزی را باز می دارد .

۲۳۷. خورشید (آفتاب) پشت ابر مخفی نمی ماند . (۵) نظیر سخن امام جواد علیه السلام : الأيَّامُ تَهْتِكُ لَكَ الأَمْرَ عَنِ الأَسْرَارِ الكَامِنَةِ؛ (۶)

۱- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۷۴۶ .

۲- مستدرک الوسائل ، ج ۵ ، ص ۱۲۳ .

۳- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۷۴۹ . سعدی .

۴- مسند الشهاب ، ج ۱ ، ص ۷۳ .

۵- کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۵۳۳ .

۶- بحار الأنوار ، ج ۷۵ ، ص ۳۶۵ .

الْأَيَّامُ تَهْتِكُ لَكَ الْأَمْرَ عَنِ الْأَسْرَارِ الْكَامِنَةِ

خَيْرُ الْأُمُورِ النَّمَطُ الْأَوْسَطُ

خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا

مَنْ كَانَ ظَاهِرُهُ أَرْجَحَ مِنْ بَاطِنِهِ خَفَّ مِيزَانُهُ

پیش رو خاله ، پشت سر چاله

روزگار پرده اسرار پنهان را می درد.

۲۳۸ . خوش ظاهر و بد باطن . (۱) یا : پیش رو خاله ، پشت سر چاله . (۲) نظیر سخن امام باقر علیه السلام : مَنْ كَانَ ظَاهِرُهُ أَرْجَحَ مِنْ بَاطِنِهِ خَفَّ مِيزَانُهُ؛ (۳)

هر که ظاهرش بهتر از باطنش باشد ، ترازویش سبک آید .

۲۳۹ . خیر الأمور أوسطها . (۴) برگرفته از سخن امام علی علیه السلام : خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا؛ (۵)

بهترین کارها میانه ترین آنها است.

همچنین سخن امام علی علیه السلام : خَيْرُ الْأُمُورِ النَّمَطُ الْأَوْسَطُ؛ (۶)

بهترین کارها روش میانه است.

۱- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۷۶۱ .

۲- .همان ، ج ۱ ، ص ۵۱۳ .

۳- .الأمالی ، صدوق ، ص ۵۸۰ .

۴- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۷۶۷ .

۵- .الكافی، ج ۶، ص ۵۴۱ .

۶- .عیون الحکم والمواعظ، ح ۴۵۷۷ .

الْعِلْمُ مَقْرُونٌ إِلَى الْعَمَلِ فَمَنْ عَمِلَ عَمِلَ وَمَنْ عَمِلَ عَمِلَ

إِيَّاكَ وَاللَّوْ فَإِنَّ اللَّوَّ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ

«اگر» را با «مگر» تزویج کردند / از ایشان بچه ای شد «کاشکی» نام

گفت: آری پهلوی یاران خوش است / لیک ای جان در اگر نتوان نشست

«اگر» را با «مگر» تزویج کردند از ایشان بچه ای شد «کاشکی» نام

توانا بود هر که دانا بود

«د _ ز»

«د _ ز» ۲۴۰. دانستن توانستن است. (۱) یا: توانا بود هر که دانا بود. (۲) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: الْعِلْمُ مَقْرُونٌ إِلَى الْعَمَلِ فَمَنْ عَمِلَ عَمِلَ وَمَنْ عَمِلَ عَمِلَ؛ (۳)

علم به عمل پیوند خورده است؛ پس هر که آموخت به کار بست و هر که به کار بست، آموخت.

۲۴۱. در اگر نتوان نشست. ۴ یا: «اگر» را با «مگر» تزویج کردند از ایشان بچه ای شد «کاشکی» نام. (۴) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِيَّاكَ وَاللَّوْ فَإِنَّ اللَّوَّ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ؛ (۵)

پرهیز از اگر گفتن، که اگر گفتن گره از کار شیطان می گشاید.

۱- امثال و حکم، ج ۲، ص ۷۷۲.

۲- همان، ج ۱، ص ۵۵۵. فرودسی.

۳- عوالی اللالی، ج ۴، ص ۶۷.

۴- قند و نمک، ص ۷۱.

۵- کنز العمال، ح ۸۳۸۵.

بَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ لِمَنْ أَرَادَهَا**مَرَارَةُ الْحِلْمِ أَعْدَبُ مِنْ مَرَارِهِ الْإِنْتِقَامِ****مَنْ كَتَمَ الْأَطْبَاءَ مَرَضَهُ خَانَ بَدَنَهُ**

توضیح: این مثل «در جایی گفته می شود که کسی بخواهد با اگر اگر گفتن مطلبی را اثبات کند». (۱) داستان مثل ، بنابر آنچه مولوی گفته است ، چنین است: مردی غریب در جستجوی خانه ای برای سکونت بود. دوستی او را به خانه ای خرابه راهنمایی کرد و گفت: «اگر این خانه سقفی داشت در کنار من مسکن می گزیدی و اگر حجره ای دیگر داشت عیال تو هم به آسودگی زندگی می کرد». مرد در جواب گفت: «... در اگر نتوان نشست».

۲۴۲. در توبه باز است. (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: بَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ لِمَنْ أَرَادَهَا؛ (۳)

در توبه برای خواستار آن باز است.

۲۴۳. درد از طیبیان نشاید نهفت. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ كَتَمَ الْأَطْبَاءَ مَرَضَهُ خَانَ بَدَنَهُ؛ (۵)

هرکس بیماری اش را از پزشکان پنهان کند، به بدنش خیانت کرده است.

۲۴۴. در عفو لذتی است که در انتقام نیست. (۶) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: مَرَارَةُ الْحِلْمِ أَعْدَبُ مِنْ مَرَارِهِ الْإِنْتِقَامِ؛

(۷)

۱- ارسال المثل در مثنوی، ص ۴۷.

۲- کتاب کوچه ، ج ۴ ، حرف ب ، ص ۲۹۶ .

۳- عیون الحکم والمواعظ ، ح ۱۹۵ .

۴- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۷۸۷ .

۵- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۸۵۴۵ .

۶- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۷۹۳ .

۷- مستدرک الوسائل ، ج ۱۱ ، ص ۲۹۰ .

إِذَا كَانَ الْقَوْمُ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى مِنْهُمْ اِثْنَانٌ دُونَ صَاحِبَيْهِمَا فَإِنَّ

التَّشَبُّتُ خَيْرٌ مِنَ الْعَجَلَةِ إِلَّا فِي فُرْصِ الْبِرِّ

ر گه که دل به عشق دهی خوش دمی بود/ در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست

تلخی بردباری گواراتر از تلخی انتقام است.

۲۴۵. در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست. انظیر سخن امام علی علیه السلام: التَّشَبُّتُ خَيْرٌ مِنَ الْعَجَلَةِ إِلَّا فِي فُرْصِ الْبِرِّ؛ (۱)

درنگ و تأنی بهتر از عجله است مگر در فرصتهای نیکوکاری.

۲۴۶. در گوشی حرف زدن (نجوا کردن)، کار شیطان است. (۲) انظیر سخن امام علی علیه السلام: إِذَا كَانَ الْقَوْمُ ثَلَاثَةً فَلَا

يَتَنَاجَى مِنْهُمْ اِثْنَانٌ دُونَ صَاحِبَيْهِمَا فَإِنَّ فِي ذَلِكَ مَا يَحْزُنُهُ وَيُؤْذِيهِ؛ (۳)

هرگاه سه نفر با هم هستند، دو نفر از آنان با هم نجوا نکنند؛ زیرا این کار سبب اندوه و آزار شخص سوم است.

توضیح: «نجوا کردن سوء ظن دیگران را بر می انگیزد که سخن درباره ایشان است و بسا که مایه کدورت شود. عامل اصلی

هر خصومت و دشمنی را نیز شیطان دانسته اند». (۴)

۱- غررالحکم و دررالکلم، ح ۱۹۴۹.

۲- کتاب کوچه، ج ۶، حرف ب، ص ۲۰۷۲.

۳- الکافی، ج ۲، ص ۶۶۰.

۴- کتاب کوچه، ج ۶، حرف ب، ص ۲۰۷۲.

النَّاسُ رَجُلَانِ: جَوَادٌ لَا يَجِدُ وَوَاجِدٌ لَا يَسْعَفُ

فِي صَدَقَةِ بَنَاتِ بَتْلَى فِي حَجَّيجِ بَيْتِ اللَّهِ وَ عَابِرِ سَبِيلِهِ لَا تُبَاعُ

کریمان را به دست اندر دم / نیست خداوندان نعمت را کرم نیست

۲۴۷. درم داران عالم را کرم نیست، کرم داران عالم را درم نیست. انظیر سخن امام علی علیه السلام: النَّاسُ رَجُلَانِ: جَوَادٌ لَا يَجِدُ وَوَاجِدٌ لَا يَسْعَفُ؛ (۱)

مردم دو دسته اند: بخشنده ای که نمی یابد (تا ببخشد) و مالداری که نمی بخشد.

توضیح: «کسانی که خوش نیت اند وسایل انجام نیت‌های خود را ندارند و آنها که وسایل دارند از نیت و قصد خیر خالی و بی بهره اند». (۲) معمولاً کسی که بخواهد کار خیری انجام دهد و امکانات آن را نداشته باشد چنین می گوید.

۲۴۸. در مسجد است؛ نه کندی است نه سوختنی. (۳) برگرفته از حکم اموال وقفی که هیچ گونه تصرف در آن روا نیست؛ مانند سخن امام علی علیه السلام درباره چاه آبی که وقف کرده بود: هِيَ صَدَقَةٌ بَنَاتِ بَتْلَى فِي حَجَّيجِ بَيْتِ اللَّهِ وَ عَابِرِ سَبِيلِهِ لَا تُبَاعُ وَ لَا تُوهَبُ وَ لَا تُورَثُ؛ (۴)

این وقفی است که آن را به طور قطعی [از ملک خویش] جدا کردم و به حاجیان خانه خدا و روندگان راه حج مخصوص گردانیدم؛ نه فروختنی است، نه بخشیدنی و نه ارث بردنی.

توضیح: تصرف در اموال مکان وقفی، اگر چه کهنه و فرسوده شده باشد، جایز نیست. خویشاوند یا دوست و رفیق را نیز به خاطر اخلاق بد یا کهولت

۱- عیون الحکم و المواعظ، ح ۱۲۲۸.

۲- داستان نامه بهمنیاری، ص ۴۴۰.

۳- امثال و حکم، ج ۲، ص ۷۹۶.

۴- تهذیب الأحکام، ج ۹، ص ۱۴۸.

الْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ

عمرو عاص هم در مشورت خیانت نکرد

سن و ... نمی توان رها کرد .

۲۴۹ . در مشورت خیانت نیست. (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ؛ (۲)

مشورت شوونده امین شمرده می شود.

توضیح: مراد این است که «وقتی که طرف مشورت واقع می شوی در اظهار رأی و عقیده خیانت مکن، اگرچه استشاره کننده دشمن باشد». (۳) از همین معنا مثل عمرو عاص هم در مشورت خیانت نکرد (۴) مشهور است و مربوط می شود به داستان خواستگاری یزید و امام حسین علیه السلام و عمرو عاص از زنی به نام «أَرْيَب» که خلاصه آن چنین است: عمرو عاص پس از اعلام خواستگاری از جانب یزید و امام حسین علیه السلام، خواستگار بودن خود را نیز اعلام کرد. زن گفت: «به نظر تو به کدام یک از این سه خواستگار جواب مثبت بدهم؟» عمرو عاص گفت: «اگر دنیا را می خواهی به یزید؛ اگر آخرت و دنیا را می خواهی به حسین بن علی علیه السلام و اگر نه دنیا را می خواهی و نه آخرت را به من جواب مثبت بده» و آن زن حسین بن علی علیه السلام را اختیار کرد. در نهایت، با لطف و کمک امام حسین علیه السلام، اریب به همسر اول خود، عبدالله، بازگشت. (۵)

۱- داستان نامه بهمنیاری، ص ۲۵۵.

۲- المحاسن، ج ۲، ص ۶۰۱.

۳- داستان نامه بهمنیاری، ص ۲۵۵.

۴- همان، ص ۴۰۲.

۵- الإمامه والسیاسه، ج ۱، ص ۲۱۷ - ۲۲۳. این داستان در منابع گوناگون به صورتهای مختلف نقل شده است و شخصیت مورد اشاره مثل را بعضی عمروعاص و برخی ابوهریره دانسته اند. با توجه به مجموع نقلها، قول دوم درست تر به نظر می آید.

لَا تَسْتَعِينُ بِكَذَابٍ فَإِنَّ الْكَذَابَ يُقَرِّبُ لَكَ الْبَعِيدَ وَيُبْعِدُ لَكَ الْقَرِيبَ

لَا تَمْسَحَ يَدَكَ بِثَوْبٍ مَن لَّا تَكْسُوهُ

لِكُلِّ ضَيْقٍ مَخْرَجٌ

در نومیدی بسی امید است / پایان شب سیه سپید است

۲۵۰. در مغازه ای (دکانی) که با آن حساب نداری ناخنک (۱) نزن! (۲) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: لَا تَمْسَحَ يَدَكَ بِثَوْبٍ مَن لَّا تَكْسُوهُ؛ (۳)

دستت را با لباس کسی که او را نمی پوشانی تمیز نکن!

۲۵۱. در نومیدی بسی امید است. ۴ نظیر سخن امام علی علیه السلام: لِكُلِّ ضَيْقٍ مَخْرَجٌ؛ (۴)

از هر تنگنایی راه برون شدی هست.

۲۵۲. دروغگو دور را نزدیک و نزدیک را دور می کند. (۵) برگرفته از سخن امام صادق علیه السلام: لَا تَسْتَعِينُ بِكَذَابٍ فَإِنَّ الْكَذَابَ يُقَرِّبُ لَكَ الْبَعِيدَ وَيُبْعِدُ لَكَ الْقَرِيبَ؛ (۶)

از دروغگو یاری مجو که دور را به تو نزدیک و نزدیک را دور می نماید.

۲۵۳. دروغگو کم حافظه است. (۷) نظیر سخن امام صادق علیه السلام:

۱- ناخنک زدن: چیزی را به دو ناخن گرفتن؛ چیزی را خرده خرده برداشتن و خوردن؛ برداشتن خوراکیهای دکان بقالی و عطاری و ... و خوردن آنها بدون پرداخت وجه (فرهنگ معین، ص ۴۵۴۵).

۲- کتاب کوچه، ج ۴، حرف ب، ص ۲۲.

۳- بحار الأنوار، ج ۶۳، ص ۳۶۶.

۴- غرر الحکم و درر الکلم، ح ۷۲۹۳.

۵- قند و نمک، ص ۳۵۶.

۶- تحف العقول، ص ۳۱۶.

۷- امثال و حکم، ج ۲، ص ۷۹۹.

إِنَّ مَا أَعَانَ اللَّهُ [بِهِ] عَلَى الْكَذَّابِينَ النَّسِيَانُ

يَا عَلِيُّ! ثَلَاثٌ يَحْسُنُ فِيهِنَّ الْكِذْبُ:

إِنَّ مَا أَعَانَ اللَّهُ [بِهِ] عَلَى الْكَذَّابِينَ النَّسِيَانُ جَج؛ (۱)

خداوند به وسیله فراموشکاریِ دروغگو [آدمی را] بر ضد او یاری می کند.

توضیح: «از آن جا که دروغ جز خودساخته و غیرواقع نیست و ضبط حافظه نمی شود، ناگزیر در هر نوبت خلاف دفعات پیش تعریف می شود. مثل در جایی گفته می شود که کسی مطلب و حرف و حدیث را به تفاوت و اختلاف بگوید». (۲)

۲۵۴. دروغ مصلحت آمیز بِه ز راست فتنه انگیز. (۳) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: يَا عَلِيُّ! ثَلَاثٌ يَحْسُنُ فِيهِنَّ الْكِذْبُ: ... وَالْإِصْلَاحُ بَيْنَ النَّاسِ؛ (۴)

ای علی! در سه چیز دروغ گفتن نیکو است: ... و آشتی دادن میان مردم.

توضیح: دروغ از گناہانی است که کلید همه بدیها نامیده شده است (۵) و در هیچ شرایط و حالتی اجازه دروغگویی داده نشده است مگر در مواردی که مصلحتی بزرگ و خاص در آن نهفته باشد. یکی از این موارد «اصلاح بین مردم» است که راستگویی در آن ایجاد فتنه و دشمنی می کند؛ بنابراین دروغ در این موارد از حرف راستی که بدی به بار می آورد، برتر است.

۲۵۵. دریا به دهن سگ نجس نمی شود. (۶) بر گرفته از حکم شرعی عدم نجاست آب کر بر اثر ملاقات با شیء

۱- الکافی، ج ۲، ص ۳۴۱.

۲- قند و نمک، ص ۱۶.

۳- امثال و حکم، ج ۱، ص ۷۹۹. سعدی.

۴- تحف العقول، ص ۹.

۵- امام باقر علیه السلام؛ بحار الأنوار، ج ۷۲، ص ۲۳۶.

۶- قند و نمک، ص ۳۵۷.

إِذَا كَانَ الْمَاءُ قَدْرًا كَرًّا لَمْ يُنَجِّسْهُ شَيْءٌ

تَفْوُحُ رَوَائِحِ الْجَنَّةِ مِنْ قَبْلِ قَرْنٍ وَاشْوَقَاهُ إِلَيْكَ يَا أُوَيْسُ الْقَرْنِيُّ!

مَنْ عَرَفَ مِنْ أَخِيهِ وَثِقَهُ دِينَ وَ سَدَادَ طَرِيقٍ فَلَا يَسْمَعَنَّ

نجس است؛ مانند آنچه در سخن امام صادق علیه السلام آمده است: إِذَا كَانَ الْمَاءُ قَدْرًا كَرًّا لَمْ يُنَجِّسْهُ شَيْءٌ؛ (۱)

هرگاه آب به اندازه کر باشد، چیزی نجسش نمی کند.

همچنین نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ عَرَفَ مِنْ أَخِيهِ وَثِقَهُ دِينَ وَ سَدَادَ طَرِيقٍ فَلَا يَسْمَعَنَّ فِيهِ أَقَاوِيلَ الرَّجَالِ؛ (۲)

کسی که دانست برادرش دینی درست دارد و در راه راست گام برمی دارد، به گفته مردم درباره او گوش ندهد.

توضیح: «آن که پاک و بی عیب است از بدگویی و عیبجویی ناپاک نمی شود؛ چنانکه دهان زدن سگ به دریا آب دریا را

نجس و پلید نمی سازد». (۳)

۲۵۶. در یمنی پیش (یاد) منی با منی . (۴) بر گرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله درباره اویس قرنی که از یمن به دیدار

پیامبر صلی الله علیه و آله آمده بود ولی ایشان را ندید: تَفْوُحُ رَوَائِحِ الْجَنَّةِ مِنْ قَبْلِ قَرْنٍ وَ اشْوَقَاهُ إِلَيْكَ يَا أُوَيْسُ الْقَرْنِيُّ! أَلَا وَ مَنْ

لَقِيَهُ فَلْيَقْرَأْهُ مِنِّي السَّلَامَ...؛ (۵)

بوی خوش بهشتی از جانب قَرْن به مشام می رسد. وه چه مشتاقم به تو ای اویس قرنی! هر کس او را ملاقات کرد سلامم را به

او برساند.

۱- الکافی، ج ۳، ص ۲.

۲- نهج البلاغه، خطبه ۱۴۱.

۳- داستان نامه بهمنیاری، ص ۲۵۹.

۴- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۵۱۹.

۵- بحار الأنوار، ج ۴۲، ص ۱۵۵.

الْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ فِي الدَّارَيْنِ

لَا يَزَالُ الْمَسْرُوقُ مِنْهُ فِي تَهْمِهِ مَنْ هُوَ يَرَى حَتَّى يَكُونَ أَعْظَمَ جُرْمًا مِنَ السَّارِقِ

يَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ

۲۵۷. دزد یک راه می رود ، صاحب مال هزار راه . (۱) یا : مال یک جا می رود ، ایمان هزار جا . (۲) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : لَا يَزَالُ الْمَسْرُوقُ مِنْهُ فِي تَهْمِهِ مَنْ هُوَ يَرَى حَتَّى يَكُونَ أَعْظَمَ جُرْمًا مِنَ السَّارِقِ؛ (۳)

دزد زده همواره در صدد تهمت بستن به کسانی است که آنها را دزد می پندارد ، چندان که جرمش از آن دزد بیشتر می شود.

توضیح : «مال شخص دزد زده را یکی می برد ، اما او با دزد شمردن این و آن ایمانش را در موارد متعدد از دست می دهد» .

(۴)

۲۵۸. دست تهی ، روی سیاه . (۵) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : الْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ فِي الدَّارَيْنِ؛ (۶)

فقر ، روسیاهی در دو سرا است.

۲۵۹. دست خدا با جماعت است . (۷) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : يَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ؛ (۸)

دست خدا با جماعت است.

.

۱- .قند و نمک ، ص ۳۵۹ .

۲- .امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۳۹۲ .

۳- .تحف العقول ، ص ۸۳ .

۴- .کتاب کوچه ، ج ۱۰ ، حرف ت ، ص ۷۹۶ .

۵- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۸۰۷ .

۶- .عوالی اللالی ، ج ۱ ، ص ۴۰ .

۷- .قند و نمک ، ص ۳۶۲ .

۸- .کنز العمال ، ح ۲۰۲۴۱ .

إِسْتَشِرْ عَدُوَّكَ الْعَاقِلَ وَاحْذَرْ رَأَى صَدِيقَكَ الْجَاهِلَ

عَدُوُّ عَاقِلٌ خَيْرٌ مِنْ صَدِيقٍ جَاهِلٍ

لَا تَسْتَصْغِرَنَّ عَدُوًّا وَإِنْ ضَعْفَ

لَيْسَ الْعَاقِلُ مَنْ يَعْرِفُ الْخَيْرَ مِنَ الشَّرِّ وَ لَكِنَّ الْعَاقِلَ مَنْ يَعْرِفُ

دانی که چه گفت زال با رستم گرد / دشمن نتوان حقیر و بیچاره شمرد

دوستی با مردم دانا نکوست / دشمن دانا به از نادان دوست

۲۶۰. دشمن دانا به از نادان دوست . انظیر سخن امام علی علیه السلام :إِسْتَشِرْ عَدُوَّكَ الْعَاقِلَ وَاحْذَرْ رَأَى صَدِيقَكَ الْجَاهِلَ؛

(۱)

با دشمن دانا مشورت کن و از [به کار بستن] رأی دوست نادان بپرهیز.

همچنین سخن امام علی علیه السلام :عَدُوُّ عَاقِلٌ خَيْرٌ مِنْ صَدِيقٍ جَاهِلٍ؛ (۲)

دشمن خردمند بهتر از دوست بی خرد است .

۲۶۱. دشمن نتوان حقیر و بیچاره شمرد. انظیر سخن امام علی علیه السلام :لَا تَسْتَصْغِرَنَّ عَدُوًّا وَإِنْ ضَعْفَ؛ (۳)

هیچ دشمنی را کوچک مشمار ، اگر چه ضعیف شده باشد.

۲۶۲. دفع افسد به فاسد کردن . (۴)نظیر سخن امام علی علیه السلام :لَيْسَ الْعَاقِلُ مَنْ يَعْرِفُ الْخَيْرَ مِنَ الشَّرِّ وَ لَكِنَّ الْعَاقِلَ مَنْ

يَعْرِفُ خَيْرَ الشَّرِّينَ؛ (۵)

۱- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۲۴۷۱.

۲- بحار الأنوار ، ج ۷۸ ، ص ۱۲ .

۳- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۱۰۱۹۷ .

۴- کتاب کوچک ، ج ۲ ، حرف الف ، ص ۶۳۳ .

۵- بحار الأنوار ، ج ۷۵ ، ص ۷۶ .

قَلْبُ الْمُؤْمِنِ عَرْشُ الرَّحْمَنِ

مَنْ أَحْزَنَ مُؤْمِنًا ثُمَّ أَعْطَاهُ الدُّنْيَا لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ كَفَّارَةً لَهُ وَلَمْ يُؤْجَرْ عَلَيْهِ

دل که رنجید از کسی خرسند کردن مشکل است / شیشه بشکسته را پیوند کردن مشکل است

خردمند آن نیست که خوب را از بد باز شناسد؛ بلکه آن است که از میان دو بدی آن را که بدی کمتری دارد بشناسد.

توضیح: گاهی انسان به انجام دادن یکی از دو کار ناگزیر است و در هر دو کار شرّ و فسادى نهفته است. خرد حکم می کند میان این دو کار، آن را انتخاب کند که بدی کمتری دارد و افسد را با انجام دادن فاسد ترک گوید.

۲۶۳. دل که رنجید از کسی خرسند کردن مشکل است شیشه بشکسته را پیوند کردن مشکل است. (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: مَنْ أَحْزَنَ مُؤْمِنًا ثُمَّ أَعْطَاهُ الدُّنْيَا لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ كَفَّارَةً لَهُ وَلَمْ يُؤْجَرْ عَلَيْهِ؛ (۲)

هر که مؤمنی را اندوهگین کند، آنگاه تمام دنیا را به او ببخشد، این بخشش کفاره کرده اش نمی شود و برای آن اجرى نمی برد.

۲۶۴. دل نرنجانی که دل عرش خداست. (۳) برگرفته از سخن معصوم علیه السلام: قَلْبُ الْمُؤْمِنِ عَرْشُ الرَّحْمَنِ؛ (۴)

دل مؤمن عرش (خدای) رحمان است.

۲۶۵. دم غنیمت دان که دم غنیمت است. (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام:

۱- امثال و حکم، ج ۲، ص ۸۲۲. صائب.

۲- بحار الأنوار، ج ۷۲، ص ۱۵۰.

۳- داستان نامه بهمنیاری، ص ۲۷۱.

۴- بحار الأنوار، ج ۵۵، ص ۳۹.

۵- قند و نمک، ص ۳۷۰.

إِذَا أَمَكَّنَتِ الْفُرْصَةَ فَانْتَهَزْهَا
الْأَعْمَالُ فِي الدُّنْيَا تِجَارَةٌ الْآخِرَةُ
الدُّنْيَا بِالْأَمَلِ
الدُّنْيَا مَحَلُّ الْعِبَرِ

إِذَا أَمَكَّنَتِ الْفُرْصَةَ فَانْتَهَزْهَا؛ (۱)

هرگاه فرصتی دست داد آن را غنیمت دان.

۲۶۶. دنیا آینه عبرت است. (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الدُّنْيَا مَحَلُّ الْعِبَرِ؛ (۳)

دنیا سرای عبرتهاست.

۲۶۷. دنیا بازار آخرت است. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْأَعْمَالُ فِي الدُّنْيَا تِجَارَةٌ الْآخِرَةُ؛ (۵)

اعمال دنیا (سرمایه) تجارت آخرت است.

۲۶۸. دنیا به امید است. (۶) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الدُّنْيَا بِالْأَمَلِ؛ (۷)

دنیا به امید است.

توضیح: دنیا و کار دنیا همه بر پایه امید سامان می یابد. اگر امید نباشد هیچ کس رغبتی برای انجام دادن هیچ کاری ندارد.

امید به بازیافت عمل و به

۱- مستدرک الوسائل، ج ۱۲، ص ۱۴۲.

۲- قند و نمک، ص ۳۷۲.

۳- عیون الحکم والمواعظ، ح ۴۴۶.

۴- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۵۳۷.

۵- غرر الحکم و درر الکلم، ح ۱۳۰۷.

۶- امثال و حکم، ج ۲، ص ۸۲۸.

۷- عیون الحکم والمواعظ، ح ۶۱.

الدُّنْيَا دَارُ مَمَرٍ

الدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْآخِرَةِ

الدَّهْرُ يَوْمَانِ: يَوْمٌ لَكَ وَيَوْمٌ عَلَيْكَ

دست آوردن سود ، نیروی محرّکه انجام دادن کارها است ؛ خواه سود معنوی باشد و یا مادی .

۲۶۹ . دنیا دائم (همیشه) به یک قرار نمی ماند (نیست) . (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الدَّهْرُ يَوْمَانِ: يَوْمٌ لَكَ وَيَوْمٌ عَلَيْكَ؛ (۲)

روزگار دو روز است : یک روز به نفع تو و یک روز به زیان تو.

توضیح : دنیا را دو روز و دو چهره است . در یک چهره به انسان روی می کند و به نفع انسان است و در چهره و روز دیگر به زیان انسان است و سختی در آن فراوان است .

۲۷۰ . دنیا محل گذر است . (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الدُّنْيَا دَارُ مَمَرٍ؛ (۴)

دنیا سرای گذر است.

۲۷۱ . دنیا مزرعه آخرت است . (۵) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْآخِرَةِ؛ (۶)

۱- داستان نامه بهمنیاری ، ص ۲۷۴ .

۲- الإرشاد ، ج ۱ ، ص ۳۰۰ .

۳- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۸۲۹ .

۴- نهج البلاغه ، حکمت ۱۳۳ .

۵- کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۳۲۵ .

۶- عوالی اللالی ، ج ۱ ، ص ۲۷ .

**إِنَّ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ عَدُوَانِ مُتَفَاوِتَانِ وَ سَبِيلَانِ مُخْتَلِفَانِ فَمَنْ أَحَبَّ الدُّنْيَا
إِنَّ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ كَرَجُلٍ لَهُ امْرَأَتَانِ إِذَا أَرْضَى إِحْدَاهُمَا أَسَخَطَ الْأُخْرَى**

دنیا هر سرش را بگیری سر دیگری لنگ است

دنیا کشتار آخرت است .

توضیح: «زندگی در این جهان به مزرعه ای می ماند که هر چه در آن بکارند در جهان باقی می دروند؛ اگر تخم نیکی افشاندی ، نیکوکار خواهی شد و اگر تخم بدی کشتی ، با بدکاران به عقوبت گرفتار خواهی آمد». (۱)

۲۷۲ . دنیا و آخرت مثل دو تا هُوُو هستند . نظیر سخن امام علی علیه السلام : إِنَّ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ كَرَجُلٍ لَهُ امْرَأَتَانِ إِذَا أَرْضَى إِحْدَاهُمَا أَسَخَطَ الْأُخْرَى؛ (۲)

دنیا و آخرت مانند مردی است که دو زن دارد؛ هر گاه یکی را راضی کند آن یکی را ناراحت کرده است.

۲۷۳ . دنیا و آخرت (این کار) مثل چوب (الّا کلنگ) بهلول است . (۳) یا : دنیا هر سرش را بگیری سر دیگری لنگ است .
(۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام : إِنَّ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ عَدُوَانِ مُتَفَاوِتَانِ وَ سَبِيلَانِ مُخْتَلِفَانِ فَمَنْ أَحَبَّ الدُّنْيَا وَ تَوَلَّاهَا أَبْغَضَ الْآخِرَةَ وَ عَادَاهَا وَ هُمَا بِمَنْزِلَةِ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَ مَاشٍ بَيْنَهُمَا كُلَّمَا قَرَّبَ مِنْ وَاحِدٍ بَعُدَ مِنَ الْآخِرِ؛ (۵)

۱- کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۳۲۵ .

۲- عیون الحکم والمواعظ ، ح ۳۱۹۹ .

۳- قند و نمک ، ص ۳۷۳ . اشاره ای به داستان بهلول عاقل که چوب بلندی در دست داشت و چون یک طرف آن را بلند می کرد طرف دیگر بر زمین می ماند و آن را به دنیا و آخرت تشبیه می کرد .

۴- قند و نمک ، ص ۳۷۳ .

۵- نهج البلاغه ، حکمت ۱۰۳ .

السَّفَرُ مِيزَانُ الْأَخْلَاقِ

أَصْدِقَاؤُكَ ثَلَاثَةٌ : صَدِيقُكَ وَصَدِيقُكَ وَعَدُوُّكَ وَعَدُوُّكَ

زُرْغَبًا تَزِدُّهُ حُبًّا

دنیا و آخرت دو دشمن جدا از هم و دو راه مخالف اند. هر که دنیا را دوست بدارد و به آن روی بیاورد آخرت را دشمن داشته است، و این دو مانند مشرق و مغرب اند و کسی که میان آن دو می رود هر گاه به یکی نزدیک شود از دیگری دور می شود.

۲۷۴. دوری و دوستی . (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : زُرْغَبًا تَزِدُّهُ حُبًّا؛ (۲)

دیدار اندک دار تا مهرت افزون شود.

۲۷۵. دوستان سه گروهند : دوست ، دوستِ دوست و دشمنِ دشمن . (۳) بر گرفته از سخن امام علی علیه السلام : أَصْدِقَاؤُكَ ثَلَاثَةٌ : صَدِيقُكَ وَصَدِيقُكَ وَعَدُوُّكَ وَعَدُوُّكَ؛ (۴)

دوستان سه دسته اند : دوست ، دوستِ دوست و دشمنِ دشمنت.

۲۷۶. دوست را باید در سفر شناخت . نظیر سخن امام علی علیه السلام : السَّفَرُ مِيزَانُ الْأَخْلَاقِ؛ (۵)

۱- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۸۳۵ .

۲- .بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۳۵۵ .

۳- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۸۳۶ . بر همین سیاق دشمنان نیز سه گروهند: دشمن، دوست دشمن و دشمن دوست، این تعبیر در کلام امام علی علیه السلام نیز آمده است. (بحار الأنوار، ج ۶۴، ص ۹۵)

۴- .نهج البلاغه ، حکمت ۲۹۵ .

۵- .شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۲۰، ص ۲۹۴ .

إِنَّ سُلَيْمَانَ كَانَ سِمَاطَهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعَةَ أَكْرَارٍ فَخَرَجَتْ دَابَّةٌ مِنْ

إِيَّاكَ وَمُصَاحِبَهُ الْأَحْمَقَ فَإِنَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَنْفَعَكَ فَيَضُرُّكَ

مسافرت معیار سنجش اخلاق است.

۲۷۷. دوستی خاله خرسه . (۱) نظیر سخن امام سجّاد علیه السلام : إِيَّاكَ وَمُصَاحِبَهُ الْأَحْمَقَ فَإِنَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَنْفَعَكَ فَيَضُرُّكَ؛

(۲) نظیر سخن امام سجّاد علیه السلام : إِيَّاكَ وَمُصَاحِبَهُ الْأَحْمَقَ فَإِنَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَنْفَعَكَ فَيَضُرُّكَ؛ (۳)

زنهار از دوستی نادان که می خواهد تو را سودی رساند اما زیانت می رساند.

توضیح : به دوستی کسی دوستی خاله خرسه می گویند که راه و رسم دوستی را نداند و با نیت سودرسانی، زیان برساند . داستان مثل آنجا است که مردی خوابیده بود و خرسی که دوست او و دست پرورده او بود به حراستش پرداخت . مگسها بر روی صورت مرد نشستند و خرس مگس را به صورت صاحب خود دید و چند بار آنها را پرانید . مگس برگشت و بر جای خودش نشست . خرس که عصبانی شده بود این بار برای اینکه حق مگسها را کف دستشان بگذارد ، سنگی برداشت و با قوت تمام به طرف مگسها پرتاب کرد . (۴)

۲۷۸. دو قورت و نیمش باقی است . ۵ نظیر داستان حضرت سلیمان علیه السلام : إِنَّ سُلَيْمَانَ كَانَ سِمَاطَهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعَةَ أَكْرَارٍ فَخَرَجَتْ دَابَّةٌ مِنْ دَوَابِّ الْبَحْرِ يَوْمًا وَقَالَ يَا سُلَيْمَانُ أَضَيْفَنِي الْيَوْمَ فَأَمَرَ أَنْ يَجْمَعَ لَهَا مِقْدَارُ سِمَاطِهِ شَهْرًا فَلَمَّا اجْتَمَعَ ذَلِكَ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ وَصَارَ كَالجَبَلِ الْعَظِيمِ أَخْرَجَتِ الثُّوْتُ

۱- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۸۳۷ .

۲- .وسائل الشیعه ، ج ۱۲ ، ص ۳۲ .

۳- .اقتباس از قند و نمک ، ص ۳۷۸ .

۴- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۸۴۰ .

ده مروده مرد را احق کند / عقل را بی نور و بی رونق کند

رَأْسَهَا وَابْتَلَعَتْ وَقَالَتْ: يَا سُلَيْمَانُ أَيْنَ تَمَامُ قَوْتِي الْيَوْمَ؟ هَذَا بَعْضُ قَوْتِي؛ (۱)

میهمانانی که بر سفره حضرت سلیمان علیه السلام می نشستند هفت کرور (۲) بودند. روزی حیوانی از حیوانات دریا، سر از آب برآورد و گفت: «ای سلیمان! امروز مرا مهمان کن!». سلیمان فرمان داد تا برای آن ماهی به اندازه خوراک یک ماه مهمانان روزانه اش خوراکی فراهم کنند. وقتی که این مقدار خوراکی در ساحل دریا گرد آورده شد، کوه بزرگی را می ماند. ماهی سرش را از آب بیرون آورد و آن کوه خوراکی را بلعید و گفت: «ای سلیمان! قوت امروز من کو؟! این بخشی از قوت روزانه من است».

توضیح: «مَثَلٌ در مورد کسی به کار می رود که هر چه بیشتر به او نیکی یا بخشش کنند آزمندی بیشتری نشان دهد و سرانجام نیز طلبکار و ناسپاس بماند یا به جای شرمندگی و پوزش خواهی از خطایی که کرده است گردنکشی و زبان درازی می کند» (۳) «یا به کسی که هم زحمت و دردسر فراهم کرده باشد و هم مدّعی و طلبکار باشد می گویند». (۴)

۲۷۹. ده مرو، ده مرد را احق کند. ۵ نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله به امام علی علیه السلام:

۱- بحار الأنوار، ج ۱۴، ص ۹۴.

۲- کرور: واحد شمارش است و نزد هندوان ده میلیون است و نزد ایرانیان پانصد هزار. (فرهنگ معین، ص ۲۵۹۹)

۳- کتاب کوچه، ج ۴، حرف ب، ص ۵۸۶.

۴- قند و نمک، ص ۷۶۶.

أَكْبَرُ الْعَيْبِ أَنْ تَعِيبَ مَا فِيكَ مِثْلَهُ

لَا تَسْكُنِ الرُّسْتَاقَ فَإِنَّ شُيُوخَهُمْ جَهْلَةٌ وَ شَبَابُهُمْ غَرَمَةٌ وَ

آبِ كَشِ بِه كَفْغِيرِ مِي گَوِيد : نُه سَوْرَاخِ دَارِي

لَا تَسْكُنِ الرُّسْتَاقَ فَإِنَّ شُيُوخَهُمْ جَهْلَةٌ وَ شَبَابُهُمْ غَرَمَةٌ وَ...؛ (۱)

در روستا ساکن نشو؛ زیرا پیرانشان جاهلند و جوانانشان شرور .

توضیح: این مثل معمولاً در نهی از رفتن به مکان نامناسب استفاده می شود . بدیهی است که این سخن در زمانهای دور ، که وسایل ارتباط جمعی و رسانه های گروهی مانند امروز وجود نداشت و علم و فرهنگ به روستاها نرسیده بود ، مصداق داشت ، اما امروز که وسایل ارتباط جمعی روستاها و شهرها را به هم پیوسته و مانند دهکده ای بزرگ درآورده است ، این جمله معنای واقعی خود را ندارد . شاید معنای بیت ، چنانکه بعضی از بزرگان گفته اند ، این باشد که منظور از ده هر جایی است که راهنمایی و یا ولیّ خدایی نباشد و انسان در میان ایشان به گمراهی کشیده شود. (۲)

۲۸۰ . دیگک به دیگک می گوید : رویت سیاه است! (۳) یا : آب کَشِ به کَفْغِيرِ مِي گَوِيد : نُه سَوْرَاخِ دَارِي! (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: أَكْبَرُ الْعَيْبِ أَنْ تَعِيبَ مَا فِيكَ مِثْلَهُ؛ (۵)

بزرگ ترین عیب آن است که چیزی را عیب بشماری که مانند آن در خود تو است .

توضیح : مثل به کسی که عیبجویی کند، درحالی که خودش آن عیب را به همان اندازه یا بیشتر از آن دارا است، گفته می شود . در مثل دوم آبکش در

۱- بحار الأنوار ، ج ۷۳ ، ص ۱۵۶ .

۲- اقتباس از ارسال المثل در مثنوی، ص ۷۱ .

۳- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۸۴۸ .

۴- همان ، ج ۱ ، ص ۱۲ .

۵- نهج البلاغه ، حکمت ۳۵۳ .

الْعَمْدُ فِيهِ الْقَوْدُ وَالْخَطَا فِيهِ الدِّيَةُ عَلَى الْعَاقِلِ

لَا يَأْتِي الْكِرَامَةَ إِلَّا الْحِمَارُ

مقایسه با کفگیر به مراتب سوراخ بیشتری دارد و در مثل اوّل، دیگک اول همان عیب دیگک دوم را دارا است. (۱)

۲۸۱. دیه بر عاقله است. (۲) بر گرفته از حکم شرعی پرداخت دیه توسط عاقله؛ مانند آنچه در سخن امام باقر علیه السلام آمده است: الْعَمْدُ فِيهِ الْقَوْدُ وَالْخَطَا فِيهِ الدِّيَةُ عَلَى الْعَاقِلِ؛ (۳)

در قتل عمد قصاص هست و در قتل غیر عمد دیه بر عهده عاقله [خویشان] است.

توضیح: همانطور که پرداخت دیه جانی به فرد زیان دیده به عهده سرپرست و ولیّ او است، «جبران خطایا و رفع نواقص و اصلاح امور هر کس وظیفه بزرگ و رئیسی است که مسئول اداره و حفظ او است و نیز مسئول خطای هر کس رئیس و مربی او است». (۴)

۲۸۲. ردّ احسان گناه (قیح) است. (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: لَا يَأْتِي الْكِرَامَةَ إِلَّا الْحِمَارُ؛ (۶)

کسی کرامت را ناخوش نمی دارد، مگر الاغ.

توضیح: در مقابل کسی که از پذیرش نیکی و احسانی خودداری می کند گفته می شود.

۱- اقتباس از قند و نمک، ص ۶.

۲- امثال و حکم، ج ۲، ص ۸۵۳.

۳- دعائم الاسلام، ج ۲، ص ۴۱۵.

۴- داستان نامه بهمنیاری، ص ۲۸۹.

۵- امثال و حکم، ج ۲، ص ۸۶۶.

۶- معانی الأخبار، ص ۱۶۳.

النَّجَاهُ مَعَ الصِّدْقِ

لَيْسَ مِنَّا مَنْ وَسَّعَ عَلَيْهِ ثُمَّ قَتَرَ عَلَى عِيَالِهِ

يَتَّبَعِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَكُونَ فِيهِ ثَمَانُ خِصَالٍ:

رزق بر اهل خانه تنگ مکن / روزی او می دهد تو جنگ مکن

سایه خورشید سواران طلب / رنج خود و راحت یاران طلب

۲۸۳. رزق بر اهل خانه تنگ مکن روزی او می دهد تو جنگ مکن! (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: لَيْسَ مِنَّا مَنْ وَسَّعَ عَلَيْهِ ثُمَّ قَتَرَ عَلَى عِيَالِهِ؛ (۲)

از ما نیست آنکه روزی بر وی فراخ شود و او بر خانواده اش تنگ بگیرد.

۲۸۴. رستگاری در راستکاری (درستکاری) است. (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: النَّجَاهُ مَعَ الصِّدْقِ؛ (۴)

رستگاری در راستگویی است.

۲۸۵. رنج خود و راحت یاران طلب. ۵ نظیر سخن امام صادق علیه السلام: يَتَّبَعِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَكُونَ فِيهِ ثَمَانُ خِصَالٍ:.... بَدَنُهُ مِنْهُ فِي تَعَبِ وَالنَّاسِ مِنْهُ فِي رَاحَةٍ؛ (۵)

مؤمن را می شاید که هشت خصلت در وی باشد:.... بدنش از او در رنج ، و

۱- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۸۶۶ . اوحدی مراغه ای .

۲- مستدرک الوسائل ، ج ۱۵ ، ص ۲۵۶ .

۳- دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۵۷۰ .

۴- عیون الحکم والمواعظ ، ح ۹۹۳ .

۵- الخصال ، ص ۴۰۶ .

الْحَجَرُ الْغَصِيبُ فِي الدَّارِ رَهْنٌ عَلَى خَرَابِهَا

حُسْنُ السِّيَاسَةِ يَسْتَدِيمُ الرَّئِيسَةَ

حِفْظُ اللِّسَانِ وَبَدْلُ الْإِحْسَانِ مِنْ أَفْضَلِ فَضَائِلِ الْإِنْسَانِ

گشاده شد آن کسی که او لب بیست / زبان بسته باید گشاده دو دست

مردم از او در راحت باشند.

۲۸۶. ریاست بی سیاست نتوان کرد (کی توان کرد؟). (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: حُسْنُ السِّيَاسَةِ يَسْتَدِيمُ الرَّئِيسَةَ؛ (۲)

سیاست نیکو، ریاست را دوام می بخشد.

۲۸۷. ریشه بیداد بر خاکستر است. (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْحَجَرُ الْغَصِيبُ فِي الدَّارِ رَهْنٌ عَلَى خَرَابِهَا؛ (۴)

سنگی غصبی که در خانه است موجب ویرانی آن است.

۲۸۸. زبان بسته باید گشاده دو دست. ۵ نظیر سخن امام علی علیه السلام: حِفْظُ اللِّسَانِ وَبَدْلُ الْإِحْسَانِ مِنْ أَفْضَلِ فَضَائِلِ

الْإِنْسَانِ؛ (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: حِفْظُ اللِّسَانِ وَبَدْلُ الْإِحْسَانِ مِنْ أَفْضَلِ فَضَائِلِ الْإِنْسَانِ؛ ۷

نگاه داشتن زبان (از ناروا) و گشاده دستی از برترین فضیلت‌های انسان است.

۱- امثال و حکم، ج ۲، ص ۸۸۴.

۲- عیون الحکم والمواعظ، ح ۴۴۰۹.

۳- امثال و حکم، ج ۲، ص ۸۸۷.

۴- نهج البلاغه، حکمت ۲۴۰.

۵- غرر الحکم و درر الکلم، ح ۴۸۹۹.

الْعِلْمُ حَيَاةُ الْقُلُوبِ

اللِّسَانُ تَرْجُمَانُ الْجَنَانِ

رُبَّ كَلِمَةٍ سَلَبَتْ نِعْمَةً وَجَلَبَتْ نِقْمَةً

به پای شمع شنیدم ز قیچی پولاد / زبان سرخ سر سبز می دهد بر باد

توانا بود هر که دانا بود / ز دانش دل پیر برنا بود

۲۸۹. زبان ترجمان دل است. (۱) برگرفته از سخن امام علی علیه السلام: اللِّسَانُ تَرْجُمَانُ الْجَنَانِ؛ (۲)

زبان، بازگو کننده [چیزی است که در] دل است.

۲۹۰. زبان سرخ سرسبز می دهد بر باد. ۳ نظیر سخن امام علی علیه السلام: رُبَّ كَلِمَةٍ سَلَبَتْ نِعْمَةً وَجَلَبَتْ نِقْمَةً؛ (۳)

بسا سخنی که نعمتی را ربود و بلایی را رساند.

۲۹۱. ز دانش دل پیر برنا بود. ۵ نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْعِلْمُ حَيَاةُ الْقُلُوبِ؛ (۴)

دانش زندگی بخش دلها است.

۲۹۲. زشت بود دادن و واخواستن. (۵) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله :

۱- امثال و حکم، ج ۲، ص ۸۹۲.

۲- غررالحکم و دررالکلم، ح ۲۶۲.

۳- نهج البلاغه، حکمت ۳۸۱.

۴- الأمالی، صدوق، ص ۴۹۳.

۵- امثال و حکم، ج ۲، ص ۹۰۸.

الْحَازِمُ مِنْ دَارِي زَمَانَهُ

إِنَّمَا مَثَلُ الَّذِي يَهْبُ ثُمَّ يَعُودُ فِي هَيْبَتِهِ كَمَثَلِ الْكَلْبِ يَقِيءُ ثُمَّ يَأْكُلُ قِيَاءَهُ

خُذْ مَوْعِظَتِكَ مِنَ الدَّهْرِ وَ أَهْلِهِ

اگر سپهر نگردهد به حال خود تو بگرد / زمانه با تو نسازد تو با زمانه بساز

به روز نیک کسان باش تا که غم نخوری / بسا کسا که به روز تو آرزومند است

إِنَّمَا مَثَلُ الَّذِي يَهْبُ ثُمَّ يَعُودُ فِي هَيْبَتِهِ كَمَثَلِ الْكَلْبِ يَقِيءُ ثُمَّ يَأْكُلُ قِيَاءَهُ؛ (۱)

کسی که می بخشد ، سپس از بخشش خود باز می گردد ، مانند سگی است که استفراغ می کند و آنگاه آن را می خورد.

۲۹۳ . زمانه با تو نسازد تو با زمانه بساز . ۲ نظیر سخن امام علی علیه السلام : الْحَازِمُ مِنْ دَارِي زَمَانَهُ؛ (۲)

دوران‌دیش کسی است که با زمانه اش مدارا کند.

۲۹۴ . زمانه را چو نکو بنگری همه پند است . ۴ نظیر سخن امام کاظم علیه السلام : خُذْ مَوْعِظَتِكَ مِنَ الدَّهْرِ وَ أَهْلِهِ؛ (۳)

از روزگار و اهل آن پند گیر.

۱- .کنز العمال ، ح ۴۶۲۲۹ .

۲- .غررالحکم و دررالکلم ، ح ۱۵۹۲ .

۳- .بحار الأنوار ، ج ۷۸ ، ص ۳۰۶ .

الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ

لَمْ تَخُلْ الْأَرْضُ مُنْذُ كَانَتْ مِنْ حُجْبِهِ

با تو او چون است من هستم چنان / زیر پای مادران باشد جنان

۲۹۵. زمین از حجت خالی نمی ماند. (۱) بر گرفته از سخن امام صادق علیه السلام: لَمْ تَخُلْ الْأَرْضُ مُنْذُ كَانَتْ مِنْ حُجْبِهِ...؛ (۲)

زمین، از زمانی که بوده، از حجت خالی نبوده است.

توضیح: «در هر عصر پیغمبر یا امامی از جانب خداوند در دنیا خواهد بود و روزی که جهان از وجود چنین حجتی خالی بماند، آخر عمر دنیا است، ولی در تمثیل موقعی گفته می شود که ظالم یا بداخلاق یا مانع و مشکلی از بین برود و دیگری به جای آن آید». (۳)

۲۹۶. زیر پای مادران باشد جنان. ۴ بر گرفته از سخن پیامبر علیه السلام: الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ؛ (۴)

بهشت زیر پای مادران است.

۱- امثال و حکم، ج ۲، ص ۹۱۷.

۲- کمال الدین و تمام النعمه، ص ۲۲۱.

۳- داستان نامه بهمنیاری، ص ۳۱۴.

۴- مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۸۰.

اتَّبِعْ مَنْ يُبَيِّكَ وَهُوَ لَكَ نَاصِحٌ وَلَا تَتَّبِعْ مَنْ يُضْحِكُكَ وَهُوَ لَكَ غَاشٍ

إِنَّ الْقَصْدَ أَمْرٌ يُحِبُّهُ اللَّهُ

ستایش سرایان نه یار تواند / ملامت کنان دوستدار تواند

ستوده کسی کو میانه گزید / تن خویش را آفرین گسترید

دوست آن است که بگریاند نه آن که بخنداند

«س _ ش»

«س _ ش» ۲۹۷ . ستایش سرایان نه یار تواند ملامت کنان دوستدار تواند . (۱) یا : دوست آن است که بگریاند نه آن که بخنداند . (۲) نظیر سخن امام باقر علیه السلام : اتَّبِعْ مَنْ يُبَيِّكَ وَهُوَ لَكَ نَاصِحٌ وَلَا تَتَّبِعْ مَنْ يُضْحِكُكَ وَهُوَ لَكَ غَاشٍ ؛ (۳)

از کسی که از روی خیرخواهی تو را می گریاند پیروی کن ، نه از کسی که با دورویی تو را می خنداند .

۲۹۸ . ستوده کسی کو (۴) میانه گزید . ۵ نظیر سخن امام صادق علیه السلام : إِنَّ الْقَصْدَ أَمْرٌ يُحِبُّهُ اللَّهُ ؛ (۵)

میانه روی ، کاری است که خداوند دوستش دارد .

۲۹۹ . سحرخیز باش تا کامروا باشی ! (۶) نظیر سخن امام علی علیه السلام :

۱- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۹۴۷ .

۲- .همان ، ص ۸۳۶ .

۳- .الکافی ، ج ۲ ، ص ۶۳۸ .

۴- .کو: که او .

۵- .الخصال ، ص ۱۰ .

۶- .دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۶۲۳ .

الْكَلِمَةُ إِذَا خَرَجَتْ مِنَ الْقَلْبِ وَقَعَتْ فِي الْقَلْبِ وَإِذَا خَرَجَتْ مِنْ

بَاكِرُوا فَإِنَّ الْبِرَّكَهَ فِي الْمُبَاكِرَةِ

يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا

گفت آسان گیر بر خود کارها کز روی طبع / سخت می گیرد جهان بر مردمان سخت کوش

بَاكِرُوا فَإِنَّ الْبِرَّكَهَ فِي الْمُبَاكِرَةِ؛ (۱)

صبحدم در پی کسب و کار باشید که برکت در صبح خیزی است.

۳۰۰. سخت می گیرد جهان بر مردمان سخت کوش! ۲ نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا؛ (۲)

آسان گیرید و سخت نگیرید.

۳۰۱. سخن کز دل برآید لاجرم بر دل نشیند. (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْكَلِمَةُ إِذَا خَرَجَتْ مِنَ الْقَلْبِ وَقَعَتْ فِي

الْقَلْبِ وَإِذَا خَرَجَتْ مِنَ اللِّسَانِ لَمْ تُجَاوِزِ الْآذَانَ؛ (۴)

سخن هر گاه از دل برآید بر دل می نشیند، و هر گاه از زبان برآید، از گوشها فراتر نرود.

۳۰۲. سِرِّ مرد برود، قولش نمی رود. (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام:

۱- عیون الحکم والمواعظ، ح ۱۱۶.

۲- عوالی اللالی، ج ۱، ص ۳۸۱.

۳- امثال و حکم، ج ۲، ص ۹۵۴.

۴- شرح نهج البلاغه، ابن ابن الحدید، ج ۲۰، ص ۲۸۷.

۵- امثال و حکم، ج ۲، ص ۹۶۹.

إِذَا أَصَابَ ثَوْبُكَ مِنَ الْكَلْبِ رُطُوبَهُ فَاغْسِلْهُ

الْكَرِيمِ إِذَا وَعَدَ وَفَى

إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ خَلْقًا أَنْجَسَ مِنَ الْكَلْبِ

سُكُوتُهَا رِضَاها

الْكَرِيمِ إِذَا وَعَدَ وَفَى؛ (۱)

شخص بزرگوار وقتی وعده ای می دهد، وفا می کند.

۳۰۳. سکوت علامت رضایت است. (۲) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله که وقتی به ایشان گفتند که دختران از ابراز رضایت برای ازدواج خجالت می کشند و چگونه می توان به سهولت از رضایت ایشان آگاه شد، فرمودند: سُكُوتُهَا رِضَاها؛ (۳)

سکوتش نشانه رضایت است.

۳۰۴. سگ را به هفت دریا بشویند پاک نمی شود. (۴) برگرفته از حکم نجس العین بودن سگ است که در روایات آمده است؛ مانند سخن امام صادق علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ خَلْقًا أَنْجَسَ مِنَ الْكَلْبِ؛ (۵) خداوند آفریده ای نجس تر از سگ خلق نکرده است.

همچنین سخن امام صادق علیه السلام: إِذَا أَصَابَ ثَوْبُكَ مِنَ الْكَلْبِ رُطُوبَهُ فَاغْسِلْهُ؛ (۶)

هر گاه رطوبتی از سگ به لباس رسید، آن را بشوی.

توضیح: «این مثل را در جایی گویند که به هیچ تمهیدی نتوان شخصی را به راه راست هدایت کرد یا به نحوی در نظر دیگران بی گناهی جلوه داد». (۷)

۱- عیون الحکم والمواعظ، ح ۳۳۹.

۲- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۶۳۹.

۳- کنز العمال، ح ۴۵۷۷۷.

۴- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۶۴۱.

۵- .علل الشرائع ، ج ۱ ، ص ۲۹۲.

۶- .تهذيب الأحكام، ج ۱، ص ۲۶۱.

۷- .كتاب كوچه، ج ۷، حرف پ، ص ۲۳۵.

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَضَعَ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ وَهِيَ جَوْهَرَةٌ أُخْرِجَتْ مِنْ

سَلَّمَ عَلَى مَنْ لَقِيَته يَزِدُّ اللَّهُ فِي حَسَنَاتِكَ

مَنْ سَأَلَ فَوْقَ قَدْرِهِ اسْتَحَقَّ الْحِرْمَانَ

۳۰۵. سلام، بزرگ و کوچک ندارد. (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: سَلَّمَ عَلَى مَنْ لَقِيَته يَزِدُّ اللَّهُ فِي حَسَنَاتِكَ؛ (۲)

هر کس را دیدی به او سلام کن تا خداوند بر حسنات بیفزاید.

توضیح: سلام کردن مستحب است و ثواب سلام کننده از پاسخ گوینده بیشتر است. اگرچه کوچک ترها باید ادب نگاه دارند و به بزرگ ترها سلام کنند ولی در سلام کردن، بزرگی و کوچکی سن مهم نیست و بزرگ تر هم می تواند به کوچک تر سلام کند، همان گونه که پیامبر بزرگوار اسلام چنین می کرد.

۳۰۶. سنگ بزرگ برداشتن علامت (نشانه) نزدن است. (۳) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: مَنْ سَأَلَ فَوْقَ قَدْرِهِ اسْتَحَقَّ الْحِرْمَانَ؛ (۴)

آن که بیش از اندازه خویش بخواهد، سزاوار ناکامی است.

توضیح: هر کس توانی دارد و از هر کس باید به اندازه توانش انتظار داشت. اگر کسی بخواهد بیشتر از توانش کاری انجام دهد، به مقصود دست نخواهد یافت.

۳۰۷. سنگ سیاه حجرالأسود. برگرفته از نام سنگی مقدس که بر رکن عراقی خانه کعبه قرار دارد و دست بیعت الهی در زمین محسوب می شود؛ مانند سخن امام صادق علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَضَعَ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ وَهِيَ جَوْهَرَةٌ أُخْرِجَتْ مِنْ الْجَنَّةِ

۱- امثال و حکم، ج ۲، ص ۹۸۸.

۲- الأمالی، مفید، ص ۶۰.

۳- امثال و حکم، ج ۲، ص ۹۹۱.

۴- بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۲۷۸.

سَافِرُوا تَصِحُّوا

یا دنیا! یا دنیا!

إلى آدم عليه السلام .. لِعَلَّهِ الْمِيثَاقِ؛ (۱)

خداوند حجرالاسود که گوهری بیرون آورده از بهشت است ، برای آدم ، برای تجدید پیمان قرار داد.

توضیح: مثل در جایی به کار می رود که گوینده، بدون توجه به کلمات و جملاتش مطالبی ناهمگون را بیان دارد و یا توضیح نابجا آورد. این ترکیب از این رو نادرست است که «سنگ سیاه» همان ترجمه «حجرالأسود» است و این نوع اضافه کردن، زاید و بی معنا است.

۳۰۸. سوّد سفر، سلامتی است. (۲) برگرفته از سخن امام صادق علیه السلام: سَافِرُوا تَصِحُّوا؛ (۳)

مسافرت کنید تا سالم باشید.

۳۰۹. سه طلاقه کردن (سه طلاق گفتن). (۴) برگرفته از اصطلاح فقهی سه طلاقه کردن و نیز سخن امام علی علیه السلام: یا دنیا! یا دنیا! ... غُرَى غَيْرِي .. قَدْ طَلَّقْتِكِ ثَلَاثًا؛ (۵)

ای دنیا! ای دنیا! ... دیگری را بفریب ... من تو را سه طلاقه کرده ام.

توضیح: هرگاه مرد، همسر خود را دو بار طلاق رجعی دهد و در عده به او رجوع کند در طلاق سوم حق بازگشت ندارد و زن بر او حرام می شود و بین آن دو جدایی می افتد. مثل در جایی به کار می رود که شخصی بخواهد جدایی قاطعانه خود را از چیزی اعلام کند.

۱- الکافی، ج ۴، ص ۱۸۵.

۲- امثال و حکم، ج ۲، ص ۹۹۵.

۳- المحاسن، ج ۲، ص ۳۴۵.

۴- امثال و حکم، ج ۲، ص ۹۹۷.

۵- نهج البلاغه، حکمت ۷۷.

حُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ

سُورَةُ الْمُؤْمِنِينَ شِفَاءٌ

صَدْرُ الْعَاقِلِ صُنْدُوقُ سِرِّهِ

سؤال‌های چند کردم از حکیمی / سؤال نیک هست از علمِ نیمِ

۳۱۰. سینه مرد صندوقچه اسرار است. نظیر سخن امام علی علیه السلام: صَدْرُ الْعَاقِلِ صُنْدُوقُ سِرِّهِ؛ (۱)

سینه عاقل گنجینه اسرار او است.

۳۱۱. سؤال نیک هست از علمِ نیمِ . ۲ بر گرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: حُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ؛ (۲)

پرسش نیکو نیمی از دانش است.

۳۱۲. سُورَةُ (نیم خورده) مؤمن شفا است . (۳) بر گرفته از سخن امام علی علیه السلام: سُورَةُ الْمُؤْمِنِينَ شِفَاءٌ؛ (۴)

نیم خورده مؤمن شفا است.

توضیح: «سُورَةُ» آب نیم خوره است که ، بنا بر روایات ، یکی از شفا دهنده ها است . این مثل را معمولاً در جایی استفاده می کنند که کسی بخواهد از آب نیم خورده دیگری استفاده کند . وقتی نوشنده دوم با اعتراض یا منع روبرو شود می گویند : سُورَةُ الْمُؤْمِنِينَ شِفَاءٌ است .

۱- نهج البلاغه ، حکمت ۶.

۲- کنز العمال ، ح ۲۹۲۶۲.

۳- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۹۹۶.

۴- وسائل الشیعه ، ج ۲۵ ، ص ۲۶۳.

الْمُؤْمِنُ بِشْرُهُ فِي وَجْهِهِ وَحُزْنُهُ فِي قَلْبِهِ

مِنْ أَشْرَفِ أَعْمَالِ الْكَرِيمِ تَعَاْفُلُهُ عَمَّا يَعْلَمُ؛

۳۱۳. شادی مؤمن توی صورتش هست ، غمش توی دلش . نظیر سخن امام علی علیه السلام : الْمُؤْمِنُ بِشْرُهُ فِي وَجْهِهِ وَحُزْنُهُ فِي قَلْبِهِ؛ (۱)

شادی مؤمن در چهره اش و اندوهش در دلش است.

۳۱۴. شتر دیدی ندیدی . (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام : مِنْ أَشْرَفِ أَعْمَالِ الْكَرِيمِ تَعَاْفُلُهُ عَمَّا يَعْلَمُ؛ (۳)

از جمله شرافتمندانه ترین کارهای فرد کریم ، چشم پوشی از چیزهایی است که می داند .

توضیح : «مشاهداتی را که در نقل کردن و گفتنش بیم خطر و زحمت باشد باید ندیده فرض کرد . این مَثَل و نیز مَثَل شتر دیدی؟ ردّ پایش را هم ندید (۴) در اصل از اصطلاحات متداول راهزنان است که وقتی مسافری را به ملاحظاتی لخت نکنند یا پس از بردن اموالش جانش را ببخشند ، از او عهد و پیمان می گیرند که احدی را از بودن راهزنان در راه اطلاع ندهد و از عهد گرفتشان این بود که به او می گفتند : شتر دیدی یا نه؟ ، او باید در جواب می گفت: ندیدم ، یا بگوید: ردّ پایش را هم ندیدم» . (۵)

۳۱۵. شَقَّ الْقَمَرِ كَرْدُن . (۶) برگرفته از معجزه دونیم کردن ماه توسط پیامبر صلی الله علیه و آله که در سخن

۱- بحار الأنوار ، ج ۶۴ ، ص ۳۰۵ .

۲- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۱۰۱۸ .

۳- غرر الحکم و درر الکلم ، ح ۹۳۲۱ .

۴- م. داستان نامه بهمنیاری ، ص ۳۵۷ .

۵- همان ، ص ۳۷۵ .

۶- فرهنگ معین ، ج ۴ ، ترکیبات خارجی ، ص ۱۷۹ .

أشكر تزد

إِنْشَقَّ الْقَمَرُ بِمَكَّةَ فَلَقَّتَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: إِشْهَدُوا إِشْهَدُوا بِهَذَا

لَيْسَ الْعَيَانُ كَالْخَبْرِ

شکر نعمت نعمت افزون کند / کفر ، نعمت از کفت بیرون کند

امام علی علیه السلام آمده است: إِنْشَقَّ الْقَمَرُ بِمَكَّةَ فَلَقَّتَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: إِشْهَدُوا إِشْهَدُوا بِهَذَا؛ (۱)

ماه در مکه دو پاره شد و پیامبر خدا فرمود: «شهادت دهید ، شهادت دهید به این معجزه!» .

توضیح: کنایه از کار بزرگ کردن است که گاه به طنز و گاه در مقام انکار به کسی گفته می شود که کار مهمی انجام نداده اما ادعای آن را دارد .

۳۱۶ . شکر نعمت نعمت افزون کند . ۲ نظیر سخن امام علی علیه السلام: أشكر تزد؛ (۲)

شکر کن تا (نعمت) افزون شود.

توضیح: «وقتی به صورت مثل به کار می رود که بیان کننده قصد آن دارد که بفهماند بر اثر شکر ، نعمت الهی افزون می شود» . (۳)

۳۱۷ . شنیدن کی بود مانند دیدن؟ (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: لَيْسَ الْعَيَانُ كَالْخَبْرِ؛ (۵)

دیدن مانند [شنیدن] خبر نیست.

۱- .الأمالی ، طوسی ، ص ۳۴۱ .

۲- .عیون الحکم والمواعظ، ح ۸۲ .

۳- .ارسال المثل در مثنوی ، ص ۲۶ .

۴- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۱۰۳۳ .

۵- .غررالحکم و درر الکلم ، ح ۷۴۶۱ .

كَانَ أَيُّوبُ أَحْكَمَ النَّاسِ وَأَصْبَرَ النَّاسِ

مَرَارَهُ الصَّبْرُ نُذْهِبُهَا حَلَاوَهُ الظَّفَرِ

منشین ترش از گردش ایام که صبر / تلخ است ولیکن بر شیرین دارد

«ص _ ظ»

«ص _ ظ» ۳۱۸. صبر ایوب داشتن . (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : كَانَ أَيُّوبُ أَحْكَمَ النَّاسِ وَأَصْبَرَ النَّاسِ؛ (۲)

ایوب بردبارترین و شکیباترین مردم بود .

توضیح : حضرت ایوب علیه السلام از پیامبران بزرگ الهی است که بر بلاهای مختلف ، که خود و خانواده اش دچار آن شد ، صبر پیشه کرد ، به گونه ای که اسطوره صبر شد . صبوری حضرت ایوب علیه السلام به اندازه ای مشهور شد که والاترین صبر ، حتی در زبان اهل بیت علیهم السلام ، صبر ایوب معرفی شده است . (۳)

۳۱۹. صبر تلخ است ولیکن بر (۴) شیرین دارد . ۵ نظیر سخن امام علی علیه السلام : مَرَارَهُ الصَّبْرُ نُذْهِبُهَا حَلَاوَهُ الظَّفَرِ؛ (۵)

۱- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۱۰۵۱ .

۲- کترة العمال ، ح ۳۲۳۱۶ .

۳- عیون أخبار الرضا علیه السلام ، ج ۲ ، ص ۵۰ ؛ کفایه الأثر ، ص ۴۳ .

۴- بَر : بارِ درخت ، میوه ، سود ، نفع ، فایده . (فرهنگ معین ، ص ۴۸۹)

۵- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۹۷۹۷ .

الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ

الصَّدَقَةُ تَدْفَعُ الْبَلَاءَ الْمُبْرَمَ

جَالِسِ أَهْلَ الْخَيْرِ تَكُنْ مِنْهُمْ

صبر کردن بهر این تَبَوُّدِ حرج / صبر کن کالصبر مفتاح الفرج

تلخی صبر را شیرینی پیروزی می برد.

۳۲۰. صبر کن کالصبر مفتاح الفرج . ابر گرفته از سخن امام علی علیه السلام: الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ؛ (۱)

صبر کلید گشایش است.

۳۲۱. صحبت نیکانت از نیکان کند . (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: جَالِسِ أَهْلَ الْخَيْرِ تَكُنْ مِنْهُمْ؛ (۳)

با نیکان همنشینی کن تا از آنان باشی.

۳۲۲. صدقه سپر (رفع) بلاست. (۴) بر گرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الصَّدَقَةُ تَدْفَعُ الْبَلَاءَ الْمُبْرَمَ؛ (۵)

صدقه از بلای حتمی جلوگیری می کند.

همچنین سخن پیامبر صلی الله علیه و آله :

۱- شرح نهج البلاغه ، ابن ابی الحدید ، ج ۲۰ ، ص ۳۰۷.

۲- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۱۰۵۳ . صفایی عراقی .

۳- کتاب من لایحضره الفقیه ، ج ۴ ، ص ۳۸۵.

۴- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۱۰۵۶ .

۵- بحار الأنوار، ج ۵۸ ، ص ۲۶۴ .

الصَّدَقَةُ تُسَدُّ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الشَّرِّ**سَبْعَهُ فِي ظِلِّ عَرْشِ اللَّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ:**

الصَّدَقَةُ تُسَدُّ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الشَّرِّ؛ (۱)

صدقه هفتاد درِ شر را می بندد.

توضیح: برای این مثل حکایتی چنین نقل شده است: «ابن الفرات ، وزیر معتضد شانزدهمین خلیفه عباسی ، با ابوجعفر بطام دشمن بود و قصد نابودی او را داشت. مادر ابوجعفر از هنگام ولادت او هر شبی گرده نانی زیر بالین او می نهاد و بامداد روز دیگر آن را به گدایی صدقه می داد و این عادت او شده بود و از آن دست نمی داشت. روزی ابن الفرات از ابو جعفر پرسید: از نانی که مادرت زیر بالین تو می گذارد اثری هم ظاهر می شود؟ ابو جعفر گفت: این از رسوم پیرزنان و خیالات عجوزگان است. ابن الفرات گفت: چنین مگوی! بدان که دوش همه شب در فکر تو بودم و برای برانداختن راه هایی اندیشیدم و هم در این نقشه خفتم. در خواب دیدم که شمشیری به دست گرفته قصد تو کرده ام و هربار که به سوی تو حمله می آورم ، مادرت گرده نانی را سپر می کند و آن حمله از تو دفع می شود و به برکت آن صدقات مرا بر تو ظفر نیست». (۲)

۳۲۳ . طوری باید کار خیر کنی که دست چپت از دست راست خبردار نشود. نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : سَبْعَةُ فِي ظِلِّ عَرْشِ اللَّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: ... رَجُلٌ تَصَدَّقَ بِيَمِينِهِ فَأَخْفَاهُ عَنْ شِمَالِهِ؛ (۳)

۱- بحار الأنوار، ج ۹۶، ص ۲۶۹.

۲- کتاب کوچک، ج ۵، حرف ب، ص ۱۴۴۳.

۳- الخصال، ص ۳۴۳.

إِتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّهُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

هفت کس در سایه عرش خواهند بود روزی که سایه ای جز سایه عرش نباشد... مردی که با دست راست خود صدقه داده، و آن را از دست چپ خود نهان داشته باشد.

۳۲۴. ظلم امروز ظلمت فرداست. (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّهُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ (۲)

از ستم کردن پرهیزید که ستم کردن، تاریکیهای روز قیامت است.

۱- امثال و حکم، ج ۲، ص ۱۰۸۰.

۲- الکافی، ج ۲، ص ۳۳۲.

الْعَادَةُ طَبْعُ ثَانٍ

لَا يُلْسَعُ الْعَاقِلُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ

ترک عادت موجب مرض است

حکایت باجی خیرم ده

«ع-غ»

«ع-غ» ۳۲۵. عادت ، طبیعت ثانوی است. (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْعَادَةُ طَبْعُ ثَانٍ؛ (۲)

توضیح: این مَثَل و مَثَلهای دیگر در این موضوع مانند ترک عادت موجب مرض است (۳) و حکایت باجی خیرم ده (۴) در صدد بیان این مطلب است که عادت نیز مانند طبیعت ذاتی و صفات موروثی انسان است و جدا شدن از آن مشکل است.

۳۲۶. عاقل دوبار فریب نمی خورد. (۵) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: لَا يُلْسَعُ الْعَاقِلُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ؛ (۶)

خردمند از یک سوراخ دو بار گزیده نمی شود.

۱- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۱۰۸۲ .

۲- غررالحکم و دررالکلم، ح ۷۰۲ .

۳- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۵۴۵ .

۴- همان ، ص ۳۴۸ .

۵- همان ، ج ۲ ، ص ۱۰۸۶ .

۶- الکافی، ج ۲ ، ص ۲۴۱ .

إِنَّ الْعَاقِلَ يَتَّعِظُ بِالْقَلِيلِ

عِلْمٌ بِالْأَعْمَلِ كَشَجَرٍ بِالثَّمَرِ

عبادت به جز خدمت خلق نیست / به تسبیح و سجاده و دلق نیست

گفتم که الف گفت: دگر هیچ مگو / در خانه اگر کس است یک حرف بس است

در خانه اگر کس است ، یک حرف بس است

۳۲۷. عاقل را یک اشاره بس است (کافی است). (۱) یا: در خانه اگر کس است ، یک حرف بس است . ۲ نظیر سخن امام

علی علیه السلام: إِنَّ الْعَاقِلَ يَتَّعِظُ بِالْقَلِيلِ؛ (۲)

خردمند از هر امر کوچکی پند می گیرد.

۳۲۸. عالم بی عمل مثل درخت بی ثمر است . (۳) برگرفته از سخن امام علی علیه السلام: عِلْمٌ بِالْأَعْمَلِ كَشَجَرٍ بِالثَّمَرِ؛ (۴)

علم بدون عمل مانند درخت بدون میوه است.

۳۲۹. عبادت به جز خدمت خلق نیست . ۶ نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله:

۱- دوازه هزار مثل فارسی ، ص ۷۱۳ .

۲- خصائص الأئمة، ص ۱۱۷ .

۳- دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۷۱۴ .

۴- عیون الحکم والمواعظ ، ح ۳۴ .

الْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ

أَحَبُّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِبَادِهِ

ثَمَرَةُ الْحَزْمِ السَّلَامَةِ

خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ

علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد / دریغ سود ندارد چو رفت کار از دست

أَحَبُّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِبَادِهِ؛ (۱)

محبوب ترین بندگان نزد خدا سود رسان ترین آنها به بندگانش هستند .

همچنین سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ؛ (۲)

بهترین مردم، سودرسان ترین آنان به مردم اند.

۳۳۰. عجله کار شیطان است . (۳) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ؛ (۴)

شتاب کردن از شیطان است.

۳۳۱. علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد . ۵. نظیر سخن امام علی علیه السلام: ثَمَرَةُ الْحَزْمِ السَّلَامَةِ؛ (۵)

میوه دوراندیشی سلامت است.

۱- تحف العقول، ص ۴۹.

۲- مستدرک الوسائل، ج ۱۲، ص ۳۹۱.

۳- امثال و حکم، ج ۲، ص ۱۰۹۰.

۴- تحف العقول، ص ۴۳.

۵- نهج البلاغه، حکمت ۱۸۱.

إِنَّ أَرْضَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَسْبَغُكُمْ عَلَى عِيَالِهِ

كُلُّ أَمْرٍ يَلْقَى مَا عَمِلَ وَيُجْزَى بِمَا صَنَعَ

کسی را در گور دیگری نمی گذارند

۳۳۲. عمل هر کس پاپیچ خودش می شود. (۱) یا: کسی را در گور دیگری نمی گذارند. (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: **كُلُّ أَمْرٍ يَلْقَى مَا عَمِلَ وَيُجْزَى بِمَا صَنَعَ**؛ (۳)

هر کس [نتیجه] عمل خود را می بیند و به ازای کرده خویش پاداش می گیرد.

۳۳۳. عیال پرستی، خداپرستی است. (۴) نظیر سخن امام سجاد علیه السلام: **إِنَّ أَرْضَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَسْبَغُكُمْ عَلَى عِيَالِهِ**؛ (۵)

خداوند از آن کس خشنودتر است که بر خانواده خود، گشاده دست تر است.

توضیح: منظور از «عیال» در این مثل همان نانخور و خانواده است و منظور از عیال پرستی، رسیدگی به خانواده و احترام به آنها است. این عمل به قدری نزد خداوند پسندیده است که خشنودی خود را در آن دانسته است.

۳۳۴. غم فردا نشاید خوردن امروز. (۶) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله:

۱- .امثال و حکم، ج ۲، ص ۱۱۱۷.

۲- .همان، ج ۳، ص ۱۲۰۸.

۳- .غررالْحکْم و دررالکلم، ح ۶۹۱۸.

۴- .امثال و حکم، ج ۲، ص ۱۱۱۹.

۵- .بحارالأنوار، ج ۷۴، ص ۵.

۶- .داستان نامه بهمنیاری، ص ۴۰۸.

الْغَيْبَةُ جُهْدُ الْعَاجِزِ

كَثْرَةُ الْهَمِّ تُورِثُ الْهَرَمَ

لَا تَدْخُلُ عَلَيْكَ الْيَوْمَ هَمٌّ غَدٍ

لَا تَدْخُلُ عَلَيْكَ الْيَوْمَ هَمٌّ غَدٍ؛ (۱)

مبادا اندوه فردا امروز تو را فرا گیرد!

۳۳۵. غم و غصه آدم را پیر می کند. نظیر سخن امام کاظم علیه السلام: كَثْرَةُ الْهَمِّ تُورِثُ الْهَرَمَ؛ (۲)

غم زیاد موجب پیری است.

۳۳۶. غیبت بادبزن جگر است. (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْغَيْبَةُ جُهْدُ الْعَاجِزِ؛ (۴)

غیبت تلاش ناتوان است.

توضیح: غیبت، که عیب‌گویی پشت سر دیگری است، عملی است حاکی از ضعف غیبت‌کننده از رویارویی با غیبت‌شونده و نداشتن جرأت و قدرت در نقد او در حضورش. غیبت‌کننده چون نمی‌تواند در ظاهر زیانی به او برساند با غیبت به خود آرامش می‌دهد و در حقیقت جگر تفتیده خود از شدت بغض و ناراحتی را با بادبزن غیبت خنک می‌کند.

۳۳۷. غیبت کبری داشتن، برگرفته از واقعه و حدیث غیبت امام زمان علیه السلام؛ مانند سخن

۱- بحار الأنوار، ج ۷۰، ص ۱۱۲.

۲- تحف العقول، ص ۴۰۳.

۳- کتاب کوچک، ج ۴، حرف ب، ص ۱۳۳.

۴- نهج البلاغه، حکمت ۴۶۱.

لِلْقَائِمِ غَيْبَتَانِ: إِحْدَاهُمَا قَصِيرَةٌ وَالْأُخْرَى طَوِيلَةٌ

امام صادق علیه السلام: لِلْقَائِمِ غَيْبَتَانِ: إِحْدَاهُمَا قَصِيرَةٌ وَالْأُخْرَى طَوِيلَةٌ؛ (۱)

حضرت قائم علیه السلام دو غیبت دارد: یکی کوتاه و دیگری طولانی .

توضیح : هر گاه بخواهند طولانی شدن عدم دیدار کسی را گوشزد کنند یا اینکه تأخیر کسی را به او تذکر دهند ، این مَثَل را به کار می برند و می گویند: «غیبت کبری داشتید».

الْفِتْنَةُ نَائِمَةٌ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ أَيْقَظَهَا

أَوْلَادُنَا أَكْبَادُنَا

وَأَعْظَمُ مِنَ النِّعَمَةِ عَلَى الْإِنْسَانِ فِي الْحِفْظِ النِّعَمَةُ فِي النَّسْيَانِ

«ف _ ق»

«ف _ ق» ۳۳۸. فتنه در خواب است بیدارش نکن! (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الْفِتْنَةُ نَائِمَةٌ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ أَيْقَظَهَا؛ (۲)

فتنه در خواب است ؛ لعنت خدا بر کسی که بیدارش کند.

۳۳۹. فراموشی هم نعمتی است . (۳) نظیر سخن امام صادق علیه السلام :... وَأَعْظَمُ مِنَ النِّعَمَةِ عَلَى الْإِنْسَانِ فِي الْحِفْظِ النِّعَمَةُ فِي

النِّسْيَانِ فَإِنَّهُ لَوْلَا النِّسْيَانُ لَمَا سَلَا أَحَدٌ عَنْ مُصِيبِهِ؛ (۴)

بزرگ تر از نعمت حافظه برای انسان ، نعمت فراموشی است ؛ زیرا اگر فراموشی نبود ، هیچ کس از هیچ مصیبتی تسلی نمی یافت .

۳۴۰. فرزند پاره جگر آدم است. نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : أَوْلَادُنَا أَكْبَادُنَا؛ (۵)

۱- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۱۱۳۴ .

۲- .کنز العمال، ح ۳۰۸۹۱.

۳- .قند و نمک ، ص ۵۰۷ .

۴- .بحار الأنوار، ج ۳، ص ۸۰ .

۵- .همان، ج ۱۰۱، ص ۹۷ .

الإسلامُ يَجِبُ ما قَبْلَهُ

العَافِيَةُ نِعْمَةٌ خَفِيَّةٌ إِذَا وُجِدَتْ نُسِيَتْ وَإِذَا فُقِدَتْ ذُكِرَتْ

فرزندان ما جگرپاره های ما هستند.

۳۴۱. قانون عطف به (شامل) ماسبق نمی شود. (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الإسلامُ يَجِبُ ما قَبْلَهُ؛ (۲)

اسلام آوردن، گذشته (افراد) را از بین می برد.

توضیح: اگرچه جمله فوق ماده ای از قانون است، که عدم شمول قانون جدید نسبت به افراد متخلف قبل از تصویب را بیان می کند، ولی امروزه در بین مردم به صورت مثل به کار می رود.

۳۴۲. قدر عافیت کسی داند که به مصیبتی گرفتار آید. (۳) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: العَافِيَةُ نِعْمَةٌ خَفِيَّةٌ إِذَا وُجِدَتْ نُسِيَتْ و إِذَا فُقِدَتْ ذُكِرَتْ؛ (۴)

عافیت نعمتی پنهان است که تا هست فراموش می شود و وقتی از دست می رود، به یاد می آید.

توضیح: کار برد مثل در جایی است که شخصی از رفاه و در عافیت بودن خود ناراضی باشد و قدر آن را نداند و همچنین پس از گرفتار شدن به بلایی به افسوس دوران عافیت گفته می شود. سعدی حکایت داستان را چنین نقل کرده است: «پادشاهی با غلامی عجمی در کشتی نشست و غلام دیگر دریا ندیده بود و محنت کشتی نیازموده. گریه و زاری در نهاد و لرزه بر

۱- امثال و حکم، ج ۲، ص ۱۱۵۵.

۲- المجازات النبویة، ص ۶۷.

۳- امثال و حکم، ج ۲، ص ۱۱۵۷.

۴- کتاب من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۴۰۶.

مَنْ وَاذَكَ لِأَمْرِ وَلِيٍّ عِنْدَ انْقِضَائِهِ**قربان بند کیفیتم تا پول داری رفیقتم****قربان بند کیفیتم تا پول داری رفیقتم**

اندامش اوفتاد . چندان که ملاطفت کردند آرام نمی گرفت و عیش مَلِک را منغض کرده بود . چاره ندانستند . حکیمی در آن کشتی بود . ملک را گفت : اگر فرمان دهی من او را به طریقی خاموش گردانم . گفت : غایت لطف و کرم باشد . بفرمود تا غلام را به دریا انداختند . باری ، چند غوطه خورد . مویش گرفتند و پیش کشتی آوردند . به دو دست در سگان کشتی آویخت . چون بر آمد به گوشه ای بنشست و آرام یافت . مَلِک را عجب آمد . پرسید : در این چه حکمت بود؟ گفت : در اول محنت غرقه شدن ناچشیده بود و قدر سلامت کشتی نمی دانست . همچنین ، قدر عافیت کسی داند که به مصیبتی گرفتار آید» . (۱)

۳۴۳ . قربان بند کیف کسی بودن . (۲) یا : قربان بند کیفیتم تا پول داری رفیقتم . (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام : مَنْ وَاذَكَ لِأَمْرِ وَلِيٍّ عِنْدَ انْقِضَائِهِ؛ (۴)

هر کس برای کاری با تو دوستی کند، هنگام به سر رسیدن آن کار از تو روی می گرداند.

۳۴۴ . قرض ، کمر مرد را می شکنند . (۵) نظیر سخن امام صادق علیه السلام :

۱- کلیات سعدی ، ص ۸۱ .

۲- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۱۱۵۸ .

۳- همان .

۴- عیون الحکم والمواعظ ، ح ۴۵۷ .

۵- قند و نمک ، ص ۵۲۱ .

الدَّيْنُ غَمٌّ بِاللَّيْلِ وَذُلٌّ بِالنَّهَارِ

لَا تَسْتَصْغِرُوا قَلِيلَ الْآثَامِ فَإِنَّ الصَّغِيرَ يُحْصَى وَيَرْجَعُ إِلَى الْكَبِيرِ

مَنْ سَافَرَ أَوْ تَزَوَّجَ وَالْقَمَرُ فِي الْعَقْرِ لَمْ يَرِ الْحُسْنَى

اندک اندک علم یابد نفس چون عالی بود / قطره قطره جمع گردد وانگهی دریا شود

الدَّيْنُ غَمٌّ بِاللَّيْلِ وَذُلٌّ بِالنَّهَارِ؛ (۱)

بدهکاری ، در شب سبب اندوه و در روز سبب خواری است.

۳۴۵. قطره قطره جمع گردد وانگهی دریا شود . ۲ نظیر سخن امام علی علیه السلام : لَا تَسْتَصْغِرُوا قَلِيلَ الْآثَامِ فَإِنَّ الصَّغِيرَ يُحْصَى

و يَرْجَعُ إِلَى الْكَبِيرِ؛ (۲)

گناه اندک را کوچک مشمید ؛ زیرا گناهان خُرد چون با هم شماره گردند ، به گناهان بزرگ می انجامد.

توضیح : این مثل هم در جنبه مثبت و هم در جنبه منفی به کار می رود ؛ یعنی هم به این معنا است که نیکیها جمع و زیاد می شود و هم به این معنا که بدیها جمع و زیاد می شود . حدیث، ناظر بر جنبه منفی مثل است.

۳۴۶. قمر در عقرب بودن . (۳) نظیر سخن امام صادق علیه السلام : مَنْ سَافَرَ أَوْ تَزَوَّجَ وَالْقَمَرُ فِي الْعَقْرِ لَمْ يَرِ الْحُسْنَى؛ (۴)

هر که به سفر رود یا ازدواج کند در حالی که قمر در عقرب است ، روی خوش نمی بیند .

۱- .تحف العقول ، ص ۳۵۹ .

۲- .الخصال، ص ۶۱۶ .

۳- .کتاب کوچه ، ج ۳ ، حرف الف ، ص ۱۰۶۳ .

۴- .المحاسن ، ج ۲ ، ص ۳۷۴ .

الْقَنَاعَةُ مَا لَا يَنْفَدُ**لَا كَنْزَ أَغْنَى مِنَ الْقَنَاعَةِ****قناعت توانگر کند مرد را / خبر کن حریص جهانگرد را**

توضیح: حالت قرار گرفتن ماه در مقابل برج عقرب را «قمر در عقرب» می گویند. برج فلکی دوازده قسمت فرضی متساوی در فلک منطقه البروج است و هر قسمت به نام یک صورت فلکی برگرفته از شکل ستاره ها نامیده شده است. این شکلها عبارتند از: حمل، ثور، جوزا، سرطان، اسد، سنبله، میزان، عقرب، قوس، جدی، دلو و حوت. ماه در حرکت ظاهری خود از مقابل این برجها می گذرد. منجمان قدیم ساعاتی را که ماه در برج عقرب سیر کند، ساعات نحس به شمار می آوردند و انجام دادن امور مهم در این اوقات را تجویز نمی کردند. مورد مثل در جایی است که اوضاع، نامساعد و شرایط ناجور باشد. (۱)

۳۴۷. قناعت توانگر کند مرد را. ۲ نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْقَنَاعَةُ مَا لَا يَنْفَدُ؛ (۲)

قناعت مالی است پایان ناپذیر.

همچنین سخن امام علی علیه السلام: لَا كَنْزَ أَغْنَى مِنَ الْقَنَاعَةِ؛ (۳)

هیچ گنجی پرمایه تر از قناعت نیست.

۱- اقتباس از کتاب کوچه، ج ۵، حرف ب، ص ۹۹۴ _ ۹۹۶.

۲- نهج البلاغه، حکمت ۳۷۱.

۳- همان، حکمت ۳۶۸.

إِنَّ أَوَّلَ مَنْ قَاسَ إِبْلِيسُ

۳۴۸. قیاس کار شیطان است. (۱) بر گرفته از سخن امام صادق علیه السلام: إِنَّ أَوَّلَ مَنْ قَاسَ إِبْلِيسُ؛ (۲)

نخستین کسی که قیاس کرد ابلیس بود.

توضیح: قیاس، تشبیه امری به امری دیگر بدون در نظر گرفتن موجبات آنها است. نخستین کسی که قیاس کرد ابلیس بود که هنگام فرمان به سجده کردن بر آدم از جانب خداوند، از این کار سرباز زد و گفت: ... من بهتر از او هستم: مرا از آتش و او را از خاک آفریده ای». (۳)

۱- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۷۶۳.

۲- المحاسن، ج ۱، ص ۲۱۱.

۳- قال أنا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ؛ اعراف (۷)، آیه ۱۲.

أَبَى اللَّهُ أَنْ يُجْرِيَ الْأَشْيَاءَ إِلَّا بِأَسْبَابٍ فَجَعَلَ لِكُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا

لَا تَسْتَحِ مِنْ إِعْطَاءِ الْقَلِيلِ فَإِنَّ الْحَرَمَانَ أَقْلُ مِنْهُ

ر چیزی (هر کاری) راهی دارد

«ک_ل»

«ک_ل» ۳۴۹. کاچی (۱) بهتر از هیچی است. (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: لَا تَسْتَحِ مِنْ إِعْطَاءِ الْقَلِيلِ فَإِنَّ الْحَرَمَانَ أَقْلُ مِنْهُ؛ (۳)

از بخشش اندک شرم مدار که محروم کردن از آن کمتر است.

توضیح: «در همه چیز مقدار اندک بهتر از هیچ صرف است»؛ (۴) چنانکه اگر کاچی موجود باشد بهتر است از اینکه هیچ غذایی نباشد و گرسنه به سر برده شود.

۳۵۰. کار، اسباب (ابزار) می خواهد. (۵) یا: هر چیزی (هر کاری) راهی دارد. (۶) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: أَبَى اللَّهُ أَنْ يُجْرِيَ الْأَشْيَاءَ إِلَّا بِأَسْبَابٍ فَجَعَلَ لِكُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا وَجَعَلَ لِكُلِّ

- ۱- کاچی: نوعی خوراکی یا حلوا که در گذشته پس از وضع حمل زنان بدیشان می خوراندند. (فرهنگ معین، ص ۲۷۸۷)
- ۲- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۱۷۱.
- ۳- نهج البلاغه، حکمت ۶۷.
- ۴- کتاب کوچه، ج ۵، حرف ب، ص ۱۸۵۶.
- ۵- داستان نامه بهمنیاری، ص ۴۲۹.
- ۶- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۹۹۶.

أَمْضِ لِكُلِّ يَوْمٍ عَمَلَهُ فَإِنَّ لِكُلِّ يَوْمٍ مَا فِيهِ

لَا تُؤَخَّرُوا عَمَلَ الْيَوْمِ لِعَدِّ

لَا يَكْذِبُ الرَّائِدُ أَهْلَهُ

سَبَبٌ شَرْطًا؛ (۱)

خداوند ابا دارد که کارها را جز از راه اسبابش انجام دهد؛ پس برای هر چیزی سببی و برای هر سببی شرطی قرار داد.

۳۵۱. کار امروز به فردا می‌فکن! (۲) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: لَا تُؤَخَّرُوا عَمَلَ الْيَوْمِ لِعَدِّ؛ (۳)

کار امروز را به فردا وامگذارید.

همچنین سخن امام علی علیه السلام: أَمْضِ لِكُلِّ يَوْمٍ عَمَلَهُ فَإِنَّ لِكُلِّ يَوْمٍ مَا فِيهِ؛ (۴)

در هر روز کار همان روز را انجام بده؛ که هر روز را کاری است.

۳۵۲. کار دست خود را نمی برد. (۵) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: لَا يَكْذِبُ الرَّائِدُ أَهْلَهُ؛ (۶)

راهنما به رهروان خود دروغ نمی گوید.

۱- الکافی، ج ۱، ص ۱۸۳.

۲- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۱۷۲.

۳- کنز العمال، ح ۴۴۲۰۵.

۴- نهج البلاغه، نامه ۵۳.

۵- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۱۷۶.

۶- روضه الواعظین، ص ۵۳.

إِنَّ اللَّبْنَ قَدْ يُعَدَى

إِنَّهُ مَنْ أَتَى الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا اهْتَدَى

أَنْظُرُوا مَنْ تَرْضَعُ أَوْلَادَكُمْ فَإِنَّ الْوَلَدَ يَشُبُّ عَلَيْهِ

تَمَامُ الصَّنِيعَةِ خَيْرٌ مِنْ ابْتِدَائِهَا

رکه هرچه دارد از پَرِ قنداقش دارد

۳۵۳. کار را از راهش داخل شو! (۱) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: إِنَّهُ مَنْ أَتَى الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا اهْتَدَى؛ (۲)

هرکس از در خانه در آید ، راه یابد.

۳۵۴. کار را که کرد؟ آن که تمام کرد . (۳) نظیر سخن امام حسن علیه السلام: تَمَامُ الصَّنِيعَةِ خَيْرٌ مِنْ ابْتِدَائِهَا؛ (۴)

تمام کردن کار نیک از آغاز کردن آن بهتر است.

۳۵۵. کاری که شیر می کند شمشیر نمی کند. (۵) یا: هر که هرچه دارد از پَرِ قنداقش دارد. (۶) نظیر سخن امام علی علیه

السلام: أَنْظُرُوا مَنْ تَرْضَعُ أَوْلَادَكُمْ فَإِنَّ الْوَلَدَ يَشُبُّ عَلَيْهِ؛ (۷)

بنگرید چه کسی به فرزندانتان شیر می دهد که فرزند با آن رشد می کند.

همچنین سخن امام باقر علیه السلام: إِنَّ اللَّبْنَ قَدْ يُعَدَى؛ (۸)

همانا شیر سرایت می کند.

۱- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۱۷۸ .

۲- الکافی ، ج ۱ ، ص ۱۸۲ .

۳- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۱۷۸ .

۴- بحار الأنوار، ج ۷۵ ، ص ۱۱۱ .

۵- قند و نمک ، ص ۵۳۱ .

۶- همان ، ۷۴۶ .

۷- الکافی، ج ۶، ص ۴۳ .

الرَّجُلُ السُّوءُ لَا يَظُنُّ بِأَحَدٍ خَيْرًا لَّأَنَّهُ لَا يَرَاهُ إِلَّا بِوَصْفِ نَفْسِهِ؛

كُلُّ امْرِيٍّ؟ يَمِيلُ إِلَى مِثْلِهِ

لَا تَقُولَنَّ مَا لَا تَفْعَلُهُ

کبوتر با کبوتر باز با باز / کند همجنس با همجنس پرواز

توضیح: «شیر مادر و تربیت مادر از ابتدای ولادت فرزند در انتقال شخصیت و تربیت او بسیار مهم است...» (۱).

۳۵۶. کاری که نمی کنی چرا می گویی؟ (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: لَا تَقُولَنَّ مَا لَا تَفْعَلُهُ؛ (۳)

آنچه را انجام نمی دهی مگو.

۳۵۷. کافر همه را به کیش خود پندارد. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الرَّجُلُ السُّوءُ لَا يَظُنُّ بِأَحَدٍ خَيْرًا لَّأَنَّهُ لَا يَرَاهُ إِلَّا بِوَصْفِ نَفْسِهِ؛ (۵)

آدم بد به هیچ کس خوش گمان نیست؛ زیرا همه را با ویژگی خود می بیند.

۳۵۸. کبوتر با کبوتر باز با باز. ۶ نظیر سخن امام علی علیه السلام: كُلُّ امْرِيٍّ؟ يَمِيلُ إِلَى مِثْلِهِ؛ (۶)

هر کسی خواهان مانند خود است.

۱- اقتباس از قند و نمک، ص ۷۴۶.

۲- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۱۸۴.

۳- عیون الحکم والمواعظ، ح ۹۵۴۹.

۴- داستان نامه بهمنیاری، ص ۴۳۶.

۵- غرر الحکم و درر الکلم، ح ۲۱۷۵.

۶- عیون الحکم والمواعظ، ح ۳۷۶.

اللَّيْمُ لَا يَتَّبِعُ إِلَّا شَكْلَهُ وَلَا يَمِيلُ إِلَّا إِلَى مِثْلِهِ

بِأَعْيَانٍ مِّنْ لَّا غِيَاثَ لَهُ

يُرِ الْبِلَادِ مَا حَمَلَكَ

همچنین سخن امام علی علیه السلام: اللَّيْمُ لَا يَتَّبِعُ إِلَّا شَكْلَهُ وَلَا يَمِيلُ إِلَّا إِلَى مِثْلِهِ؛ (۱)

فرومایه جز از همگون خود پیروی نمی کند و جز مانند خود را خواهان نیست.

توضیح: مراد این است که «هر کس به معاشرت با همفکران و همخویان خویش راغب تر است». (۲) این مثل معمولاً در جایی گفته می شود که بخواهند همراهی دو نفر را دلیل بر همفکری آنان اعلام کنند.

۳۵۹. کجا خوش است؟ آنجا که دل خوش است. (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: خَيْرُ الْبِلَادِ مَا حَمَلَكَ؛ (۴)

بهترین شهرها شهری است که تو را بر دوش کشد [در آن آسوده باشی].

۳۶۰. کس بی کسان خداست. (۵) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله در دعا: يَا غِيَاثَ مَنْ لَا غِيَاثَ لَهُ؛ (۶)

ای فریادرس کسی که فریادرس ندارد .

۱- عیون الحکم والمواعظ ، ح ۲۱ .

۲- کتاب کوچه ، ج ۳ ، حرف الف ، ص ۲۹۴ .

۳- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۱۹۳ .

۴- نهج البلاغه، حکمت ۴۴۲ .

۵- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۶۹۵ .

۶- بحار الأنوار، ج ۸۳ ، ص ۳۲۴ .

اِحْمِلْ نَفْسَكَ لِنَفْسِكَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ لَمْ يَحْمِلْكَ غَيْرُكَ

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

مَنْ لَمْ يَتَعَلَّمْ فِي الصَّغَرِ لَمْ يَتَقَدَّمْ فِي الْكِبَرِ؛

ر کسی کار خودش بار خودش

۳۶۱. کس نخارد پشت من جز ناخن انگشت من . (۱) یا : هر کسی کار خودش بار خودش . (۲) نظیر سخن امام صادق علیه السلام : اِحْمِلْ نَفْسَكَ لِنَفْسِكَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ لَمْ يَحْمِلْكَ غَيْرُكَ؛ (۳)

خودت بار خودت را بر دوش کش که اگر چنین نکنی دیگری بار تو را بر دوش نمی کشد.

۳۶۲. کسی که در چهل سالگی تنبور (۴) می آموزد در گور استاد خواهد شد . (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام : مَنْ لَمْ يَتَعَلَّمْ فِي الصَّغَرِ لَمْ يَتَقَدَّمْ فِي الْكِبَرِ؛ (۶)

هر که در کودکی نیاموزد ، در بزرگسالی پیشرفت نخواهد کرد .

۳۶۳. کُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ . (۷) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : کُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ؛ (۸)

همه شما سرپرستید و همه شما در باره آنچه سرپرست آنید پاسخگو خواهید بود.

۱- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۲۰۵ .

۲- دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۱۰۰۴ .

۳- وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۶۱ .

۴- تنبور : یکی از آلات زهی در موسیقی . (فرهنگ معین ، ص ۲۲۳۶)

۵- امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۷۸۳ .

۶- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۸۹۳۷ .

۷- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۲۲۹ .

۸- عوالی اللالی، ج ۱، ص ۱۲۹ .

أَفْضَلُ الْجُودِ بَدْلُ الْمَوْجُودِ

رُدُّوا الْحَجَرَ مِنْ حَيْثُ جَاءَ فَإِنَّ الشَّرَّ لَا يَدْفَعُهُ إِلَّا الشَّرُّ

جواب است این برادر این نه جنگ است / کلوخ انداز را پاداش سنگ است

جواب های ، هوی است

۳۶۴. کلوخ انداز را پاداش سنگ است . ۱ یا : جواب های ، هوی است . (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام : رُدُّوا الْحَجَرَ مِنْ حَيْثُ جَاءَ فَإِنَّ الشَّرَّ لَا يَدْفَعُهُ إِلَّا الشَّرُّ؛ (۲)

سنگ را همانجا باز گردانید که از آن جا آمده است ؛ زیرا بدی را جز بدی نمی راند.

۳۶۵. کمالُ الجودِ بَدْلُ المَوجودِ . (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام : أَفْضَلُ الْجُودِ بَدْلُ الْمَوْجُودِ ؛ (۴)

برترین بخشش ، بخشیدن چیزی است که هست.

توضیح : «نهایت سخاوت در آن است که تمامی دارایی خود را ببخشند به هر اندازه ناچیز باشد ، نه آنکه بخشی از آن را بدهند به هر اندازه چشم گیر باشد . بخشش آنکه تنها پیراهن تنش را انفاق می کند بیش از کسی است که جامه بسیار در خانه دارد و یکی دو تا از آن را می بخشد» . (۵)

۱- .امثال و حکم ، ج ۲ ، ص ۵۸۹ .

۲- .نهج البلاغه ، حکمت ۳۱۴ .

۳- .امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۲۳۲ .

۴- .عیون الحکم والمواعظ ، ح ۲۶۸۰ .

۵- .کتاب کوچه ، ج ۴ ، حرف ب ، ص ۹۲۶ .

الْحَيَاءُ يَمْنَعُ الرِّزْقَ

قَلَّةُ الْعِيَالِ أَحَدُ الْيَسَارِينَ

کور خود و بینی دیگران نبودن

۳۶۶. کم رویی زیاد فقر می آورد. (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْحَيَاءُ يَمْنَعُ الرِّزْقَ؛ (۲)

شرم، مانع روزی است.

توضیح: این مثل «به کسی که حجب و حیای زیاد داشته باشد گفته می شود. کمرویی زیاد مانع رسانیدن مطالب خود به دیگری و احقاق حقوق و در نتیجه موجب عقب ماندگی و فقر می گردد». (۳) البته باید توجه داشت که حیا دو گونه است: حیای عقل و حیای حمق. حیای عقل، دانش و حیای حمق، جهل است. (۴) در اینجا منظور حیای حمق است.

۳۶۷. کم عیالی دوم توانگری است. (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: قَلَّةُ الْعِيَالِ أَحَدُ الْيَسَارِينَ؛ (۶)

نانخور کم نیمی از توانگری است.

۳۶۸. کور دیگران و بینی خود بودن. (۷) یا: کور خود و بینی دیگران نبودن. (۸) نظیر سخن امام علی علیه السلام:

۱- قند و نمک، ص ۵۵۲.

۲- غررالحکم و دررالکلم، ح ۲۷۴.

۳- قند و نمک، ص ۵۲۲.

۴- پیامبر صلی الله علیه و آله؛ الکافی، ج ۲، ص ۱۰۶.

۵- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۲۳۵.

۶- نهج البلاغه، حکمت ۱۴۱.

۷- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۲۴۳.

۸- همان.

**أَعْقَلَ النَّاسِ مَنْ كَانَ بَعِيْبِهِ بَصِيْرًا وَعَنْ عَيْبِ غَيْرِهِ ضَرِيْرًا
تَمَثَّلَتِ الدُّنْيَا لِلْمَسِيْحِ ۷ فِي صُوْرِهِ امْرَأَةٌ زَرْقَاءُ فَقَالَ لَهَا: كَمْ تَزَوَّجْتِ؟**

يَا مَنْ يُعْطَى الْكَثِيْرَ بِالْقَلِيْلِ

مجو درستی عهد از جهان سست نهاد / که این عجوزه عروس هزار داماد است

أَعْقَلَ النَّاسِ مَنْ كَانَ بَعِيْبِهِ بَصِيْرًا وَعَنْ عَيْبِ غَيْرِهِ ضَرِيْرًا؛ (۱)

خردمندترین مردم کسی است که به عیب خود بینا باشد و از عیب دیگران کور.

۳۶۹. کوهی را به گاهی بخشیدن. (۲) نظیر سخن امام صادق علیه السلام در دعای ماه رجب: يَا مَنْ يُعْطَى الْكَثِيْرَ بِالْقَلِيْلِ؛ (۳)

ای آن که در برابر [عمل] اندک [پاداش] بسیار عطا می کند.

۳۷۰. که این عجوزه عروس هزار داماد است. ۴ نظیر سخن امام کاظم علیه السلام: تَمَثَّلَتِ الدُّنْيَا لِلْمَسِيْحِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي صُوْرِهِ امْرَأَةٌ زَرْقَاءُ فَقَالَ لَهَا: كَمْ تَزَوَّجْتِ؟ قَالَتْ: كَثِيْرًا. قَالَ: فَكُلِّ طَلَّقِكِ؟ قَالَتْ: لَا بَلْ كَلَّا قَتَلْتُ. قَالَ الْمَسِيْحُ: فَوَيْحٌ لِأَزْوَاجِكِ الْبَاقِيْنَ كَيْفَ لَا يَعْتَبِرُوْنَ بِالْمَاضِيْنَ!؛ (۴)

دنیا به شکل زنی چشم آبی بر مسیح علیه السلام ظاهر شد؛ به او فرمود: «چند شوهر کرده ای؟» گفت: «بسیار»، فرمود: «همه طلاق دادند؟» گفت: «نه، بلکه همه را کشتم». مسیح علیه السلام فرمود: «وای بر شوهران آینده ات، چگونه از شوهران گذشته عبرت نمی گیرند؟».

۱- غررالحکم و دررالکلم، ح ۳۲۳۳.

۲- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۲۵۰.

۳- جمال الاسبوع، ص ۲۳۵.

۴- تحف العقول، ص ۳۹۶.

رُبَّ سَاعٍ لِقَاعِدٍ**رُبَّمَا أَدْرَكَ الْعَاجِزُ حَاجَتَهُ****گاه باشد که کودکی نادان / به غلط بر هدف زند تیری****شغال پوزه اش به انگور نمی رسد می گوید: ترش است**

توضیح: واضح است که این جمله در مذمت و بی وفایی دنیا آورده می شود، ولی گاه «مصراع را به تنهایی گویند و اراده کنند که زنی بس بی وفا است یا مردی بس منافق و دورو است». (۱)

۳۷۱. که کاشت؟ که درو کرد؟ (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: رُبَّ سَاعٍ لِقَاعِدٍ؛ (۳)

بسا کوشنده ای برای نشسته ای.

۳۷۲. گاه باشد که کودکی نادان به غلط بر هدف زند تیری. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: رُبَّمَا أَدْرَكَ الْعَاجِزُ حَاجَتَهُ؛

(۵)

بسا ناتوانی که به حاجت خود دست یافته است.

توضیح: «هنگامی گویند که از نادانی بر حسب اتفاق حرکت عاقلانه صادر یا فکر حکیمانه و مفیدی ظاهر گردد؛ چنانکه تیر کودکی، که به بازیچه تیر می اندازد، به نشانه ای بخورد». (۶)

۳۷۳. گربه دستش به گوشت نمی رسید می گفت: بو می ده. (۷) یا: شغال پوزه اش به انگور نمی رسد می گوید: ترش

است. (۸)

۱- امثال و حکم، ج ۱، ص ۳۳۶.

۲- همان، ج ۳، ص ۱۲۵۴.

۳- عیون الحکم والمواعظ، ح ۴۸۲۳.

۴- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۲۶۷. سعدی.

۵- عیون الحکم والمواعظ، ح ۲۶۷.

۶- داستان نامه بهمنیاری، ص ۴۵۹.

۷- قند و نمک، ص ۵۶۹.

ذُو الشَّرْفِ لَا تُبَطِّرُهُ مَنْزِلَةٌ نَالَهَا وَإِنْ عَظُمَتْ كَالْجَبَلِ الَّذِي لَا تُزَعِرُهُ

مَنْ قَصَرَ عَنْ شَيْءٍ عَابَهُ

مَنْ قَصَرَ عَنْ مَعْرِفَةِ شَيْءٍ عَابَهُ

باده پُر خوردن و هشیار نشستن سهل است / گر به دولت بررسی مست نگردي مردی

نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ قَصَرَ عَنْ مَعْرِفَةِ شَيْءٍ عَابَهُ؛ (۱)

آنکه از شناخت چیزی عاجز شود، معیوبش می شمرد.

همچنین سخن امام علی علیه السلام: مَنْ قَصَرَ عَنْ شَيْءٍ عَابَهُ؛ (۲)

آن کس که دستش به چیزی نمی رسد، معیوبش می دارد.

توضیح: بعضی برای رسیدن به هدف تلاش بسیار کرده اند و از ورود به هیچ ورطه ای دریغ نکرده اند. ولی اگر به هر دلیل از رسیدن به مقصود خود باز مانند، سعی در تخریب آن می کنند. اگر هدف، شخص باشد، چهره اجتماعی او را بد جلوه می دهند و اگر کار و وضعیتی باشد، آن را غیر مفید و معیوب می شمردند تا آتشِ افسوسِ نرسیدن به مقصود را خاموش کنند.

۳۷۴. گر به دولت بررسی مست نگردي مردی. ۳ نظیر سخن امام علی علیه السلام: ذُو الشَّرْفِ لَا تُبَطِّرُهُ مَنْزِلَةٌ نَالَهَا وَإِنْ عَظُمَتْ كَالْجَبَلِ الَّذِي لَا تُزَعِرُهُ الرِّيحُ وَاللَّدْنِيُّ يُبَطِّرُهُ أَدْنَى مَنْزِلَةٍ كَالْكَأَلِ الَّذِي يُحَرِّكُهُ مَرُّ النَّسِيمِ؛ (۳)

شرافت مند فریفته مقامی که بدان رسیده است نمی شود، هر چند مقامش

۱- بحار الأنوار، ج ۷۴، ص ۴۲.

۲- بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۲۲۸.

۳- عیون الحکم والمواعظ، ح ۴۷۵۴.

الرُّؤْيَا عَلَى ثَلَاثَةٍ:

الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الدَّرَكِ وَالنُّجْحُ عُقْبَى مَنْ صَبَرَ

بزرگ باشد، مانند کوهی که باد آن را نمی جنباند، و انسان فرومایه با اندک مقامی فریفته می شود، مانند علفی که با عبور نسیم به حرکت درمی آید.

توضیح: «انسان کامل عیار کسی است که از یافتن مال و مکتب یا نیل به رتبه و مقام عالی خود را گم نکرده تغییر حالت ندهد و مغرور نگردد». (۱)

۳۷۵. گرسنه خواب نان سنگک می بیند. (۲) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الرُّؤْيَا عَلَى ثَلَاثَةٍ... وَمِنْهُ الْأَمْرُ يُحْدِثُ بِهِ نَفْسُهُ فِي الْيَقَظَةِ فَيَرَاهُ فِي الْمَنَامِ؛ (۳)

خواب دیدن سه گونه است... گونه ای از آن چنین است که در بیداری درباره امری با خود حدیث نفس می کند و همان را در خواب می بیند.

۳۷۶. گر صبر کنی ز غوره حلواسازی. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الدَّرَكِ وَالنُّجْحُ عُقْبَى مَنْ صَبَرَ؛ (۵)

صبر کلید دریافتن است و موفقیت فرجام کسی است که صبر پیشه کند.

توضیح: «واقعیتی است که بعضی از خواسته ها و امور را، غیر از صبر و حوصله کارساز نبوده و انجام آن جز با گذشت زمان میسر نخواهد بود. دلیل زنده آن مثل فوق است که شیرینی حلوا از شیره است و شیره از انگور و انگور

۱- داستان نامه بهمنیاری، ص ۴۶۲.

۲- قند و نمک، ص ۱۸.

۳- بحار الأنوار، ج ۵۸، ص ۱۹۳.

۴- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۲۹۷.

۵- بحار الأنوار، ج ۷۸، ص ۴۵.

إِنَّ مِنَ الْجَهْلِ الضُّحْكَ مِنْ غَيْرِ عَجَبٍ

رُبَّ قَوْلٍ أَنْفَذَ مِنْ صَوْلٍ

لَا تَرَى الْجَاهِلَ إِلَّا مُفْرَطًا أَوْ مُفْرَطًا

از غوره به دست می آید». (۱)

۳۷۷. گرهی را که با دست باز می شود ، نباید با دندان باز کرد. (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: رُبَّ قَوْلٍ أَنْفَذَ مِنْ صَوْلٍ؛

(۳)

بسا سخن که از حمله کاری تر است.

۳۷۸. گریه به وقت بهتر از خنده بی وقت است. (۴) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: إِنَّ مِنَ الْجَهْلِ الضُّحْكَ مِنْ غَيْرِ عَجَبٍ؛

(۵)

خنده بی مورد نشانه نادانی است .

۳۷۹. گفتند: پیش نیا که [از پشت بام] می افتی ، آنقدر پس رفت از آن طرف افتاد. (۶) نظیر سخن امام علی علیه السلام

:لَا تَرَى الْجَاهِلَ إِلَّا مُفْرَطًا أَوْ مُفْرَطًا؛ (۷)

نادان را نمی بینی جز آنکه یا از حد گذشته یا کوتاهی کرده است.

۱- قند و نمک، ص ۵۷۲.

۲- دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۸۳۰.

۳- نهج البلاغه، حکمت ۳۹۴.

۴- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۳۱۱ .

۵- الکافی ، ج ۲ ، ص ۶۶۴ .

۶- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۳۱۷ .

۷- نهج البلاغه، حکمت ۷۰.

خَفِ اللّٰهَ خَيْفَهُ لَوْ جِئْتَهُ بِبِرِّ الثَّقَلَيْنِ لَعَذَّبَكَ وَ

مَعَ كُلِّ فَرَحِهِ تَرَحُّهُ

مِنْ مَهَانَةِ الْكَذَّابِ جَوْدُهُ بِالْيَمِينِ لِغَيْرِ مُسْتَحْلِفٍ

۳۸۰. گفتی ، باور کردم ؛ اصرار کردی ، شک کردم ؛ قسم خوردی ، فهمیدم دروغ می گویی . (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام : مِنْ مَهَانَةِ الْكَذَّابِ جَوْدُهُ بِالْيَمِينِ لِغَيْرِ مُسْتَحْلِفٍ؛ (۲)

از زبونی و سرشکستگی دروغگو این است که برای کسی که از او قسم نمی طلبد سوگند یاد می کند .

توضیح : معمولاً افراد دروغگو برای به کرسی نشاندن دروغ خود به هر وسیله متوسل می شوند و پیوسته قسم یاد می کنند تا دروغشان را باور کنند .

۳۸۱. گل و خار (غم و شادی) با هم هستند . (۳) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: مَعَ كُلِّ فَرَحٍ تَرَحُّهُ؛ (۴)

با هر شادی غمی است .

۳۸۲. گناه ثقلین (۵) کردن . (۶) برگرفته از سخن امام صادق علیه السلام : لقمان به پسرش وصیت کرد: خَفِ اللّٰهَ خَيْفَهُ لَوْ جِئْتَهُ بِبِرِّ الثَّقَلَيْنِ لَعَذَّبَكَ وَ ارْجُ اللّٰهَ رَجَاءً لَوْ جِئْتَهُ بِذُنُوبِ الثَّقَلَيْنِ لَرَحِمَكَ؛ (۷)

۱- دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۸۳۳ .

۲- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۹۳۱۵ .

۳- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۳۱۸ .

۴- بحار الأنوار، ج ۷۷ ، ص ۱۶۴ .

۵- ثقلین : تشبیه ثقل ، آدمی و پری ، انس و جنّ . (فرهنگ معین ، ص ۱۱۹۱)

۶- قند و نمک ، ص ۵۸۳ .

۷- الکافی، ج ۲ ، ص ۶۷ .

لَا يَأْخُذُ اللَّهُ الْبَرِيءَ بِالسَّقِيمِ وَلَا يُعَذِّبُ اللَّهُ الْأَطْفَالَ بِذُنُوبِ آبَائِهِ
يُؤْتِي بِأَحَدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُوقِفُ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَيُدْفَعُ إِلَيْهِ كِتَابَهُ فَلَا يَرَى

از خدا چنان بیمناک باش که اگر با نیکیهای جن و انس به پیشگاهش درآیی [پنداری] عذابت می کند و چنان به او امیدوار باش که اگر با گناهان جن و انس به پیشگاهش درآیی [پنداری]، بر تو رحمت می آورد.

توضیح: «معمولاً در دلداری و امیدوار کردن کسی که ترس از گناه و کار خلاف در دل داشته باشد به کار می رود. به این بیان که خداوند با توبه، گناه ثقلین را هم می بخشد» (۱).

۳۸۳. گناه کسی را به پای دیگری (کسی) نمی نویسند. (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: لَا يَأْخُذُ اللَّهُ الْبَرِيءَ بِالسَّقِيمِ وَلَا يُعَذِّبُ اللَّهُ الْأَطْفَالَ بِذُنُوبِ آبَائِهِ؛ (۳)

خداوند بی گناه را به گناه گناهکار مؤاخذه نمی کند و کودکان را به گناه پدران عذاب نمی دهد.

۳۸۴. گناه کسی را شستن (پاک کردن). (۴) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: يُؤْتِي بِأَحَدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُوقِفُ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَيُدْفَعُ إِلَيْهِ كِتَابَهُ فَلَا يَرَى حَسَنَاتِهِ فَيَقُولُ: إِلَهِي لَيْسَ هَذَا كِتَابِي! فَإِنِّي لَا أَرَى فِيهَا طَاعَتِي؟ فَيَقَالُ لَهُ: إِنَّ رَبَّكَ لَا يَضِلُّ وَلَا يَنْسِي، ذَهَبَ عَمَلُكَ بِاِغْتِيَابِ النَّاسِ ثُمَّ يُؤْتِي بِأَخْرَ وَيُدْفَعُ إِلَيْهِ كِتَابَهُ فَيَرَى فِيهِ طَاعَاتٍ كَثِيرَةً فَيَقُولُ: إِلَهِي مَا هَذَا كِتَابِي! فَإِنِّي مَا عَمَلْتُ هَذِهِ الطَّاعَاتِ فَيَقَالُ: لَأَنَّ فُلَانًا اِغْتَابَكَ فَدَفَعْتُ حَسَنَاتَهُ إِلَيْكَ؛ (۵)

۱- قند و نمک، ص ۵۸۳.

۲- کتاب کوچه، ج ۷، حرف پ، ص ۱۳۱.

۳- بحار الأنوار، ج ۱۰، ص ۳۵۷.

۴- قند و نمک، ص ۵۸۳.

۵- جامع الأخبار، ص ۴۱۲.

تَرَكَ الذَّنْبَ أَهْوَنَ مِنْ طَلَبِ التَّوْبَةِ

يَا عَلِيُّ... لَحْمُكَ مِنْ لَحْمِي وَ دَمُكَ مِنْ دَمِي

گناه ناکردن و بی باک بودن / بسی آسان تر از پوزش نمودن

روز قیامت فردی را در پیشگاه خداوند حاضر می کنند و کارنامه اش را به او می دهند، اما حسنات خود را در آن نمی بیند و می گوید: «الهی! این کارنامه من نیست، طاعات خود را در آن نمی بینم». به او گفته می شود: «پروردگار تو نه خطا می کند و نه فراموش. عمل تو به سبب غیبت کردن از مردم بر باد رفت». سپس مرد دیگری را می آورند و کارنامه عملش را به او می دهند. در آن طاعت بسیار بیند می گوید: «الهی! این کارنامه من نیست! من این طاعات را به جا نیاورده ام». گفته می شود: «چون فلانی غیبت تو را کرد، حسنات او به تو داده شد».

۳۸۵. گناه ناکردن و بی باک بودن بسی آسان تر از پوزش نمودن. (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: تَرَكَ الذَّنْبَ أَهْوَنَ مِنْ طَلَبِ التَّوْبَةِ؛ (۲)

گناه نکردن از توبه کردن آسان تر است.

۳۸۶. لَحْمُكَ لَحْمِي بَدُونَ بَا كَسِي. (۳) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: يَا عَلِيُّ... لَحْمُكَ مِنْ لَحْمِي وَ دَمُكَ مِنْ دَمِي...؛ (۴)

ای علی! ... گوشت تو از گوشت من و خون تو از خون من است.

توضیح: «به معنای سخت یگانه و صمیمی و دوست جانی بودن است». (۵)

۱- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۳۲۸.

۲- نهج البلاغه، حکمت ۱۷۰.

۳- فرهنگ معین، ج ۴، ترکیبات خارجی، ص ۲۵۹.

۴- کمال الدین و تمام النعمه، ص ۲۴۱.

۵- فرهنگ معین، ج ۴، ترکیبات خارجی، ص ۲۵۹.

**إِنَّ مَثَلَ الدُّنْيَا مَثَلُ الحَيَّةِ مَسَّهَا لَيْتٌ وَ فِي جَوْفِهَا السَّمُّ القَاتِلُ
يَا أَبَا ذَرٍّ! إِنَّ اللّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَ لَا إِلَى أَمْوَالِكُمْ وَ لَكِنَّ يَنْظُرُ**

ما برون را ننگريم و قال را / ما درون را بنگريم و حال را

ما زبان را ننگريم و قال را / ما درون را بنگريم و حال را

«م _ ي»

«م _ ي» ۳۸۷ . ما برون را ننگريم و قال را ما درون را بنگريم و حال را . انظير سخن پيامبر صلى الله عليه و آله: يا ابا ذرٍّ! إِنَّ اللّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَ لَا إِلَى أَمْوَالِكُمْ وَ لَكِنَّ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَ أَعْمَالِكُمْ؛ (۱)

ای ابا ذر! خداوند به ظاهر و دارایی شما نمی نگرد ، بلکه به دلها و کردارتان می نگرد.

۳۸۸ . مار خوش خط و خال بودن . (۲) نظير سخن امام كاظم عليه السلام: إِنَّ مَثَلَ الدُّنْيَا مَثَلُ الحَيَّةِ مَسَّهَا لَيْتٌ وَ فِي جَوْفِهَا السَّمُّ القَاتِلُ؛ (۳)

حكايت دنيا حكايت ماري است كه دست سودن به آن موجب احساس نرمي و در درونش زهري كشنده است .

۱- .الأمالی، طوسی، ص ۵۳۶.

۲- .امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۳۸۵ .

۳- .تحف العقول، ص ۳۹۶.

إِذَا خَرَجْتَ مِنْ مَنَزِلِكَ فِي سَفَرٍ أَوْ حَضَرَ فَقُلْ «بِسْمِ اللَّهِ

الْمَالُ وَبِالْ عَلَى صَاحِبِهِ إِلَّا مَا قُدِّمَ

إِنَّ الْأَجَلَ جُنَّةٌ حَصِينَةٌ

۳۸۹. مال دنیا، وبال آخرت است. (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْمَالُ وَبِالْ عَلَى صَاحِبِهِ إِلَّا مَا قُدِّمَ؛ (۲)

مال، وبالی بر گردن صاحبش است، مگر آنچه پیش فرستاده شود [انفاق شود].

توضیح: «مالی را که در این جهان گردآوری، روز بازخواست، دینار به دینار از تو حساب خواهند کشید. پس مال و خواسته

اسباب در دسر است». (۳)

۳۹۰. ماهی بی اجل در خشکی نمیرد. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: إِنَّ الْأَجَلَ جُنَّةٌ حَصِينَةٌ؛ (۵)

مدّت زندگی [آدمی را] سپری استوار است.

۳۹۱. مثل ابلیس از «لا- حول» (۶) گریختن. (۷) بر گرفته از سخن امام رضا علیه السلام: إِذَا خَرَجْتَ مِنْ مَنَزِلِكَ فِي سَفَرٍ أَوْ

حَضَرَ فَقُلْ «بِسْمِ اللَّهِ ... لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» فَتَلَقَّاهُ الشَّيَاطِينُ فَتَنَصَّرِفُ وَتَضْرِبُ الْمَلَائِكَةُ وُجُوهَهَا وَتَقُولُ: مَا سَبَّلُكُمْ عَلَيْهِ وَ

قَدْ سَمَى اللَّهَ وَ...؛ (۸)

۱- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۳۹۱.

۲- عیون الحکم والمواعظ، ح ۱۴۹۳.

۳- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۳۲۵.

۴- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۸۶۸.

۵- نهج البلاغه، حکمت ۲۰۱.

۶- مخفف جمله «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ».

۷- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۴۰۲.

۸- الکافی، ج ۲، ص ۵۴۴.

أَكْذَبُ النَّاسِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ أَبُو هُرَيْرَةَ

از انبان ابوهریره بیرون آمده

مثل جنّ و بسم الله

هرگاه در سفر یا حضر از خانه ات بیرون می آیی ، بگو: «بسم الله ... لا حول و لا قوه إلا بالله» . هرگاه شیاطین او را ببینند ، برمی گردند و فرشتگان به روی آنها می زنند و می گویند: «شما را بر او که نام خدا را بر زبان رانده و ... راهی نیست» .

توضیح: «معنای مثل با دقت تمام از چیزی ، کاری یا کسی احتراز کردن است که مترادف مثل مثل جنّ و بسم الله است» . (۱)

۳۹۲ . مثل انبان ابوهریره بودن . (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام: أَكْذَبُ النَّاسِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ أَبُو هُرَيْرَةَ؛ (۳)

کسی که بیشترین دروغ را بر پیامبر خدا بست ، ابوهریره است .

توضیح: ابوهریره یکی از صحابه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بوده است که به جعل حدیث شهرت دارد . «انبان ابوهریره به معنای کارگاه جعل و خبرسازی است و این مثل و نیز مثل از انبان ابوهریره بیرون آمده به معنای شایعه بی اساس است و مطلبی که در کذب بودن آن نباید تردید داشت» . (۴) بخاری در کتاب خود حدیثی از ابوهریره نقل می کند که برای شنوندگان در آن مجلس تعجب انگیز و غیر قابل قبول بود ؛ به او گفتند: ای اباهریره! آیا این جمله را از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیده ای؟ ، ابوهریره پاسخ داد: «نه ، این از کیسه ابوهریره است» . (۵)

۱- کتاب کوچک ، ج ۲ ، حرف الف ، ص ۶۴ .

۲- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۴۰۵ .

۳- بحار الأنوار ، ج ۳۳ ، ص ۲۱۵ .

۴- کتاب کوچک ، ج ۲ ، حرف الف ، ص ۱۰۰ .

۵- صحیح البخاری ، ج ۶ ، ص ۱۹۰ .

إِنَّ الْمَوَدَّةَ يُعَبِّرُ مِنْهَا اللِّسَانُ وَعَنِ الْمَحَبَّةِ الْعَيْنَانِ

ما أَجْلَانِ : أَجَلٌ مَحْتَوْمٌ وَأَجَلٌ مَوْقُوفٌ. قَالَ : مَا الْمَحْتَوْمُ؟ قَالَ:

۳۹۳. مثل اجل معلق بودن (رسیدن). (۱) برگرفته از سخن امام باقر علیه السلام در جواب کسی که از اجل پرسیده بود: هُما أَجْلَانِ : أَجَلٌ مَحْتَوْمٌ وَأَجَلٌ مَوْقُوفٌ. قَالَ : مَا الْمَحْتَوْمُ؟ قَالَ: أَلَّذِي لَا يَكُونُ غَيْرَهُ . قَالَ : وَ مَا الْمَوْقُوفُ؟ قَالَ: هُوَ الَّذِي لِلَّهِ فِيهِ الْمَشِيئَةُ؛ (۲)

آنها دو اجلند: اجل محتوم و اجل موقوف. پرسید: «اجل محتوم چیست؟»، فرمود: «آن است که غیر آن اتفاق نمی افتد». پرسید: «اجل موقوف چیست؟»، فرمود: «آن است که خواست خدا در آن دخیل است».

توضیح: همان طور که از روایت بر می آید اجل دو گونه است: محتوم یا مسمی و معلق یا موقوف. اجل معلق به مرگ ناگهانی و غیر منتظره و مرگ غیر طبیعی و نیز مرگ بر اثر پیشامدها و اتفاقات و تصادفات گفته می شود. «مثلاً درباره فرا رسیدن ناگهانی کسی که حضورش با سلیلی از خشم و خروش و ایجاد هول و هراس همراه باشد، استفاده می شود». (۳)

۳۹۴. محبت را می شود از چشمها فهمید. نظیر سخن امام علی علیه السلام: إِنَّ الْمَوَدَّةَ يُعَبِّرُ مِنْهَا اللِّسَانُ وَعَنِ الْمَحَبَّةِ الْعَيْنَانِ؛ (۴)

دوستی رشته ای است که زبان به آن گویا است و دیدگان از آن حکایت می کند.

۱- امثال و حکم، ج ۳، ص ۱۴۰۳.

۲- بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۲۴۹.

۳- کتاب کوچه، ج ۲، حرف الف، ص ۱۴۱.

۴- عیون الحکم والمواعظ، ح ۳۱۵۶.

الْمَرْءُ بِأَصْغَرِيهِ بِقَلْبِهِ وَ لِسَانِهِ
إِنَّ مِنْ ابْتِغَاءِ الْخَيْرِ اتِّقَاءَ الشَّرِّ
نُصْحَكَ بَيْنَ الْمَلَأِ تَقْرِيعٌ

امیدوار بود آدمی به خیر کسان / مرا به خیر تو امید نیست ، شرّ مرسان

نه زبان و به دل زبر دستی / مرد چون نیک بنگری دل است و زبان

۳۹۵ . مرا به خیر تو امید نیست شر مرسان . انظیر سخن امام حسین علیه السلام : إِنَّ مِنْ ابْتِغَاءِ الْخَيْرِ اتِّقَاءَ الشَّرِّ؛ (۱)

از راههای خیرجویی ، دوری از بدی است.

۳۹۶ . مرد ، چون نیک بنگری ، دل است و زبان . ۳نظیر سخن امام علی علیه السلام : الْمَرْءُ بِأَصْغَرِيهِ بِقَلْبِهِ وَ لِسَانِهِ؛ (۲)

ارزش آدمی در گرو دو عضو کوچک او است : قلبش و زبانش.

۳۹۷ . مردم را پیش خلق پند دادن ، چون ملامت باشد . (۳)نظیر سخن امام علی علیه السلام : نُصْحُكَ بَيْنَ الْمَلَأِ تَقْرِيعٌ؛ (۴)

نصیحت کردنت در حضور جمع ، سرکوفت است.

۱- بحار الأنوار، ج ۴۳، ص ۳۵۸.

۲- غرر الحکم و درر الکلم ، ح ۲۰۸۹.

۳- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۵۲۱ .

۴- غرر الحکم و درر الکلم ، ح ۹۹۶۶.

**الْمُحْسِنُ حَيٌّ وَإِنْ نُقِلَ إِلَى مَنَازِلِ الْأَمْوَاتِ
عَلَى الْمَشِيرِ الاجْتِهَادُ فِي الرَّأْيِ وَلَيْسَ عَلَيْهِ ضِمَانُ النُّجْحِ
مَوْتُ فِي عَزٍّ خَيْرٌ مِنْ حَيَاةٍ فِي ذُلٍّ**

سعدیا مرد نکونام نمیرد هرگز / مرده آن است که نامش به نکویی نبرند

۳۹۸. مردن با عزت به که زندگی با ذلت! (۱) برگرفته از سخن امام حسین علیه السلام: مَوْتُ فِي عَزٍّ خَيْرٌ مِنْ حَيَاةٍ فِي ذُلٍّ؛ (۲)
مرگ با عزت از زندگی با خواری بهتر است .

۳۹۹. مرده آن است که نامش به نکویی نبرند. ۳ نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْمُحْسِنُ حَيٌّ وَإِنْ نُقِلَ إِلَى مَنَازِلِ الْأَمْوَاتِ؛
(۳)

نیکوکار زنده است ، هرچند در سرای مردگان آرمیده باشد.

۴۰۰. مرده شوی ضامن بهشت و جهنم (قیامت) نیست . (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: عَلَى الْمَشِيرِ الاجْتِهَادُ فِي الرَّأْيِ
وَلَيْسَ عَلَيْهِ ضِمَانُ النُّجْحِ؛ (۵)

وظیفه مشورت شونده کوشیدن برای ارائه نظر است ، و ضمانت پیروزی و موفقیت بر عهده او نیست .

۱- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۵۲۲ .

۲- بحار الأنوار، ج ۴۴ ، ص ۱۹۲ .

۳- غرر الحکم و درر الکلم، ح ۱۵۲۱ .

۴- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۵۲۳ .

۵- غرر الحکم و درر الکلم، ح ۶۱۹۴ .

الْمَوْتُ يَأْتِي بَعَثَهُ

إِنَّ الْمَوْتَ حَقٌّ

كَفَى بِالْمَوْتِ وَاِعْظَاءً

مجلس وعظ رفتنت هوس است / مرگ همسایه واعظ تو بس است

۴۰۱. مرگ همسایه واعظ تو بس است. ۱ نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: كَفَى بِالْمَوْتِ وَاِعْظَاءً؛ (۱)

مرگ برای پند دادن آدمی بسنده است.

۴۰۲. مرگ حق است. (۲) برگرفته از سخن امام صادق علیه السلام: إِنَّ الْمَوْتَ حَقٌّ؛ (۳)

همانا مرگ حق است.

۴۰۳. مرگ خبر نمی کند. (۴) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الْمَوْتُ يَأْتِي بَعَثَهُ؛ (۵)

مرگ ناگهان می آید.

۴۰۴. مزد کارگر را قبل از خشک شدن عرقش بدهید. (۶) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله:

.

۱- تحف العقول ، ص ۳۵.

۲- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۵۳۱ .

۳- الکافی ، ج ۳ ، ص ۲۰۱ .

۴- امثال و حکم ، ج ۳ ، ص ۱۵۳۲ .

۵- مستدرک الوسائل ، ج ۱۲ ، ص ۲۲ .

۶- مثلهای مشهور حضرات معصومین علیهم السلام ، ص ۲۹ .

اعْلَمْ يَا بُنَيَّ! مَنْ اسْتَدَانَ دِينَا وَ نَوَى قِضَاءَهُ فَهُوَ فِي أَمَانِ اللَّهِ حَتَّى يَقْضِيَهُ

إِنَّ الْحَرْبَ سِجَالٌ

أَعْطُوا الْأَجِيرَ أُجْرَتَهُ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرْقُهُ

أَعْطُوا الْأَجِيرَ أُجْرَتَهُ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرْقُهُ؛ (۱)

مزد کارگر را پیش از خشک شدن عرقش پردازید.

توضیح: «کارگران همیشه از لحاظ مادی از افراد طبقه پایین جامعه هستند و معمولاً به مزد روزانه خود نیازمندند و کاری که انجام می دهند به امید مزدی است که در پایان کار می گیرند و گرفتن مزد بلافاصله پس از کار موجب آرامش ذهن و بدن آنان می شود.» (۲)

۴۰۵. مسابقه (جنگ) برد و باخت (دو سر) دارد. (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: إِنَّ الْحَرْبَ سِجَالٌ؛ (۴)

جنگ فراز و نشیب دارد.

توضیح: هر مسابقه، بازی یا مبارزه دو طرف دارد: برد و باخت. طبیعی است که یکی پیروز میدان و برنده و دیگری شکست خورده و بازنده است.

۴۰۶. مفلس در امان خدا است. (۵) برگرفته از سخن امام باقر علیه السلام به فرزندش امام صادق علیه السلام: اعْلَمْ يَا بُنَيَّ! مَنْ اسْتَدَانَ دِينَا وَ نَوَى قِضَاءَهُ فَهُوَ فِي أَمَانِ اللَّهِ حَتَّى يَقْضِيَهُ؛ (۶)

۱- کنز العمال، ح ۹۱۲۶.

۲- اقتباس از مَثَلهای مشهور حضرات معصومین علیهم السلام، ص ۲۹.

۳- کتاب کوچک، ج ۱۱، حرف ج، ص ۲۹۶.

۴- وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۹۶.

۵- امثال و حکم، ج ۴، ص ۱۷۲۰.

۶- مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۳۹۴.

لَا تَعِدَنَّ أَخَاكَ وَعِدًا لَيْسَ فِي يَدِكَ وَفَاؤُهُ

یا بکن آنکه شب و روز همی وعده دهی / یا مکن وعده هر آن چیز که آن نتوانی

المفلس فی امان الله

این از نشانه های آخر الزمان است

فرزندم! بدان که هر کس قرضی بگیرد و قصد بازپرداخت آن را داشته باشد، تا وقت بازپرداخت آن در امان خدا خواهد بود. توضیح: کسی که دارای حالت مورد اشاره در حدیث باشد، در اصطلاح فقهی «مفلس» نامیده می شود. این جمله به صورت عربی آن المفلس فی امان الله شهرت یافته است و به صورت فارسی و عربی به کار می رود. البته در کاربرد «گاهی به این معنا است که کسی که چیزی ندارد در پناه و امنیت خدایی است».^(۱)

۴۰۷. مکن وعده هر آن چیز که آن نتوانی. ۲ نظیر سخن امام علی علیه السلام: لَا تَعِدَنَّ أَخَاكَ وَعِدًا لَيْسَ فِي يَدِكَ وَفَاؤُهُ؛^(۲) به برادرت وعده ای نده که وفا کردن به آن در توان تو نیست.

۴۰۸. مگر آخر الزمان شده؟^(۳) یا: این از نشانه های آخر الزمان است.^(۴) برگرفته از تعبیر «آخر الزمان» که در روایات متعدد به آن اشاره شده است؛ نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله:

۱- اقتباس از کتاب کوچه، ج ۲، حرف الف، ص ۷۷۹.

۲- بحار الأنوار، ج ۷۸، ص ۲۵۰.

۳- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۳۲۲.

۴- همان.

أَقْلُ مَا يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ أَوْ يُوْتَقُّ بِهِ أَوْ دِرْهَمٌ حَلَالٌ

مگو ناخوش که پاسخ ناخوش آید / به کوه آواز خوش ده تا خوش آید

بد نگو تا بد نشنوی

أَقْلُ مَا يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ أَوْ يُوْتَقُّ بِهِ أَوْ دِرْهَمٌ حَلَالٌ؛ (۱)

در آخر الزمان دوست مورد اعتماد و پول حلال بسیار کمیاب است .

توضیح : آخر الزمان ، زمان متصل به ظهور امام دوازدهم شیعه ، حضرت مهدی علیه السلام ، است (۲) . در انتهای این زمان است که قیامت برپا خواهد شد و آن را از جهاتی بدترین زمانها شمرده اند (۳) . برای آخر الزمان نشانه هایی است که کمی دوست راستین و مال حلال (۴) ، فراوانی ریا کاری (۵) ، یاد دنیا در جایگاههای عبادت (۶) و دنیا دوستی مردم و دلخوش داشتن به رنگهای دنیایی و فساد مردان و زنان و ترک جماعت (۷) و ... از آن جمله است . «وقتی مردم ظلم و فساد و رفتارهای ناهنجار را از کسی ببینند می گویند آخر الزمان شده و آن جمله ای است که بدان حداکثر شگفتی خود از مشاهده مورد و مواردی که با اصول و معتقدات شخص مغایر باشد بیان می شود» . (۸)

۴۰۹ . مگو ناخوش که پاسخ ناخوش آید به کوه آواز خوش ده تا خوش آید . (۹) یا : بد نگو تا بد نشنوی !

۱- .تحف العقول ، ص ۵۴ .

۲- .امام باقر علیه السلام ، کمال الدین و تمام النعمه ، ص ۳۳۰ .

۳- .امام علی علیه السلام ، وسائل الشیعه ، ج ۲۰ ، ص ۳۵ .

۴- .پیامبر صلی الله علیه و آله ، تحف العقول ، ص ۵۴ .

۵- .امام باقر علیه السلام ، الکافی ، ج ۵ ، ص ۵۵ .

۶- .پیامبر صلی الله علیه و آله ، وسائل الشیعه ، ج ۵ ، ص ۲۱۴ .

۷- .پیامبر صلی الله علیه و آله ، وسائل الشیعه ، ج ۱۵ ، ص ۳۴۳ .

۸- .کتاب کوچه ، ج ۱ ، حرف آ ، ص ۳۲۲ .

۹- .امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۷۳۰ . ناصر خسرو .

الْمَلِكُ يَبْقَى مَعَ الْكُفْرِ وَلَا يَبْقَى مَعَ الظُّلْمِ

سَلْمَانٌ مِّنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ

قُولُوا لِلنَّاسِ أَحْسَنَ مَا تُحِبُّونَ أَنْ يُقَالَ لَكُمْ

لَا يَشْكُرُ اللَّهُ مَنْ لَا يَشْكُرُ النَّاسَ

نظیر سخن امام باقر علیه السلام: قُولُوا لِلنَّاسِ أَحْسَنَ مَا تُحِبُّونَ أَنْ يُقَالَ لَكُمْ؛ (۱)

با مردم نیکوتر از آنچه دوست دارید با شما سخن بگویند ، سخن بگویند.

۴۱۰. مُلْكٌ بِا كُفْرٍ أَبَادٍ مِى شُود ، بِا ظَلْمٍ نَمِى شُود . (۲) نَظِيرِ سَخْنِ اِمَامِ عَلِىِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ : اَلْمَلِكُ يَبْقَى مَعَ الْكُفْرِ وَلَا يَبْقَى مَعَ

الظُّلْمِ؛ (۳)

حکومت با کفر پایدار می ماند ولی با ستم نمی پاید.

۴۱۱. مِثْلًا شَدْنِ . بِرِگْرَفْتِه از اِحادِیثی که در آنها اهل بیت علیهم السلام افرادی را ، با استفاده از لفظ «مِثْلًا» ، جزء خاندان خود

شمرده اند ، مانند سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : سَلْمَانٌ مِّنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ؛ (۴)

سلمان از ما اهل بیت است.

۴۱۲. مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَخْلُوقَ (النَّاسَ) لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ (اللَّهِ) . (۵) نَظِيرِ سَخْنِ اِمَامِ عَلِىِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ : لَا يَشْكُرُ اللَّهُ مَنْ لَا يَشْكُرُ

النَّاسَ؛ (۶)

هر که از مردم سپاسگزاری نکند ، از خدا نیز سپاسگزاری نمی کند.

۱- .الكافی ، ج ۲ ، ص ۱۶۵ .

۲- .امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۲۷۳ .

۳- .الأمالی ، مفید ، ص ۳۱۰ .

۴- .عیون أخبار الرضا علیه السلام ، ج ۱ ، ص ۷۰ .

۵- .امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۷۴۹ .

۶- .کتاب من لا یحضره الفقیه ، ج ۴ ، ص ۳۸۰ .

الْمُخْتَلِعَةُ الَّتِي تَقُولُ لِزَوْجِهَا: اِخْلَعْنِي وَ اَنَا اَعْطِيكَ مَا اُخَذْتُ مِنْكَ

لَعَنَ اللَّهُ مَنْ مَنَعَكَ مِنْ شُرْبِ مَاءِ الْفُرَاتِ

آب دست یزید افتادن

توضیح: جمله بالا- که به صورت مثل مشهور است، و در اذهان مردم به عنوان یک حدیث معروف شده است، در منابع حدیثی به این صورت موجود نیست، اما با الفاظ دیگر معنای این جمله تأیید می شود.

۴۱۳. موکل آب فرات بودن. (۱) برگرفته از حوادث واقعه کربلا و بستن آب به روی امام حسین علیه السلام و یارانش؛ مانند سخن امام صادق علیه السلام در زیارت اربعین: لَعَنَ اللَّهُ مَنْ مَنَعَكَ مِنْ شُرْبِ مَاءِ الْفُرَاتِ؛ (۲)

خداوند لعنت کند کسانی را که مانع نوشیدن تو از آب فرات شدند!

توضیح: «مراد بی رحم و غیر قابل انعطاف بودن است و نیز انسانیت و عاطفه را در مأموریت خویش راه ندادن». (۳) مثل آب دست یزید افتادن (۴) نیز به همین معنا است.

۴۱۴. مَهرَم حلال، جانم آزاد! (۵) برگرفته از حکم طلاق خُلَع که در روایات آمده است و در این نوع از طلاق پیشنهاد طلاق از جانب زن بوده است همراه با بخشش مهریه، مانند سخن امام صادق علیه السلام: الْمُخْتَلِعَةُ الَّتِي تَقُولُ لِزَوْجِهَا: اِخْلَعْنِي وَ اَنَا اَعْطِيكَ مَا اُخَذْتُ مِنْكَ؛ (۶)

زنی که طلاق خُلَع گرفته، کسی است که به همسرش بگوید: «مرا طلاق

۱- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۵۵.

۲- اقبال الأعمال، ج ۳، ص ۱۰۴.

۳- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۵۵.

۴- امثال و حکم، ج ۱، ص ۸.

۵- همان، ج ۴، ص ۱۷۶۲.

۶- وسائل الشیعه، ج ۲۲، ص ۲۸۰.

وَاللّٰهُ لَوْ اَعْطٰتِ الْاَقَالِيْمَ السَّبْعَةَ بِمَا تَحْتَ اَفْلَاكِهَا عَلٰى

ميازار موری که دانه کش است / که جان دارد و جان شیرین خوش است

ده و من آنچه از تو گرفتم به تو پس می دهم» .

توضیح: مثل حاضر، که بیانگر درخواست طلاق است، وقتی گفته می شود که زن در تنگنا قرار گیرد و راهی جز جدا شدن از شوهر برای خود نبیند، حتی اگر حقوق خود را ببخشد. البته گاهی این عبارت گفته می شود ولی معنای طلاق خواهی در آن نیست. این مثل، در کاربرد، فراتر رفته گاهی در جایگاهی مشابه ازدواج و طلاق نیز استفاده می شود؛ در هر جایی که صحبت از جدا شدن به قیمت گذشتن از حق و حقوق باشد.

۴۱۵. میازار موری که دانه کش است. ۱ نظیر سخن امام علی علیه السلام: وَاللّٰهُ لَوْ اَعْطٰتِ الْاَقَالِيْمَ السَّبْعَةَ بِمَا تَحْتَ اَفْلَاكِهَا عَلٰى اَنْ اَعْصِيَ اللّٰهُ فِى نَمَلٍ اَسْلُبُهَا جُلْبَ شَعِيْرَةٍ مَا فَعَلْتُ؛ (۱)

به خدا قسم اگر اقلیمهای هفت گانه و آنچه را که زیر فلکهای آن است به من دهند تا خدا را نافرمانی کنم و پوست جوی را از مورچه ای بگیرم، این کار را نمی کنم.

توضیح: مثل در جایی به کار می رود که بخواهند فردی قوی را از آزار و ستم به فردی ضعیف و ناتوان بازدارند. حدّ اقل ظلم، که به نظر آید، ظلم به یک مورچه است و آن هم گرفتن دانه ای یا پر کاهی از او که هم در مثل و هم

الضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ وَ لِيَالِيَهُنَّ فَمَا فَوْقَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَهُ

بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ أَرْبَعُ أَصَابِعَ ، مَا رَأَيْتَ بَعَيْنَكَ فَهُوَ الْحَقُّ

میهمان جان (گر چه) عزیز است ولیکن / چو نفس خفقان آرد اگر آید و بیرون نرود

میهمان جان (گر چه) عزیز است و لیکن چو نفس خفقان آرد اگر آید و بیرون نرود

در حدیث شریف بدان اشاره رفته است.

۴۱۶. میان حق تا ناحق چهار انگشت فاصله است . (۱) نظیر سخن امام حسن علیه السلام: بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ أَرْبَعُ أَصَابِعَ ، مَا رَأَيْتَ بَعَيْنَكَ فَهُوَ الْحَقُّ وَقَدْ سَمِعْتَ بِأَذُنِكَ بَاطِلًا كَثِيرًا؛ (۲)

میان حق و باطل چهار انگشت فاصله است : آنچه با چشمت می بینی حق است ، در حالی که با گوش خود باطل بسیار می شنوی .

توضیح : «تنها تجربه عینی شخص باید ملاک قضاوت قرار گیرد ، نه آنچه از دیگران شنیده است . تأکید بر فاصله اندک میان چشم و گوش کنایه از کوتاهی فاصله میان حق و باطل است» . (۳) مثل حاضر در مقابل کسی گفته می شود که بخواهد بر اساس شنیده های خود مطلبی را اثبات کند.

۴۱۷. میهمان تا سه روز میهمان (عزیز) است . (۴) یا : میهمان جان (گر چه) عزیز است و لیکن چو نفس خفقان آرد اگر آید و بیرون نرود . (۵) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ وَ لِيَالِيَهُنَّ فَمَا فَوْقَ ذَلِكَ فَهُوَ صِدَقَهُ... وَلَا يَتَّبِعِي لِلضِّيَافِ إِذَا نَزَلَ بِقَوْمٍ أَنْ يُمَلِّهُمُ فَيُخْرِجَهُمْ أَوْ يُخْرِجُوهُ؛ (۶)

۱- .قند و نمک ، ص ۶۷۳ .

۲- .تحف العقول ، ص ۲۲۹ .

۳- .کتاب کوچه ، ج ۶ ، حرف ب ، ص ۲۳۶۱ .

۴- .امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۷۶۳ .

۵- .همان ، ص ۱۷۷۹ .

۶- .بحار الأنوار ، ج ۷۲ ، ص ۴۶۰ .

الْمُؤْمِنُ مِرَّآهُ أُخِيهِ يُمِيطُ عَنْهُ الْأَذَى

بِاحْتِمَالِ الْمُؤْنِ يَجِبُ السُّؤْدُودُ

مَا مِنْ ضَيْفٍ حَلَّ بِقَوْمٍ إِلَّا وَرِزْقُهُ فِي حِجْرِهِ

نابرده رنج گنج میسر نمی شود / مزد آن گرفت جان برادر که کار کرد

میهمانی سه شبانه روز است و بیش از آن صدقه است ... نمی شاید که مهمان وقتی بر مردمی وارد می شود [آن قدر بماند تا] صاحبخانه را خسته کند و سبب شود میزبان خانه را ترک ، یا او را از خانه بیرون کند .

۴۱۸ . میهمان روزی خود را خودش می آورد . (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : ما مِنْ ضَيْفٍ حَلَّ بِقَوْمٍ إِلَّا وَرِزْقُهُ فِي حِجْرِهِ؛ (۲)

هیچ میهمانی بر قومی وارد نمی شود مگر آنکه روزی اش همراه او است.

۴۱۹ . مؤمن آینه مؤمن است . (۳) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : الْمُؤْمِنُ مِرَّآهُ أُخِيهِ يُمِيطُ عَنْهُ الْأَذَى؛ (۴)

مؤمن آینه برادرش است که آزرده گی را از وی می زداید.

۴۲۰ . نابرده رنج گنج میسر نمی شود مزد آن گرفت جان برادر که کار کرد . (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام : بِاحْتِمَالِ الْمُؤْنِ يَجِبُ السُّؤْدُودُ؛ (۶)

با تحمل رنجها سروری به دست آید.

۱- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۷۶۴ .

۲- الکافی ، ج ۶ ، ص ۲۸۴ .

۳- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۲۷۴ .

۴- وسائل الشیعه ، ج ۱۲ ، ص ۲۱۰ .

۵- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۷۸۰ . سعدی .

۶- نهج البلاغه ، حکمت ۲۲۴ .

الْأَناسُ ثَلَاثَةٌ : عَالِمٌ رَبَّانِيٌّ وَمُتَعَلِّمٌ عَلَى سَبِيلِ نَجَاهٍ وَ هَمَّجٌ رِعَاعٌ أَتْبَاعُ

إِيَّاكُمْ وَالتَّنَعُّمَ فَإِنَّ عِبَادَ اللَّهِ لَيْسُوا بِالْمُتَنَعِّمِينَ

ناز پرورد تنعم نبرد راه به دوست / عاشقی شیوه رندان بلاکش باشد

رکس خر شود ما پالانش می شویم

۴۲۱. ناز پرورد تنعم نبرد راه به دوست. ۱ نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: **إِيَّاكُمْ وَالتَّنَعُّمَ فَإِنَّ عِبَادَ اللَّهِ لَيْسُوا بِالْمُتَنَعِّمِينَ؛**

[\(۱\)](#)

بپرهیز از تن آسایی که بندگان خدا تن آسا نیستند.

۴۲۲. نان را به نرخ روز خوردن. [\(۲\)](#) یا: هرکس خر شود ما پالانش می شویم. [\(۳\)](#) نظیر سخن امام علی علیه السلام: **الْأَناسُ**

ثَلَاثَةٌ : عَالِمٌ رَبَّانِيٌّ وَمُتَعَلِّمٌ عَلَى سَبِيلِ نَجَاهٍ وَ هَمَّجٌ رِعَاعٌ أَتْبَاعُ كُلِّ نَاعِقٍ ، يَمِيلُونَ مَعَ كُلِّ رِيحٍ؛ [\(۴\)](#)

مردم سه دسته اند: عالمی خداشناس؛ آموزنده ای که در راه رستگاری است و فرومایگانی سست عنصر که در پی هر بانگی می روند و با هر بادی به آن جهت میل می کنند.

توضیح: منظور کسانی هستند که سریع الانطباق هستند و خود را با هر شرایطی و هر زمانه و محیطی سازگار می کنند و تغییر حال می دهند. [\(۵\)](#)

۴۲۳. نباشد دعای پدر بی اثر. [\(۶\)](#) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله:

۱- کنز العمال، ح ۶۱۱۱.

۲- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۹۳۲.

۳- داستان نامه بهمنیاری، ص ۵۵۳.

۴- الخصال، ص ۱۸۶.

۵- اقتباس از امثال و حکم در گویش کرمانی، ص ۱۸۶.

۶- امثال و حکم، ج ۴، ص ۱۷۹۵.

الرِّزْقُ مَقْسُومٌ

الْفَقْرُ شَيْنٌ عِنْدَ النَّاسِ وَ زَيْنٌ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

أَرْبَعَهُ لَا تُرَدُّ لَهُمْ دَعْوَةٌ ... دُعَاءُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ

ز دنیا قسم ما غم خوردن آمد / نشاید خوردن الارزق مقسوم

أَرْبَعَهُ لَا تُرَدُّ لَهُمْ دَعْوَةٌ ... دُعَاءُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ؛ (۱)

چهار کس دعایشان رد نمی شود ، ... یکی دعای پدر برای فرزندش.

۴۲۴ . نداری عیب نیست . (۲) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : الْفَقْرُ شَيْنٌ عِنْدَ النَّاسِ وَ زَيْنٌ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ (۳)

فقر نزد مردم مایه سرشکستی است و نزد پروردگار مایه زینت در روز قیامت .

۴۲۵ . نشاید خوردن الارزق مقسوم . ۴ برگرفته از سخن امام علی علیه السلام : الرِّزْقُ مَقْسُومٌ؛ (۴)

روزی، قسمت شده است.

۴۲۶ . نماز جعفر طیار خواندن . (۵) برگرفته از نماز مخصوص حضرت جعفر طیار علیه السلام که پیامبر صلی الله علیه و آله در

بازگشت جعفر بن ابی طالب علیه السلام از سفر حبشه به ایشان آموخت . در سخن امام سجّاد علیه السلام چنین آمده است:

۱- بحار الأنوار ، ج ۹۳ ، ص ۲۹۶ .

۲- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۸۰۶ .

۳- بحار الأنوار ، ج ۶۹ ، ص ۴۹ .

۴- غرر الحکم و درر الکلم ، ح ۹۶ .

۵- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۸۳۲ .

إِظْهَارُ الشَّيْءِ قَبْلَ أَنْ يُسْتَحْكَمَ مَفْسَدَهُ لَهُ

لَمَّا قَدِمَ جَعْفَرُ مِنْ أَرْضِ الْحَبَشَةِ

مَكَرَ نَمَازَ جَعْفَرِ طَيَّارٍ مِیْ خَوَانَدِی

لَمَّا قَدِمَ جَعْفَرُ مِنْ أَرْضِ الْحَبَشَةِ ... فَعَلَّمَهُ صَلَاةَ التَّسْبِيحِ؛ (۱)

هنگامی که جعفر علیه السلام از حبشه بازگشت ... پیامبر نماز تسبیح را به او آموخت .

توضیح: نام اصلی این نماز «نماز تسبیح» است که به نام «نماز جعفر طیار» معروف شد . به جای آوردن این نماز آداب خاصی دارد که طولانی است. دقت و زمانی که در این نماز وجود دارد، منشأ این مثل شده است که وقتی کسی کاری را با دقت و با صرف زمانی طولانی انجام می دهد به او می گویند: مگر نماز جعفر طیار می خواندی؟

۴۲۷ . نه به دار است، نه به بار است، اسمش خاله ماندگار است . (۲) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: إِظْهَارُ الشَّيْءِ قَبْلَ أَنْ يُسْتَحْكَمَ مَفْسَدَهُ لَهُ؛ (۳)

آشکار کردن کار پیش از آنکه استوار گردد ، مایه تباهی آن است.

توضیح: «نه به دار است نه به بار است یعنی آن چیز نه میوه ای روی درخت است و نه در میان بار . یعنی هنوز هیچی نشده یا قبل از اینکه سرو ته قضیه معلوم بشود و پیش از آنکه کار به مرحله عمل برسد» . (۴)

۴۲۸ . نه زور به کسی بگو نه از کسی بشنو . (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام :

۱- جمال الاسبوع ، ص ۱۸۱ .

۲- قند و نمک ، ص ۷۰۲ .

۳- المحاسن، ج ۲، ص ۶۰۳ .

۴- کتاب کوچه ، ج ۲ ، حرف الف ، ص ۵۰۰ .

۵- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۸۵۱ .

لَا تَظَلَمَ كَمَا لَا تُحِبُّ أَنْ تُظَلَّمَ

لَيْسَ كُلُّ مَنْ طَلَبَ وَجَدَ

مَا كُلُّ ذِي قَلْبٍ بَلْبِيْبٍ وَ لَا كُلُّ ذِي سَمْعٍ بِسَمِيْعٍ وَ لَا كُلُّ نَاطِرٍ عَيْنٍ بِبَصِيْرٍ

زار نکته باریک تر ز مو اینجاست / نه هر که سر بتراشد قلندری داند

لَا تَظَلَمَ كَمَا لَا تُحِبُّ أَنْ تُظَلَّمَ؛ (۱)

ستم مکن چنان که دوست نداری بر تو ستم رود.

۴۲۹. نه هر که جوید یابد. (۲) بر گرفته از سخن امام علی علیه السلام: لَيْسَ كُلُّ مَنْ طَلَبَ وَجَدَ؛ (۳)

هر جوینده ای یابنده نیست.

۴۳۰. نه هر که سر بتراشد قلندری داند. ۴ نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَا كُلُّ ذِي قَلْبٍ بَلْبِيْبٍ وَ لَا كُلُّ ذِي سَمْعٍ بِسَمِيْعٍ وَ لَا كُلُّ نَاطِرٍ عَيْنٍ بِبَصِيْرٍ؛ (۴)

هر صاحب دلی خردمند نیست، و هر صاحب گوشی شنوا نیست و هر نظرکننده با چشم، بینا نیست.

۴۳۱. والسلام، نامه تمام. (۵) بر گرفته از استفاده پیامبر صلی الله علیه و آله از آیه شریفه «وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى» (۶) در پایان نامه های خود مانند نامه ای که به فردی به نام هلال نوشته اند: بر گرفته از استفاده پیامبر صلی الله علیه و آله از آیه شریفه «وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى» ۸ در پایان نامه های خود مانند نامه ای که به فردی به نام هلال نوشته اند:

۱- بحار الأنوار، ج ۷۷، ص ۲۰۳.

۲- امثال و حکم، ج ۴، ص ۱۸۶۲.

۳- تحف العقول، ص ۸۴.

۴- الإرشاد، ج ۱، ص ۲۹۲.

۵- قند و نمک، ص ۷۱۳.

۶- طه (۲۰)، آیه ۴۷.

أَدْعُوكَ إِلَى اللَّهِ وَحَدَّهُ تَوْمِنُ بِاللَّهِ وَتَطِيعُ وَتَدْخُلُ فِي الْجَمَاعَةِ فَإِنَّهُ

نَادٍ عَلِيًّا مَظْهَرَ الْعَجَائِبِ / تَجِدُهُ عَوْنًا لَكَ فِي النَّوَائِبِ

... أَدْعُوكَ إِلَى اللَّهِ وَحَدَّهُ تَوْمِنُ بِاللَّهِ وَتَطِيعُ وَتَدْخُلُ فِي الْجَمَاعَةِ فَإِنَّهُ خَيْرٌ لَكَ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى؛ (۱)

... تو را به سوی خدای یگانه می خوانم که به او ایمان بیاوری و از او فرمان ببری و در شمار مسلمانان در آیی که این برای تو بهتر است، و سلام بر آن که در جاده هدایت گام نهد.

توضیح: «با انجام این عمل توسط پیامبر صلی الله علیه و آله این عمل سنت شد و بعدها فقط والسلام می نوشتند و «مفهوم تمام شد» را از آن می گرفتند». (۲) اکنون که به شکل مثل درآمده است در جایی به کار می رود که پایان کار یا نامه ای را اعلام کنند.

۴۳۲. وقت گرفتن «ناد علی» هستند، وقت پس دادن «مظهر العجائب». (۳) تلمیحی بر گرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله در روز جنگ احد: نَادٍ عَلِيًّا مَظْهَرَ الْعَجَائِبِ تَجِدُهُ عَوْنًا لَكَ فِي النَّوَائِبِ؛ (۴)

علی، مظهر شگفتیها، را صدا کن تا در سختیها او را یاور خویش یابی.

توضیح: مثل درباره کسانی به کار می رود که وقت قرض یا امانت خواستن با شفیع آوردن پیشوایان، قسم یاد می کنند که آن را به موقع و در زمان مقرر باز می گردانند ولی به قول خود عمل نمی کنند. «و به استرداد آنچه از دیگران به امانت یا عاریت یا به وام گرفته اند، رغبت نشان نمی دهند». (۵)

۱- مکاتیب الرسول صلی الله علیه و آله، ج ۲، ص ۳۳۴.

۲- فرهنگ کاربرد آیات و روایات در اشعار عطار نیشابوری، ص ۴۰۹.

۳- امثال و حکم، ج ۴، ص ۱۸۹۱.

۴- بحار الأنوار، ج ۱۰۸، ص ۲۸۰.

۵- اقتباس از کتاب کوچه، ج ۷، حرف پ، ص ۴۷۳.

أَحِبِّ حَبِيبَكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ بَغِيضَكَ يَوْمًا مَا

مَنْ هَتَكَ حِجَابَ غَيْرِهِ انْكَشَفَ عَوْرَاتُ بَيْتِهِ؛

حُسَيْنٌ إِذَا كُنْتَ فِي بَلَدِهِ / غَرِيبًا فَعَاشِرِ بَادِبِهَا

خواهی نشوی رسوا هم‌رنگ جماعت شو

۴۳۳. وقتی به شهر کورها رفتی کور شو! (۱) نظیر شعر منسوب به امام علی علیه السلام: حُسَيْنٌ إِذَا كُنْتَ فِي بَلَدِهِ غَرِيبًا فَعَاشِرِ بَادِبِهَا؛ (۲)

ای حسین! وقتی در شهری غریب بودی با آداب همان شهر با مردمش معاشرت کن!

توضیح: منظور مثل این است که در بین هر قوم به عادات و رسوم جایز آن قوم رفتار کن تا انگشت نما و وصله ناهمگون نشوی، ولی اگر بحث حق و باطل، رعایت اصول دین و حرام و حلال الهی در میان باشد، این مثل نیز مانند مثل خواهی نشوی رسوا هم‌رنگ جماعت شو (۳) نادرست است.

۴۳۴. هتک حرمت دیگران نکن تا آبرویت محفوظ بماند! نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ هَتَكَ حِجَابَ غَيْرِهِ انْكَشَفَ عَوْرَاتُ بَيْتِهِ؛ (۴)

هر که پرده دیگری را بدرد، عیبهای خانواده اش آشکار می شود.

۴۳۵. هر آن سزی که داری با دوست در میان من، چه دانی وقتی دشمن گردد! (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: أَحِبِّ حَبِيبَكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ بَغِيضَكَ يَوْمًا مَا؛ (۶)

دوست را چنان دوست بدار که شاید روزی دشمنت شود.

۱- کتاب کوچک، ج ۵، حرف ب، ص ۱۶۹۹.

۲- بحار الأنوار، ج ۴۴، ص ۲۶۶.

۳- امثال و حکم، ج ۲، ص ۷۵۲.

۴- تحف العقول، ص ۸۸.

۵- امثال و حکم، ج ۴، ص ۱۹۰۲. سعدی.

۶- نهج البلاغه، حکمت ۲۶۸.

الْبَطْنَةُ تَمْنَعُ الْفِطْنَةَ**الْعَقْلُ غَرِيْزَةٌ تَزِيْدُ بِالْعِلْمِ وَالتَّجَارِبِ****يا اباذر! اعلم ان كل شئ اذا فسد فالملح دواءه فاذا فسد****رچه بگندد نمکش می زند / وای به وقتی که بگندد نمک**

۴۳۶. هر تجربه ای عقلی را زیاد می کند . (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْعَقْلُ غَرِيْزَةٌ تَزِيْدُ بِالْعِلْمِ وَالتَّجَارِبِ؛ (۲)

عقل قریحه ای است که با علم و تجربه ها افزون می شود.

۴۳۷. هر جا بطنت (۳) است فطنت (۴) نیست . (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْبَطْنَةُ تَمْنَعُ الْفِطْنَةَ؛ (۶)

پر بودن شکم مانع تیز فهمی است.

۴۳۸. هر چه بگندد نمکش می زند وای به وقتی که بگندد نمک . (۷) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: يا اباذر! اعلم ان

كُلَّ شَيْءٍ إِذَا فَسَدَ فَالْمِلْحُ دَوَاءُهُ فَإِذَا فَسَدَ الْمِلْحُ فَلَيْسَ لَهُ دَوَاءٌ؛ (۸)

ای اباذر! بدان هر چیز که فاسد شود ، نمک دواي آن است ، و هر گاه نمک فاسد شود دوايي ندارد.

۴۳۹. هر چه پیش آید خوش آید . (۹) نظیر سخن امام علی علیه السلام :

۱- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۹۱۱ .

۲- غررالحکم و دررالکلم ، ح ۱۷۱۷ .

۳- بطنت : سیری و پُری شکم از خوراک . (فرهنگ جامع نوین ، ج ۱ ، ص ۱۱۲)

۴- فطنت : زیرکی ، هوشیاری و تیز خاطری . (فرهنگ معین ، ص ۲۵۵۵)

۵- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۹۳۴ .

۶- عیون الحکم و المواعظ ، ح ۸۷۵ .

۷- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۹۱۸ . جامی .

۸- الأمالی ، طوسی ، ص ۵۳۳ .

۹- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۹۱۹ .

إِنَّ أَهْنَآ النَّاسِ عِشَا مَنْ كَانَ بِمَا قَسَمَ اللّٰهُ لَهُ رَاضِيَا

لَا يَجْنِي عَلَي الْمَرْءِ إِلَّا يَدُهُ

مَا شَاءَ اللّٰهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ

ر چه كنى به خود كنى گر همه نيك و بد كنى / كس نكند به جاى تو آنچه به جاى خود كنى

آخر ز كه ناليم كه از ماست كه بر ماست

از ماست كه بر ماست

إِنَّ أَهْنَآ النَّاسِ عِشَا مَنْ كَانَ بِمَا قَسَمَ اللّٰهُ لَهُ رَاضِيَا؛ (۱)

گواراترين زندگى را كسى دارد كه به آنچه خداوند قسمتش کرده خشنود باشد.

۴۴۰. هر چه خدا خواست همان مى شود. (۲) نظير سخن پيامبر صلى الله عليه و آله: ماشاء الله كان وما لم يشأ لم يكن؛ (۳)

آنچه خداوند بخواهد مى شود و آنچه او نخواهد نمى شود.

توضيح: «هميشه آن مى شود كه خدا خواهد. در موقعى گويند كه مقدمات رسيدن به مقصودى را فراهم آورند و نتيجه برعكس يا خلاف مأمول شود». (۴)

۴۴۱. هر چه كنى به خود كنى گر همه نيك و بد كنى. ۵ يا: از ماست كه بر ماست. (۵) نظير سخن پيامبر صلى الله عليه و آله: لايجنى على المرء إلا يده؛ (۶)

آدمى جز از دست خود آسيب نمى بيند.

توضيح: ظاهرا اصل مثل از ماست كه بر ماست به اين صورت است آخر ز كه

۱- غررالحكم و دررالکلم، ح ۳۳۹۷.

۲- امثال و حكم، ج ۴، ص ۱۹۱۹.

۳- الكافى، ج ۸، ص ۸۲.

۴- داستان نامه بهمنيارى، ص ۴۸.

۵- امثال و حكم، ج ۱، ص ۱۴۷.

٦- .كتاب من لا يحضره الفقيه، ج ٤، ص ٣٧٨.

إِنَّمَا يَحْصُدُ ابْنُ آدَمَ مَا يَزْرَعُ

كُلُّ شَيْءٍ إِذَا كَثُرَ رَخِصَ

آنچه دی کاشته ای می کنی امروز درو / طمع خوشه گندم مکن از دانه جو

این نکته رمز اگر بدانی دانی / هر چیز که در جستن آنی آنی

ر چه کنی کشت همان بدروی / کار بد و نیک چو کوه و صداست

آنچه دی کاشته ای می کنی امروز درو طمع خوشه گندم مکن از دانه جو

نالیم که از ماست که بر ماست (۱) و به معنای این است که «بلا و محنتی که به یک شخص یا یک قوم می رسد، نتیجه غفلت خود آنها است». (۲)

۴۴۲. هر چه کنی کشت همان بدروی. (۳) یا: آنچه دی (۴) کاشته ای می کنی امروز درو طمع خوشه گندم مکن از دانه جو. (۵) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: إِنَّمَا يَحْصُدُ ابْنُ آدَمَ مَا يَزْرَعُ؛ (۶)

آدمیزاد آنچه کاشته است ، درو می کند.

۴۴۳. هر چیز زیاد شود کم ارزش (بی ارزش) می شود. نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: كُلُّ شَيْءٍ إِذَا كَثُرَ رَخِصَ؛ (۷)
هر چیز وقتی زیاد شود ارزان می شود.

۴۴۴. هر چیز که در جستن آنی ، آنی . نظیر سخن امام علی علیه السلام :

۱- سنایی .

۲- داستان نامه بهمیناری ، ص ۸ .

۳- هر چه کنی کشت همان بدروی کار بد و نیک چو کوه و صداست . (پروین اعتصامی)

۴- دی : روز گذشته ، دیروز . (فرهنگ معین ، ص ۱۵۸۸)

۵- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۵۱ . ظهیر فاریابی .

۶- الکافی ، ج ۲ ، ص ۳۳۴ .

۷- ارشاد القلوب ، ج ۱ ، ص ۳۷۱ .

اخْتَرِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ جَدِيدَهُ وَمِنَ الْإِخْوَانِ أَقْدَمَهُمْ

الْمَرْءُ بِهَيْمَتِهِ

سُئِلَ أَيْنَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبُهُمْ

لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ

الْمَرْءُ بِهَيْمَتِهِ؛ (۱)

ارزش آدمی به همت او است.

۴۴۵. هر چیزی بشکند ارزشش کم می شود اما دل اگر بشکند ارزشش بیشتر می شود. نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: **سُئِلَ أَيْنَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبُهُمْ؛ (۲)**

از پیامبر پرسیدند: «خداوند کجاست؟»، فرمود: «نزد دل شکستگان».

۴۴۶. هر چیزی نُوَش خوب است، دوست کهنه اش! **(۳)** نظیر سخن امام علی علیه السلام: **اخْتَرِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ جَدِيدَهُ وَمِنَ الْإِخْوَانِ أَقْدَمَهُمْ؛ (۴)**

از هر چیزی جدیدش را انتخاب کن و از دوستان قدیمی ترش را.

۴۴۷. هر دردی دوايي (درمانی) دارد. **(۵)** نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: **لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ؛ (۶)**

هر دردی دوايي دارد.

توضیح: «مَثَلُ نَظَرٍ دَارِدٍ بِلَا دَوَاءٍ بَدُونِ چاره نبودن مشکلات و سخنی است که به تسلاً و دلداری به گرفتار گفته می شود». **(۷)**

۱- عیون الحکم والمواعظ، ح ۱۵۶۹.

۲- بحار الأنوار، ج ۷۳، ص ۱۵۷.

۳- قند و نمک، ص ۷۳۱.

۴- غرر الحکم و درر الکلم، ح ۲۴۶۱.

۵- قند و نمک، ص ۷۳۴.

۶- ثواب الأعمال، ص ۱۶۴.

الْأُمُورُ مَرْهُونَةٌ بِأَوْقَاتِهَا

لِكُلِّ مَقَامٍ مَقَالٌ

با خرابات نشینان زکرامات ملاف / هر سخن جایی و هر نکته مقامی دارد

ر سخن جایی و هر نکته مکانی دارد

۴۴۸. هر سخن جایی و هر نکته مقامی (۱) دارد. ۲. برگرفته از سخن امام علی علیه السلام: لِكُلِّ مَقَامٍ مَقَالٌ؛ (۲)

هر جایگاهی را، سخنی است.

توضیح: «هر حرفی را همه جا نمی توان زد، بلکه باید مطابق وضع و حال افراد و مکان و زمان سخن گفت. دو چیز گوینده را بی مقدار می کند: یکی شوخی و بذله و هزل در محفل بزرگان و دانشمندان و دیگری به جدّ و ناصحانه و دانشمندانه سخن گفتن در مجلس جاهلان و فرومایگان». (۳)

۴۴۹. هر کاری وقتی دارد. (۴) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الْأُمُورُ مَرْهُونَةٌ بِأَوْقَاتِهَا؛ (۵)

کارها در گرو اوقات خویش اند.

توضیح: هر کاری برای درست انجام یافتن زمانی دارد که انجام دادن آن پیش از زمان مورد نظر و یا پس از آن نتیجه ای در بر نخواهد داشت.

۴۵۰. هر کس آبِ دل خودش را می خورد. (۶) نظیر سخن امام صادق علیه السلام:

۱- در تداول به صورت هر سخن جایی و هر نکته مکانی دارد به کار می رود.

۲- غررالحکم و دررالکلم، ح ۷۲۹۳.

۳- قند و نمک، ص ۷۳۶.

۴- امثال و حکم، ج ۴، ص ۱۹۲۳.

۵- بحار الأنوار، ج ۷۴، ص ۱۶۵.

۶- امثال و حکم، ج ۴، ص ۱۹۳۷.

الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَن يُخَالِلُ

أَنْزِلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ

مَنْ حَسُنَتْ نَيْتُهُ زَادَ اللَّهُ فِي رِزْقِهِ

مَنْ يَزْرَعُ شَرًّا يَحْصُدُ نَدَامَةً

مَنْ حَسُنَتْ نَيْتُهُ زَادَ اللَّهُ فِي رِزْقِهِ؛ (۱)

هر که نیتش نیکو باشد ، خداوند بر روزی اش می افزاید.

توضیح: مراد این است که «سود حُسن نیت و زیان سوء نیت هر کسی متوجه خود او می شود». (۲)

۴۵۱. هر کس باد بکارد ، طوفان درو می کند . (۳) نظیر سخن امام صادق علیه السلام: مَنْ يَزْرَعُ شَرًّا يَحْصُدُ نَدَامَةً؛ (۴)

هر کس بدی بکارد ، پشیمانی می درود.

۴۵۲. هر کس را جایی است (جایگاهی است) . (۵) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: أَنْزِلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ؛ (۶)

مردم را در جایگاه خودشان قرار دهید.

۴۵۳. هر کس را می خواهی بشناسی از رفیقهایش بشناس . (۷) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ

فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَن يُخَالِلُ؛ (۸)

۱- الخصال، ص ۸۸.

۲- کتاب کوچه، ج ۱، حرف آ، ص ۳۵.

۳- کتاب کوچه، ج ۴، حرف ب، ص ۱۲۵.

۴- الکافی، ج ۲، ص ۴۵۸.

۵- امثال و حکم، ج ۴، ص ۱۹۴۲.

۶- الأمالی، صدوق، ص ۳۴۸.

۷- قند و نمک، ص ۷۴۴.

۸- الأمالی، طوسی، ص ۵۱۸.

عَفُوا عَنْ نِسَاءِ النَّاسِ تَعَفُّوا عَنْ نِسَائِكُمْ

كُلُّ مَيْسَرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ

لِكُلِّ دَوْلَةٍ بُرْهَةٌ

آدمی بر دین دوستش است؛ پس هر یک از شما بنگرد با چه کسی دوستی می کند.

۴۵۴. هر کسی پنج روزه نوبت او است! انظیر سخن امام علی علیه السلام: **لِكُلِّ دَوْلَةٍ بُرْهَةٌ؛ (۱)**

هر دولتی مدتی دارد .

۴۵۵. هر کسی را بهر کاری ساختند .^۳ انظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: **كُلُّ مَيْسَرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ؛ (۲)**

هر کس برای آنچه آفریده شده است ، آماده است .

۴۵۶. هر که افتد نظرش در پی ناموس کسانی ناموس وی افتد نظر بلهوسان . انظیر سخن امام صادق علیه السلام: **عَفُوا عَنْ نِسَائِ**

النَّاسِ تَعَفُّوا عَنْ نِسَائِكُمْ؛ (۳)

۱- غررالحکم و درر الکلم ، ح ۷۲۸۵ .

۲- عوالی اللالی ، ج ۴ ، ص ۲۲ .

۳- روضه الواعظین ، ص ۳۶۶ .

**إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا ابْتَلَاهُ بِعَظِيمِ الْبَلَاءِ
أُولَى النَّاسِ بِالتُّهْمَةِ مَنْ جَالَسَ أَهْلَ التُّهْمَةِ
مَنْ جَالَسَ الْجَاهِلَ فَلَيْسَتْ عِدَّةٌ لِلْقَبِيلِ وَالْقَالَ**

با زنان مردم عفت بورزید تا با زنان شما عفت بورزند.

۴۵۷. هر که با دیگ نشیند، سیاه برخیزد. (۱) یا: هر که با رسوا نشیند عاقبت رسوا شود. (۲) نظیر سخن امام علی علیه السلام
:مَنْ جَالَسَ الْجَاهِلَ فَلَيْسَتْ عِدَّةٌ لِلْقَبِيلِ وَالْقَالَ؛ (۳)

هر که با نادان همنشین شود، باید خود را برای قیل و قال آماده سازد.

همچنین سخن پیامبر علیه السلام: أُولَى النَّاسِ بِالتُّهْمَةِ مَنْ جَالَسَ أَهْلَ التُّهْمَةِ؛ (۴)

سزاوارترین مردم به تهمت، کسی است که با اهل تهمت همنشینی کند.

توضیح: معاشرت با بدنامان جز بدنامی نتیجه نخواهد داد. (۵)

۴۵۸. هر که در این بزم مقرب تر استجمام بلا- بیشترش می دهند. (۶) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا
ابْتَلَاهُ بِعَظِيمِ الْبَلَاءِ؛ (۷)

هرگاه خداوند بنده ای را دوست بدارد، به بلاهای بزرگ گرفتارش کند.

۴۵۹. هر که را شرم نیست، ایمان نیست. (۸) برگرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله:

۱- امثال و حکم، ج ۴، ص ۱۹۵۰.

۲- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۱۰۰۸.

۳- الکافی، ج ۸، ص ۲۲.

۴- الأُمالی، صدوق، ص ۷۳.

۵- کتاب کوچه، ج ۵، حرف ب، ص ۱۴۹۳.

۶- امثال و حکم، ج ۴، ص ۱۹۵۷. سعدی.

۷- الکافی، ج ۲، ص ۲۵۳.

اسْتَعِينُوا عَلَىٰ أُمُورِكُمْ بِالْكِتْمَانِ فَإِنَّ كُلَّ ذِي نِعْمَةٍ مَّحْسُودٌ

مَنْ عَذَبَ لِسَانَهُ كَثُرَ إِخْوَانُهُ

مَنْ لَاحِيَاءَ لَهُ فَلَا إِيمَانَ لَهُ

مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يَرْحَمُ

مَنْ لَاحِيَاءَ لَهُ فَلَا إِيمَانَ لَهُ؛ (۱)

کسی که حیا ندارد ، ایمان ندارد.

۴۶۰. هر که رحمت نکند ، بر وی رحمت نکنند . (۲) بر گرفته از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يَرْحَمُ؛ (۳)

کسی که رحم نمی کند ، به او رحم نمی کنند.

۴۶۱. هر که زر دارد ، دشمن در بر دارد . (۴) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : اسْتَعِينُوا عَلَىٰ أُمُورِكُمْ بِالْكِتْمَانِ فَإِنَّ كُلَّ

ذِي نِعْمَةٍ مَّحْسُودٌ؛ (۵)

در کارهای خود از نهانداری مدد گیرید ؛ چون هر صاحبِ نعمتی مورد حسد است .

۴۶۲. هر که شیرینی فروشد ، مشتری بر وی بجوشد . (۶) نظیر سخن امام علی علیه السلام : مَنْ عَذَبَ لِسَانَهُ كَثُرَ إِخْوَانُهُ؛ (۷)

۱- شرح نهج البلاغه ، ابن ابی الحدید ، ج ۱۹ ، ص ۴۷.

۲- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۹۶۴ .

۳- کتاب من لایحضره الفقیه ، ج ۴ ، ص ۳۸۰.

۴- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۹۶۴ .

۵- تحف العقول ، ص ۴۸ .

۶- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۹۶۵ .

۷- عیون الحکم والمواعظ ، ح ۷۱۴۲ .

الْوَاحِدُ مِنَ الْأَعْدَاءِ كَثِيرٌ

مَنْ هَانَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ فَلَا تَرْجُ خَيْرَهُ

يَا نُوفُ! أَحْسِنِ يُحْسِنِ إِلَيْكَ

هر که خوش زبان باشد ، دوستانش افزون شوند .

۴۶۳ . هر که نیکی کند ، نیکی بیند. (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: يَا نُوفُ! أَحْسِنِ يُحْسِنِ إِلَيْكَ؛ (۲)

ای نوف! نیکی کن تا به تو نیکی کنند.

۴۶۴ . هرگز به نکویی نرسد مرد سبکسار . ۳ نظیر سخن امام علی علیه السلام: مَنْ هَانَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ فَلَا تَرْجُ خَيْرَهُ؛ (۳)

کسی که خود را سبک می شمرد ، به خیر او امید مدار!

۴۶۵ . هزار دوست اندک است و یک دشمن بسیار. (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام: الْوَاحِدُ مِنَ الْأَعْدَاءِ كَثِيرٌ؛ (۵)

یک دشمن بسیار است.

۱- دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۱۰۲۱ .

۲- الأملی، صدوق، ص ۲۷۸ .

۳- عیون الحکم والمواعظ ، ح ۸۴۶۶ .

۴- امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۱۹۷۶ .

۵- عیون الحکم والمواعظ، ح ۱۱۰۷ .

إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلِ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ يُحِبُّ بَهَذَا وَيُبْغِضُ بَهَذَا

كُنْ بَعِيدَ الْهَمِّ إِذَا طَلَبْتَ

۴۶۶. همت بلند دار که مردان روزگراز همت بلند به جایی رسیده اند. (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: كُنْ بَعِيدَ الْهَمِّ إِذَا طَلَبْتَ؛ (۲)

هر گاه خواستی [کاری انجام دهی] بلند همت باش.

۴۶۷. هم خدا را می خواهد هم خرما را. (۳) نظیر سخن امام علی علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلِ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ يُحِبُّ بَهَذَا وَيُبْغِضُ بَهَذَا؛ (۴)

خداوند برای آدمی دو قلب قرار نداده است تا با یکی دوست بدارد و با دیگری دشمن بدارد.

توضیح: «این مثل درباره کسی که بخواهد کاری بکند و در آن هم سود فراوان بخواهد و هم کار بدون زحمت، گفته می شود» (۵) و یا اینکه دو چیز غیر قابل جمع را در کنار هم داشته باشد. داستان مثل درباره کسی است که با خرما بتی را به عنوان خدای خویش ساخته بود و آن را می پرستید. هنگامی که گرسنگی به او فشار می آورد. بخشی از آن را می خورد. در حالی که دلش نمی خواست خدایش را نیز از دست بدهد؛ یعنی هم می خواست خدا را حفظ کند و هم خرما را بخورد. از این رو گفته اند: هم خدا را می خواهد و هم خرما را.

۱- قند و نمک، ص ۷۵۵.

۲- غررالحکم و دررالکلم، ح ۷۱۶۱.

۳- امثال و حکم، ج ۴، ص ۱۹۹۰.

۴- بحار الأنوار، ج ۲۴، ص ۳۱۸.

۵- اقتباس از قند و نمک، ص ۷۵۵.

إِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي وَمِنَ اللَّهِ مَجْلِسًا شَاهِدُ زُورٍ

شَاهِدُ الزُّورِ لَا تَزُولُ قَدَمَاهُ حَتَّى تَجِبَ لَهُ النَّارُ

۴۶۸. همه کاری می کنم ، اما شهادت دروغ نمی دهم. (۱) برگرفته از روایاتی که در نکوهش شهادت دروغ آمده است ؛ مانند سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : إِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي وَمِنَ اللَّهِ مَجْلِسًا شَاهِدُ زُورٍ؛ (۲) مبعوض ترین شما در نزد من و دور جایگاه ترین شما از من و خداوند ، گواه دهنده به دروغ است.

همچنین سخن امام صادق علیه السلام : شَاهِدُ الزُّورِ لَا تَزُولُ قَدَمَاهُ حَتَّى تَجِبَ لَهُ النَّارُ؛ (۳)

گواه دهنده به دروغ گام از گام بر نمی دارد مگر آنکه دوزخ بر وی واجب می شود.

توضیح: در داستان مَثَل آورده اند: «مردی که از فرط تهیدستی ناچار به خروج از شهر شده بود در پشت دیواری به خواب می رود. کسی او را برانگیخته و چون از سر و وضعش پی به فقر و درماندگی اش می برد به او پیشنهاد کاری کم زحمت و بس پرسود می نماید و با قبولش او را با خود به محضر قاضی برای شهادتی که در بین راه به او تعلیم نموده بود می برد. قاضی با دیدن او به وی ایراد داشتنِ شراب می کند. شخص فقیر می گوید: «به خاطر آن شراب گذارده ام تا جلوگیرِ دُردِ شراب بشود!» قاضی متغیّرانه می گوید: «به دو گناه اقرار می کنی پس با این صورت شراب نیز می آشامی؟» جواب می دهد: «در وقتی که بنگ و حشیش نداشته باشم». قاضی گفت:

۱- .قند و نمک ، ص ۷۶۳ .

۲- .بحار الأنوار، ج ۱۰۱، ص ۳۱۰ .

۳- .الکافی، ج ۷، ص ۳۸۳ .

إِنَّ الرِّزْقَ لَا يَجْرُهُ حِرْصٌ حَرِيصٍ وَلَا يَصْرِفُهُ كَرَاهِيَةٌ كَارِهِ

صِحَّةُ الْأَجْسَامِ مِنْ أَهْنَاءِ الْأَقْسَامِ

مَا اخْتَلَفَتْ دَعْوَتَانِ إِلَّا كَانَتْ إِحْدَاهُمَا ضَلَالَةً؛

«جرمت سه تا شد. باید حدّ بخوری، پس اقرار به صرف حشیش نیز می نمایی». می گوید: «آری اما زمانی که...» چون طاقت قاضی از اقرار به گناهان او طاق شده به اندیشه مجازاتش فرو می رود. که شخص فقیر می گوید: «آری همه این کارها را می کنم اما شهادت به ناحق نمی دهم». (۱)

۴۶۹. هیچ چیز بهتر از سلامتی نیست. نظیر سخن امام علی علیه السلام: **صِحَّةُ الْأَجْسَامِ مِنْ أَهْنَاءِ الْأَقْسَامِ؛** (۲)

تندرستی از گواراترین بهره ها است.

۴۷۰. هیچ کس روزی کسی دیگر را نمی تواند بخورد. (۳) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: **إِنَّ الرِّزْقَ لَا يَجْرُهُ حِرْصٌ حَرِيصٍ وَلَا يَصْرِفُهُ كَرَاهِيَةٌ كَارِهِ؛** (۴)

حرص حریص، روزی نمی آورد و ناخوش داشتن کسی آن را باز نمی دارد.

۴۷۱. هیچ وقت دو تا حق با هم دعوا نمی کنند. نظیر سخن امام علی علیه السلام: **مَا اخْتَلَفَتْ دَعْوَتَانِ إِلَّا كَانَتْ إِحْدَاهُمَا ضَلَالَةً؛** (۵)

دو دعوت مخالف هم نمی شود، مگر آنکه یکی از آن دو گمراهی است.

۱- قند و نمک، ص ۷۶۳.

۲- غررالحکم و دررالکلم، ح ۵۸۱۲.

۳- امثال و حکم، ج ۴، ص ۲۰۱۹.

۴- بحار الأنوار، ج ۷۷، ص ۶۸.

۵- نهج البلاغه، حکمت ۱۸۳.

أُخْوَك مَن وَاسَاكَ فِي الشُّدَّةِ

مَا أَكْثَرَ الْإِخْوَانَ عِنْدَ الْجَفَانِ وَأَقْلَهُمَ عِنْدَ حَادِثَاتِ الزَّمَانِ

يَا عَلِيُّ! لَأَنْ أُدْخَلَ يَدِي فِي فَمِ التَّنِينِ إِلَى الْمِرْفَقِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُسْأَلَ

۴۷۲. یار آن باشد که در بلا یار بُود . (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: ما أَكثَرَ الْإِخْوَانَ عِنْدَ الْجَفَانِ وَأَقْلَهُمَ عِنْدَ حَادِثَاتِ الزَّمَانِ؛ (۲)

چه بسیارند برادران در هنگام [پُری] کاسه و چه اندکند به هنگام پیشامدهای روزگار .

همچنین سخن امام علی علیه السلام: أُخْوَك مَن وَاسَاكَ فِي الشُّدَّةِ؛ (۳)

برادر تو کسی است که در سختی، با جان و مال تو، را یاری رساند.

۴۷۳. یا رب مباد آن که گدا معتبر شود! ۴: نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: يَا عَلِيُّ! لَأَنْ أُدْخَلَ يَدِي فِي فَمِ التَّنِينِ إِلَى الْمِرْفَقِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُسْأَلَ مَنْ لَمْ يَكُنْ تُمَّ كَانْ؛ (۴)

ای علی! اگر دستم را تا آرنج در دهان ازدها فرو برم، نزد من خوشایندتر است تا از نو کیسه ای چیزی بخواهم.

۱- امثال و حکم، ج ۴، ص ۲۰۲۵ .

۲- غررالحکم و دررالکلم، ح ۹۶۵۷ .

۳- عیون الحکم والمواعظ، ح ۸۴۴ .

۴- کتاب من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۷۳ .

سینُ بلالٍ عندَ اللّٰهِ شینُ

۴۷۴. یک اسهد بلال به از هزار اسهد فصیح . (۱) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله : سینُ بلالٍ عندَ اللّٰهِ شینُ؛ (۲)

«سین» بلال نزد خداوند «شین» است.

توضیح : «مراد این است که گفته از روی صفای دل ، هر چند فصیح نباشد ، از کلامی ساخته و آراسته که آمیخته به نفاق و دورویی است بهتر است» . (۳) بلال حبشی مؤذن پیامبر صلی الله علیه و آله بود و پیامبر صلی الله علیه و آله به او علاقه زیادی داشت و گاه با جملاتی مانند «أرحنا یا بلالُ ؛ ای بلال با اذانت ما را آرامش ده» . (۴) محبت و رضایتش را آشکار می کرد. گویا بلال حرف شین را سین ادا می کرد . عدّه ای به این نحوه ادا که «أشهد» را «أسهد» می گفت ، معترض بودند . قرار شد که شخص دیگری به جای او اذان بگوید ، ولی در آن شب هر چه اذان گفت ، آفتاب طلوع نکرد و صبح نشد. از این داستان استفاده کرده اند که سین گفتن بلال نزد خداوند شین محسوب می شود و یک اسهد بلال بهتر از هزار اسهد شخص دیگر است . مثلهای دیگری نیز از این داستان ساخته اند که نمونه ای از آن این چنین است : اگر بلال اذان نگوید صبح نمی شود؟ (۵) یعنی آیا اگر این کار را شخص معین انجام ندهد نتیجه مطلوب حاصل نمی شود؟

۱- دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۱۰۵۸ .

۲- عدّه الدّاعی ، ص ۲۱ .

۳- امثال و حکم ، ج ۱ ، ص ۱۰۰ .

۴- بحار الأنوار ، ج ۸۰ ، ص ۱۶ .

۵- کتاب کوچه ، ج ۵ ، حرف ب ، ص ۱۴۴۲ .

الأصدقاء نفس واحدة في جُسومٍ مُتفرِّقَةٍ

الزُّموا السَّوادَ الأعظمَ فإنَّ يدالله على الجماعه

عدل ساعه خير من عبادته سبعين سنه قيام ليلها و صيام نهارها

۴۷۵. يك دست بی صداست . (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام : الزُّمُوا السَّوَادَ الْأَعْظَمَ فَإِنَّ يَدَ اللَّهِ عَلَى الْجَمَاعَةِ؛ (۲)

همراه با جماعت باشید که دست خدا بر سر جماعت است .

توضیح : يك دست را هر چه در هوا بچرخانی صدایی تولید نمی شود ، اما اگر دو دست را به یاری هم بفرستی و به هم بزنی ،

صدایی تولید می شود . «این مثل در تشویق به بهره گیری از همکاری و معاونت و مشارکت و... می باشد» . (۳)

۴۷۶. يك روح در دو بدن بودن . (۴) نظیر سخن امام علی علیه السلام : الْأَصْدِقَاءُ نَفْسٌ وَاحِدَةٌ فِي جُسُومٍ مُتَفَرِّقَةٍ؛ (۵)

دوستان يك جان در چندین پیکرند .

۴۷۷. يك روز (يك ساعت) عدالت به هزار سال عبادت می ارزد . (۶) بر گرفته از سخن پیامبر علیه السلام : عَدْلُ سَاعَةٍ خَيْرٌ مِنْ

عِبَادَةِ سَبْعِينَ سَنَةً قِيَامَ لَيْلِهَا وَ صِيَامَ نَهَارِهَا؛ (۷)

يك ساعت عدالت بهتر است از هفتاد سال عبادت که شبهایش را به نماز بیدار بمانند و روزهایش روزه گرفته شود .

۱- .امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۲۰۴۱ .

۲- .نهج البلاغه، خطبه ۱۲۷ .

۳- .اقتباس از قند و نمک ، ص ۷۹۵ .

۴- .امثال و حکم ، ج ۴ ، ص ۲۰۴۴ .

۵- .غررالحکم و دررالکلم، ح ۲۰۵۹ .

۶- .دوازده هزار مثل فارسی ، ص ۱۰۷۱ .

۷- .مشکاه الأنوار، ص ۵۴۴ .

كَمْ مِنْ شَهْوَةٍ سَاعَةٍ أَوْرَثَتْ حُزْنَ طَوِيلًا
لَا تَفْرَحَنَّ بِسِقْطِهِ غَيْرِكَ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا يُحْدِثُ بِكَ الزَّمَانُ
يَا عَلِيُّ! أَوَّلُ النَّظَرِ لَكَ وَالثَّانِيهِ عَلَيْكَ لَا لَكَ

۴۷۸. یک لحظه نادانی (هوسرانی)، یک عمر پشیمانی. (۱) نظیر سخن امام علی علیه السلام: كَمْ مِنْ شَهْوَةٍ سَاعَةٍ أَوْرَثَتْ حُزْنَ طَوِيلًا؛ (۲)

بسا لحظه ای هوس که اندوهی دراز در پی دارد.

۴۷۹. یک نظر حلال است. (۳) نظیر سخن پیامبر صلی الله علیه و آله: يَا عَلِيُّ! أَوَّلُ النَّظَرِ لَكَ وَالثَّانِيهِ عَلَيْكَ لَا لَكَ؛ (۴)

ای علی! نگاه نخست تو را است و نگاه دوم نه تو را که بر تو است.

۴۸۰. یکی را که در بند بینی مخند. (۵) نظیر سخن امام علی علیه السلام: لَا تَفْرَحَنَّ بِسِقْطِهِ غَيْرِكَ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا يُحْدِثُ بِكَ الزَّمَانُ؛ (۶)

از زمین خوردن کسی شاد مشو که نمی دانی گردش روزگار برای تو چه در آستین دارد.

۱- دوازده هزار مثل فارسی، ص ۱۰۷۶.

۲- الکافی، ج ۲، ص ۴۵۱.

۳- امثال و حکم، ج ۴، ص ۲۰۵۱.

۴- بحار الأنوار، ج ۱۲، ص ۶۷.

۵- یکی را که در بند بینی مخند مبادا که ناگه در افتی به بند. (سعدی)

۶- غرر الحکم و درر الکلم، ح ۱۰۲۹۰.

ص: ۲۳۱

..

کتابنامه‌یک . مَثَلها ۱ . اثر پذیری حافظ از قرآن و حدیث . عباس اسلامی نژاد ، کاشان: مرسل ، چاپ اوّل، ۱۳۷۵ . ۲ . احادیث مثنوی . بدیع الزمان فروزانفر ، تهران: امیر کبیر ، چاپ سوم، ۱۳۶۱ . ۳ . ادب الامثال و الحکم . طالب سنجری ، مشهد : بنیاد پژوهشهای اسلامی ، چاپ دوم ، ۱۳۸۰ . ۴ . ارسال المثل در مثنوی . علی رضا منصور مؤید ، تهران: سروش ، چاپ اوّل، ۱۳۶۵ . ۵ . ارمغان اویسی: گنج بی رنج . فضل الله اویسی ، تهران: مؤلف، چاپ اوّل، ۱۳۷۱ . ۶ . الامثال و الحکم المستخرجه من نهج البلاغه . محمد غروی، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اوّل، ۱۴۰۷ ق. ۷ . امثال و حکم . علی اکبر دهخدا، تهران: امیر کبیر، چاپ نهم، ۱۳۷۶ . ۸ . امثال و حکم . محمد بن ابی بکر عبدالقادر رازی (م ۶۶۶ ق)، ترجمه: فیروز حریرچی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۸ . ۹ . امثال و حکم فارسی در گویش کرمانی . ناصر بقایی ، کرمان : مرکز کرمان شناسی ، چاپ اوّل ۱۳۷۰ .

۱۰. امثال و حکم نهج البلاغه و معادلهای فارسی و انگلیسی آنها . هاجر اندقانی، قم: میثم تمار، چاپ اول، ۱۳۷۹. ۱۱. تأثیر قرآن و حدیث بر ادبیات فارسی . علی اصغر حلبی ، تهران: اساطیر، چاپ چهارم، ۱۳۷۵. ۱۲. تحلیل اشعار ناصر خسرو . مهدی محقق ، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۴۴. ۱۳. جامع التمثیل (بازخوانی و گزیده نگاری) . محمد علی هبله رودی (قرن یازدهم) ، تحقیق : محمد علی کریمی نیا ، قم : جمال ، چاپ اول ، ۱۳۸۰ . ۱۴. جامع التمثیل . محمد علی هبله رودی (قرن یازدهم) ، [بی جا]، [بی نا]، [بی تا] . ۱۵. داستان نامه بهمنیاری . احمد بهمنیار (م ۱۳۳۴ ش) ، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۶۱. ۱۶. دانشنامه ادب فارسی (آسیای مرکزی) . به سرپرستی حسن انوشه، تهران: مؤسسه دانشنامه ، چاپ اول، ۱۳۷۵. ۱۷. در قلمرو آفتاب : مقدمه ای بر تأثیر قرآن و حدیث در ادب فارسی . محمد علی مؤذنی ، تهران: قدیانی ، چاپ اول ، ۱۳۷۲ . ۱۸. دوازده هزار مثل فارسی و سی هزار معادل آنها . ابراهیم شکوری زاده بلوری ، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی ، چاپ اول ، ۱۳۸۰ . ۱۹. ریشه های تاریخی امثال و حکم. مهدی پرتوی آملی، تهران: سنایی، چاپ چهارم، ۱۳۷۸. ۲۰. ضرب المثلها (زبانزدها) و کنایه های مازندران . پژوهشگران فرهنگخانه مازندران ، تهران: اشاره ، چاپ اول، ۱۳۸۰. ۲۱. ضرب المثلها و حکایتها . سید محمود محمدی برازجانی تهران: مفید، چاپ، اول، ۱۳۷۲

۲۲. ضرب المثل‌های معروف ایران. مهدی سهیلی، تهران: شرق، چاپ هشتم، ۱۳۶۹. ۲۳. فرهنگ بزرگ جامع نوین. احمد سیاح، تهران: انتشارات اسلام، چاپ هجدهم، ۱۳۷۵. ۲۴. فرهنگ فارسی. محمد معین، تهران: امیر کبیر، چاپ نهم، ۱۳۷۵. ۲۵. فرهنگ فارسی عامیانه. ابوالحسن نجفی، تهران: نیلوفر، چاپ اول، ۱۳۷۸. ۲۶. فرهنگ کاربرد آیات و روایات در اشعار عطار نیشابوری. رضا اشرف زاده، مشهد: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان، چاپ اول، ۱۳۷۳. ۲۷. فرهنگ لغات عامیانه. سیدمحمد علی جمالزاده، تهران: فرهنگ ایران زمین، ۱۳۴۱. ۲۸. فنون بلاغت و صناعات ادبی. جلال الدین همایی، تهران: مؤسسه نشر هما، چاپ بیستم، ۱۳۸۱. ۲۹. قرآن و حدیث در شاهنامه فردوسی. مجید رستنده، همدان: مفتون همدانی، چاپ اول، ۱۳۷۸. ۳۰. قند و نمک. جعفر شهری، تهران: اسماعیلیان، چاپ اول، ۱۳۷۰. ۳۱. کاوشی در امثال و حکم فارسی. سید یحیی برقی، قم: فروغی، ۱۳۵۱. ۳۲. کتاب کوچه. احمد شاملو (م ۱۳۷۹ ش)، با همکاری آیدا سرکیسیان، تهران: مازیار، ۱۳۷۹ _ ۱۳۸۱. ۳۳. کلیات سعدی. مصلح بن عبدالله سعدی (م ۶۹۱ ق)، تصحیح: محمد علی فروغی، تهران: اقبال، چاپ پنجم، ۱۳۸۰. ۳۴. گزیده ای از ضرب المثل‌های بروجردی. احمد اسفندیاری، اصفهان: غزل، چاپ اول، ۱۳۷۸.

دو. احادیث

۳۵. گنجنامه حکمت: امثال و حکم الفبایی نظامی گنجه ای. پروین ثروتیان، تبریز: آیدین، چاپ اول، ۱۳۷۸. ۳۶. لغتنامه دهخدا. علی اکبر دهخدا، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۷۲. ۳۷. مثلهای مشهور حضرات معصومین علیهم السلام. عمران علیزاده، قم: مکتب اسلام، چاپ اول، ۱۳۷۹.

دو. احادیث ۳۸. الاختصاص. ابو عبدالله محمد بن نعمان عکبری بغدادی معروف به شیخ مفید (م ۴۱۳ ق)، تصحیح: علی اکبر غفاری، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۱۴ ق. ۳۹. الإرشاد. ابو عبدالله محمد بن محمد بن نعمان عکبری بغدادی معروف به شیخ مفید (م ۴۱۳ ق)، تحقیق: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، قم: دارالمفید، چاپ اول، ۱۴۱۳ ق. ۴۰. ارشاد القلوب. حسن بن ابی الحسن محمد دیلمی (قرن هشتم)، تحقیق: سید هاشم میلانی، قم: اسوه، چاپ اول، ۱۳۷۵. ۴۱. اقبال الاعمال. سید علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن طاووس حسینی معروف به ابن طاووس (م ۶۶۴ ق)، تحقیق: جواد قیومی، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۱۴ ق. ۴۲. الإمامه والسیاسه (تاریخ الخلفاء). ابو محمد عبدالله بن مسلم ابن قتیبه دینوری (م ۲۷۶ ق)، تحقیق: علی شیری، قم: شریف رضی، چاپ اول، ۱۴۱۳ ق.

٤٣. الأمالی . ابو جعفر محمد بن حسن طوسی معروف به شیخ طوسی (م ٤٦٠ ق)، تحقیق: مؤسسه بعثت، قم: دارالثقافه، چاپ اول، ١٤١٤ ق. ٤٤. الأمالی. ابو جعفر محمد بن علی بن حسین قمی معروف به شیخ صدوق (م ٣٨١ ق)، تحقیق: مؤسسه بعثت، قم: مؤسسه بعثت، چاپ اول، ١٤١٧ ق. ٤٥. الأمالی . ابو عبد الله محمد بن محمد بن نعمان عکبری بغدادی معروف به شیخ مفید (م ٤١٣ ق)، تحقیق: حسین استاد ولی و علی اکبر غفاری، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، ١٤٠٣ ق. ٤٦ . بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار الأئمه الأطهار علیهم السلام . محمد باقر مجلسی (م ١١١١ ق)، بیروت: مؤسسه الوفاء، چاپ دوم، ١٤٠٣ ق. ٤٧ . تحف العقول عن آل الرسول صلی الله علیه و آله . ابو محمد حسن بن علی بن حسین بن شعبه حرّانی (قرن چهارم)، تصحیح: علی اکبر غفاری، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ١٤٠٤ ق. ٤٨ . تنبيه الخواطر و نزاهه النواظر (مجموعه ورام). ابو الحسن ورام بن أبی فراس (م ٦٠٥ ق)، بیروت: دارالتعارف و دارالصعب، [بی تا]. ٤٩ . التوحید . ابو جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی معروف به شیخ صدوق (م ٣٨١ ق) ، تحقیق : سید هاشم حسینی طهرانی ، قم : دفتر انتشارات اسلامی ، ١٣٨٧ ق . ٥٠ . تهذیب الأحكام فی شرح المقنعه . ابو جعفر محمد بن حسن طوسی معروف به شیخ طوسی (م ٤٦٠ ق)، تحقیق: سید حسن موسوی خراسان، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، ١٣٦٥ . ٥١ . ثواب الأعمال . ابو جعفر محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی معروف به شیخ صدوق (م ٣٨١ ق) ، قم : منشورات الرضی ، چاپ دوم ، ١٣٦٨ . ٥٢ . جامع الأخبار . تاج الدین محمد بن محمد بن حیدر شعیری (قرن ششم) ، قم : انتشارات رضی ، چاپ دوم ، ١٣٦٣ .

۵۳. جمال الأسبوع بكمال العمل المشروع . سيد على بن موسى بن جعفر بن محمد بن طاووس حسینی حسنی معروف به ابن طاووس (م ۶۶۴ ق)، تحقيق: جواد قیومی، قم: مؤسسه آفاق، چاپ اول، ۱۳۷۱. ۵۴. خصائص الائمه . أبي الحسن محمد بن الحسين بن موسى موسوی بغدادی (م ۴۰۶ ق)، تحقيق: محمد هادی امینی، مشهد: آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۴۰۶ ق. ۵۵. النخال . ابو جعفر محمد بن علی بن حسین بن بابويه قمی معروف به شيخ صدوق (م ۳۸۱ ق)، تصحيح: علی اکبر غفاری، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ چهارم، ۱۴۱۴ ق. ۵۶. دعائم الاسلام و ذکر الحلال و الحرام والقضايا والأحكام . ابو حنیفه نعمان بن محمد بن منصور بن احمد بن حیون تمیمی مغربی (م ۳۶۳ ق)، تحقيق: آصف بن علی اصغر فیضی، قاهره: دارالمعارف، ۱۳۸۳ ق. ۵۷. دیوان امام علی علیه السلام . قطب الدین ابوالحسن محمد بن الحسين بن الحسن بیهقی نیشابوری کیوری (قرن ششم)، تحقيق: ابوالقاسم امامی، قم: اسوه، چاپ اول، ۱۳۷۱. ۵۸. روضه الواعظین . محمد بن فتال نیشابوری (م ۵۰۸ ق)، تحقيق: سید محمد مهدی سید حسن خراسان، قم: منشورات الرضی، [بی تا]. ۵۹. رهاورد خرد . پرویز اتابکی، تهران: نشر و پژوهش فرزانه، چاپ اول، ۱۳۷۶. ۶۰. السنن الكبرى . ابوبکر احمد بن حسین بن علی بیهقی (م ۴۵۸ ق)، بیروت: دارالفکر، [بی تا]. ۶۱. شرح اصول کافی . ملا محمد صالح مازندارنی (م ۱۰۸۱ ق) تهران: کتابخانه اسلامی، [بی تا].

٦٢. شرح مائه كلمه لامير المؤمنين على بن أبيطالب عليه السلام . ميثم بن على بن ميثم بحراني (م قرن ششم)، تصحيح: سيد جلال الدين حسيني ارموى، قم: دفتر انتشارات اسلامي، [بى تا]. ٦٣. شرح نهج البلاغه . عزّ الدّين عبدالحميد بن محمد بن أبى الحديد معتزلى معروف به ابن ابى الحديد (م ٦٥٦ ق)، تحقيق: محمد ابوالفضل ابراهيم، بيروت: دار احياء التراث، چاپ دوم، ١٣٨٧ ق. ٦٤. صحيح البخارى، ابو عبدالله محمّد بن اسماعيل بن ابراهيم البخارى (م ٢٥٦ ق)، بيروت: دارالفكر، ١٤٠١ ق. ٦٥. عده الداعى و نجاح الساعى . احمد بن فهد حلّى (م ٨٤١ ق)، تحقيق : احمد موحدى قمى، تهران: وجدانى، [بى تا]. ٦٦. العمده (عمده عيون صحاح الأخبار فى مناقب امام الابرار) . يحيى ابن حسن اسدى حلّى معروف به ابن بطريق (م ٦٠٠ ق)، قم: انتشارات اسلامي، چاپ اوّل، ١٤٠٧ ق. ٦٧. عوالى اللآلى العزيزيه فى الأحاديث الدّيّيه. محمد بن على بن ابراهيم احسائى معروف به ابن ابى جمهور (م ٨٨٠ ق)، تحقيق: مجتبى عراقى، قم: سيدالشهداء، چاپ اوّل، ١٤٠٣ ق. ٦٨. عيون الحكم والمواعظ. ابوالحسن على بن محمد ليشى واسطى (قرن ششم)، تحقيق: حسن حسيني بيرجندى، قم: دارالحدیث، چاپ اوّل، ١٣٧٦ ق. ٦٩. عيون أخبار الرضا عليه السلام . ابو جعفر محمد بن على بن حسين قمى معروف به شيخ صدوق (م ٣٨١ ق)، تصحيح: حسين اعلمى، بيروت: مؤسسه اعلمى، چاپ اوّل، ١٤٠٤ ق.

٧٠. غررالحكم و دررالکلم. عبدالواحد آمّدى تمیمی (م ٥٥٠ ق)، تحقیق: سید جلال الدین محدّث ارموی، تهران: دانشگاه تهران، چاپ سوم، ١٣٦٠. ٧١. الغیبه. ابو عبدالله محمد بن ابراهیم بن جعفر کاتب نعمانی (م ٣٥٠ ق)، تحقیق: علی اکبر غفاری، تهران: کتابفروشی صدوق، [بی تا]. ٧٢. الکافی. ابو جعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی رازی (م ٣٢٩ ق)، تصحیح: علی اکبر غفاری، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ سوم، ١٣٨٨ ق. ٧٣. کتاب من لا یحضره الفقیه. ابو جعفر محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی معروف به شیخ صدوق (م ٣٨١ ق)، تحقیق: علی اکبر غفاری، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ دوم، ١٤٠٤ ق. ٧٤. کشف الخفاء و مزیل الألباس. اسماعیل بن محمد العطونی (م ١١٦٢ ق)، بیروت: دارالکتب العلمیّه، چاپ سوم، ١٤٠٨ ق. ٧٥. کفایه الأثر فی النص علی الائمه الاثنی عشر. ابوالقاسم علی بن محمد بن علی خراز قمی (م ٤٠٠ ق)، قم: بیدار، چاپ اول، ١٤٠١ ق. ٧٦. کمال الدین و تمام النعمه. ابو جعفر محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی معروف به شیخ صدوق (م ٣٨١ ق)، تصحیح: علی اکبر غفاری، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، ١٣٦٣ ش. ٧٧. کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال. علی بن حسام الدین المتقی الهمدی (م ٩٧٥ ق)، تصحیح: بکری حیّانی و صفوه سقا، بیروت: مؤسسه الرساله، ١٤٠٩ ق. ٧٨. مجمع الزوائد و منبع الفوائد. نورالدین علی بن ابی بکر هیثمی (م ٨٠٧ ق)، بیروت: دارالکتب العلمیّه، ١٤٠٨ ق.

۷۹. المحاسن. احمد بن محمد بن خالد برقى (م ۲۷۴ ق)، تصحيح: سيد جلال الدين حسيني ارموى ، تهران: دارالكتب الاسلاميه، [بى تا]. ۸۰. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل . ميرزا حسين نورى طبرسى (م ۱۳۲۰ ق)، تحقيق: مؤسسه آل البيت عليهم السلام ، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام ، چاپ اول، ۱۴۰۸ ق. ۸۱. مسند الشهاب . محمد بن سلامه قضاعى (م ۴۵۴ ق)، تحقيق: حميد عبدالمجيد سلفى، بيروت: مؤسسه الرساله، چاپ اول، ۱۴۰۵ ق. ۸۲. مسند أحمد . احمد بن محمد بن حنبل شيبانى (م ۲۴۱ ق) ، تحقيق : عبدالله محمد درويش ، بيروت ، دارالفكر ، چاپ دوم ، ۱۴۱۴ ق . ۸۳. مشكاه الأنوار فى غرر الأخبار . ابوالفضل على طبرسى (قرن هفتم)، تحقيق: مهدى هوشمند، قم: دارالحديث، چاپ اول، ۱۴۱۸ ق. ۸۴. المصنف . عبدالله بن محمد بن أبى شيبه كوفى عيسى (م ۲۳۵ ق) ، تحقيق : سعيد محمد لحام ، بيروت : دارالفكر ، چاپ اول ، ۱۴۰۹ ق . ۸۵ . معانى الأخبار . ابو جعفر محمد بن على بن حسين بن بابويه قمى معروف به شيخ صدوق (م ۳۸۱ ق)، تصحيح: على اكبر غفارى، قم: دفتر انتشارات اسلامى، چاپ اول ، ۱۳۶۱ ش. ۸۶. معدن الجواهر و رياضه الخواطر . ابوالفتح محمد بن على بن عثمان كراچكى (م ۴۴۹ ق)، تحقيق: سيد احمد حسيني، قم: مهر استوار، ۱۳۹۴ ق. ۸۷. مفاتيح الجنان . شيخ عباس قمى (۱۳۱۹ ش) ، قم : دار الحديث ، چاپ اول ، ۱۳۷۵ ش . ۸۸ . مكاتيب الرسول صلى الله عليه و آله . على بن حسين على احمدى ميانجى، قم: دارالحديث ، چاپ اول، ۱۴۱۹ ق.

۸۹. مكارم الاخلاق . ابونصر حسن بن فضل طبرسى (م ۵۴۸ق)، قم: منشورات الرضى، چاپ ششم، ۱۳۹۲ ق. ۹۰. مناقب آل أبى طالب عليه السلام . ابو عبدالله محمد بن على بن شهر آشوب سروي مازندراني (م ۵۸۸ق) ، تحقيق : جمعى از نويسندگان ، نجف : حيدرئيه ، ۱۳۷۶ ق . من لا يحضره الفقيه ك كتاب من لا يحضره الفقيه . ۹۱ . ميزان الحكمه . محمّد محمدى رى شهرى، قم: دارالحديث، چاپ يازدهم، ۱۳۷۹ . ۹۲ . نزهه الناظر و تنبيه الخاطر . حسين بن محمد بن حسن بن طوانى (قرن پنجم)، تحقيق: مدرسه امام مهدى عليه السلام ، قم: مدرسه امام مهدى عليه السلام ، چاپ اول، ۱۴۰۸ ق. ۹۳ . نهج البلاغه . ابوالحسن شريف رضى محمد بن حسين بن موسى موسى (م ۴۰۶ه) شرح: محمد عبده، بيروت: مؤسسه المعارف، ۱۴۱۶ ق. ۹۴ . نهج السّعادة فى مستدرک نهج البلاغه. محمدباقر محمودى ، بيروت: دارالتعارف، چاپ اول، ۱۳۹۴ ق. ۹۵ . وسائل الشيعه إلى تحصيل مسائل الشريعه. محمد بن حسن معروف به شيخ حرّ عاملى (م ۱۱۰۴ ق) ، تحقيق: مؤسسه آل البيت عليهم السلام ، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام ، چاپ دوم، ۱۴۱۴ ق.

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

